GICĂ MANOLE

Ştefan Cel Mare

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

GICĂ MANOLE

ŞTEFAN CEL MARE

Cuvânt înainte

La peste 500 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare, țara sa, Țara Moldovei, pentru care el nu ezitase să sacrifice atâtea vieți, şi pe care o iubise şi o slujise ca nimeni altul, se găseşte, ca şi acum un veac, sfâşiată, ruptă în două. Iar nădejdea ca partea înstrăinată să se întrupeze, din nou, țării a fost risipită. Aşa că, a-l invoca pe Delavrancea, din sfârşitul piesei de teatru „Apus de soare", acum, când jumătate din Țara Moldovei lui Ştefan cel Mare este pierdută, nu înseamnă altceva decât inconştiență şi cinism. Nu ne rămâne decât speranța şi credința că, autoritățile de la Bucureşti, cât şi cele de la Chişinău, vor reuşi să se pună de acord în vederea reparării nedreptății, în sensul unirii Basarabiei cu România.

Ca şi acum un veac, comemorarea morții lui Ştefan cel Mare găseşte poporul român la o răscruce, iar somnul veşnic al eroului este tulburat şi întunecat de persistența nedreptății față de țara sa, nedreptate pe care el o urâse atât de mult şi pe care o izgonise, cât a trăit, din țara lui cea mândră şi vitează. Prezența copleşitoare a nedreptății, la români, are drept cauză faptul că, deseori, legăturile noastre cu trecutul slăbesc sau țin de inerție; *nerespectând poporul de azi, prin abandonarea idealului național, dovedeşti că eşti indiferent față de poporul cel mare şi vechi, în numele unui ticălos „realism" politic!*

Dacă se mai vorbeşte despre marile personalități ale trecutului nostru, faptul se petrece fortuit sau din fățărnicie, iar şcoala românească de astăzi a abdicat definitiv de la rosturile sale mari şi vechi: acelea de a moraliza tinerii, prin exemplele de sacrificiu ale trecutului. Însăşi lumea noastră, aşa cum e zidită sau pe cale de a se construi, rămâne străină esenței tradiției şi valorilor ei.

Am mai spus-o şi o mai afirm, cu tărie: în istoria unui popor, a unei națiuni, nu există constanță şi continuitate doar prin descindere biologică, ci, înainte de toate, prin valoare morală, valoare ce trebuie conservată, respectată, ocrotită, continuată. Şi cum ar fi putut să existe continuitate, în sens moral, la români, când istoria, cu fracturile ei nemiloase, cu prăbuşirile ei, şi-a făcut simțită prezența copleşitoare, în sens negativ, peste spațiul românesc, mai din plin ca oriunde aiurea.

Valoarea morală a poporului român, ca şi a altora, este dată de faptele trecutului, de munca şi jertfa acestuia. Dacă ignori moştenirea transmisă de un trecut cutremurător, uiți din cine descinzi şi îți alterezi identitatea, chiar dacă formal te revendici de la acel trecut.

Lumea românilor, astăzi, nu are nevoie de trimiteri ipocrite, false, la trecut şi eroii săi, ci de abandonarea rapidă şi fără întoarcere a tuturor relelor ce ne-au alterat până la desfigurare, chipul; trebuie, este obligatoriu să ne dezmeticim, dacă Dumnezeu nu şi-a pus în gând să ne piardă, să ne aşternem la temelia vieților noastre valori vechi de când lumea, precum cinstea, munca tenace, onoarea, respectul față de celălalt, înțelegerea, bunătatea, cunoaşterea, credința adevărată, precum şi conştiința trează de a nu ne uita şi murdări icoanele morale; pentru că icoanele morale ale

trecutului ne-au permis să supraviețuim, şi, toate la un loc, ne îngăduie să fim, uneori, mândri şi drepți, sub soare.

Cea mai importantă personalitate istorică a poporului român din toată istoria sa, adevărată icoană morală, neîntinată şi neclintită, încă, a fost cea a lui Ştefan cel Mare, şi datorită căreia putem să suportăm, să depăşim toate nedreptățile istoriei.

În jumătatea de secol a domniei sale, Ştefan cel Mare va transforma şi organiza, pe toate planurile, Țara Moldovei. Vor fi construite cetăți şi biserici pentru ca țara să poată fi apărată, iar Dumnezeu să aibă adăpost pe cuprinsul ei; *vor fi întemeiate sute de noi aşezări, ca semn că țara aparținea oamenilor săi şi nu doar unui grup sau altuia; toți vor fi convinşi să se implice într-un efort militar şi de muncă sistematic şi permanent, în aşa fel încât puterea Tării Moldovei a ajuns să fie temută şi respectată;* legăturile cu străinătatea au fost numeroase şi variate, iar Țara Moldovei s-a aflat racordată la civilizația Europei, după cum domnul său a avut o certă viziune politică europeană; marea boierime va fi adusă la supunere şi ascultare, şi, cu excepția a două cazuri, va sta alături de domn până la sfârşit, iar voievodul a vegheat neobosit ca dreptatea cea de toate zilele să-şi facă loc sigur în țara sa.

Dar, înainte de toate, Ştefan cel Mare şi poporul său vor purta din conştiința apartenenței la civilizația creştină, un lung şi greu război cu Imperiul otoman, în absența unui minim ajutor din partea lumii creştine. Lupta aceasta grea, cu turcii, a adus glorie Țării Moldovei şi Domnului său, obli- gându-l pe Papa Sixt al I V-lea să-l considere pe Ştefan cel Mare drept un *„adevărat atlet al credinței creştine”*(13 Ianuarie 1477), iar pe venețieni să-l numească *„prea puternicul atlet al*

creştinătății" (13 Ianuarie 1477). Vrăjmaşii, care până la Ştefan cel Mare desconsiderau Țara Moldovei, invadând-o şi jefuind-o după voia lor, vor fi pedepsiți cu atâta străşnicie, atunci când au atentat la existența țării, încât vor uita, pentru multă vreme, drumurile spre statul românesc est-carpatic.

Cartea aceasta am scris-o dintr-o suflare, cu sufletul luminat, ca semn al dragostei față de un timp în care neamul românesc a fost în stare să-şi croiască un destin istoric excepțional. Iar amintirea acelor vremuri eroice îmi permit, încă, să cred, cu toată puterea sufletului meu, că nu-i Lotul pierdut, că refacerea unității naționale este perfect posibilă, numai bazându-ne pe conştiința tare a drepturilor noastre istorice, că rosturile mari, ale noastre, în istorie, nu s-au epuizat.

Gică Manole

I. Începuturile. Despre originile lui Ştefan cel Mare

La mijlocul secolului al XV-lea statul românesc de la răsărit de Carpați avea un secol de existență istorică; întemeierea sa a fost un proces istoric dificil, de durată. Au fost necesare mari eforturi (din partea primilor domni) şi o inteligență mereu trează, pentru ca statul moldovean să se împlinească întru hotarele sale istorice cunoscute. Nu putem vorbi de un adevărat stat românesc est carpatic de la mijlocul veacului al XIV-lea, ştiind că Dragoş şi urmaşii săi, Sas şi Bale, au fost cu totul supuşi regatului Ungariei şi că stăpâneau peste o Moldovă mică, un nucleu statal ce se întindea cât viitoarele ținuturi Suceava, Cernăuți şi Neamț.

Despre descălecatul lui Dragoş există un singur izvor narativ, Ioan de Târnave, care notează că faptul s-a petrecut la 1346-1347, când Dragoş, împreună cu voievodul Transilvaniei, Ştefan Lackffy, vor trece Carpații Orientali şi îi vor înfrânge pe tătari, a căror căpetenie, Athalmos, va fi prinsă şi ucisă. Faptul a fost posibil în condițiile restrângerii dominației Hoardei de Aur în Europa răsăriteană, sub loviturile conjugate ale celor două regale creştine, ungar şi polon'. La această acțiune europeană românii au avut o participare însemnată fiind implicați îndeosebi românii maramureşeni, cei din viitoarea Țară a Moldovei dar şi cei care reuşiseră să-şi croiască, prin luptă, primul stat independent, Țara Românească. Căci, Basarab I (1310-1352), după ce dovedeşte fostului său suzeran, Carol Robert de Anjou (1308-1342) puterea armelor sale, în fața primejdiei comune, se alătură acestuia în lupta împotriva tătarilor după 1335. După alungarea tătarilor din teritoriile de la est de Carpați, ca semn că Ungaria a preluat, din nou, controlul asupra acestor ținuturi după mai bine de un

secol, regele Ungariei, Ludovic de Anjou (1342-1382), solicită Papei să reînființeze episcopia Milcoviei (29 martie 1347), în continuarea episcopiei cumanilor de la 1227. Dragoş şi oamenii săi au venit din Maramureş şi vor întemeia numeroase sate în nordul Țării Moldovei, numindu-le la fel ca şi pe cele din locul de unde au plecat.

Dragoş va conduce *„terra Moldovana”* timp de 7 ani (1347-1355), iar Sas, fiul său, ceva mai mult (1355-1363). În timpul lui Sas, moldovenii au încercat să elimine stăpânirea ungurească, alungându-l pe fiul lui Dragoş, la 1359. Anul 1359 n-are nici o legătură cu venirea lui Bogdan voievod de Cuhea din Maramureş. În acest an, în Țara Moldovei, din porunca regelui Ludovic de Anjou, un voievod al românilor maramureşeni, Dragoş din Giuleşti, cu cei doi fii, Giula şi Ladislau, după mai multe lupte, îl repun pe tron pe Sas (la 1359), primind răsplată, prin diploma regală din 20 martie 1360, câteva sate maramureşene.

Trecerea lui Bogdan, din Maramureş în Țara Moldovei, se produce la 1363 (aşa cum a stabilit, în baza unei documentații istorice esențiale şi a unei logici istorice exemplare, Ştefan Sorin Gorovei), şi el constituie, cu ajutorul oamenilor săi şi al românilor de la est de Carpați, statul medieval independent Țara Moldovei. Bogdan I şi fiii săi se aflau, de multă vreme, în conflict cu regalitatea angevină ce urmărea preluarea controlului deplin asupra Țării Maramureşului, fiind menționați, ca atare, la 1343, 1349, 1353, şi 1360 (indirect), ca infideli constanți ai acesteia. Nemaiputând rezista presiunii ungureşti, Bogdan I şi fiii săi, împreună cu câteva sute de oameni pleacă „pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în mai sus pomenita țară a noastră a Moldovei, pe care caută să o păstreze în paguba maiestății

noastre" (Ludovic de Anjou, 2 februarie 1365). Trecând la răsăritul Carpaților, după lupte crâncene în care cad unii dintre fiii şi ginerii lui Sas, Bogdan din Cuhea rămâne domn al Țării Moldovei, respingând toate tentativele ungurilor de a-l îndepărta. De la Bogdan 1 întemeietorul ne-a rămas biserica din piatră de la Rădăuți, construită chiar peste locul unde existase, încă de la începutul secolului al XIV-lea, o alta din lemn, dar şi numele dinastiei domnitoare a Țării Moldovei, (Bogdăneştii). Cât a fost domn Bogdan I (1363 - 1367), Țara Moldovei nu a fost dependentă nici față de Ungaria, şi nici față de Polonia, păstrându-şi statutul de țară liberă, în ciuda numeroaselor tentative, menționate deja, ale ultimului rege angevin de a o vasaliza.

După moartea lui Bogdan I, la 1367, polonezii, care după împărțirea Galiției, la 1366, cu lituanienii, ajunseseră vecini cu Țara Moldovei, au încercat să-şi impună domnul lor, dar vor fi înfrânți sever, la Plonini (regiune muntoasă, nu localitate) în 1367, de fiul şi urmaşul întemeietorului, Lațcu (1367-1375). Lațcu, sub puternica presiune a Ungariei, intenționa să treacă la religia catolică, aşa după cum scria Papa Urban al V-lea, la 24 iulie 1370, arhiepiscopilor de Praga, Breslau şi Cracovia.

De reținut, în ciuda faptului că, de la 1370, după moartea regelui Poloniei, Cazimir cel Mare (1333-1370), Ludovic de Anjou devenit suveran şi peste regatul polon, nu reuşeşte să restaureze controlul asupra statului moldovean. Lațcu, nu doar în urma constantelor presiuni ungureşti acceptă catolicismul, ci pentru a se pune la adăpost de acestea, inițiază negocieri directe cu polonezii prin intermediul cărora va lua legătura cu scaunul Papal. Lațcu a înființat o episcopie catolică la

Şiret (1371), dependentă de Sfântul Scaun, fapt care poate fi interpretat şi ca un gest de independență.

Desigur, după ce Ludovic de Anjou ajunge şi rege al Poloniei (1370) situația Țării Moldovei, în raport cu tendințele hegemonice ale ultimului rege angevin la est de Carpați, se degradează, în sensul restaurării suzeranității acestuia asupra statului românesc est-carpatic. Sfârşitul domniei lui Lațcu este pus de specialişti, de regulă, la 1375. Fiul lui Bogdan I n-a lăsat urmaşi bărbăteşti, ci doar o fată, Anastasia, care îl şi moşteneşte, dar fără dreptul la tron. Lațcu este îngropat, ca şi Bogdan I, tot în biserica domnească de la Rădăuți. Nu se cunosc condițiile în care, pe tronul Țării Moldovei, a urcat Petru I numit Muşat, ținând seama că între Lațcu şi Petru I „intervine o succesiune dinastică... neexistând nici o legătură directă pe linie bărbătească". Nu ştim cum s-au petrecut lucrurile, dar încă se crede că Petru I este foarte posibil să se fi tras, pe linie directă, din Bogdan I, prin fiica acestuia, Margareta-Muşata.

Țara Moldovei se va consolida în timpul câtorva domnii, dintre care cele mai importante rămân cele ale lui Petru Muşat (1375-1392) şi Alexandru cel Bun (1400-1432), cu adevărat fondatori, din toate punctele de vedere, ai statului moldovenesc. Petru I (1375-1392) nu este întemeietorul unei noi dinastii domnitoare în Țara Moldovei, Muşatinii, deoarece el se trage, direct, din Bogdan I. El a consolidat statul moldovenesc prin înzestrarea sa cu instituțiile centrale necesare funcționării lui (Cancelaria, Sfatul Domnesc), reuşeşte să evite reinstaurarea suzeranității maghiare, dar acceptă, în anul 1387, să devină vasalul regelui polon Vladislav Jagello (1386-1434), pe care-l împrumută cu o mare sumă de bani (3.000 mărci de argint), împrumut

condiționat, în cazul neachitării lui după 3 ani, de cedarea Pocuției de Polonia către Țara Moldovei.

Depunerea de către Petru I Muşat, la Liov, în 26 septembrie 1387, a jurământului de vasalitate față de regatul polon a fost un act cu profunde implicații. În primul rând, actul trebuie înțeles în accepțiunea sa medievală, de dependență nominală (formală) şi nu ca unul prin care Țara Moldovei i se restrânge libertatea, iar domnului ei autoritatea. În al doilea rând, vasalitatea Țării Moldovei față de regatul polon, la începuturile sale, nu putea fi comparată cu aceea față de Ungaria care urmărea să-şi transforme suzeranitatea într-o ocupație directă. Jurământul omagial de la Liov, din septembrie 1387, poate fi înțeles ca o rupere definitivă, de drept, a statului moldovenesc de Coroana maghiară, legături care fuseseră rupte, după cum se ştie, încă de Bogdan I. Departe de a fi un act de supunere din partea Țării Moldovei „instituirea suzeranității polone, în 1387 ne apare, astfel, ca un pact încheiat între două părți libere, în folosul amândurora", Petru I Muşat angajându-se hotărât într-o politică de cooperare cu Polonia. Căci, ambele state erau extrem de interesate de buna funcționare, de siguranța terminalului sudic al marelui drum comercial care lega Marea Baltică de Marea Neagră, drum care străbătea şi Țara Moldovei, sfârşindu-se la limanurile Nistrului (Cetatea Albă) şi Dunăre. Acest drum economic (comercial) care lega în primul rând Liovul (vital interesat de comerțul practicat prin intermediul drumului moldovenesc), cu cetățile de la Mare, şi care aducea însemnate venituri Țării Moldovei a constituit, cu siguranță, rostul principal al intrării tânărului stat românesc est-carpatic în relații de vasalitate față de Coroana polonă, Coroană care va stânjeni mult mai puțin decât cea ungară libertatea Țării

Moldovei. Petru I Muşat întregeşte țara, adăugând Țării Moldovei, la 1387, Țara Sipinților, şi, cu anii buni înainte, Cetatea Albă cu ținutul înconjurător; tot el zideşte primele nuclee ale cetăților Neamț şi Suceava, mută capitala de la Şiret la Suceava, bate primii bani moldoveneşti (grosul) şi întemeiază mitropolia Țării Moldovei(1381).

Domnia lui Alexandru cel Bun poate fi considerată temelia trainică a statului Țara Moldovei, fără de care edificiul s-ar fi destrămat, risipit, gândindu-mă la sfertul de veac de lupte pentru tron, amestec străin şi intrarea sub o dublă suzeranitate (polonează, de la 1387, şi otomană, de la 1456), a acesteia. Sfertul acesta de secol dintre moartea lui Alexandru cel Bun şi venirea pe tron a lui Ştefan cel Mare a slăbit, cu totul, statul moldovenesc, iar, dacă s-ar fi continuat tot aşa, împărțirea sa între cele două regate creştine vecine ar fi fost o chestiune de ani.

Numai printr-o înțelepciune deosebită Alexandru cel Bun a evitat, în extremis, împărțirea țării sale între Ungaria şi Polonia, aşa cum acestea conveniseră, în secret, prin tratatul de la Lublau (1412).

Aşa ca, venirea şi ocuparea tronului de la Suceava, de către Ştefan cel Mare, capătă o importanță crucială, el putând fi considerat drept cel care a reîntemeiat Țara Moldovei, asigurându-i prin faptele sale şi ale oamenilor săi, o existență certă până la începuturile modernității.

Nimic mai uşor decât a face aprecieri sau caracterizări, în istorie. Dar acestea au relevanță, sunt contingente cu realitatea istorică trecută, numai dacă sunt făcute cu sinceritate şi obiectivitate. O ştie o întreagă lume: lui Ştefan cel Mare i-au adus laude nemăsurate, greu de imaginat, încă din timpul vieții, străinii, şi nu românii. Personalitatea sa uriaşă s-a

impus, aş spune, cu brutalitate, tuturor celor cu care a venit în contact sau care au auzit de faptele sale. Iată de ce nu-mi pot ascunde un sentiment de nemulțumire când citesc că Ştefan cel Mare a fost „cel mai strălucit domn al Țării Moldovei secolului XV”; ca şi cum, aşa cum ne lasă să credem autorul citat, nu trecea un deceniu şi apărea un alt Ştefan cel Mare, şi încă unul, şi încă unul, istoria românilor fiind sufocată de existența atâtor Ştefan cel Mare, iar cel al Țării Moldovei este un oarecare altul printre atâția alții! Este, această apreciere, semnul unei proaste orientări în timp, mai mult, semnul unei judecăți subiective şi mascate ranchiuni, ce vrea să minimalizeze faptul că Ştefan cel Mare s-a născut şi a trăit acolo unde a fost să fie şi nu altundeva pe cuprinsul spațiului românesc.

Despre Ştefan cel Mare aproape toți istoricii afirmă că a fost fiul lui Bogdan al II-lea şi nepotul lui Alexandru cel Bun. Foarte puțini s-au îndoit de acest fapt, şi, deci, de legitimitatea de care tânărul Ştefan cel Mare se va folosi pentru a-şi impune drepturile moştenite ca membru al dinastiei domnitoare moldovene (Bogdăneştii). Bogdan al II-lea a fost domn în Țara Moldovei, între anii 1449-1451; se ştie că ar fi fost un fiu nelegitim al lui Alexandru cel Bun, însă nici un document rămas de la acesta nu-l menționează pe Bogdan ca fiu; absența aceasta este grăitoare şi dovedeşte altceva. N. Grigoraş, plecând de la o observație a episcopului Melchisedec, de la 1883, şi recitind inscripția pietrei funerare pe care Ştefan cel Mare o pune pe mormântul lui Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun, crede că acest Bogdan este tatăl lui Bogdan al II-lea, şi nu Alexandru. Iată inscripția: „Binecredinciosul şi iubitorul de Hristos, IO Ştefan Voievod, domnul Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod,

a înfrumusețat acest mormânt al bunicului său, IO Bogdan Voievod, fratele lui Alexandru Voievod în anul 1480, întru veşnica lui pomenire". Nimeni nu putea şti mai bine ca Ştefan cel Mare cine era bunicul său, iar spusele sale, dăltuite în marmură, rămân dovadă sigură. S-ar putea obiecta că Ştefan cel Mare a folosit cuvântul bunic în sensul de strămoş sau moş, ştiind faptul că el a acoperit toate mormintele familiei domnitoare moldovene aflate în biserica Sfântul Nicolae din Rădăuți (1480); dar adevărul îl găsim în aceiaşi inscripție funerară, unde Ştefan cel Mare, după ce precizează numele bunicului său, adaugă: „fratele lui Alexandru Voievod". Desigur, ipoteza aceasta „denotă un evident caracter speculativ, diminuând, în mod aprioric, valoarea probatorie a surselor contrare", care pot dovedi hotărâtor descendența directă a lui Bogdan al II- lea din Alexandru cel Bun şi soția sa, Marina. Acest Bogdan pe care Ştefan cel Mare îl dă, posterității, drept bunicul său, a fost fratele mai mic al lui Alexandru cel Bun şi care, cât a trăit, până la 1407, a fost menționat în documente, imediat după domn, cu titlul de jupan; s-a bucurat de dragostea şi prietenia fratelui său, împărțind cu acesta puterea voievodală. Se consideră că Alexandru cel Bun, atât cât a trăit Bogdan, şi l-a asociat la domnie. Inscripția tombală de la Rădăuți este confirmată de *Letopisețul anonim al Moldovei* şi de importantul izvor istoric numit *Pomelnicul de la Bistrița* (început la 1407). *Letopisețul anonim,* când menționează ocuparea tronului de către Bogdan al II-lea, nu menționează nimic despre fiul cui este acest Bogdan: „în anul 1449 luna octombrie 12, a venit Bogdan Voievod şi a lovit pe Alexandrei Voievod la Tămăşeni, lângă râul Romanului", iar *Pomelnicul de la Bistrița,* când menționează domnii anteriori lui Bogdan al II-lea îi prezintă drept fii ai lui

Alexandru cel Bun, dar când scrie numele lui Bogdan al II-lea tace, neprecizând al cui fiu este. Tot atât de adevărat este că Bogdan al II-lea, într-un document de la 24 martie 1450, îl numeşte pe Alexandru cel Bun drept *„patris nostris”.*

Evident că acestor chestiuni nu trebuie să li se dea o importanță mai mare decât este necesar. Chiar descinzând din Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun, ambii fii ai lui Roman I Muşat (1392-1394) în vremea căruia Țara Moldovei atinge Nistrul, Dunărea şi *Marea cea Mare,* Bogdan al II-lea aparținea dinastiei fondatoare şi legitime a Țării Moldovei. El era conştient de aceste drepturi ale sale şi va impune, cu forța, lui Iliaş, fiu al lui Alexandru cel Bun, să-i fie recunoscute, oficial, drepturile sale la tronul Țării Moldovei. Implicat în luptele pentru domnie, Bogdan al II-lea şi-a asumat nişte riscuri, şi, ca să-şi salveze viața, a pribegit ani buni în Țara Românească, şi, în special, în Transilvania, la Curtea lui Iancu de Hunedoara. În această perioadă el va participa la luptele acestuia, cu turcii, dovedind agerime şi bărbăție. De altfel, aşa cum este cunoscut din scurta sa domnie, era o fire energică, hotărâtă, iar strălucita biruință obținută în Codrii Crasnei (5-6 septembrie 1450) împotriva Poloniei, dovedesc calități remarcabile ce n-au avut timpul necesar să se dezvăluie cu totul. Bogdan al II-lea, în lunga lui pribegie, se va căsători, în Țara Românească, cu Maria-Oltea, femeie ce mai avusese o căsătorie anterioară. Ştim, din surse documentare, că Ştefan cel Mare a avut trei frați vitregi, Ioan, Ioachim şi Crîstea, şi trei surori, tot vitrege, Maria, Grajdana şi Sora, pe care, în domnia sa, îi va răsplăti cu danii, proprietăți, ca semn de iubire, iar ei îi vor sta alături (cu excepția lui Isaiia, soțul Sorei) neclintit, jertfindu-se, ca în cazul lui Şendrea (bărbatul Măriei),

mort vitejeşte în marea bătălie, cu muntenii, de la Râmnic (1481). Cu Maria-Oltea, Bogdan al II-lea va avea un singur copil, pe Ştefan cel Mare, menționat, întâia oară, într-un document intern, la 13 iunie 1451.

Cu excepția celor doi ani de domnie ai tatălui său, copilăria, adolescența şi prima tinerețe, Ştefan cel Mare le-a trăit printre străini. E adevărat, avea rude numeroase şi puternice în Țara Românească, şi prieteni în Ardeal, unde tatăl său trăise, multă vreme, sub ocrotirea lui Iancu de Hunedoara, pe care-l considera drept „părinte" al său. Lunga şi aspra viață printre străini l-au făcut pe tânărul Ştefan cel Mare să fie atent la toate semnele timpului său, să înțeleagă cât mai multe şi să-şi dovedească sieşi că doar tăria de caracter, voința neabătută, prevederea înțeleaptă, viclenia tăcută cu cei mincinoşi şi fățarnici, smerenia adevărată față de Dumnezeu îi pot fi nădejdi sigure. Căci tatăl său, crezându-şi tronul asigurat, după ce reluase legăturile cu Polonia, după victoria din Codrii Crasnei, nu a anticipat tragedia care-l pândea pe el şi pe încă foarte tânărul său fiu.

Polonezii, ştiindu-l pus pe tronul Țării Moldovei de Iancu de Hunedoara, nu l-au acceptat decât după ce vor suferi dezastrul din Codrii Crasnei. În secret însă, ei au plănuit să-l suprime şi să-şi pună pe tronul de la Suceava un om de-al lor, pe Petru Aron, alt fiu al lui Alexandru cel Bun. Dar, pentru că au simțit puterea Țării Moldovei pe propria lor piele, au recurs la aşteptare, schimbând tactica. I-au oferit lui Petru Aron o sută de călăreți, care aşteptau la graniță prilejul să intervină. Iar ocazia nu a întârziat să apară. Bogdan al II-lea, pe 15 octombrie 1451, a fost invitat la nunta unui prieten al său, Ştefan Cernat, înrudit cu „Casa Domnească", la Răuseni, în ținutul Sucevei, nuntă la

care el a mers cu inima voioasă, uitând de primejdia din umbră. Probabil că avem de-a face cu un complot al unei părți a marii boierimi, care a tratat, în secret, cu polonezii şi cu Petru Aron, înlocuirea şi uciderea lui Bogdan al II-lea. Despre deplasarea sa la Răuseni se ştia de ceva vreme, aşa că Petru Aron, înştiințai de o rudă a sa, boierul Brațul, patronul de drept al asasinatului, trece hotarul, în taină, se furişează, noaptea, cu călăreții săi, iar atunci când voievodul era în toiul petrecerii, apare şi îl ucide pe Bogdan, chiar acolo, la nuntă.

La vremea sa, crima de la Răuseni, a fost consemnată de cronicarul polonez Jan Dlugosz (1415-1480) care ne oferă şi câteva detalii ale complotului: „Un oarecare Petru, <care> pretindea că are drept la domnia Țării Moldovei şi se înțelesese cu Alexandru ca să împărtăşească toate deopotrivă, alegând prilejul când Bogdan, poftit la țară, la un unchi de frate al aceluiaşi Petru, era beat, pe o noapte urâtă, sosind numai cu o sută de moldoveni, înşelă străjile lui Bogdan şi, prinzându-l, îi tăie capul". Şi *Cronica anonimă a Moldovei* scrisă la porunca şi la Curtea lui Ştefan cel Mare, notează evenimentul petrecut la mijlocul lunii octombrie 1451, în urma căruia copilul Ştefan cel Mare, rămâne orfan de tată: „în anul 6959 (1451), luna octombrie, a venit Petru voievod, numit Aron, noaptea şi a năvălit asupra lui Bogdan voievod la Răoseni, vineri în zori, şi i-a tăiat capul".

Constituie, această dramă, un obicei care prinsese rădăcini, în Țara Moldovei, după moartea domnului „autocrat", Alexandru cel Bun, când urmaşii acestuia s-au măcelărit între ei, într-un veritabil război al celor două roze moldovenesc. Faptul că zăbovim asupra acestei tragedii, deloc rară acelor timpuri, pleacă de la constatarea că acest omor ne-ar fi putut lipsi de

existența celui mai important bărbat pe care l-a născut vreodată poporul român: Ştefan cel Mare.

Este sigur că tânărul prinț n-a participat la nunta însângerată de la Răuseni, rămânând la Curtea Domnească de la Suceava, altfel n-ar fi putut scăpa de ucigaşii lui Bogdan al II-lea. Aflând de uciderea tatălui său, Ştefan cel Mare pleacă în grabă, în munți, spre Transilvania, împreună cu mama sa, Maria-Oltea, frații săi vitregi, unchiul său, Vlaicul, şi câțiva boieri rămaşi fideli lui Bogdan al II-lea şi după moarte, precum şi cu vărul său drept, Vlad Țepeş, refugiat la Suceava încă de la 1449. Aceşti ani, Ştefan cel Mare (1451-1456), îi va petrece, atât în Țara Românească, cât şi în Transilvania, la Curtea lui Iancu de Hunedoara, împreună cu vărul său, Vlad Țepeş.

Erau, acei ani, anii de maximă putere şi influență, în Europa, pentru proiectorul lor, Iancu de Hunedoara, care devenise, de la 1453, şi căpitan general al regatului Ungariei. Lângă Iancu de Hunedoara, în exil, Ştefan cel Mare a primit cea mai dură şi benefică lecție de viață: îşi va perfecționa calitățile de luptător şi de viilor mare comandant de oşti, va înțelege rosturile esențiale pe care le pot avea oamenii simpli (bine pregătiți şi motivați), în confruntările de amploare. Pribegia îndelungată l-a călit pe Ştefan cel Mare, i-a oferit posibilitatea să-şi dezvolte calitățile înnăscute, i-au format o cunoaştere mai aproape de adevăr a timpului său. Greutățile exilului l-au motivat în asemenea măsură încât, atunci când i se va oferi prilejul, va dovedi un caracter de oțel, voință neîmblânzită, puse nu în slujba unor interese şi orgolii joase, personale, ci spre realizarea unor fapte cu adevărat mari, trainice.

II. Petru Aron închină ţara Moldovei turcilor

Înainte ca Iancu de Hunedoara să moară de ciumă, la Zemun, lângă Belgrad (11 august 1456), după ce-l biruise pe cel ce cucerise Constantinopolul, Mahomed al II-lea (1444 - 1446 şi 1451 - 1481), apucase să-l ajute pe Vlad Ţepeş să ocupe tronul Ţării Româneşti. Cu siguranță, şi Ştefan cel Mare a trecut la sud de Carpați, împreună cu prietenul şi ruda sa, lângă care va sta în lunile premergătoare ocupării tronului. Ajuns în Țara Românească, Ştefan cel Mare n-a stat în aşteptare, ci a repezit oamenii săi de încredere la prietenii şi rudele sale, trăitori în partea de sud a Țării Moldovei, ca să se pregătească şi să-i anunțe să fie gata, căci va sosi curând.

De altfel, pregătirile lui Ştefan cel Mare, în vederea alungării lui Petru Aron şi ocupării tronului, nu erau secrete, ci cunoscute chiar de ucigaşul tatălui său. Neliniştea, nesiguranța lui Petru Aron față de soarta sa răzbat dintr-o scrisoare, datată 1 aprilie 1457, către puternicii nobili polonezi, frații Buceațchi. Petru Aron le promite acestora bani, cadouri, dacă sprijineau cauza sa pe lângă regele Poloniei, Cazimir al IV-lea (1447-1492), solicită drept de azil în Polonia (îl va primi) şi stăpânirea câtorva târguri din sudul Poloniei, în jurul Cameniței, pentru a trăi conform statutului său. Acest Petru Aron, aşa cum s-a dovedit prin faptele sale, nu s-a remarcat decât printr-o cruzime laşă, atunci când a avut ocazia, asupra celor slabi; în rest, n-a dovedit prea multă demnitate când se punea problema demnității țării sale, Țara Moldovei.

Nu poți invoca mereu drept scuze faptul că eşti slab şi n-ai putere, atunci când te afli în fruntea unei țări, oricât de mică ar fi ea. Contemporanul său, Gheorghe

Castriotul Skanderberg (1443-1468), pe când Petru Aron pupa tălpile polonezilor, şi la ameninţările turcilor, li se va supune smerit, ducea de ani buni o grea şi sângeroasă confruntare cu teribilii turci. Chiar dacă n-ar fi auzit de lupta eroului albanez şi a poporului său, Petru Aron ar fi trebuit să înţeleagă că, dincolo de grijile, spaimele, dilemele personale, un stăpânitor de Ţară este investit cu un altfel de responsabilitate, iar renunţarea la luptă, fără să o fi încercat, nu aduce, peste timp, prea multă onoare. Nu prin abandonuri, când eşti ameninţat de forţe superioare, îţi asiguri liniştea, iar dacă ţi-o asiguri, este una urâtă şi de nesuferit.

După 1420 turcii prădaseră, deseori, Ţara Moldovei, dovedindu-se ceea ce erau de fapt: nişte bandiţi şi prădători la drumul mare. Este surprinzător că sultanii otomani au aşteptat până la 1453 ca să şantajeze Ţara Moldovei, ca să şi-o facă tributară. De altfel, în sfertul de secol dintre moartea lui Alexandru cel Bun şi înscăunarea lui Ştefan cel Mare, poziţia internaţională a Ţării Moldovei s-a deteriorat simţitor. Statul românesc est-carpatic ajunsese obiect de dispută între cele două regate vecine, Ungaria şi Polonia, care urmăreau, explicit, transformarea suzeranităţii într-o anexiune în toată regula, Iancu de Hunedoara, pentru a-şi exercita un control deplin asupra întregului limes dunărean, va impune lui Petru al II- lea (1447-1449), în schimbul sprijinului oferit pentru ocuparea tronului, să-i cedeze Chilia (1447), determinând o reacţie vehementă din partea unei părţi a boierimii moldovene, cât şi a Poloniei, vital interesată, şi ea de controlul asupra cetăţilor moldovene din sud.

Deteriorarea poziţiei internaţionale a Ţării Moldovei în intervalul de timp precizat a fost posibilă, în primul rând, din cauza neîntreruptelor lupte pentru domnie,

prilej cu care, grupările boiereşti impuneau sau sprijineau pe unul sau altul dintre pretendenți. Ca semn al slăbiciunii extreme la care ajunsese Țara Moldovei, în anii premergători venirii lui Ştefan cel Mare pe tronul ei, poate fi adusă intenția Poloniei de a-şi anexa teritoriilor sale statul românesc de la est de Carpați. Aşa, în primăvara anului 1450, Dieta Poloniei a deliberat, printre altele, ca Țara Moldovei să fie unită Coroanei polone; factorii de decizie politică de la Cracovia au renunțat la acest proiect din cauza complicațiilor externe la care s-ar fi expus, opoziției Ungariei, îndeosebi, şi a vecinătății imediate cu Imperiul otoman (pe linia Dunării) fapt pe care regatul polonez nu-l dorea deloc.

Desigur, Polonia nu a renunțai la proiectul de anexare a Țării Moldovei doar din motivele arătate, ci a fost obligată să se recunoască neputincioasă în a supune un popor care nu vroia, cu nici un chip, să accepte o stăpânire străină. Sugestivă în acest sens se dovedeşte a fi expediția poloneză din toamna anului 1450, şi care nu s-a încheiat cu un dezastru complet, pentru ei, doar din cauza trădării unei părți a boierimii moldovene (bătălia din Codrii Crasnei, 5-6 septembrie, 1450). Polonia, însă, îşi accentuează pretențiile față de domnii moldoveni, Bogdan al II-lea fiind nevoit să accepte plata unui tribut, la fel cum vor proceda atât Petru Aron (1451-1452; 1454-1455; 1455-1457), cât şi Alexăndrel (1449; 1452-1454; 1455). Dacă spre mijlocul veacului XV, Țara Moldovei nu a fost împărțită între Ungaria şi Polonia, conform clauzelor secrete ale tratatului de la Lublau (1412), care fuseseră reactualizate, faptul poate fi explicat şi prin presiunea constantă pe care turcii o exercitau pe linia Dunării, obligând Ungaria să-şi concentreze aproape toate forțele spre această direcție.

Eşecul lui Iancu de Hunedoara în ultima sa operațiune ofensivă antiotomană (Kossovopolje, 17-19 octombrie, 1448), şi la care, pe lângă corpul de oaste muntean, au participat şi 3.000 de călăreți, se dovedeşte pozitiv, din această perspectivă, pentru Țara Moldovei. Şi totuşi, Iancu de Hunedoara şi-a transformat domnii români în *„căpitani”* de-ai săi, iar conținutul acestui control peste statele româneşti extracarpatice, s-ar fi agravat, desigur, cu un Iancu victorios. Şi în aceste condiții, adică şi înfrânt, Iancu de Hunedoara îşi manifestă veleitățile de stăpânilor peste statele româneşti extracarpatice, înscăunându-l, după cum am menționat deja, pe Bogdan al II-lea în toamna lui 1449, pe tronul de la Suceava. Murad al II-lea (1421-1444, 1446-1451) n-avusese timp din cauza lui Iancu de Hunedoara, iar Mahomed al II-lea doar după ce intră triumfal în marea capitală a Ortodoxiei, Constantinopol (1453), cucerind-o, va trimite acel avertisment laconic şi tăios, Țării Moldovei. Sultanul Mahomed al II-lea va trimite Țării Moldovei o somație politică, în vara anului 1453, un adevărat ultimatum, obli- gându-l „pe Alexăndrel să deschidă seria negocierilor moldo-otomane, iar pe Petru Aron să le continue mai ales că, în primăvara anului 1455, colonia genoveză Caffa acceptase să devină tributară”.

Tratativele cu imperiul Otoman au fost purtate, din partea Țării Moldovei, pe tot parcursul lor, pe timpul lui Alexăndrel (până în primăvara lui 1455) şi până la finalizarea lor, de către Petru Aron (9 iunie 1456, Yeni Derbend), de logofătul Mihu. Amânarea acceptării plății tributului a provocat un nou ultimatum din partea sultanului, din 5 octombrie 1455: „Am înțeles că vei plăti maiestății mele un tribut anual de 2.000 galbeni. Să fie deci pace întocmită între noi şi să se fixeze trei

luni termen pentru plată, în care timp de trei luni de voi primi tributul, vom ține pacea, iar dacă nu-l voi primi, voi ştiți ce vă aşteaptă.”. Petru Aron va aduna o parte a marii boierimi moldovene, la Vaslui, pentru a decide ce atitudine să ia în fața presiunilor turceşti, dovedind, printre altele, „lipsa aproape totală a ideii de rezistență (...) împotriva presiunii otomane”.

Aşadar, înțelegând că decizia de a accepta ca Țara Moldovei să devină tributară turcilor este una gravă şi de mare responsabilitate, Petru Aron, împreună cu boierii sfatului domnesc şi o parte a marii boierimi au dezbătut îndelung problema ultimatumului turcesc. Mahomed al II-lea, în primăvara anului 1456 îşi concentra o mare armată în jurul oraşului Adrianopol, ținând sub o puternică presiune toate statele din zonă, inclusiv Țara Moldovei. Din acest motiv (presupunerea unui atac otoman iminent) Petru Aron şi cei 59 de boieri participant! la adunarea de la Vaslui au hotărât să răspundă favorabil somației sultanului Mahomed al II-lea, din octombrie 1455.

Actul „închinării” Țării Moldovei către Imperiul Otoman a fost emis la 5 iunie 1456, la Vaslui: „Ne-am sfătuit mult şi am socotit noi despre cotropirea şi pieirea țării noastre, care este din toate părțile, şi mai ales de la turci, care au prădat şi pradă de atâtea ori şi cer de la noi dare două mii de galbeni ungureşti. Noi însă nu am fost datori să le dăm. Dar, să ne apărăm, nu este cu putință nicidecum, pentru că nu avem sprijin şi nici un ajutor din nici o parte... Iar nedându-le, îşi vor lua ei singuri, precum şi până cum au luat soțiile şi copii fraților noştri. Pentru aceea am hotărât cu toții împreună ca să înlăturăm nevoia cum vom putea şi să ne plecăm capul în fața acelei păgânătăți”. Se observă, la o repede ochire, că, cu toate că şi-a adunat boierii, la

Vaslui, Petru Aron nu era deloc dispus să reziste şantajului otoman; mai mult, însăşi această adunare nu era deloc reprezentativă (deoarece nu cuprindea toți marii boieri ai Țării Moldovei) şi a avut şi rostul ca, prin decizia luată, să-l acopere pe domn în fața posterității de actul cedării la amenințările turceşti. Tonul documentului din 6 iunie 1456, scris de Stețco, este, vădit, unul smerit, mâhnit, plângăreț chiar. Petru Aron şi-a impus voința Adunării boiereşti de la Vaslui, în direcția cedării față de ultimatumul turcesc; nu poți să afirmi, decât în absența voinței, că să *ne apărăm nu este cu putință nicidecum,* fără să fi schițat gestul luptei sau rezistenței, chiar dacă nu există *nici un ajutor din nici o parte.* În sfatul domnesc al Țării Moldovei existau oameni războinici, mândri, ce n-au acceptat cu inima uşoară capitularea lui Petru Aron, iar alți mari boieri au refuzat să participe la adunare tocmai pentru ca să nu fie părtaşi la o hotărâre pe care nu o aprobau. Întârzierea unui răspuns favorabil la ultimatumul sultanului Mahomed al II-lea, timp de 3 ani, s-a datorat şi din cauză că factorii de decizie de la Suceava au sperat într-un ajutor din partea Poloniei lui Cazimir al IV-lea. Însă, cu toate cedările la care erau dispuşi să le accepte şi față de regele Poloniei, ajutor din partea acestuia, pentru a rezista presiunilor otomane, nu va veni. „Ridicarea generală a țării în vederea rezistenței a fost înlocuită, de aceea, cu simulacrul consultării de la Vaslui, menită să absolve formal domnia de responsabilitatea închinării. Însăşi emiterea actului poate fi considerat ca rezultând, în esență, din necesitatea de justificare a hotărârii luate, pe care au resimțit-o toți autorii ei, asigurarea dată lui Mihu fiind doar modalitatea prin care fiecare se punea la adăpost de aceeaşi învinuire posibilă.”.

Documentul de la Vaslui oferă garanții speciale logofătului Mihu: „Şi pentru aceasta am dat cartea noastră panului Mihail logofăt, şi cu toți panii noştri şi cu sfatul moldovenesc, sub pecetea noastră şi sub peceţile boierilor noştri, ca el să umble din toată inima pentru încheierea păcii noastre”, şi că nimeni, niciodată, nu-l va învinovăți pe marele boier moldovean de responsabilitatea actului de la Vaslui: „Şi am jurat şi jurăm cu această carte a noastră, panului Mihail logofăt, să nu spunem niciodată nici un cuvânt împotriva lui şi, de asemenea, nimeni să nu poată spune împotriva lui că el a făcut această dare, pentru că noi toți l-am trimis să dea această dare pentru nevoia noastră”.

Pericolul pentru Țara Moldovei, în caz că ar fi refuzat acceptarea răscumpărării păcii în schimbul tributului cerut, ar fi fost deosebit de grav, ținând cont că Mahomed al II-lea nu era deloc omul care să se mulțumească doar cu somații politice ultimative, neurmate de fapte. Aflat într-o poziție de prim plan în epocă, cu un prestigiu imens, ca unul ce cucerise Constantinopolul, el, în anii de după 1453, a fost cuprins de beția entuziasmului cuceritor, fiind sigur că nimeni nu-i putea sta în calea planurilor sale expansioniste. Implantând-şi stăpânirea în marele oraş imperial, Constantinopol, sultanul Mahomed al II-lea a devenit repede pătruns de ideea de a-l moşteni/cuceri în întregime, supunând puterii sale toate statele care au depins, într-o formă sau alta, de Bizanț. Căci, cum am menționat deja, în toamna lui 1453, el avertizează Țara Moldovei să se supună, să-i devină tributară, iar absența unui răspuns pozitiv din partea acesteia îl va determina, aşa cum se confirmă documentar (Martin Kromer), să-şi trimită trupele în Țara Moldovei pe care o vor pustii: „în acest an, domnul Moldovei cu sfetnicii săi

au trimis un sol la principele turcilor, Mahomed, ca să răscumpere pacea cu un tribut de două mii de galbeni. Căci acesta, după supunerea Imperiului Constantinopolului, a devastat în chip cumplit Moldova, iar polonii, ocupați cu războiul din Prusia, nu au putut să dea ajutor aliaților şi vasalilor lor.”.

Solia condusă de logofătul Mihu pleacă din Vaslui chiar în 5 iunie 1456, depăşeşte Țara Românească, trece Dunărea pe la Giurgiu, ajungând la Yeni Derbend (Bulgaria), la sud de Târnovo, pe 9 iunie 1456 unde prezintă sultanului Mahomed al II-lea răspunsul Țării Moldovei la somația din toamna trecută: tributul de două mii de ducali aur, a cărui valoare însemna „prețul de vânzare a circa 135 de sate, considerând costul mediu al unui sat, în aceeaşi vreme, la aproape 60 de zloți tătărăşti”.

La 9 iunie 1456 Mahomed al II-lea acordă un privilegiu comercial negustorilor din Cetatea Albă şi un altul negustorilor moldoveni prin care aceştia primesc drept de comerț liber în Imperiul otoman: „în clipa de față, făcând pace cu beiul Moldovei, voievodul Petru, am înlăturat duşmănia dintre noi şi am poruncit ca negustorii aflați în ținuturile sale, la Akkerman, să vină cu corăbiile lor şi să facă negoț, făcând alişveriş, cu locuitorii la Adrianopol, şi la Brusa şi Istanbul”.

După ce Mihu se întoarce de la Yeni Derbend, Cazimir al IV-lea profită de situația grea a Țării Moldovei şi impune lui Petru Aron, la 29 iunie 1456, un tratat, prin care regatul polon îşi manifestă tendințele hegemonice asupra statului românesc est-carpatic. Aşa, Petru Aron, îşi ia obligația, în scris, de a plăti tribut anual regelui Poloniei „în chip de preț de omagiu... daruri sau bunuri vrednice de amintire”, iar Cazimir al IV-lea asigurându-l de „succesiunea legitimă”, Petru

Aron, în schimb, jurând, totodată, „credință curată şi desăvârşită” promițând, de asemenea, „ajutor cu slujbe”. Obligațiile luate de Petru Aron, către Cazimir al IV-lea, le depăşesc pe cele față de Imperiul otoman. Poloniei, ucigaşul lui Bogdan al II-lea, îi mai promite ajutor militar împotriva Ordinului Teuton, cedarea cetăților Hotin şi Țețina, precum şi obligația de a reglementa, în favoarea polonezilor, comerțul acestora cu Cetatea Albă. Cred că nu poate fi mai nimerită, la chestiunea în cauză, decât una din concluziile savantului ieşean, aşa de des citat, Leon Şimanschi: „... Domnia lui Petru Aron a mijlocit în acelaşi timp, primul dialog şi prima înțelegere tacită polono-otomană, care s-a făcut însă în detrimentul Moldovei şi a avut ca rezultat o a doua „închinare”, tot atât de efectivă, cea de la Suceava, din 29 iunie 1456, fală de regalitatea polonă”.

Capitularea de la Vaslui poate fi considerată şi ca un act de prudență, de realism şi maturitate; prin plata tributului către Imperiul otoman, Petru Aron şi-a ferit țara de invazii şi mari pericole! Aşa o fi, după cum afirmă unii istorici. Dar, în istoria noastră, mai întâlnim alte asemenea acte de „realism”, de „prudență”, acte care ne-au costat scump, nu neapărat în plan material, cât mai ales că, alegând soluția cedării, capitulării, ne-am alterat fibra morală, ne-am destructurat valorile cele vechi şi veşnice, împovărându-ne cu eşecuri ce n-au cum fi răscumpărate cu nici un chip. Cel mai potrivit exemplu mi se pare a fi capitularea ruşinoasă a statului român, în vara anului 1940, când, la un alt şantaj, de astă dată mult mai grav (ni s-a cerut, şi am dat, o treime din teritoriul național), am ales renunțarea la drepturile noastre, fără luptă.

Nu cred că există, în istoria unui popor, abandonuri scuzabile, indiferent de motivele prin care acestea sunt

justificate. E adevărat, în ambele cazuri, ruşinea cedării va fi spălată relativ repede.

Atunci, prin venirea unei personalități providențiale, Ştefan cel Mare, iar la 1940, prin preluarea autorității în stat de om valoros din punct de vedere moral, dar mult mai controversat şi limitat ca viziune şi credință (I. Antonescu).

Capitularea față de Imperiul Otoman, la o simplă amenințare, va fi nemulțumit, cu siguranță, pe mulți din marii boieri ai Țării Moldovei, pe bărbații viteji, în general, cărora nu le era indiferentă libertatea şi demnitatea țării lor. Mai mult ca sigur că aceştia s-au decis să-l abandoneze pe Petru Aron, trecând, în secret, de partea lui Ştefan cel Mare, ale cărui pregătiri pentru ocuparea tronului nu mai erau un secret pentru multi. Din sfatul domnesc al lui Petru Aron, din ultimul lui Sfat, nouă mari boieri vor fi prezenți şi în primul sfat domnesc al lui Ştefan cel Mare, menționat într-un act din 8 septembrie 1457. Aceşti nouă mari boieri, ce vor fi prezenți pe câmpul de luptă sau ca sfetnici de nădejde ai lui Ştefan cel Mare sunt: Manoil, Oană Julici, Petru Pârcălabul, Costea Oriş, Goian, Ilias Modruz, Hodco Crețevici, Cosma Şandrovici şi Micu Crai. Le-am notat numele (aşa cum o voi mai face) pentru parfumul lor arhaic; simpla lor pronunțare poate să inducă o stare benefică celui ce o face.

Prezența acestor boieri în sfatul domnesc de la începutul domniei lui Ştefan cel Mare dovedeşte că ci au fost alături de domn chiar de înaintea venirii, şi urcării lui pe tron. Probabil că ruşinoasa cedare către Imperiul otoman, fără luptă, îi va fi mustrat pe mulți din participanții la acea adunare de la Vaslui. Iar Petru Aron, numai să aibă pace şi linişte pentru domnia sa, nu va sta pe gânduri, oferind garanțiile cerute lui Mihu,

dând caracter solemn, demn, unei afaceri aşa de ruşinoase: „Şi am jurat şi jurăm cu această carte a noastră panului Mihail logofăt ca să nu spunem niciodată nici un cuvânt împotriva lui şi, de asemenea, ca nimeni să nu poată spune împotriva lui că el a făcut acea dare pentru că noi toți l-am trimis să dea acea dare pentru nevoia noastră".

Înainte de a fi trecute numele celor 59 de boieri, în frunte cu mitropolitul Teoctist, documentul prevede ca logofătul Mihail, „să umble din toată inima pentru încheierea păcii noastre". De altfel, tributul pe care Țara Moldovei fusese obligată a-l accepta, două mii de galbeni anual, se încadra în politica dusă de noul stăpân al orașului lui Constantin, față de toate statele şi stătulețele din vasta arie din sud-estul Europei şi Peninsula Balcanică. Dacă Țara Moldovei plăteşte două mii de galbeni, alte state plătesc cu mult mai mult, ținând cont şi de întinderea lor. Aşa, Serbia, pe cale de a fi lichidată, plătea sultanului douăsprezece mii de galbeni anual, despoții din Moreea, zece mii, Chiosul, şase mii, iar Lesbos, trei mii; împăratul din Trapezunt plătea cât şi Țara Moldovei, două mii de galbeni. Dintre statele balcanice şi cele din estul Mării Mediterane, au refuzat să plătească tribut sultanului Mahomed al II-lea, Cavalerii Ioaniți (Rhodos), care, la adăpostul imenselor fortificații ale insulei, vor rezista încă şapte decenii (1522) presiunii turceşti, precum şi Cipru.

Logofătul Mihu, plecând cu tributul către sultanul Mahomed al II-lea, în trecere, prin Țara Românească, avea o misiune secretă: aceea de a-l ucide pe viitorul Ştefan cel Mare. Mihu şi oamenii care-l însoțeau, au încercat de câteva ori să-l asasineze pe Ştefan cel Mare prin diferite ambuscade. Este sigur că n-au apelat la Vlad Țepeş ca să-i ajute să-şi îndeplinească misiunea cu

care i-a însărcinat Petru Aron. Vlad Țepeş îşi începuse domnia punându-şi mari nădejdi în Ştefan cel Mare, pentru trecerea la înfăptuirea proiectului lor atât de des dezbătut: luptele cu turcii. Domnul Țării Româneşti, Vlad Țepeş, îi oferise, deja, sprijin substanțial, în oameni, lui Ştefan cel Mare, spre a-şi ocupa moştenirea părintească, iar implicarea sa în lichidarea unui prieten apropiat, ca şi a unei rude, ar fi fost cu totul nefirească. Trăind de ani buni printre străini, ştiindu-se vizat, şi vânat, de duşmani, Ştefan cel Mare s-a păzit cu străşnicie şi din cauza firii sale deosebit de prudente, prevăzătoare.

Aşa că, încercările oamenilor lui Petru Aron au dat greş, Ştefan cel Mare scăpând cu viață, dar pericolul prin care a trecut şi la care l-a expus logofătul Mihu îl va face pe Ştefan cel Mare să nu-l uite niciodată. Ştiindu-se vinovat, după ce Ştefan cel Mare îl alungă de pe tronul Țării Moldovei pe Petru Aron, Mihu va fugi în Polonia, de unde nu va avea curajul să revină în țara sa niciodată, în ciuda celor trei salv-conducte emise de Ştefan cel Mare. Se ştia cu totul vinovat, față de Ştefan cel Mare, şi, pesemne, a înțeles că dincolo de cuvintele de iertare, ura lui Ştefan cel Mare rămăsese la fel de proaspătă ca şi atunci, în vara anului 1456, când încercase să-l ucidă.

Izvoarele narative moldoveneşti consemnează laconic, ca de obicei, faptul că, în ultima domnie a lui Petru Aron, Țara Moldovei a devenit tributară turcilor. Aşa, „în zilele acestui domn (Petru Aron) au început să plătească moldovenii bir turcilor" (Cronica *moldo-polonă).* Iar *Letopisețul lui Azurie* notează la rândul său că „pe vremea lui (Petru Aron) s-au început birul turcesc"; aceeaşi consemnare laconică ne-o oferă şi *Cronica Anonimă:* „sub el (Petru Aron) au început a se da bir

turcilor”. Iar *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă,* atribuit, cu totul pe nedrept lui Grigore Ureche, scrie la fel de sec: „Acest Pătru Vodă au izvodii întâi şi au început a da dajdea tu rcilor”.

III. Ştefan cel Mare ocupă tronul Ţării Moldovei

Când Ştefan cel Mare, cu oastea sa, în primăvara anului 1457, se îndrepta cu repeziciune spre părțile de nord ale Țării Moldovei, nimeni nu-şi închipuia ce va urma; pentru toți părea un alt episod din şirul atât de numeros al luptelor pentru domnie din Țara Moldovei, ce s-au desfăşurat de la moartea lui Alexandru cel Bun şi până atunci. Greu de bănuit că luna aprilie a anului 1457 va fi începutul unei domnii lungi şi glorioase, care va salva statul românesc de la est de Carpați de la dezintegrare, ba, mai mult, după o jumătate de secol, acelaşi stat, va ajunge o putere regională de temut.

Ştefan cel Mare ocupă tronul Țării Moldovei şi cu ajutorul pe care i-l oferise, cu generozitate, ruda şi prietenul său, Vlad Țepeş. Ajutorul muntenesc n-a fost decisiv, nici pe atât de mare pe cât l-a crezut Grigore Ureche, pentru că, din partea de sud a Țării Moldovei, acolo unde Ştefan cel Mare îşi avea originile, au trecut de partea sa câteva mii de războinici. Mai mult, Ştefan cel Mare era stăpân, după cât se parc, pe sudul Țării Moldovei încă din toamna anului 1456, şi, până la alungarea sa de pe tron, Petru Aron, n-a mai avut autoritate, nu a mai controlat partea de sud a țării. Faptul pare credibil, căci numai printr-o prezență continuă, în acel teritoriu, a reuşit Ştefan cel Mare să-şi strângă o oaste numeroasă (6.000 de oameni).

Cu toate că se aştepta să fie atacat, Petru Aron a fost surprins de înaintarea fulgerătoare a tânărului Ştefan cel Mare. Cele două oşti s-au ciocnit *la Dolješti, în tină,* în ziua de marți, 12 aprilie 1457. Petru Aron a fost repede învins, şi pentru a-şi salva viața, împreună cu o seamă de boieri, fugi în Polonia, unde avusese grijă, din timp, să-şi pregătească adăpost.

Despre lupta lui Ştefan cel Mare cu Petru Aron, aşa-zisul *Letopiseț* al lui Grigore Ureche (vezi studiul fundamental al lui N. A. Ursu, privind adevăratul autor al cronicii: *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă - opera lui Simion Dascălul),* zice: „Ridicatu-s-au (Ştefan cel Mare) de la țara Muntenească cu multă mulțime de oaste muntenească şi din țară adunați şi au intrat în țară. Şi silind spre scaunul Sucevei, i-au ieşitu înainte Pătru Vodă Aron pe Siretiu, la Doljăşti, la tină, şi s-au lovit în ziua de joi martie, aprilie 12, şi înfrânse Ştefan-Vodă pe Aron. Ci Aron Vodă nu se lăsa cu atâta, ci de iznoavă s-au bulucit şi în al doilea rându să lovi la Orbie şi iarăşi birui ŞtefanVodă". Numai că aşa-zisa cronică a lui Grigore Ureche dă greşit ziua săptămânii, joi, şi nu marți, 12 aprilie 1457. Căci, între Ştefan cel Mare şi Petru Aron, la 1457, s-a dat o singură luptă, decisivă, la Dolheşti, iar o a doua la Orbie n-a mai avut loc. Aşa că Petru Aron nu s-a mai *de iznoavă bulucitu,* fiind cu totul preocupat, după înfrângere, să-şi scape viața. Faptul acesta a fost stabilit, încă de la 1957 de Al. I. Gonța (*Alexandru I. Conta, O problemă de geografie istorică. Locul unde s-a dat bătălia dintre Ştefan cel Mare şi Petru Aron, în Studii de Istorie Medievală, Edil. Dosoftei, Iaşi, 1998, texte selectate şi pregătite pentru tipar de Ştefan S. Gorovei şi Maria Magdalena Szekely, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproşu, pp. 297-308*), care a subliniat că, a fost o singură luptă între cei doi competitori; reputatul istoric medievist credea, pe bună dreptate, că lupta dintre Ştefan cel Mare şi Petru Aron s-a desfăşurat lângă un pârâu sau apă, Hreasca, „care nu poate fi altul decât Şomuzul Mocirlos", şi care curgea pe lângă satul Dolheşti, „la cotul Poiana...", unde tânărul Ştefan cel Mare avea o soră căsătorită cu Şendrea, viitorul portar al cetății Suceava. Aceeaşi localizare a

locului luptei, unde se va consemna înfrângerea şi alungarea lui Petru Aron de pe tronul Țării Moldovei, o va propune şi un alt istoric medievist, N. Grigoraş, anume „Dolheşti, care este aşezat la confluența Sucevei cu Şiretul, în apropierea căreia se găseşte Hreasca, pe malul drept al Şomuzului în apropierea unei mlaştini". Mult mai târziu, în baza informațiilor oferite de *Letopisețul de la Bistrița* şi *Cronica moldo-germană,* dar, înainte de orice, în baza analizelor ştiințifice făcute de cei doi autori citați mai sus, şi Emil Diaconescu ajunge la aceeaşi localizare a luptei din 12 aprilie 1457: „Această luptă a avut loc pe câmpia de la Dolheşti"Lupta de la Orbie, din ținutul Neamțului, tot între Ştefan cel Mare şi Petru Aron, va avea loc mult mai târziu, cândva, în intervalul 1469-1470, şi se va sfârşi cu înfrângerea, prinderea şi decapitarea acestui periculos şi constant duşman al lui Ştefan cel Mare.

Aşadar, Ştefan cel Mare îl înfrânge pe duşmanul său, Petru Aron, la Dolheşti (12 aprilie 1457), la confluența Siretului cu râul Suceava, în apropierea unui pârâu numit Hreasca, pe malul drept al Şomuzului Mocirlos, loc în care se găsea o mlaştină întinsă. Aşa se face că sursele narative moldoveneşti, inclusiv aşa-zisa *Cronică* a lui Grigore Ureche, afirmă că lupta a avut loc „la tină", adică pe un teren greu, mocirlos. *Letopisețul anonim al Moldovei* prezintă o singură luptă a lui Ştefan cel Mare cu Petru Aron: „în anul 6965 (1457), luna aprilie 12, Marțea Mare a venit Ştefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, împotriva lui Aron voievod, la locul numit Hreasca, la Doljeşti şi a biruit Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu şi a luat schiptrul Țării Moldovei". Şi *Cronica moldo-germană* precizează, fără putință de tăgadă, locul unde s-a desfăşurat confruntarea dintre cei doi competitori la tronul Țării Moldovei: „... Ştefan

voievod, un fiu al lui Bogdan voievod, care a venit cu putere mică, cu muntenii, cu țările de jos, ca la şase mii de oameni. Şi au venit asupra lui Aaron voievod la o gârlă sau apă cu numele Hreasca, lângă Dolješti. Acolo a bătut Ştefan voievod pe Aaron voievod, alungându-l din țară şi el însuşi a rămas stăpân cu putere". De observat că *puterea mică* despre care nota autorul cronicii de față, nu era deloc mică, cei şase mii de călăreți, la acea vreme, reprezentând o forță deloc neglijabilă; este semnalat ajutorul muntenesc în lupta de la Dolheşti, precum şi absența oricărui echivoc privind învingătorul: Ştefan cel Mare, rămânând *stăpân cu putere.*

Letopisețul lui Azurie notează, cu ocazia urcării pe tronul Țării Moldovei a lui Ştefan cel Mare: „în anul 1457, aprilie 12 în joia mare venit-au din Țara Muntenească Ştefan Voievod şi făcut-au în țară biruință asupra lui Aron pe Şiret la tina de la Dolješti; a doua luptă i-au dat-o la Arbic şi iarăşi l-au biruit Ştefan Voievod. După aceea s-au adunat țara cu prea sfințitul Teoctist şi l-au uns în domnie pe Şiret, în locul ce se numeşte până acum Dereptate. Şi au luat schiptrul Țării Moldovei". Şi Azarie greşeşte ziua exactă a luptei, joi, şi nu marți, aşa cum a fost ziua de 12 aprilie 1457; şi el scrie despre o a doua luptă, a lui Ştefan cel Mare cu Petru Aron, la Arbic sau Orbie, după cea de la Dolheşti, creând o confuzie ce nu va fi risipită decât foarte târziu. O altă confuzie, de fapt un neadevăr, va induce, pentru mult timp, *Letopisețul lui Azurie* şi anume că Ştefan cel Mare a fost ales domn, de boieri şi țară, la un câmp numit Direptate. Faptul va fi „detaliat" de Grigore Ureche în paragraful din *Cronica* sa *„Când s-au strânsu țara la Direptate",* unde, chipurile, „Ştefan Vodă strâns-au boierii țării şi mari şi mici şi altă curte măruntă dimpreună cu mitropolitul Theoctistu şi cu mulți

călugări, la locul ce se cheamă Direptatea...". Grigore Ureche continuă scenariul „democratic" al aşa-zisei Adunări a Țării, cu întrebarea proaspătului învingător: *Ieste-le cu voie tuturor să le fie domnu?,* iar „adunarea", docilă şi unanimă, a strigat într-un glas: „în mulți ani de la Dumnezeu să domneşti!". Sursa lui Grigore Ureche a fost, cu siguranță, *Letopisețul de la Putna* (secolul XVI), unde călugărul respectiv a notat că, după biruință, „s-a adunat toată țara, cu preasfințitul mitropolit Chir Theoctist, şi cu ajutorul lui Dumnezeu, l-au uns la domnie, pe Şiret, unde se numeşte locul acela Dereptate şi până acum".0 altă variantă a *Letopisețului putnean* oferă amănuntul precum că, după victoria de la Dolheşti, „pe Ştefan l-au pomăzuit domn la Seret, în satul Dreptate", amănunt neglijat de istorici până spre sfârşitul secolului al XIX-lea.

În realitate, în aprilie 1457, Ştefan cel Mare nu a fost ales domn, ci *s-a impus cu forța, cu puterea, chiar şi împotriva acelora care nu-l voiau domn şi se obişnuiseră cu domnia lui Petru Aron.*

Ce rost ar fi avut consultarea opiniei unei adunări a țării, cu privire la un tron deja ocupat? Confuzia a creat o adevărată modă printre istorici ce va consolida greşeala. Ştefan cel Mare, imediat după biruință, nu a avut nevoie de aclamațiile şi aprobarea unei mulțimi, şi nici să întrebe *„boierii mari şi mici şi alia curte măruntă"* dacă *„iastă-le cu voia tuturor să le fie domnii?",* ci de gestul cel mai important şi necesar care să dea legitimitate, şi pe această cale, noi domnii: ceremonia înscăunării şi ungerii cu mir de către mai marele bisericii, mitropolitul Teoctist. De altfel, Ştefan cel Mare făcea parte din familia domnească, descendent din Bogdan I, şi avea drepturi legale, de necontestat, la tronul Țării Moldovei deci, nu avea nevoie să fie aclamat

şi recunoscut, de o mare adunare a țării, fapt neobişnuit, pe atunci. Ar fi fost cu totul imposibil ca, chiar în ziua biruinței, la 12 aprilie 1457, sau cel mult în următoarele câteva zile, să fie adunați toți marii boieri sau *„curtea măruntă”* la locul ce se cheamă Dereptate. O parte dintre marii boieri fugiseră cu Petru Aron, în Polonia, alții vor fi fost risipiți, pe la ocinile lor, de pe întinsul Țării Moldovei.

În realitate, *locul ce se numeşte Dereptate* sau *Dreptate,* a fost un sat de lângă Dolheşti, sat întemeiat şi stăpânit de boierii cu acelaşi nume până spre mijlocul secolului al XVI-lea, iar mai apoi satul a intrat în stăpânirea mănăstirii Pobrata. *Satul Direptate sau Dreptate se afla în imediata apropiere a locului luptei lui Ştefan cel Mare cu Petru Aron;* între timp, dispărând satul, *„locul Direptate”* n-a mai fost considerat drept ceea ce a fost, un sat, ci un loc la câmp deschis, unde, chipurile, va avea loc o aşa-zisă mare adunare a Țării Moldovei care l-ar fi confirmat, în domnie, pe Ştefan cel Mare. Avem de-a face cu o invenție istoriografică, o ficțiune, pentru că niciodată, în realitate, n-a avut loc la *Dreptate* sau *Direptate, Dereptate,* în aprilie 1457, o mare adunare a Țării Moldovei cu rosturi elective. E adevărat, mitropolitul Teoctist şi soborul său este posibil să fi fost prezenți, dar păstorul trebuia să se afle acolo unde se găsea turma şi stăpânul ei, şi unde se decidea viitorul imediat al țării.

Numai că nimeni nu şi-ar fi închipuit, cu ocazia acelei înscăunări grăbite, că adevăratul şi unicul păstor, păstorul cel drept şi bun, nu se găsea în persoana mitropolitului, ci în persoana noului şi frumosului domn al țării.

Aşadar, în biserica satului Direptate, nu departe de locul luptei, Dolheşti, la mijlocul lunii aprilie 1457, Ştefan

cel Mare a fost încoronat ca domn al Țării Moldovei, uns cu undelemn sfințit de mitropolitul Teoctist şi suita sa, după un ceremonial deja consacrat de tradiție. Cronica aşa-zisă a lui Grigore Ureche indică succesiunea evenimentelor care au avut loc: după ce a fost uns ca domn, în biserica satului Direptate, „luă Ştefan Vodă steagul Țării Moldovei şi să duse la scaunul Sucevii", sau, după cum notează *Letopisețele de la Putna,* „au luat Ştefan voievod schiptrul Țării Moldovii". Investirea aceasta, cu steagul țării, *(„au luat schiptrul"),* era esențială şi confirma tuturor că stăpânul se găseşte acolo unde se afla simbolul puterii şi al țării.

Din toate acestea se simte graba cu care a acționat Ştefan cel Mare, din motive strategice şi personale, pentru ca, cu câteva zile mai devreme, să ajungă domnul legiuit, din mila lui Dumnezeu. După toate aceste ceremonii, Ştefan cel Mare şi războinicii săi, cu steagul cel mare al Țării în frunte, şi-au făcut intrarea triumfală în capitală, Suceava. Începea o domnie nouă, iar grijile ei nu erau deloc puține.

IV. Primii ani de domnie. Consolidarea domniei lui Ştefan cel Mare

Una dintre principalele griji la începutul domniei, pentru noul domn, rămânea tot Petru Aron. Refugiat în sudul regatului Poloniei, foarte aproape de granița cu Țara Moldovei, la Camenița, acesta se bucura de sprijin din partea regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea. Alungarea sa de pe tron el o considera temporară, deoarece înşişi polonezii aveau tot interesul să-l reîntroneze pe Petru Aron, căci se purtase față de vecinii din nord cu supunere, ca față de nişte stăpâni. Chiar în Moldova rămăseseră partizani ai fostului domn, atât în rândul înaltului cler, cât şi al boierilor.

Aşadar, chiar din primele luni ale domniei, Ştefan cel Mare a fost preocupat de consolidarea grabnică a puterii sale. Şi-a numit oameni de încredere în fruntea principalelor instituții ale țării, îşi măreşte, şi completează, garda personală, pe care şi-o formase încă din toamna anului 1456, vizitează țara în lung şi lat, pentru a-i prețui, evalua potențialul uman, economic şi militar. Garda personală permanentă şi-a creat-o după modelul lui Iancu de Hunedoara şi Vlad Țepeş, şi-l va ocroti, feri pe voievod de numeroase pericole. Trebuie să fi existat o oarecare opoziție a unor boieri față de noua domnie, har, foarte repede, aceştia au înțeles că Ştefan cel Mare este mai mult decât energic, ci de-a dreptul necruțător cu cei ce-i nesocotesc poruncile sau trădează. La fel de repede, toți cei care nu aveau încredere în tinerețea noului voievod au înțeles că în fruntea țării a ajuns un om cu o voință neîmblânzită şi care, pentru sprijin necondiționat şi loialitate reală, se dovedeşte generos până la mărinimie.

Cu excepția anilor de domnie ai tatălui său (Bogdan al II- lea), Ştefan cel Mare şi-a petrecut toată viața sa, până la urcarea pe tronul Țării Moldovei, printre străini. Pribegia i-a fost aspră, căci vremurile erau aspre. Zăbovind ani îndelungați lângă protectorul tatălui său, Iancu de Hunedoara, el a înțeles mai bine ca oricine că baza puterii unui stăpânitor al timpurilor sale nu o constituie doar clasa puțin numeroasă a boierilor, ci poporul de jos, de rând, cum se zice. Către oamenii simpli ai Țării Moldovei şi-a plecat privirea scrutătoare şi ocrotirea constantă, Ştefan cel Mare, lor le va dărui *locuri în pustie,* pretutindeni, în țara sa frumoasă, ca să întemeieze *sate şi prisăci,* ca să zidească biserici şi mănăstiri, spre lauda Dumnezeului atotputernic, care şi-a întors fața, după atâta timp, şi spre ei. Preocuparea aceasta constantă, pe tot parcursul domniei sale, pentru oamenii pământului, țăranii, va atrage dragostea, fidelitatea, recunoştința acestora către Ştefan cel Mare. Ei îi vor asigura intrarea în posteritate, în legendă.

Pentru a-şi consolida domnia, Ştefan cel Mare a supravegheat cu ochi de Argus, ca să nu se înstrăineze, prin vânzare, satele aparținând domniei sau micilor proprietari (țăranii), către marea boierime. Aşa, în acest sens, el n-a făcut danii de sate din ocoalele târgurilor (proprietatea Domniei) nici unui mare boier „fie laic, comunitate religioasă pentru a nu diminua cu nimic averea ce se cuvenea de drept domniei". De-abia după ce-şi consolidează, cu adevărat, stăpânirea, Ştefan cel Mare renunță, parțial, la această strategie, la peste trei decenii de la înscăunare, dăruind vărului său primar, Duma, fiul lui Vlaicul, printr-un document emis la 5 aprilie 1488, un sat al său, pe Bogdana, *unde au fost Fete* şi o selişte pe Trotuş în acelaşi hotar *unde a fost (Dană de la Moişa,* sat care i-a revenit lui de pe urma

boierului Vâlcea şi a soției sale, Olga. Tot în acelaşi scop Ştefan cel Mare a poruncit cancelariei domneşti să emită titluri de proprietate asupra satelor doar în cazul în care el însuşi confirma dreapta credință şi, de asemenea, pentru cei ce moşteneau prin succesiune directă, satele.

Ştefan cel Mare, ca unul ce stătuse îndelung lângă Iancu de Hunedoara, înțelegând bine că puterea acestuia izvora, preponderent, direct din imensa sa avere personală, încă din primii ani ai stăpânirii sale, s-a preocupat de cumpărarea de sate, din bani proprii, pentru a mări domeniul domnesc. Primul sat pe care-l cumpără Ştefan cel Mare va fi Jivcovul de Sus (ținutul Suceava) de la marele boier Stan Babici şi frații săi, Iachim şi Simion, cu două sute de zloți tătărăşti „cu toate poenele, fânațele, muncelele şi izvoarele", cu toate veniturile şi hotarele cele vechi pe care-l dăruieşte, având binecuvântarea mitropolitului Teoctist şi a episcopului Tarasie al Romanului, mănăstirii Putna. Cele aproape două sute de sate şi jumătăți de sate cumpărate de domn pe parcursul stăpânirii sale au fost alăturate la ocoalele cetăților şi târgurilor, fapt ce va contribui la întărirea poziției sale. Alte sale, deloc puține, au fost dăruite, ca expresie a marii sale credințe, ctitoriilor sale, câteva fiind dăruite unor boieri ce au dovedit credință neclintită. Prin această politică Ştefan cel Mare transformă târgurile şi ocoalele în importante şi constante surse de venituri personale. Reținerea lui Ştefan cel Mare în a înstrăina satele de ocol dispare când, el, urmărind „colonizarea" Țării prin ridicarea de noi aşezări, îndeosebi la hotarul din est, de pe Nistru, dăruieşte numeroase solişti şi locuri pentru a popula/repopula țara. Căci, atât târgurile, cât şi satele de ocol erau proprietate domnească stând la dispoziția domnului, acesta dispunând de ele după voința sa.

Însă, o stăpânire nouă nu se poate aşeza, consolida, prin acte brutale, ci prin inteligență, răbdare, tact, diplomație. Chiar de la început tânărul voievod a dovedit aceste calități, reuşind ca în doi ani de zile polonezii să-l accepte pe tronul Țării Moldovei, Petru Aron să fie izgonit din Polonia, iar boierii fugari să se reîntoarcă în Țara Moldovei. Urcându-se pe tronul Țării Moldovei, Ştefan cel Mare ajunsese stăpân peste o țară ce era vasală Poloniei, şi, de câteva luni, supusă Imperiului otoman, căruia trebuia să-i plătească tribut.

Vremurile erau grele, nesigure. La Nistru, tătarii oricând puteau încerca un atac, regatul Ungariei nu-şi ascundea pretențiile de a-şi impune, din nou, suzeranitatea asupra Țării Moldovei. Faptul va deveni evident după ce tulburările provocate în regatul maghiar, de marii magnați, vor lua sfârşit prin ocuparea şi consolidarea tronului de către fiul cel mic al lui Iancu de Hunedoara, Matei Corvin (1458).

Dar, cea mai importantă primejdie pentru toate statele din regiune, o reprezenta puternicul Imperiu otoman. Eşecul suferit de Mahomed al II-lea la Belgrad, în 1456, nu-l va opri, în tentativele sale, mereu reînnoite, de a-şi mări posesiunile pe linia Dunării şi în vestul Peninsulei Balcanice. Astfel, la 1458, turcii revin, în forță, în ofensivă, în Peninsula Balcanică, reuşind să ocupe întinse teritorii în Serbia, amenințând din nou Belgradul, cheia care ținea sub lacăt înaintarea turcească spre Centrul Europei. Din cauza luptelor pentru tronul Serbiei, după moartea lui Gheorghe Brancovic (1458), aceasta n-a avut tăria de a rezista presiunii turceşti, astfel că, la 1459, turcii o ocupă aproape în întregime. La 1459, turcii ocupă Imbros, Tenedos, Lemnos şi ducatul (oraşul) Enos; la 1460, ducatul Atenei condus de un florentin, Franco, este

lichidat, iar insula Lesbos, la fel, la 1462, lipsite de ajutor substanțial, cerut cu disperare din Occident („apusul rămânea nemişcat când era vorba să treacă la fapte”), şi din cauza neînțelegerilor dintre ele. La 1460, Mahomed al II-lea, cu o mare armată, invadează Corintul care capitulează, ceilalți despoți greci, abandonează puterea, fugind în Peninsula Italică. Până în toamna lui 1460 întreg Peloponesul este ocupat, mare parte a populației a fost măcelărită, iar o altă parte robită. La 1461, veni rândul ultimului „imperiu” grec, Trapezuntul. Ioan al IV-lea, împăratul acestuia, avea aliați pe care, credea el, se putea sprijini: emirii de Sinope şi Karaman, regele David al

Georgiei, şi, în special, puternicul suveran al Orientului Apropiat, Uzun Hasan. Numai că, atunci când sultanul Mahomed al II-lea se îndreaptă pe mare şi pe uscat, asupra Imperiului de Trapezunt (iulie 1461), Marele Comnen, Ioan al IV-lea, nu va fi ajutat de nimeni. În august acelaşi an sultanul Mahomed al II- lea intră în Trapezunt, ultima capitală a grecilor, fără luptă, iar în lunile următoare toate ținuturile imperiului vor fi anexate statului otoman. Astfel, în câțiva ani, turcii reuşesc să cucerească, în întregime, Peninsula Balcanică, rămânând libere doar zonele controlate de Skanderberg (până la moartea sa, ianuarie 1468), precum şi câteva posesiuni şi porturi venețiene, ca şi teritoriul Zeta, în care se va forma viitorul stat Muntenegru.

Între Ungaria şi Imperiul otoman se duc lupte grele în sudul regatului maghiar timp de câțiva ani. În acest context, când primejdia otomană devenise atât de mare, din inițiativa Papei Pius al II-lea a fost declarată cruciada împotriva turcilor (26 septembrie 1459) a cărei

conducere şi-a asumat-o, nehotărât, împăratul Frederic al 1 II-lea de Habsburg (1440-1493). Acesta, având în stăpânire coroana Ungariei şi fiind proclamat rege de o parte a nobilimii, contesta lui Matei Corvin, titlul de rege al Ungariei, care, fără coroana Sfântului Ştefan, era lipsit de girul legitimității. Până se vor împăca cei doi competitori la coroana Ungariei, cruciada a bătut pasul pe loc. La această cruciadă, declarată, atât de solemn, de Papa Pius al II-lea, la începutul toamnei anului 1459, (Mantova), va adera şi Vlad Țepeş, devenind, spre uimirea tuturor, factorul militar cheie al viitoarelor lupte cu turcii. Cum se vor desfăşura lucrurile în legătură cu această cruciadă, cât şi cum îl vor ajuta pe Vlad Țepeş, ceilalți principi şi regi creştini, vom vedea ceva mai încolo.

Cât despre Ştefan cel Mare, grijile unor lupte cu turcii, în acei ani, erau îndepărtate, gândurile sale în această direcție fiind bine ascunse, ştiute doar de sufletul său. Alte nevoi, mai presante, îl măcinau, îl preocupau pe el, la începutul domniei sale, pe care multi nu o credeau de durată. Cunoscând firea războinică a lui Ştefan cel Mare, aşa-zisa *Cronică* a lui Grigore Ureche, scrie: „Ştefan-Vodă gătindu-să de mari lucruri să facă, nu cerca să aşaze țara, ci de război se gătiia, că au împărțitu oştii sale steaguri şi au pus hotnogi şi căpitani, carile toate cu noroc i-au venit". Grigore Ureche se contrazice fără să-şi dea seama, deoarece tocmai întărirea puterii militare contribuia mai mult ca orice altceva la creşterea puterii țării; domnul va chema lângă el, sub arme, pe toți bărbații Țării Moldovei, pe care-i motivează, dar şi-i obligă să participe la efortul militar atunci când era nevoie. Cronicarul polonez, Jan Dlugosz, notează, în această privință: „Prin asprimea şi dreptatea sa, nelăsând nici o crimă nepedepsită, îi făcu

pe aceştia plecaţi şi ascultători întru toate poruncile lui; nu numai pe ostaşi şi pe nobili, ci chiar şi pe țărani i-a strâns la oaste învățând pe fiecare să-şi apere patria. Dacă Domnul afla vreun țăran că nu avea săgeți, arc sau sabie sau că a plecat la luptă fără pinteni, îi tăia capul fără milă". Afirmațiile lui Jan Dlugosz sunt făcute de un contemporan, bun cunoscător al Țării Moldovei lui Ştefan cel Mare, şi dovedesc intenția domnului de a implica, în efortul militar, toți bărbații țării, şi care „constituia astfel o expresie a capacității de luptă a poporului însuşi, singurul în măsură să asigure o permanentă refacere a forțelor şi dobândirea marilor victorii". Acelaşi important istoric ieşean, Leon Şimanschi, este convins că Ştefan cel Mare a impus sistemul recrutării obligatorii, pentru bărbații în stare să poarte armele şi să lupte, indiferent de clasa socială, în „proporție de 1 la IO". Dând o atât de mare importanță pregătirii militare a țării sale, Ştefan cel Mare a reintrodus la o dimensiune nouă şi extrem de importantă, „instituția «vitejiei», care dădea, desigur, posibilitatea celor ce dobândeau noua calitate să scape de dependența feudală...".

Creându-şi o oaste permanentă - *Curtea,* impunându-le tuturor participarea la luptă, supraveghindu-le pregătirea, dăruindu-le proprietăți şi privilegii, Ştefan cel Mare va reuşi doar în câțiva ani să-şi formeze o forță militară de temut.

Cu aceşti bărbați aspri, călițI şi neînfricați contribuia Ştefan cel Mare cel mai mult la aşezarea țării; din oamenii simpli ai pământului său, a reuşit să scoată cei mai de temut războinici ai vremii, cei „mai buni ostaşi ai Europei contemporane" .

Din rândurile acestor țărani îşi va ridica corpul de „viteji", cavaleri de elită, prezenți pe toate câmpurile de

luptă în jumătatea de secol a domniei sale. Aceşti „viteji” au constituit baza domniei lui Ştefan cel Mare, dintre ei şi-a pus mari dregători pentru treburile țării, pe ei i-a pus să vegheze cu agerime la granițe, cu ei va ridica, din temelii, cetățile cele mari de la Suceava, Neamț, Chilia, Roman, Crăciuna, Orhei, Soroca etc. Tot lor, acestor „viteji”, le-a arătat Ştefan cel Mare dragostea lui puternică şi constantă, dăruindu-le cu o generozitate pe care nu o mai întâlnim la alt domn, pământuri, ca „să-şi întemeieze sat şi să-şi facă prisacă de albine”, şi tot ci vor muri pe câmpurile de luptă, stând neclintiți, până la moarte, lângă domnul lor.

La fel a crezut şi P.P. Panaitescu: „Puterea lui Ştefan cel Mare-Vodă a stat în Curtea lui, în această oaste de țară, am putea zice în oamenii de arme sădiți de el pe tot întinsul țării. Căci acesta a fost actul politic mai însemnat, care lămureşte puterea şi politica marelui Domn.”.

Consolidarea tronului, aşezarea țării şi a puterii sale pe temelii trainice, sunt expresia personalității excepționale a lui Ştefan cel Mare; sau, după opinia unui reputat istoric medievist, „personalității domnului îi aparține impulsul şi, tot ei, maniera desăvârşirii”. Ştefan cel Mare va conduce Țara Moldovei cu o deosebită autoritate, ca un autocrat; cointeresează pe toți (indiferent de apartenență socială) în efortul de ridicare al țării, acordă privilegii tuturor acelora ce-şi manifestau credința, prin faptă, creează o boierime nouă, proprie, dar, înainte de toate, voievodul era convins de faptul că puterea sa constă în „întărirea socială a temeliilor domniei”. Nu doar „vitejii” au format baza puterii lui Ştefan cel Mare, ci toate categoriile sociale ale țării pe care el a ştiut să le implice în opera de administrare, guvernare, dar şi de luptă, a țării. Rudele sale

numeroase, din partea mamei, Vlaicul, Şendrea, Duma etc., vor constitui un nucleu de putere, în jurul domnului, pe care el se va bizui în cele mai grele momente. Însă, temelia trainică a puterii lui Ştefan cel Mare, şi care au făcut posibile toate realizările sale (inclusiv în plan militar) o va constitui „marea operă de colonizare a «curtenilor», răzeşi de oaste, în sate domneşti de la țară.”.

Curtea lui Ştefan cel Mare cuprindea războinici de meserie, oastea permanentă a domnului, mici proprietari de pământ, toți bucurându-se de imunitate fiscală; ei erau aşezați pe pământul aflat în proprietatea domnului, răspândiți pe tot cuprinsul Țării Moldovei, având obligația de a fi gata a-l sluji pe domn, cu armele. Curtenii îşi aveau steagurile lor proprii, erau dependenți doar de domn şi-şi aveau originea în rândurile micii boierimi, dar şi a țăranilor liberi. Acestor *curteni* documentele vremii, le vor zice „viteji”, constituind o clasă socială distinctă, intermediară; din rândul lor va ridica, la ranguri înalte, de boieri cu mari dregătorii, pe multi dintre aceştia, iar ei îi vor fi devotați domnului lor până la moarte. „Toate *locurile pustii,* adică fără proprietar, erau de drept ale domniei şi domnul coloniza pe ele oşteni-plugari. Aceştia au format puterea de neînfrânt a lui Ştefan cel Mare, înăuntru şi în afară. Pe câmpurile de lângă Nistru, aproape de cetățile de piatră ale Hotinului, Sorocii, Tighinei şi Cetății Albe, ca şi în regiunile păduroase şi nedesțelenite, peste tot, domnul a aşezat proprietate militară. Ştefan cel Mare neavând încredere deplină în boieri, nu ne îndoim că această colonizare a format un țel bine înțeles al politicii lui sociale şi poate, opera cea mai de seamă de consolidare a țării pentru veacuri”.

Aşadar, Ştefan cel Mare era stăpânul Țării sale, pe pământul căreia a aşezat, şi unde au prins rădăcini trainice, oameni de-ai săi, bărbați puternici şi harnici; ei formau baza puterii lui Ştefan cel Mare. Cred că nu numai dăruirea generoasă de pământuri i-au făcut pe aceştia loiali, credincioşi domnului; cercetându-şi țara de atâtea ori, Ştefan cel Mare, cu felul său de a fi, direct, aspru, drept dar şi crud, în caz de nesupunere sau trădare, s-a făcut iubit şi respectat. O parte din marea lui credință precum şi marele său simț al dreptății se vor fi transmis şi supuşilor săi. Cred că nu doar prin acte de generozitate poți convinge să fii iubit şi respectat, ci convingându-i pe cei de lângă tine de dreptatea cauzei tale, de importanța faptelor tale, atât în fața oamenilor cât şi în fața lui Dumnezeu.

O altă explicație a puterii lui Ştefan cel Mare constă în bogăția sa. Țara Moldovei, atunci, era străbătută de terminalul unui important drum comercial european de la Marea Baltică la Marea Neagră. Circulația de mărfuri străine prin țara sa, pe care Ştefan cel Mare o va reglementa, dar şi încuraja, prin vămile încasate, îi vor aduce venituri însemnate. Contribuia la creşterea bogăției țării, încă de la începutul domniei, marele oraş-cetate de la gurile Nistrului, Cetatea Albă, la care, de la 1465, se va adăuga şi puternica cetate Chilia. Ştefan cel Mare era stăpân pe două oraşe-porturi de importanță economică şi militară europeană. Nu constituie o afirmație gratuită, spusele lui Ştefan cel Mare către Veneția, la 1477, precum că cele două cetăți sunt, pentru el, *Moldova toată.* Din veniturile aduse de ele, venituri controlate de domn, se va trage o parte importantă din puterea şi bogăția lui Ştefan cel Mare. Tocmai pentru rosturile sale menționate, Mahomed al II-lea credea că, atât timp cât românii sunt stăpâni pe

Chilia şi Cetatea Albă, iar ungurii pe Belgrad, turcii nu vor reuşi în planurile lor de expansiune spre Estul şi Centrul Europei. Şi tot din aceste motive Ştefan cel Mare nu va ezita să facă orice sacrificiu, numai ca să ocupe, să păstreze sau să recucerească importantele cetăți-porturi de la Dunăre şi Marca Neagră. Puterea lui Ştefan cel Mare se găseşte aşadar, şi în bogăția sa şi a țării sale.

Doar dispunând de o putere economică reală a reuşit domnul să ridice puternicele cetăți de piatră cu care a fortificat Țara Moldovei şi nenumărate biserici şi mănăstiri cu care a împânzit țara, adevărate capodopere ale Ortodoxiei europene.

O altă cale de a înțelege domnia lui Ştefan cel Mare este aceea că a reuşit să-şi apropie, să o disciplineze (cu forța dacă era nevoie), alternând tactul şi iertarea, generozitatea cu asprimea, marea boierime. Va ierta de multe ori Ştefan cel Mare, dar trădarea nu va găsi la el nici un pic de milă, indiferent cine era sau ce poziție ocupa, în societate, trădătorul.

Îngrijorat de prezența lui Petru Aron în coastele nordice ale Țării Moldovei, şi lângă care se aflau câțiva mari boieri, cu putere şi influență, Ştefan cel Mare, imediat după ocuparea tronului, va acționa în consecință. Ajutându-l pe duşmanul său, Petru Aron, care îşi găsise refugiu la ei, polonezii s-au dovedit, pe față, potrivnici lui Ştefan cel Mare. Plin de îndrăzneală, nu ezită să-şi trimită cetele de călăreți în sudul Poloniei, începând cu toamna anului 1458, pentru a-l prinde pe ucigaşul tatălui său. Încercările de a-l captura pe Petru Aron, pătrunderea repetată a oştenilor moldoveni în ținuturile sudice ale Poloniei, unde au prădat şi jefuit, i-a avertizat pe aceştia că pe tronul din Suceava s-a instalat un alt fel de domn față de cum fuseseră domnii

anteriori. Nu se cunoaşte nici o reacţie militară a polonezilor în anii aceştia, la atacurile moldovenilor, cauza principală fiind aceea că regatul polonez se afla într-un greu război cu Ordinul Cavalerilor Teutoni, început în vara anului 1458. În vederea susţinerii acestui război, polonezii vor concentra aproape toate forţele lor armate la graniţa cu Prusia, frontiera cu Ţara Moldovei rămânând, practic, descoperită. Momentul era, aşadar, extrem de favorabil lui Ştefan cel Mare, iar el îl va folosi din plin. Comportamentul acesta curajos, în relaţiile cu puternicul vecin din nord, i-a adus lui Ştefan cel Mare sprijinul ţării, al moldovenilor ce doreau o ţară puternică cu un domn puternic, care să facă uitat trecutul umilitor în relaţiile cu Polonia.

Încurcat de războiul cu Ordinul Teutonic, presat de incursiunile de represalii, repetate, ale lui Ştefan cel Mare, Cazimir al IV-lea decide să-l abandoneze pe Petru Aron, retrăgându-i sprijinul. Lipsit de protectori, Petru Aron trece în Transilvania, apoi la Curtea lui Matei Corvin, cu ajutorul căruia ţintea să reocupe tronul. Dispărând cauza principală a stării de război, cele două state au ajuns la înţelegere, semnând un fel de tratat de pace la 4 aprilie 1459, la Overcăuţi. Semnarea acestui tratat, de Polonia, însemna, implicit, recunoaşterea lui Ştefan cel Mare ca domn al Ţării Moldovei. Tratatul prevedea, ca între cele două ţări „să înceteze discordiile, războaiele, prădăciunile, arderile şi vărsările de sânge" (Vezi Dumitru Agache, *O localitate regăsită: Overc[he]lăuţi,* în AHA *«A. D. Xenopol» Iaşi",* XXV, 1988, I, pp. 499-506, unde valorosul cercetător demonstrează, fără putinţă de tăgadă, că numele real al localităţii unde a fost semnat tratatul moldo-polon, de la 4 aprilie 1459, nu a fost Overchelăuţi, ci *Overcăuţi, „sat existent în acea epocă"* (p. 500), în ţinutul Hotin, şi care, crede Dumitru

Agache, *„a dispărut, probabil, la începutul secolului XVIII”* (p. 501)). Cazimir al IV-lea îşi ia obligaţia să-l îndepărteze pe Petru Aron de la graniţă, în schimb, conform tradiţiei începută la 1387, Ştefan cel Mare acceptă suzeranitatea polonă. Ştefan cel Mare reuşise să impună polonezilor ca fostul domn Petru Aron să nu fie acceptat decât până în dreptul localităţii Smotrycz, nu departe de graniţa cu Ţara Moldovei; domnul moldovean, însă, acceptă reîntoarcerea, în ţară, a boierilor pribegi, cărora le promite că le va restitui proprietăţile. Tot prin tratatul de la Overcăuţi, Ştefan cel Mare promite să-l ajute pe regele Poloniei, cu oştile sale, împotriva păgânilor (tătarii şi turcii); această clauză din tratat este pur formală, deoarece Polonia nu avea gând să lupte în cruciada declarată la Mantova; iar când Ştefan cel Mare se va implica în marea luptă cu Imperiul otoman, regatul din nord va fi spectator, neimplicând u-se decât caricatural, stând într-o aşteptare vinovată. Acceptându-l pe Ştefan cel Mare pe tronul Ţării Moldovei, Polonia a contribuit, fără să vrea, la consolidarea tronului acestuia şi la creşterea prestigiului său.

La fel de importantă, ca şi problema lui Petru Aron, rămânea şi chestiunea boierilor pribegi. Ştefan cel Mare le promitea iertarea, reîncadrarea în funcţii, în dregătorii, retrocedarea proprietăţilor confiscate, iar pentru logofătul Mihu, spre a reveni în ţară, emite un act special, un salv-conduct. Primul, din cele trei salv-conducte, emis la ordinul lui Ştefan cel Mare pentru Mihu, de cancelaria sa, este datat 13 septembrie 1457 şi are următorul conţinut: „Te-am iertat şi am scos cu totul din inima noastră toată mânia şi toată ura. Şi nu vom aminti niciodată în veci, cât vom trăi, de lucrurile şi cele întâmplate în trecut, ci te vom milui şi te vom ţinea în mare onoare şi dragoste şi satele, adecă ocinile tale toate

ți le-am dat înapoi. Vino deci la noi, îndată ce vei îndeplini misiunea, cu care te-am însărcinat". Mihu rămâne imun la tonul sincer al salv-conductului şi nu se va clinti din Polonia. Nici celelalte două acte, tot de asemenea gen, din 1460 şi 1478, nu-l vor convinge pe marele boier de iertarea lui Ştefan cel Mare. Aşa cum am menționat, ceva deosebit de grav s-a întâmplat între cei doi bărbați, o chestiune de viață şi de moarte, dacă, având cuvântul unui Domn, logofătul Mihu nu a avut curajul să se întoarcă în Țara Moldovei. Iar acest lucru grav nu-l poate constitui decât tentativele de a-l ucide pe Ştefan cel Mare în vara lui 1456, pe când se afla încă în Țara Românească, la curtea lui Vlad Țepeş.

Ce fel de misiune să fi primit logofătul Mihu, din partea lui Ştefan cel Mare, ținând seama de faptul că el de-abia a reuşit să scape cu viață, alături de Petru Aron şi alți câțiva mari boieri, în aprilie 1457? Probabil, Ştefan cel Mare, imediat după ocuparea tronului, va fi trimis oameni de mare încredere care, ducându-i salv-conductul din septembrie 1457, l-ar fi însărcinat pe logofătul Mihu, din partea domnului, cu uciderea lui Petru Aron. Mihu refuză să-l ucidă pe Petru Aron, preferând să rămână departe de țară şi de pământurile sale, până la moarte. Este vorba de loialitate, din partea fostului mare dregător moldovean, față de fostul lui stăpân, sau de o conştientizare, mereu prezentă, a gravelor sale păcate (de care el înțelegea că nu va fi niciodată iertat) față de fiul lui Bogdan al II-lea. Iar pe un *Evangheliar* slavon cu cap de zimbru, aflat la Liov, scris de Mihu, el şi alți boieri recunosc de stăpân al lor doar pe regele Poloniei. Ştiindu-i firea întreagă, pe Ştefan cel Mare îl mâna ori o mare sinceritate, ori o mare ură, față de acest mare boier, de a insistat de atâtea ori să-l aducă în țară. Nici nu poate fi vorba de faptul că Ştefan

cel Mare a dorit să-l aducă pe Mihu în Țării Moldovei din cauza „marilor" sale calități de diplomat sau priceperii sale deosebite în treburile statului. În spatele insistențelor lui Ştefan cel Mare în a-l convinge şi refuzul constant al lui Mihu de a se folosi de privilegiile celor trei salv-conducte emise special pentru el, se ascunde o dorință sălbatică de răzbunare. Să nu uităm că pe însuşi cumnatul său, Isaiia, care a încercat să-l ucidă pe Ştefan cel Mare, la 1471, domnul nu-l va ierta, decapitându-l fără milă (*Grigore Ureche, Letopisețul Țării Moldovei, ediție îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Edit, de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1989, p. 88: „Tăie Ştefan Vodă pre Isaiia vornicul şi pre Negrilă paharnicul şi pre Alexa stolnicul în târgul Vasluiului". Grigore Ureche nu ne oferă nici un indiciu despre motivul executării celor trei mari boieri, nu pentru că nu l-ar fi ştiut, ci pentru că, în calitatea sa de mare boier, i-a fost peste măsură de greu să accepte un fapt cunoscut de toată lumea, chiar şi pe timpul său: cei trei au comis faptă de înaltă trădare de țară, iar pedeapsa primită a fost bine meritată (subl. ns., G. M)*). De ar fi revenit Mihu în Țara Moldovei, Ştefan cel Mare l-ar fi crucificat cu mâinile sale, aşa de cumplită ură i-a purtat.

Ceilalți mari boieri, ce fugiseră la 1457 cu Petru Aron, s-au întors în Țara Moldovei, trecând de partea lui Ştefan cel Mare. De altfel, de ce-ar mai fi stat lângă un fost domn abandonat de polonezi, şi care nu mai reprezenta nimic fără protecția puternicului regat polonez. Au revenit Duma Braevici, boier vechi şi membru în sfatul domnesc al tatălui său, Standul, Lazea Pitic şi Stibor, şi care, cu toții, i-au jurat credință tânărului şi viteazului domn.

Între timp, la 1460, Petru Aron este obligat de regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, să părăsească regatul acestuia, căutându-şi refugiu la voievodul Transilvaniei, de unde-l va scoate Matei Corvin, aducându-l la curtea sa, cu scopul de a se folosi de el ca un mijloc de presiune şi şantaj față de Ştefan cel Mare.

Cât Petru Aron a stat în Ardeal, Ştefan cel Mare n-a stat pe gânduri, ci a încercat să-l captureze, intrând cu „toată puterea sa" în secuime, astfel că „a prădat Țara săcuiască" (5 iunie 1461). Expediția lui Ştefan cel Mare nu s-a petrecut „trăgându-l inima spre vărsare de sânge", ci pentru a-l izgoni pe Petru Aron din apropierea Țării Moldovei, de a-i determina pe ardeleni să nu-i mai ofere adăpost. Un om atât de prudent Şi calculat ca Ştefan cel Mare n-ar fi riscat să provoace, fără motiv, temutul regat ungar, cu atât mai puțin pentru pradă. Iar Grigore Ureche scrie: „Nici nu au avut cine să-i iasă împotrivă, ce după multă pradă ce au făcut, cu pace s-au întorsu înapoi, fără de nici o sminteală". Trecerea lui Ştefan cel Mare, cu oastea, peste munți, în Ardeal, era un fapt de îndrăzneală şi constituia un act de război. Din cauza acestei incursiuni a moldovenilor, Matei Corvin devine interesat de persoana lui Petru Aron, şi scrie voievodului Transilvaniei Sebastian de Rozgony: „Am auzit că *Petru, voievodul Moldovei,* este la voi, de unde noi, *din oricare pricini binecuvântate,* am dori să-l avem în palatul nostru. Cerem dar de la voi şi vă rugăm să-l trimiteți pe numitul Petru cât mai curând la noi.". Pricinile la care făcea trimitere Matei Corvin puteau fi binecuvântate doar pentru el, iar nu pentru Ştefan cel Mare. Acum, la 1461, a luat naştere în capul regelui maghiar, ideea înlocuirii lui Ştefan cel Mare cu duşmanul său şi reimpunerea suzeranității sale asupra statului moldovenesc. Stricându-şi relațiile cu Ungaria,

Ştefan cel Mare le strânge pe cele cu Polonia. Aşa va proceda în toată domnia sa, adică se va feri să aibă ca duşmani, simultan, ambele regate creştine vecine. Este, această strategie, semnul unei maturități şi intuiții politice deosebite.

Relațiile cu Polonia s-au normalizat de îndată ce Petru Aron părăseşte această țară. Un asemenea semn îl constituie privilegiul comercial, de la 3 iulie 1460, dat negustorilor din Liov, prin care sunt reglementate, în amănunt, condițiile în care aceştia puteau veni şi pleca, cu mărfuri, din Polonia în Țara Moldovei. La fel de important este actul de la 2 martie 1462, prin care Ştefan cel Mare se recunoaşte vasal regelui Poloniei, în fața a 3 reprezentanți ai acestuia, promițând credință regelui polon şi că îi va depune jurământul omagial personal, la o dată ce va fi stabilită de comun acord. Recunoaşterea regelui polon drept suzeran, în absența jurământului personal, era o pură formalitate. Tar la insistențele repetate, imperative, ale lui Cazimir al IV-lea, ca Ştefan cel Mare să-i depună, personal, jurământul omagial, domnul Țării Moldovei va refuza, sub diferite pretexte, să-l depună timp de 25 de ani. În actul amintit (2 martie 1462) pot fi desluşite chiar cuvintele voievodului, ce sunt asemănătoare ca ton şi limpezime, ca în mai toate documentele ce ne-au rămas de la Ştefan cel Mare. În actul omagial de la 2 martie 1462 Ştefan cel Mare jură: „Vom fi credincioşi regelui şi sfintei coroane polone până la moarte, împreună cu toți boierii şi țara noastră, după vechile datine ale Domnilor Moldovei, care au fost înaintea noastră...”- Ştefan cel Mare mai promite să nu aibă alt suzeran în afara regelui Poloniei, se angajează să nu înstrăineze nicicum teritorii moldoveneşti, iar pe cele înstrăinate, să le redobândească. Este evident că se avea în vedere Chilia,

ce se afla sub ocupație maghiară, de la 1448, şi pe care Ştefan cel Mare se pregătea, în secret, să o ocupe chiar în acel an. Solicitându-i-se să se angajeze că va depune personal jurământul de omagiu lui Cazimir al IV-lea, Ştefan cel Mare acceptă, cu condiția să fie stabilit locul şi ziua, din timp. Ştefan cel Mare a uzat de toată abilitatea sa diplomatică, deoarece a reuşit să includă în act o clauză specială care conține motivele ce l-ar fi putut împiedica să poată merge în Polonia, pentru a depune jurământul. Promisiunea de a depune jurământul personal regelui Cazimir al IV-lea Ştefan cel Mare nu avea de gând să o îndeplinească (acesta era gândul lui secret), iar dacă depunerea jurământului ar fi fost amânată, faptul s-ar fi petrecut nu din vina lui, ci din cauză că ar avea „o luptă sau un război cu tătarii ori cu alți inamici ai noştri sau dacă nouă înşine ni s-ar întâmpla vre-o neputință sau vre-o altă nevoie". Iată un exemplu de diplomație prin care s-a găsit modalitatea de a refuza, sub un motiv sau altul, îndeplinirea unui ritual ce ar fi dat satisfacție Jagellonilor, dar ar fi rănit amarnic mândria domnului moldovean. Sub acoperirea *„altă nevoie"* sau *„neputință"* puteau fi găsite diverse motivații, de a amâna depunerea jurământului omagial personal.

Şi totuşi, tratatul moldo-polon, de la 2 martie 1462, impune voința Poloniei Țării Moldovei, în formă, dar şi în conținut. Ştefan cel Mare, însă, s-a considerat, pe sine, totdeauna, domn autocrat, singur stăpânilor, domn peste o țară liberă *din mila lui Dumnezeu.* A acceptat acest tratat cu Polonia, căci vremurile se Precipitau, iar dușmănia regelui ungur, Matei Corvin, va prinde contur, îndeosebi după ce Ştefan cel Mare va încearcă să cucerească Chilia. Or, la vremuri grele şi nesigure, nu strica să te ai bine cu un vecin puternic, chiar dacă acel

vecin se va dovedi nesincer, şi prea puțin loial legămintelor şi jurămintelor.

V. Câte ceva despre Vlad Ţepeş şi tragedia sa

Vlad Ţepeş este cunoscut de o lume întreagă sub numele, deformat, de Dracula, ca un vampir însetat de sânge. Imaginea greşită, eronată, percepută ca atare de străinătate, începe să capete contur după ce irlandezul Abraham Stoker scrie şi publică cartea *Dracula,* la 1897, carte ce va cunoaşte zeci de ediţii în secolul următor. Apariţia cinematografului şi numeroasele ecranizări după carte vor răspândi în lume mitul lui Dracula, ororile sale, ce ţin de o patologie demonică. La fel de cunoscut a fost Vlad Ţepeş încă din timpul vieţii, ajungând celebru atât prin luptele cu turcii, cât şi prin povestirile despre crimele, cruzimile sale, care au cunoscut o mare circulaţie europeană (în limbile slavonă şi germană).

Vlad Dracul, tatăl său, a fost de două ori domn al ţării Româneşti (1436-1442;1443-1447). Porecla de Dracul tatăl său a primit-o după însemnele Ordinului Dragonului, al cărui membru a fost, ordin întemeiat de Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei şi împărat al Germaniei (1387-1437). Vlad Ţepeş s-a născut, probabil, în Transilvania, la Sighişoara, la 1431 (alţii cred că s-ar fi născut la Suceava), unde tatăl său se afla în pribegie, aşteptând să ocupe tronul Ţării Româneşti. A fost dat de tatăl său, împreună cu fratele mai mic, Radu, ostatic la curtea sultanului Murad al II-lea (1421-1444; 1446-1451), de la 1442 până spre 1448. A fost un om umblat, cunoscând îndeaproape şi Curtea sultanilor, dar Şi pe cea a Voievodului Ardealului, cât şi pe cea a regelui Ungariei. O vreme a trăit şi la Curtea Domnească de la Suceava. Ca şi Ştefan cel Mare, a trăit ani buni lângă marele luptător antiotoman, Iancu de Hunedoara, ce deţinea, după dezastrul creştin de la Varna (10 XI 1444),

cele mai înalte demnităţi politice şi militare atât în Transilvania, cât şi în regatul Ungariei. Vlad Ţepeş, ca şi Ştefan cel Mare, a cunoscut bine străinătatea, cunoscându-i forţa dar şi slăbiciunile. A fost pătruns de ideea (ca şi Ştefan cel Mare) că românii nu le sunt cu nimic inferiori străinilor, a înţeles că umilinţele şi căderile pe care neamul său le îndura au drept cauză neîncetatele conflicte, luptele pentru tron, puţina putere a unor domni slabi, în relaţiile cu marea boierime.

Vlad Ţepeş, ca şi Ştefan cel Mare, şi-a oţelit caracterul şi voinţa la şcoala aspră a exilului, exil provocat tocmai din cauza acestor nenorociri îndelungate care au fost luptele pentru tron în Ţările Române. Atât Vlad Ţepeş, cât şi Ştefan cel Mare, au trăit în tinereţe într-un univers plin de violenţă şi griji, univers dominat de pericolul ce-l reprezentau pentru ţările lor, turcii. Aceştia reuşiseră să se stabilească definitiv în sud-estul Europei şi prin cucerirea Constantinopolului (29 mai 1453). Exista în tinereţea ambilor domni şi eroi români (ca, de altfel, în toată viaţa lor), un curent general de cruciadă creştină îndreptată împotriva barbariei turcilor; ambii eroi români aveau un sentiment, o credinţă tare şi curată, precum că civilizaţia căreia-i aparţineau are obligaţia de a lupta împotriva otomanilor, percepuţi ca duşmani de moarte ai existenţei libere a neamului lor. Credinţa creştină umplea atunci, cu totul, conştiinţele, nu era goală de conţinut, iar cine credea în Hristos, atunci, în îndepărtatul secol XV, credea cu adevărat; şi pentru această credinţă nu se şovăia o clipă în a se jertfi.

Exista, apoi, o noblеţe a sufletelor mari şi tari, care nu se împăcau cu nici un chip cu gândul ca ţara, ţările lor, ţări creştine, să se supună, fără luptă, păgânului musulman. *Cred cil tărie că noi, românii, ani participat la*

această ciocnire dintre civilizații şi din cauza unor calități morale întru totul excepționale, nobile, precum şi datorită unei fatalități geografice. Atât Ştefan cel Mare, cât şi Vlad Țepeş, au căutat şi provocat lupta cu turcii, refuzând să se lase şantajați, intimidați de cel ce cucerise a doua Romă, Mahomed al TT-lea. Turcii au creat un stat puternic, cu caracter parazitar, prădalnic, impunând un jaf sistematic, spoliator, popoarelor cucerite sau prea slabe să se opună barbariei lor. Oriunde şi-au exercitat stăpânirea şi dominația pe cele trei continente, turcii au înghețat evoluția sau au provocat o involuție spectaculoasă. Exemplele cele mai grăitoare mi se par cel al nordului african şi Peninsula Balcanică.

Odată cu cucerirea nordului Africii, sub urmaşii profetului Mahomed, de către primii califi şi până la revenirea europenilor, prin francezi, în sec. XIX, acest teritoriu vast, din punct de vedere al civilizației, a colapsat. De la o civilizație autentică, civilizația romană, va cădea într-o înapoiere generală de care se face vinovat Islamul (arabii şi otomanii); când turcii fac primii paşi în Europa, extinzându-şi stăpânirea fulgerător, toate statele balcanice se găseau într-o stare economică înfloritoare. Cucerirea Peninsulei Balcanice şi a altor teritorii vecine de către otomani, va însemna sfârşitul evoluției acestei importante regiuni şi blocarea, pentru secole, a unei vieți economice normale.

I se reproşează lui Vlad Țepeş că nu a fost răbdător, nu s-a pregătit îndeajuns pentru războiul cu turcii. Cei câțiva ani cât a plătit tribut turcilor, au fost suficienți ca să-şi mobilizeze toate forțele țării în vederea luptei care urma. Ca şi Ştefan cel Mare, Vlad Țepeş şi-a format o gardă personală puternică, precum şi o oaste permanentă ce-i cuprindea pe curteni (inclusiv vitejii) şi în care au intrat *oamenii pământului.*

Prin asprimea sa, dreaptă şi cumplită, a zdrobit repede pretenţiile marii boierimi de a-l tutela sau elimina (a se vedea cazul lui Albu cel Mare (*Mare boier care l-a înfruntat, la începutul celei de-a doua domnii, pe Vlad Ţepeş, purtându-se, uneori, ca un veritabil domn. Aşa, el scrie (toamna anului 1456) fruntaşilor oraşului Braşov „la cei mari şi la cei mici", exprimându-şi nemulţumirea pentru ajutorul dat de oraş înscăunării lui Vlad: „Şi iată vă dăm de ştire despre acel voievod pe care l-ai pus aici, Drăculea: cui îi e drag pupaţi-l, că multă vreme n-o să-l mai vedeţi; căci am nădejde în Dumnezeu că, de unde merge, nu se va mai întoarce" (în Mircea Dogaru, Dracula, mit şi realitate istorică, Editura Ianus inf. S.R.L., Bucureşti, 1994, p. 200); planurile lui Albu cel Mare de a-i lua locul lui Vlad Ţepeş, la domnie, n-au reuşit, el fiind executat „cu tot neamul lui" (N. Stoicescu, Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi 'Ţara Moldovei, (sec. XIV-XVII), Bucureşti, 1976, p. 15)*)), a introdus o straşnică ordine în ţară, pedepsind cu o cruzime deseori justificată pe cei care făceau *„răul"* şi-i nesocoteau poruncile. Se credea un mare stăpânitor, cum a şi fost, şi gândea că puterea şi stăpânirea lui sunt în strânsă legătură cu puterea pe care el o deţine la el acasă (*DRH, D, vol. I, Bucureşti, 1977, pp. 458-459; opinia lui Vlad Ţepeş, cu privire la puterea/slăbiciunea unui stăpânitor, şi-o expune într-o scrisoare din 10 septembrie 1456 către braşoveni: „...trebuie să luaţi aminte că atunci când un om sau un domn este puternic şi tare, poate face pace cum vrea, dar când este fără putere, unul mai tare va veni asupra lui şi va face cu el ce va voi". Explicaţia dată braşovenilor era prilejuită de presiunile otomane asupra sa după cum se plânge el în aceeaşi scrisoare: „A venit la noi solul turcilor... Iată, acum a venit vremea şi ceasul pe care vi le-am spus mai înainte: sarcini mari, aproape cu*

neputință de purtat, turcii vor să puie pe umerii noştri şi să ne îngreuie...”

Ce situație dificilă avea cruntul voievod la începutul celei de-a doua domnii se poate uşor deduce din faptul că, tot în aceeaşi scrisoare, el cere braşovenilor să-i trimită „două sute sau o sută sau cincizeci de oameni aleşi, până duminica ce va veni; când acei turci vor vedea putere de la unguri vor fi mai moi, şi le vom spune că vor veni şi mai multi şi atunci vom rândui după cuviință treburile noastre”... (Mircea Dogaru, op. cit, pp- 229-230)). Implicarea lui în lupta antiotomană nu ține de impulsurile unei personalități accentuate, ci a fost premeditată şi încadrată în cadrul cruciadei declarate (la Mantova, septembrie 26, 1459) de către Papa Pius al II-lea. La inițiativa acestui Papă, savant renascentist (Aeneas Silvio Piccolomini), statele europene erau chemate la o nouă cruciadă împotriva turcilor. Şi-au luat angajamente, în această direcție, regii Ungariei, Poloniei, Franței, împăratul Germaniei Frederic al III-lea de Habsburg (1452-1493) sub a cărui conducere a fost pusă cruciada, pentru început. Şocul căderii celei de-a doua Rome era încă proaspăt în mințile tuturor, vinovăția abandonării Bizanțului, turcilor, trebuia răscumpărată. La fel de vii erau în memoria contemporanilor, expedițiile ofensive antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara, victoriile dar şi eşecurile sale, ce au dus, după cum a spus-o răspicat acelaşi Papa Pius al II-lea, mai multă glorie românilor decât ungurilor.

Expediția pe Dunăre a unei flote burgundo-Papale, la 1445, condusă de Walerand de Wavrin, expediție întârziată, deoarece n-a ajutat evitarea dezastrului de la Varna (1444), au permis acestora să cunoască, să evalueze potențialul militar al Țării Româneşti.

Aşadar, cruciada lui Pius al II-lea conta pe participarea tuturor marilor regate creştine europene. Însă, promisiunile, în cea mai mare parte, n-au fost onorate. Franța, epuizată după războiul de o sută de ani, se afla prea departe de sud-estul european, Veneția stă, o perioadă, în expectativă, Polonia era prezentă doar cu numele.

La presiunea Papalității, Matei Corvin promite solemn participarea la cruciadă, a cărei conducere i se va încredința. De altfel, regele ungur va fi convins să participe la cruciadă contra unei sume mari de bani (pe care a cerut-o Papei), dar luptele cu împăratul german, Frederic al III-lea, îi vor limita participarea la cruciadă doar la arestarea şi întemnițarea lui Vlad Țepeş. Acesta din urmă încetează să mai plătească tributul turcilor (6.000 de galbeni, sumă imensă dacă o comparăm cu valoarea unui sat, la mijlocul secolului al XV-lea, de 45 de galbeni) de la 1459; la insistențele lui Mahomed al II-lea de a veni la Istanbul, sub diferite pretexte, el va refuza.

Luptele lui Vlad Țepeş, cu Imperiul otoman, fac parte dintr-un plan general european, de cruciadă, iar nu expresia unei nerăbdări sau ale unui calcul politic eronat. Vlad Țepeş şi-a dovedit, împreună cu poporul său, buna credință, şi voința de a lupta cu păgânul musulman; s-a stabilit, a început o luptă comună, din care, teoretic, făceau parte atâția regi, astfel că el nu mai stă pe gânduri, şi o începe. A crezut că, o dată începută lupta comună, chiar de el şi poporul său, ajutoarele nu vor întârzia să vină, iar biruința va fi de partea sa, căci se ştia de partea dreptății. Dar, în ciuda atâtor promisiuni şi angajamente, în ciuda faptului că Europa se afla în cruciadă, Vlad Țepeş şi țara sa, vor lupta, vor fi

lăsați să lupte, singuri, absolut singuri împotriva Imperiului otoman.

Începând luptele cu turcii, în iarna anului 1461-1462, Vlad Țepeş nu s-a purtat nechibzuit, după cum se consideră, ci şi-a dovedit fidelitatea față de angajamentele luate față de creştinătate, în această direcție. Cu Matei Corvin a purtat tratative, în vederea luptei comune, i-a recunoscut suzeranitatea pe care acesta o dorea sub forma sa cea mai aspră. Congresul de la Mantova nu i-a chemat şi pe români la cruciadă, dar tocmai ei vor începe şi vor duce lupte grele, cu turcii. Se poate înțelege graba aceasta, care pare nestăpânită, a lui Vlad Țepeş. Avându-i prezenți continuu în coastă, pe turci, aflați de câteva decenii bune stăpâni la Giurgiu şi Turnu, fiind martorul atrocităților şi jafurilor provocate de aceştia, viața ajunsese de nesuferit. După o zicere celebră, de mult mai târziu, a unei mari conştiințe româneşti, Nicolae Bălcescu, cruciada europeană a fost ocazia, iar nu cauza luptelor românilor cu turcii, sub Vlad Țepeş.

Poziția regelui Ungariei, Matei Corvin, în anii acestei drame româneşti, 1461-1462, rămâne, şi peste timp, incalificabilă, de condamnat. Impunându-se ca suzeran al statului românesc sud-carpatic, primind conducerea unei lupte comune, cerând şi primind mari sume de bani tocmai în vederea susținerii acestei lupte, Matei Corvin, cu excepția unor lupte minore, cu turcii, la granițele sudice ale regatului său, şi în Bosnia, n-a dus nici o bătălie majoră cu Imperiul otoman. Mai mult, vasalului şi aliatului său îi dă lovitura de grație, în loc să-l ajute, iar mai târziu (1467), va invada şi devasta o țară creştină, Țara Moldovei, el, „marele rege apostolic”! Aşadar, românii, cu jertfa de sânge, iar „regele apostolic”, cu banii, şi, culmea batjocurii, cu laude şi

glorie pentru victoriile obținute de...români. Cine doreşte desluşeşte, în această nedreptate, a nerecunoaşterii rosturilor de jertfă ale neamului românesc, un semn rău, de sub pecetea căruia nu reuşim să scăpăm în nici un fel. Cum să nu te umpli de revoltă şi mânie, când te ştii de partea sfintei dreptăți, loial adevărului, iar altul, alții, cu toate că ştiu acel adevăr, îți cunosc adevărata fire, îți cunosc jertfa, îți nesocotesc meritele, ignorându-le? Cred că, prin persistența acestui rău, nu ştiu ce nume să-i dau, am adoptat noi, românii, deseori, ca viziune asupra vieții, lumii, o filozofie fatalistă, cinică, nemaigăsind sprijin şi încredere, nici chiar în Dumnezeu. În toate eşecurile noastre, cred că avem şi vina noastră, dar o vină pe care cu nici un chip nu o arunc în spatele poporului, ci numai pe seama conducătorilor netrebnici şi făcători de rele, şi care, în istoria noastră, au fost, şi sunt, peste măsură de mulți. Acest punct de vedere are şanse să fie adevărat, pentru că proverbul, distilat de veşnicia trecută, o afirmă limpede: peştele de la cap se strică.

Aşa cum am spus, încrezându-se în jurămintele şi promisiunile creştinătății (în primul rând ale lui Matei Corvin), Vlad Țepeş începe, în iarna anului 1461-1462, luptele cu turcii. Sub conducerea sa, călăreții săi distrug şi ocupă capetele de pod otomane din nordul fluviului, trec Dunărea înghețată devastând, prin foc şi sabie, toate aşezările şi fortificațiile otomane din imediata vecinătate a Țării Româneşti, ca semn că „şi-a scos grumazul de sub jugul supunerii" (Tursun-Bey, Cronicar turc contemporan). În celebra sa scrisoare, de la 11 februarie 1462, către Matei Corvin, ca prieten şi aliat, Vlad Țepeş vesteşte Europa despre victoriile sale şi mărturiseşte că a ucis 23884 de turci şi bulgari „fără de cei care au ars prin case şi ale căror capete n-au putut fi

înfăţişate dregătorilor noştri". Aceste prime victorii româneşti l-au determinat pe secretarul dogelui Veneţiei, Petru de Thomasiis, care se afla la Curtea regală de la Duda, să noteze: „Sunt atâtea lucruri că orice creştin se bucură de toate" şi îşi exprimă speranţa că regele Matei Corvin „se va uni cu Voievodul Valahiei (şi) să facă ceea ce trebuie să facă un principe creştin" (4 martie 1462). Se va vedea că au fost doar speranţe şi aşteptări nejustificate.

Provocând atât de direct, de grav, Imperiul otoman, Vlad Ţepeş era sigur că sultanul Mahomed al II-lea va veni, cu oastea sa, împotriva ţării sale. Pentru a nu lupta singur şi a fi ajutat, solii săi au bătut (ca şi cei ai lui Ştefan cel Mare mai târziu) drumurile Europei de Est. Deosebit de numeroase şi insistente au fost scrisorile-apel, trimise de Vlad Ţepeş lui Matei Corvin, ca la un monarh ce avea conducerea luptei comune, şi care adunase toate ajutoarele băneşti date de Papalitate şi alte state italiene. Într-una din ele, viteazul domn român îi aminteşte direct, regelui ungar, originea română: „Acum e ceasul ca, ajutându-ne pe noi, să vă apăraţi şi pe voi", şi să nu-i lase pe turci „să ne nenorocească şi să ne strice neamul".

Expediţia otomană din vara anului 1462, împotriva lui Vlad Ţepeş şi a Ţării Româneşti, va fi un eşec, eşec subliniat de contemporani, în ciuda mărturiilor pătimaşe, subiective ale cronicarilor otomani. Cu o tactică de luptă clasică pentru români în evul mediu, de retragere din calea invadatorului, în interiorul ţării, a populaţiei, cu interceptarea şi distrugerea liniilor de comunicaţie ale inamicului, cu atacuri fulger surpriză, cum a fost celebrul atac de noapte (16/17 iunie 1462) din apropierea Târgovişţei, românii, vor provoca sultanului Mahomed al II-lea şi oastei sale, un eşec

usturător. Această victorie a fost obținută, aşa cum sublinia însuşi sultanul Mahomed al II-lea, în condițiile în care *nici din partea ungurilor nu i-a venit lui Vlad vreun ajutor.*

Iată câteva mărturii contemporane care confirmă înfrângerea turcilor: „cu ruşine s-au întors şi toți la un loc au fost făcuți praf" (Domenico Balbi). Balbi, ambasador al Veneției pe lângă turci mai scrie în acelaşi raport către Dogele Veneției din 28 iulie 1462: „trecând sultanul în Valahia, găsi țara deşartă de oameni şi de orice fel de provizii, fiind toți locuitorii retraşi la munte şi la locuri tari. Turcii înaintau cu mare teamă şi băgare de seamă, ferind u-se de Vlad; dar nu se putură păzi într-atât încât Valahii să nu le facă mari daune. Când turcii se apropiară de munți, Dracul cu aproape 3.0000 de oameni atacă lagărul în două rânduri, provocându-le mari daune, şi a doua oară, dacă turcii nu ar fi fost înştiințați, se ține drept sigur că le-ar fi produs o grozavă panică. Dintre valahi pieiră 5.000, dintre turci 15.000, ceea ce, văzând sultanul, ridică cu grabă lagărul şi trecu fluviul îndărăt şi ajunse în 11 a prezentei luni (iulie) în Adrianopole. El lăsă la hotarul Valahiei pe fratele lui Dracul, cu oaste turcească, pentru a încurca spiritele valahilor, dacă ar voi să părăsească pe Dracul şi să se dea în partea celuilalt". Balbi rămâne o sursă credibilă şi, mai ales, fiind aproape de teatrul confruntării dintre români şi turci, iar spusele sale pot fi acceptate; nu este cazul a insista asupra tuturor aspectelor pe care le ridică războiul româno-otoman din 1461-1462 precum şi complicatele chestiuni care n-au fost lămurite, sau dacă au fost lămurite de unii istorici, nu au fost acceptate de toți.

Cu excepția surselor prootomane (de ex. Chalcocondil), cele câte au mai fost au consemnat

înfrângerea turcilor. Aşa, *Analele Veneţiene,* ale lui Stefano Magno, consemnează, cu privire la anul 1462; „Mahomed a trimis o puternică armată în Valahia; dar sculându-se Valahii împotriva ei, a fost bătută"; „se confirmă existența unei mari înfrângeri a Turcului, iar armata toată a căzut într-o stare proastă" *(Aloisio Gabriel); „A* mers țarul Mehmet în Valahia împotriva lui Vlad Voievod şi nimic n-a reuşit" *(Analele sârbeşti);* strălucnicia cu care au luptat românii l-au impresionat pe sultan, aşa după cum notează istoricul bizantin Laonic Chalcocondil: „Chiar şi împăratul cuprins de uimire spunea că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri atât de mari şi ştie să domnească şi să se poarte cu supuşi săi într-un chip mai presus de firea omenească. Şi spunea că acest bărbat care săvârşeşte asemenea isprăvi s-ar putea învrednici de mai mult", ia fel de categoric a fost şi un alt istoric bizantin, Mihail Ducas: „iar tiranul, sculându-se, plin de ruşine, a trecut Dunărea..." *(Istoria turco- bizantină - 1341/1462,* ediție critică de Vasile Grecu, Bucureşti, 1958, p. 432). Un alt izvor contemporan, Felix Pentacius afirmă că *Dracul, cu puțini dar aleşi războinici ataca pe Mahomed, împăratul turcilor în timp de noapte şi-l sili să fugă peste Dunăre cu mari pierderi de oameni şi ruşinea de a fi dat dosul.* Iar un altul, Florio de Roverella, ceva mai târziu (1475), după ce Vlad a fost eliberat de Matei Corvin, credea că „se speră că zisul Dracula va face mari isprăvi împotriva turcilor, după cum a mai făcut şi atunci când le-a dat o bătaie straşnică în părțile Țării Româneşti". Contemporanii au fost aproape unanimi în a reliefa retragerea, fără victorie, a oastei otomane din Țara Românească, la începutul lunii iulie 1462. Lăsându-l la marginea Țării Româneşti pe Radu cel Frumos, cu o

puternică oaste, sultanul spera să-l înlăture pe Vlad Țepeş în alt mod.

În vara lui 1462, după retragerea lui Mahomed al II-lea din Țara Românească, la începutul lunii iulie, vor avea loc 4 lupte între cei doi frați, în urma cărora Vlad Țepeş îşi pierde tronul, țara şi libertatea. Căderea lui Vlad Țepeş este încă o chestiune nu în întregime lămurită. Nimeni nu-şi poate reprima întrebarea cum de a fost posibil ca un domn victorios, într-o luptă dură, cu cuceritorul Constantinopolului, să fie alungat din țară şi să ajungă fugar!

Căderea iui Vlad Țepeş s-a produs din cauza trădării, atât a boierilor munteni, care au fost convinşi, şantajați de Radu cel Frumos cu „binefacerile" sultanului, cât şi a aceluia căruia i se încredințase conducerea aşa-zisei cruciade antiotomane, Matei Corvin. Dincolo de aparențe, s-ar părea că, în a doua jumătate a veacului XV, pe lângă musulmani, românii au mai avut un duşman tenace: regele Ungariei, Matei Corvin. Având o natură orgolioasă, lacom şi trufaş, flămând după glorie nemeritată, duplicitar şi sperjur, Matei Corvin va dovedi ostilitate față de românii din cele două state extracarpatice. Sub haina sa de rege creştin se ascundea o natură umană otrăvită de invidie şi ură față de cei doi domni români, ce au ajuns cunoscuți, în toată Europa, pentru lupta şi jertfa lor. A avut, Matei Corvin, grijă să le împuțineze meritele şi gloria, reuşind în mare măsură. În toată perioada cât a fost rege, îndeosebi până la încheierea păcii cu turcii (1483), investit cu atâta încredere şi speranță de Papalitate şi alte state creştine, el nu a avut în gând decât cum să împuțineze meritele celor doi domni şi luptători români. De altfel, Papa ne trata de creştini de nevoie, formal, adresându-se domnilor români prin intermediul regelui

Ungariei: „Nici lui Vlad Ţepeş, nici lui Ştefan cel Mare, Occidentul nu li s-a adresat direct, ci prin intermediul Ungariei catolice. De fiecare dată, regele Ungariei a încasat banii destinaţi cruciadelor, românii şi-au vărsat sângele, în 1462, 1475 sau 1476, aducându-li-se laude eventual în caz de victorii, lăsaţi fiind să se descurce în caz de eşec.”.

Istoricii români au puternice rezerve faţă de intenţia lui Matei Corvin de a-l ajuta pe Vlad Ţepeş; s-a încercat, în baza unei surse veneţiene contemporane, a crede că întârzierea ajutorului unguresc la 1462 s-ar fi datorat faptului că ungurii îşi concentrau forţele, pentru război, abia după 8 septembrie ale anului. Dovada, chiar dacă a fost găsită într-un tratat, nu stă în picioare. Ungaria şi regele ei aveau comanda cruciadei, aliatul şi vasalul lor (Vlad Ţepeş) a început lupta, după o înţelegere prealabilă, cererile de ajutor trimise spre Buda au fost imperative, dramatice, îndeosebi prin scrisoarea din 11 februarie 1462 (chiar dacă astăzi unii istorici o consideră apocrifă), încât Matei Corvin, dacă şi-ar fi asumat, cu adevărat, responsabilităţile, ar fi avut timp suficient să-şi adune oştile şi să-l ajute pe nepotul lui Mircea cel Bătrân. Există presupunereacă între Matei Corvin şi Mahomed al II-lea ar fi existat o înţelegere secretă, în sensul ca ambele părţi să se abţină, de la atacuri, tocmai în vara anului 1462.

Aşa că, Vlad Ţepeş şi poporul său au fost condamnaţi să lupte singuri. Chiar şi în asemenea condiţii, Vlad Ţepeş, va ieşi biruitor din dramatica confruntare cu Imperiul otoman din anul 1462.

În legătură cu căderea lui Vlad Ţepeş, A.D. Xenopol nota că vina ar aparţine lui Ştefan cel Mare, dând credit afirmaţiilor istoricului bizantin Laonic Chalcocondil. Totuşi, sursele moldoveneşti ale timpului nu pomenesc

de nici o luptă între cei doi domni români, ci menționează doar atacul nereuşit al oştilor moldovene asupra Chiliei: „în anul 6970 [1462], iunie 22, au lovit cu tunul pe Ştefan voievod la cetatea Chiliei" *(Letopiseţul anonim al Moldovei);* aceleaşi informații se regăsesc în *Cronica moldo-germană, Letopiseţul de la Putna, nr. 1* şi *Letopiseţul de la Putna, nr. 2* ; iar *Cronica moldo-polonă* notează că „l-au lovit în picior pe Ştefan ungurii din Chilia". Pare cel puțin ciudată tăcerea izvoarelor interne moldoveneşti, în legătură cu aşa-zisul conflict dintre Ştefan cel Mare şi Vlad Țepeş. N-au avut ce consemna, deoarece un conflict între cei doi domni, între cele două țări, nu reprezenta deloc un eveniment lipsit de importanță, iar dacă s-ar fi petrecut, cu adevărat, ar fi fost, cu siguranță, menționat! Un război între Vlad Țepeş şi Ştefan cel Mare depăşea, ca semnificație, prădarea, de către moldoveni, a Țării Secuilor (1461), sau cutremurul din 29 august 1471, ce s-a produs „când şedea țarul la masă", ca să scape neconsemnat.

Şi totuşi, relațiile dintre cei doi domni, Vlad Țepeş şi Ştefan cel Mare, la 1462, erau reci, dacă nu proaste; ceva s-a petrecut între ei ca să se ajungă la răspândirea veştii de la Caffa la Constantinopol, a unui război între ei. Însăşi refugierea lui Vlad Țepeş în Ardeal, în toamna anului 1462 şi nu în Țara Moldovei, este elocventă. Cum s-or fi desfăşurat evenimentele este greu de aflat. Dar, cele relatate de istoricul bizantin Laonic Chalcocondil, privitor la un război între cei doi domni, nu poate fi crezut. Cu atât mai puțin pot fi crezute spusele lui Domenico Balbi, care afirmă că Ştefan cel Mare s-ar fi aliat cu turcii, şi i-ar fi chemat în ajutor pentru ca, împreună, să cucerească Chilia. Ştefan cel Mare urmărise cu toată atenția desfăşurarea de forțe otomane din vara anului 1462, aflase de intenția sultanului

Mahomed al II-lea de a cuceri Chilia împotriva căreia acesta a trimis o puternică flotă, şi stătea gata să intervină, acolo unde interesele sale o cereau. La 1462, Chilia, nu aparţinea Ţării Româneşti, ci Ungariei, care pusese stăpânire pe puternica cetate la 1448, când domnul Ţării Moldovei, Petru al II-lea a cedat-o lui Iancu de Hunedoara.

Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria erau încordate de când Petru Aron îşi găsise refugiul în Ardeal, iar Ştefan cel Mare prădase ţinuturile secuieşti. Tentativa lui Ştefan cel Mare de a cuceri Chilia, la 1462, nu a constituit un act de război împotriva lui Vlad Ţepeş, ci împotriva Ungariei. Grija cea mare a domnului Ţării Moldovei în primăvara şi vara anului 1462, a fost ca nu cumva turcii să cucerească Chilia şi să se înstăpânească în ţara sa, iar nu o alianţă cu turcii sau un război cu muntenii. Oştile otomane debarcate de flotă, la începutul lunii iunie 1462, şi care au asediat Chilia, au fost respinse şi bătute de însăşi oştile moldovene, împreună cu garnizoana ungurească a cetăţii. După alungarea turcilor din faţa Chiliei va ordona Ştefan cel Mare oştirii sale să cucerească Chilia. După cum se ştie, atacul moldovenilor asupra Chiliei va fi respins, iar Ştefan cel Mare *„fu împuşcat cu o puşcă în glezna stânga";* de această rană va suferi toată viaţa, ca amintire a unui eşec dureros.

I se va adăuga, lui Vlad Ţepeş, încă din timpul vieţii, pe lângă atâtea altele, şi calificativul de trădător. Trădarea, însă, n-a pornit de la sângerosul domn român, ci de la Curtea regală ungară. Duplicitatea, trădarea cauzei creştine, în legătură cu ajutorul pe care-l aştepta Vlad Ţepeş de la Matei Corvin sunt lesne de constatat dacă urmărim itinerarul oştilor ungureşti din toamna anului 1462.

Cu toate că spunea că se pregăteşte să-I ajute pe Vlad Ţepeş, Matei Corvin şi oastea sa se aflau la Budapesta (15 iulie 1462) la aproape o lună după ce Mahomed al II-lea părăsise, fără victorie, Ţara Românească, la 10 august ajunge la Szegedin, pe 17 septembrie e la Turda, la 30 septembrie e în Sibiu, iar la sfârşitul lui octombrie 1462, ajunge la Braşov unde-l va întâlni pe Vlad Ţepeş, acum cu tronul pierdut. Deplasarea aceasta lentă urmărea să inducă în eroare lumea catolică, precum că el pleacă la război cu turcii, iar imensele sume de bani date lui de Papă şi veneţieni n-au fost irosite în zadar!

Arestarea lui Vlad Ţepeş, de către comandantul de mercenari Jan Giskra, la ordinul lui Matei Corvin, s-a petrecut în urma unei diversiuni. Aşa-zisa scrisoare a lui Vlad către sultan, în care îşi cere „iertare" pentru „greşelile" trecute, a fost măsluită, la ordinul regelui, de oamenii săi. Localitatea *Rothel,* unde ar fi scris voievodul muntean scrisoarea, nu există. A.D. Xenopol crede că această scrisoare a fost adevărată, la fel şi I. Bogdan, care consideră că, scriind-o, Vlad Ţepeş, ar fi făcut „un act de nebunie şi nimic mai mult". Acesta din urmă, luându-se (şi crezându-le) după toate documentele ungureşti ale vremii, credea că Vlad Ţepeş ar fi fost „căpitanul regelui unguresc şi devotată slugă a lui".

Prinderea şi trimiterea lui Vlad Ţepeş în Ungaria, unde s-a fixat o reşedinţă într-un castel pe care nu-l putea părăsi decât în anumite condiţii", n-au avut motivaţii clare nici pentru contemporani. Astfel, secretarul regelui ungur, Antonio Bonfini, nu a fost deloc convins de justificările lui Matei Corvin privind testarea lui Vlad Ţepeş: „nu se ştie din ce cauză, aceasta nu a fost nimănui lămurită, el a prins pe Dracul în Transilvania".

Or, A. Bonfini, ca apropiat al regelui, trebuia să ştie adevărul în legătură cu aşa-zisa scrisoare a lui Vlad Ţepeş către Mahomed al II-lea, nu să fie cu totul confuz. Răspândindu-se vestea arestării domnului român, în Europa, i s-au cerut lui Matei Corvin explicații, el găsind şi pe acestea, şi justificări.

Închis la Vişegrad, neputându-se justifica (dacă poți să te justifici, chiar de a-i fi înger, față de un ticălos) sau lămuri creştinătatea despre sine şi adevărul său, Vlad Ţepeş a devenit ținta unei defăimări şi mistificări extraordinare. Au circulat pretutindeni, în Europa, *Povestiri despre Drăculea Voievod,* cele în limba germană fiind reeditate de 6 ori până în 1500, în care domnul român este prezentat ca un ucigaş fără milă şi îndurare, ca pe o personalitate lombrosiană. Matei Corvin, Curtea sa, sunt sursa acestor mistificări. Şi totuşi, *trădătorul* va fi eliberat la 1475, la insistențele lui Ştefan cel Mare; participă comandând un corp de oaste, la luptele cu turcii, în Bosnia, unde Vlad Ţepeş va impresiona pe toți prin vitejie, dar şi cruzime.

Eliberându-l, Matei Corvin a dovedit nevinovăția lui Vlad Ţepeş şi, implicit, eroarea, trădarea sa din 1462, deoarece nu poți avea încredere în cineva care te-a trădat o dată, ca mai apoi să ți-l faci aliat. După eşecul campaniei lui Mahomed al II-lea în Ţara Moldovei, din vara lui 1476, Ştefan cel Mare, împreună cu voievodul Ardealului, Ştefan Bathory, îl va pune, pentru a treia oară, pe Vlad Ţepeş, domn în Ţara Românească. Ştefan cel Mare îi întoarce, astfel, lui Vlad, binele de la 1457. Acum s-au întâlnit şi s-au sfătuit, împreună, cei doi mari domni, câteva zile bune la sfârşitul lunii noiembrie 1476. Fiind prieteni vechi şi cunoscându-se bine, ştiindu-şi fiecare gândurile şi-au jurat alianță tare spre înfăptuirea proiectului lor din tinerețe: războiul

antiotoman. Au fost zile când s-au veselit şi s-au îmbărbătat reciproc, căci, ştiindu-se pe ei, şi poporul lor, viteji şi demni de această luptă, nu se îndoiau de triumful dreptății cauzei lor.

După marea trădare din 1462, Vlad Țepeş nu mai avea încredere în boierii săi. Aceştia erau obişnuiți cu supunerea fată de turci, nemaiîndrăznind să participe la o luptă care aducea, o dată cu laurii gloriei, şi cununa martirajului. De aceea, Vlad Țepeş a cerut lui Ştefan cel Mare să-i dea o gardă personală formată din 200 de moldoveni, şi pe care acesta i-a oferit-o cu generozitate. Nici garda lăsată de Ştefan cel Mare, nici extraordinara bărbăție a lui Vlad Țepeş, nu-i vor împiedica prăbuşirea şi moartea.

Surprins de o oaste turco-munteană, venită să-l instaleze, din nou, pe Laiotă Basarab, undeva lângă Bucureşti, Vlad Țepeş va muri aşa cum a trăit toată viața: cu sabia în mână. Capul lui va fi trimis la Istanbul spre bucuria fostului lui mare duşman, Mahomed al II-lea, iar trupul său s-a amestecat cu țărâna patriei. Din garda moldovenească, lăsată de Ştefan cel Mare pentru protecția lui Vlad Țepeş, au murit cu toții în luptă, afară de 10 războinici, care au ajuns la Suceava la sfârşitul lui ianuarie 1477, aducându-i domnului Țării Moldovei vestea dramei petrecute în Țara Românească. O spune însuşi Ştefan cel Mare: „Imediat s-a întors acel Basarab şi l-a găsit singur şi l-a ucis, şi împreună cu el au fost ucişi toți ai mei afară de IO". Aşa s-a risipit, prin trădare, una din puținele şanse mari, pentru români, ca doi mari eroi ai lor, uniți şi aliați, să lupte şi să triumfe împreună într-o luptă de importanță europeană.

Dacă separat şi pe rând, au reuşit ei să respingă, să înfrângă mari armate otomane conduse de un mare sultan, este uşor de bănuit ce s-ar fi întâmplat dacă

ambii eroi şi domni români, coalizați, ar fi avut la dispoziție timpul necesar îndeplinirii marelui lor proiect. Dar, nu-i aşa, în istorie nu-şi au rost visele în afara faptei, speranța în ce-ar fi fost dacă... Pentru că, o ştiu şi eu la fel de bine, „nimic nu este mai inutil decât probabilitățile istorice".

Rămâne, Vlad Țepeş, modelul moral, de urmat şi invocat, la vremuri de cumpănă şi ruşine, făptuitorul justiției implacabile, căci a fost, o spun contemporanii, *„de o dreptate nemaivăzută",* față de fățărnicie, lene, laşitate, trădare, Vlad „nu avea milă şi îndurare". Rămâne, Vlad Țepeş, marele luptător pentru libertatea neamului său, necruțător cu duşmanii, dar la fel de neîndurător față de sine şi ai săi.

A avut pretenția şi conştiința, primul dintre Domnii români, de a se considera pe sine şi poporul săli drept continuatori ai Bizanțului, conducători ai ortodoxiei orientale şi apărători ai civilizației creştine europene. Asumându-şi această calitate, de moştenitor al celei de-a doua Rome, responsabilităților pe această linie, le-a subordonat, Vlad Țepeş, toată energia, tot curajul poporului său. Toată cruzimea şi neîndurarea față de rău în sine, nu sunt, după cum se mai crede, expresia unei ființe demonice, nu au fost acte gratuite de sadism înnăscut, ci erau justificate de căderea poporului său în păcatele trădării, nepăsării, anarhiei.

A reuşit să-şi ridice poporul, să-l disciplineze într-o asemenea măsură, încât, atunci când va declanşa şi purta lupta cea mare cu turcii, nimeni nu va abandona cauza. E adevărat, va cădea din cauza trădării alor săi (trădare petrecută după ce pericolul de moarte fusese îndepărtat), cât şi a aliatului său. Caracterizarea cea mai aproape de adevăr i-a făcut-o A. D. Xenopol; „Crud până la măruntae, străin de milă şi de îndurare, el puse

cumplita lui fire în slujba țării sale şi, după ce o cură ți de relele lăuntrice, tăind şi colo unde ar fi putut lecui, el puse piept contra înjosirii în care căzuse!". De această cădere şi înjosire, n-aveam să scăpăm, indiferent la ce eforturi şi sacrificii ne-am arătat dispuşi.

Nu cred că trecerea prin istorie a unui popor poate fi liniară. Izbânda, ca şi eşecul, sunt prezențe eterne; nu poți separa, disocia tranşant latura bună, eroică, a unui popor, de căderea ruşinoasă în indiferență şi cinism. Înainte de toate, au valoare morală încercările, indiferent de ce natură şi de situație, de a ține treaz cugetul, sufletul comun al unui neam.

Sunt binecuvântate, şi aşa vor rămâne în veac, toate cele ce țin jertfă şi muncă în direcția zidirii unui destin comun pozitiv. Nu importanță că jertfa, la români, n-a fost răsplătită de o finalitate pe măsură. Înțeleg că poporul român a stat, şi continuă să fie aşezat într-o zonă a eşecului multiplu, eşec ce nu poate fi explicat decât printr-o stare mereu prezentă a unei neputințe de a ne controla şi schimba destinul. Este, această neputință, prezentă şi la alte popoare, şi cred că poate fi explicată printr-o inadecvare, din cauze obiective, la realități, exigențe ce depăşesc puterea de efort şi rezistență a unui popor. Sau căderile țin mai degrabă de absența îndelungată a unor structuri, care, de-ar fi existat mereu, şi n-ar fi fost surpate, ne-ar fi adus reuşite multiple. Ar trebui să o spun direct: valoarea morală, în destinul unei seminții, reprezintă suma valorii sau nonvalorii indivizilor ce compun acel popor. Numai că un popor nu are decât în cazuri excepționale valori morale constante, pe care, în absența personalităților sale, le uită sau nu şi le valorifică.

Nu cred că există forțe profunde, în istorie, de care au făcut atâta caz, recent, unii istorici ieşeni, şi care

forțe profunde ar determina evenimentul. Cred că există, oriunde şi oricând, în spațiu şi timp, potențialități istorice în aşteptare, nevalorificate, ascunse, nedesluşite, ignorate. Aceste potențialități pot reprezenta, în istorie, acel invariant ascuns, amintit de Paul Veyne *(„Cum se scrie istoria”),* şi de care îşi dau seama doar ființele croite cu îndrăzneală şi cutezanță, înzestrate cu voință şi caracter de cremene, înzestrate cu puteri sufleteşti mai presus de oamenii de rând. Aceştia sunt eroii. Iar menirea eroilor se împlineşte dacă conving poporul din care s-au născut, să-i urmeze, să devină şi el erou. Un erou este erou numai dacă se identifică, întru totul, cu nevoile, suferințele, frumusețile cele mai trainice, cu împlinirile şi sacrificiile poporului din care face parte.

Nu pot zice, ca şi Gabriel Liiceanu, că port povara ruşinii trecerii noastre prin istorie. Dacă judeci pripit, superficial poți afirma şi aceasta, fără ca cineva să-ți acuze cinismul. Trebuie înțeles de ce anume ne-am complăcut, timp nepermis de lung, într-o stare înjosită, şi pe care, conştientizând-o, n-o poți suporta decât ignorând-o. Ruşinea pe care o acuza Gabriel Liiceanu îi era şi îi este provocată de abandonurile noastre recente, din secolul XX. Nu există popor care să nu aibă momente de care să nu-i fie ruşine. Franța s-a prăbuşit în trei săptămâni, în 1940, cu toate că avea o armată de 4 milioane de oameni. Rusia sovietică îşi va programa propriul genocid (e adevărat, de o clică criminală, în mare parte, alogenă), pe lângă care holocaustul nazist devine nesemnificativ, minor; chinezii, cel mai numeros popor al lumii, vor suporta, şi ei, un holocaust impus de ocupantul japonez tocmai datorită anarhiei interne; spaniolii se vor măcelări între ei (2 milioane victime) într-un război civil ce-a lăsat urme, în mentalul lor, până

astăzi. Fiecare abandon sau eşec istoric are explicațiile lui; există, însă, ruşinea ca, cu toate că te ştii aparținând unui popor căzut, eşuat, accepți aceste abandonuri ca pe o a doua natură, le tolerezi, le „valorifici" bătându-ți joc de propriul tău chip; numai că un popor nu poate fi acuzat sau judecat, nu poate fi găsit vinovat de soarta sa decât atunci când „invariantul ascuns", odată întrupat în ființa providențială (personalitatea) nu este acceptat sau urmat.

Eşecurile, în istorie, îmi dovedesc, cu tărie, absența oricărei prezențe transcendente în existența umană la acest nivel. Căderile, prefacerile acestea în rău, sunt semnul tare al unei umanități iremediabil ieşite din planurile divine. Destinul istoric, la dimensiunea sa joasă, imediată, nu ține decât de forțe turbulente, contrarii, nu are nici o contingență cu lumea spiritului. Cred că aşa-zisele forțe profunde nu există decât în voința de cremene, în caracterul de cristal, mai tare decât orice pe lumea aceasta, întrupate într-un singur om-personalitatea; ea, personalitatea, poate schimba, modela destinul istoric, transformă în reuşită determinări şi prezențe istorice negative. Românii, o parte din ei, şi-au identificat destinul în personalitatea lui Ştefan cel Mare, când *„întâlnindu-i în câteva rânduri avatarul temut şi viguros",* au fost în stare de o prestație istorică imperială. Pentru a-i înțelege pe oamenii acelor timpuri ar trebui „să învățăm care erau țelurile lor, valorile lor, pentru a le descifra sau retrospune comportarea. Ceea ce înseamnă că nu vom scăpa de *problema judecăților de valoare în istorie";* şi mai mult decât atât, *„oamenii din trecut trebuie judecați potrivit valorilor din vremea lor",* cât de general-universale erau aceste valori, dacă erau singulare în raport cu întregul,

şi dacă, pentru afirmarea lor, ei s-au dovedit capabili de efort şi jertfă pe măsura acelor valori.

VI. Ştefan cel Mare reocupă Hotinul (1464) şi Chilia (1465)

Una din constantele trăsăturile de caracter ale lui Ştefan cel Mare a fost tenacitatea, perseverența cu care îşi urmărea scopurile. Or, unul din planurile sale cele mai importante, şi pe care le-a urmărit întreaga sa domnie, a fost acela de a-şi întregi țara întru hotarele sale vechi şi drepte. Dacă a fost nevoit să renunțe, pentru o perioadă, la drepturile sale şi ale țării, asupra unor cetăți sau părți din teritoriu, el a acceptat această situație, temporar. Aşa că, semnând tratatul cu Polonia, la 4 aprilie 1459, la *Overcăuți,* Ştefan cel Mare este nevoit să accepte cedarea cetății Hotin către Polonia. Domnul a acceptat acest sacrificiu deoarece, înainte de drepturile sale asupra puternicei cetăți din nordul Țării Moldovei, la acel moment prioritate avea normalizarea relațiilor cu regatul polonez şi întărirea tronului recent dobândit. Şi, cu asentimentul Poloniei (ce avea interese economice majore în zonă), Ştefan cel Mare, înainte de a-i convinge pe polonezi să-i retrocedeze Hotinul sau să-l cucerească prin arme, la 1462, încearcă, după cum se ştie, să cucerească Chilia. Eşecul său în a cuceri Chilia, înfrângerea Şi rănirea sa, nu l-au făcut să renunțe la planul său de a integra marea cetate de la Dunăre, Țara Moldovei. Ştefan cel Mare ştia că acelaşi plan îl urmăreau şi turcii, ce doreau să-şi instituie controlul asupra tuturor cetăților nord-pontice din întregul bazin al Mării Negre. El înțelegea că este o chestiune de timp, până ce el sau Mahomed al II-lea vor cuceri Chilia; din acest motiv, fundamental pentru Țara Moldovei, el va declanşa pregătiri de amploare care să-l ferească de un alt eventual eşec. Chilia nu mai putea rămâne mult timp sub stăpânire ungurească, ținând cont că se găsea într-

o poziție cu totul excentrică față de regatul maghiar. S-a crezut că Matei Corvin ar fi cedat Chilia lui Radu cel Frumos, la sfârşitul anului 1462, după ce fratele lui Vlad Țepeş s-a recunoscut drept „sluga" regelui maghiar. Faptul nu poate fi crezut, ținând cont că, în legătură cu ocuparea Chiliei de către moldoveni, la 1465, toate izvoarele noastre interne notează că cetatea a fost luată de la unguri.

Nu se cunoaşte data când polonezii au retrocedat Țării Moldovei cetatea Hotin. E mai mult decât probabil că Ştefan cel Mare a preluat această importantă fortificație, prin negocieri directe cu polonezii. Cert este că la 28 aprilie 1464 fostul vornic al Țării Moldovei, Goian, este menționat ca pârcălab de Hotin.

După ce reia în stăpânire Hotinul, unde a lăsat o garnizoană puternică, ochii voievodului s-au îndreptat spre capătul celălalt al țării, spre sud. Momentul când Ştefan cel Mare a hotărât să ia cu asalt Chilia era prielnic. Matei Corvin purta război cu Boemia şi cu turcii, în Bosnia. Sultanul Mahomed al II-lea, care avea „darul de a discerne obiectivele esențiale şi de a le recunoaşte deplina valoare strategică şi politică",amânase, şi el, cucerirea Chiliei, fiind angajat în grele războaie în Asia Mică, în Karamania, iar, în anii următori, cu Uzun Hasan, noul *„împărat"* al Persiei. Este limpede că Chilia era dorită de toate puterile din zonă. Însă, cel care va reuşi să o ia în stăpânire, va fi Ştefan cel Mare. Pe lângă forță, în cucerirea Chiliei, Ştefan cel Mare se va folosi şi de diplomație. Oamenii săi de încredere au pătruns în cetate, sub haine de negustori, pregătind un curent de opinie favorabil Domnului Țării Moldovei. De altfel, populația Chiliei cuprindea, în mare parte, români. Aceştia au fost câştigați de partea lui Ştefan cel Mare şi au pregătit capitularea Chiliei după o

scurtă luptă. Istoricul polonez Jan Dlugosz, un foarte bun cunoscător al problemelor regiunii şi timpului său, scrie că regele Cazimir al IV-lea ar fi uşurat, şi el, prin scrisorile adresate locuitorilor Chiliei, cucerirea Cetății de către Ştefan cel Mare. Este sigur că Ştefan cel Mare, când a luat Chilia, a avut şi sprijinul total al polonezilor. Dar, meritele toate, pentru această primă mare realizare a lui Ştefan cel Mare îi revin lui însuşi şi oştirii sale. Căci, pentru a nu avea soarta din 1462, domnul Țării Moldovei, a atacat Chilia, după pregătiri serioase, generale. Grigore Ureche, în aşa-zisa sa *Cronică,* scrie: „ghenarie 23, adunându Ştefan vodă multă oaste de țară, vrându să răscumpere cetățile, care le luase păgânii de la alți domni, pogorâtu-s-au cu toată puterea sa spre cetatea Chiliei. Şi sosindu la cetate miercuri spre joi, la miazănoapte, au înconjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harțu, iară vineri dis-de-dimineață au început a bate cetatea şi aşa toată ziua ş-au hărțuit până în seară. Iar sâmbătă se închinară cei din cetate şi intră Ştefan vodă în cetatea Chiliei. Şi acolo petrecându trei zile veselindu-să, lăudându pre Dumnezeu, îmblânzea oamenii în cetate. Decia şi la Cetatea Albă au tras şi multă năvală făcându, dobândi şi Cetatea Albă. Şi aşa amândoao cetățile cu multă moarte şi perire de ai săi le dobândi, cari-le întărindu-le cu bucate şi slujitori, au lăsat pe Isaia şi Buhtea pârcălabi, ca să le grijască, iar el s-au întorsu la scaunul său la Suceava". Grigore Ureche credea că Ştefan cel Mare cucerise cetățile menționate de la turci, deoarece aceştia le stăpâneau, în timpul marelui boier, de un secol şi jumătate, iar această realitate era un lucru bine ştiut. El nu ştia că, în vremea cuceririi Chiliei (1465), Cetatea Albă aparținea Țării Moldovei, şi nu „păgânilor". Grigore Ureche confirmă alte surse mai aproape de eveniment, conform

cărora Ştefan cel Mare, pentru a cuceri Chilia *pogorâtu-s-au cu toată puterea sa,* iar asediul a fost scurt, dar aprig, violent.

Reuşita aceasta l-a bucurat mult pe voievod, aşa cum va mai avea parte de încă multe, de acum încolo, *veselindu-să trei zile,* aducând laudă Dumnezeului său ce-i arătase faţa binefăcătoare. A mai încurcat Grigore Ureche şi zilele săptămânii triumfului lui Ştefan cel Mare, dar întărirea cetăţii şi numirea celor doi pârcălabi, Isaiia şi Ion Bucium, a fost confirmată şi de alte surse documentare interne. *Letopiseţul lui Azurie:*

„În anul 1465, ianuarie în 23, joia la miezul nopţii au încunjurat Ştefan Voievod cetatea Chiliei şi au intrat într-ânsa". *Cronica moldo-polonă:* „Anul Domnului 6973 [1465], ianuarie 23, joi, a venit acelaşi voievod sub Chilia, a bătut-o în timpul zilei de vineri. Sâmbătă a cucerit-o de la unguri şi a aşezat acolo, peste ea, ca pârcălabi pe Iasaia şi Buhte. Iar el însuşi s-a întors înapoi la Suceava, mulţumind lui Dumnezeu pentru izbândă". Şi *Cronica moldo-germană,* a notat că „a venit Ştefan voievod asupra Chiliei, cu bună pace din toate părţile... şi vineri dimineaţă a lovit cu bombardele şi a dat asalt toată ziua la poarta castelului şi l-a cucerit cu mare luptă", neprecizând de la cine au cucerit moldovenii Chilia; la fel şi *Letopiseţul anonim al Moldovei* nu ne oferă nici o indicaţie de la cine a cucerit Ştefan cel Mare cetatea de la Dunăre. Şi cele două *Letopiseţe de la Putna* nu spun nimic în această privinţă. Uşurinţa cu care a cucerit Ştefan cel Mare Chilia s-ar părea că a fost posibilă şi prin trădare, căci o parte a garnizoanei a refuzat să lupte, iar cei doi comandanţi unguri ai cetăţii, aflaţi la o nuntă, în momentul intrării moldovenilor în cetate, n-au mai putut face nimic, fiind capturaţi. Jan Dlugosz scrie că unul din comandanţii cetăţii, „de frica

morții, care-l amenința dacă ar fi căzut cetatea, în speranța că-şi va salva viața şi va avea chiar daruri, au predat fortăreața în puterea lui Ştefan". Posibilitatea ca garnizoana Chiliei să nu fi opus rezistență serioasă, aşa cum a procedat în 1462, este confirmată şi de *Letopisețul de la Bistrița,* care, în tonul însemnărilor sale lapidare, notează: *sâmbătă se închină cetatea şi au intrat Ştefan în cetate.* Cucerirea uşoară a Chiliei, de către Ştefan cel Mare, se mai explică şi prin faptul că, văzând puterea şi mulțimea oştii moldovene, comandanții cetății, nesperând la vreun ajutor de undeva, după ce au încercat un simulacru de rezistență, s-au predat. Afirmația lui Grigore Ureche, cum că Ştefan cel Mare ar fi cucerit Chilia *cu multă moarte şi perire alor săi,* este eronată; marele vornic nu şi-ar fi putut imagina că o asemenea cetate ar fi putut fi cucerită cu uşurință şi sacrificii puține. Cât de bine informat a fost Jan Dlugosz, nu poale fi crezut faptul că, în momentul ocupării Chiliei de Ştefan cel Mare, aceasta se afla în stăpânirea lui Radu cel Frumos care „o ținea pentru turci". Cele mai vechi izvoare interne sunt precise, afirmând că Ştefan cel Mare a cucerit Chilia de la unguri. *Cronica moldo-polonă* consemnează: *sâmbătă au luat-o de la unguri,* iar *Cronica anonimă* este la fel de sigură că Ştefan cel Mare *au luat îndărăt de la unguri cetatea Chiliei.*

Cucerirea Chiliei de către Ştefan cel Mare, şi integrarea acestei puternice cetăți în sistemul de apărare al Țara Moldovei a însemnat o mare reuşită, un mare succes. Însă evenimentul petrecut la miezul iernii anului 1465 a nemulțumit profund pe regele Ungariei, Matei Corvin, cât şi pe sultanul Imperiului otoman, Mohamed al II-lea. Ultimului, Ştefan cel Mare îi trimite o solie, prin care îl anunță că a ocupat Chilia şi, pentru a-l îmbuna,

îi plăteşte tributul. Mânios, sultanul aruncă solii Țării Moldovei în închisoare şi ordonă începerea unor pregătiri militare de amploare în vederea invadării Țării Moldovei. La auzul veştilor că turcii se pregătesc de invazie, Ştefan cel Mare dispune ridicarea tuturor la oaste, fiind „pregătit să moară cu toți ai săi sau să învingă". Fiind, încă, implicat în grele lupte în Karamania, bolnav, îmbunat şi de darurile lui Ştefan cel Mare, Mahomed al II-lea renunță la intențiile sale, iar pe solii moldoveni îi eliberează, dându-le voie să se întoarcă în țara lor.

Provocând, atât de direct, doi monarhi deosebit de puternici, Ştefan cel Mare, a înțeles că şi-a asumat riscuri mari. De aceea rămâne vigilent, îşi continuă pregătirile pentru o eventuală invazie, culege informații prețioase despre tot ceea ce se întâmplă în sud-estul european (*Pentru a fi la curent cu intențiile monarhilor vecini, fie creştini, fie păgâni, față de țara sa, Ştefan cel Mare s-a folosit de numeroşi soli ce culegeau/strângeau informații în acest sens. Despre rostul solilor în evul mediu românesc, vezi un excelent studiu semnat Ştefan Lemny, Despre contribuția solilor la lupta pentru apărarea țărilor române, în „AHA «A. D. Xenopol»", XIV, 1977, Iaşi, pp. 285-295*), fiind gata să întâmpine orice agresiune. Aşa cum notează *Letopisețul anonim al Moldovei,* Ştefan cel Mare a lăsat în Chilia o garnizoană puternică şi bine aprovizionată, iar pe cei doi pârcălabi, dintre care unul era cumnatul său, Isaiia, „i-a învățat să păzească cetatea de limbile necredincioase". Tar lui Dumnezeu, pentru izbânda dată, Ştefan cel Mare nu-i va mulțumi doar prin vorbe, ci prin faptă, începând, în anul următor, 1466, zidirea mănăstirii Putna.

VII. Un conflict previzibil: Războiul cu Ungaria (1467)

Este indiscutabil că Matei Corvin, la vremea sa, a fost un monarh important, într-o țară puternică aflată, şi ea, în prima linie a marilor confruntări cu Imperiul otoman. Dacă tatăl său, Iancu de Hunedoara, toată perioada cât a fost în fruntea Ardealului şi a Ungariei, şi-a îndreptat eforturile pentru a-i combate pe turci, oprindu-le înaintarea spre Centrul Europei, fiul său, Matei Corvin, ajuns rege al Ungariei la 1458, va abandona, în mare măsură, lupta cu aceştia, încurcându-se în lungi conflicte cu statele creştine vecine. A avut o personalitate puternică, poate fi apreciat drept un veritabil umanist şi om al Renaşterii, dar ambiția nemăsurată de a cuceri Cehia şi de a ajunge împărat romano-german l-au determinat să acorde o importanță prea mică unui conflict care s-a desfăşurat, la Dunărea de jos, pe tot parcursul secolului XV. A avut păreri mai mult decât bune despre propria sa măreție, iar aducerea, la Curtea sa, a umanistului italian Antonio Bonfini, ce trebuia să-i noteze faptele, pentru posteritate, dovedesc o absență totală a spiritului critic de sine. Se va vedea, mai târziu, că această goană după glorie, nemeritată, de cele mai multe ori, au trezit reacții adverse din partea unor contemporani. Dacă tatăl său, Iancu de Hunedoara, şi-a impus cu forța puterea, controlul asupra statelor româneşti extracarpatice, a urmărit, prin acest fapt, să creeze un bloc românesc antiotoman, de la Belgrad la limanul Nistrului; Matei Corvin, cu toate că toată lumea ştia şi o confirma, că Țara Moldovei şi Țara Românească sunt adevărate ziduri ce protejează regatele ungar şi polon de invazia otomană, când aceste două state, din nefericire separat, se vor implica şi purta grele războaie cu marele sultan

Mahomed al II-lea, le va sacrifica, refuzând deliberat să le ajute. În războaiele cu turcii Matei Corvin nu a obținut nici victorii mari, dar nici înfrângeri majore. Însă luptele purtate de el, cu turcii, în Bosnia, şi acelea pentru controlul cetății Jajce (Bosnia) sunt cu totul minore, comparativ cu cele purtate de Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeş sau Ştefan cel Mare cu temutul Imperiu Otoman.

Pe seama lui Matei Corvin s-au clădit mari nădejdi, în combaterea Imperiului otoman din partea principilor europeni, în primul rând a Veneției şi Papalității. Sumele de bani imense, pe care acestea le-au dat lui Matei Corvin, au urmărit să-l motiveze, şi mai mult, în lupta cu turcii, de care el făcea atâta caz. Numai că angajamentele luate, promisiunile făcute nu au putut înşela prea mult un om atât de rafinat cum a fost Papa Pius al II-lea (1458-1464). Exasperat de tergiversările lui Matei Corvin, Papa nu mai găsea alte soluții, nu vedea altă ieşire, atunci, în deceniul şapte al secolului XV, în a opri pericolul otoman, decât într-o convertire la creştinism a lui Mahomed al II-lea sau plecarea sa la cruciadă. Scrisoarea lui Pius al II-lea către sultanul otoman, cu toate că nu a fost trimisă acestuia, dar de existența căreia sultanul ştia, poate constitui o excentricitate. Ea, însă, dovedeşte puțina speranță a conducătorului bisericii romano-catolice în luptele cu turcii, deznădejdea provocată de puțina angajare a puterilor creştine catolice, a Ungariei, în primul rând. Aceeaşi Papalitate, chiar dacă nu a rămas indiferentă, când statele româneşti extracarpatice vor purta un război necruțător cu păgânii musulmani, nu le va ajuta decât cu laude, promisiuni, adică vorbe goale. Iar ajutoarele pe care acestea le cereau au fost direcționate toate spre regele „apostolic" Matei Corvin. Am să redau aici, ca o curiozitate, scrisoarea lui Pius al II-lea, către

sultanul Mahomed al II-lea. Scrisoarea este frumoasă, iar sinceritatea ei, promisiunile făcute lui Mahomed al II-lea, în numele dreptei credințe, ar fi convertit şi o piatră: „Un lucru de nimic este de ajuns pentru a te face cel mai mare, cel mai puternic şi cel mai ilustru dintre toți muritorii. Mă vei întreba care este acela.

Nu este greu de aflat şi tu îl ai la îndemână: un strop de apă pentru a te boteza. Continuarea luptei împotriva Europei creştine nu te poate conduce decât la un dezastru, pe când, creştinându-te vei avea alături de tine întreaga Europă. Dacă ai proceda astfel, nu ar exista pe pământ principe a cărui glorie să o întrecă pe a ta şi a cărui putere să se poată asemui cu a ta. Noi vom face din tine împăratul grecilor şi al Răsăritului şi, atunci, tot ce ai smuls prin forță şi păstrezi pe nedrept vei deține cu drepturi depline. Noi ne vom folosi de brațul tău împotriva celor care uzurpă drepturile bisericii romane şi îşi întorc coarnele împotriva maicii lor... Dacă Ni te vei alătura Nouă, întregul Răsărit se va întoarce în curând cu fața spre Christos. Numai o singură voință ar putea aduce pace pe întregul pământ. Aceasta este voința ta ... Totul pe lume este trecător. Oamenii mor, regatele se risipesc, gloria se pierde. Rămâne doar mântuirea întru Christos". În loc de această scrisoare, pe care însuşi Papa o credea inutilă, (de asta n-a trimis-o), liderul religios al catolicismului ar fi trebuit să insiste îndeajuns, pentru ca Vlad Țepeş şi poporul său, sau marele luptător albanez Gheorghe Castriotul Skanderberg, să nu lupte singuri cu duşmanul Europei creştine. Aşa, când Skanderberg va trece Marea Adriatică, în anul 1466, ducându-se la Roma, pentru a-i cere ajutor Papei, anturajul acestuia, în loc să îngenuncheze în fața unui asemenea viteaz şi să-l ajute, au fost atenți la simplitatea hainelor eroului

albanez şi la ținuta suitei sale, pe care o considera „jalnică”...

Nu a existat, nu putea să existe o unitate a statelor creştine europene în lupta antiotomană, în ciuda interesului general ce ar fi trebuit să realizeze această unitate. Doar statele creştine ce se aflau în imediata vecinătate a Imperiului otoman şi care erau vizate direct de expansiunea acestuia erau obligate, puteau realiza alianțe adecvate blocării sau îndepărtării pericolului turcesc. Cadrul general era creat prin implicarea Papalității, mai rămânea voința, sinceritatea monarhilor respectivi. Or, cu toate sforțările Veneției şi ale statelor româneşti, cât Matei Corvin a fost rege al Ungariei, aceasta nu a dus lupte cu turcii decât forțat sau când era direct amenințat. Numai acest refuz al luptelor cu turcii, al lui Matei Corvin, l-au adus pe acelaşi Pius al II-lea în situația de a declara că pleacă el însuşi în cruciadă, în răsărit, împotriva turcilor!! El afirmă, la 23 septembrie 1463, în fața unui conclav, că „am hotărât să pornim chiar Noi împotriva turcilor şi să-i rugăm pe suveranii creştini să ne urmeze pilda. S-ar putea ca văzându-l plecând la luptă pe episcopul Komei, vicarul lui Iisus Christos, un bătrân bolnav şi împovărat de ani, să se ruşineze să rămână acasă”. Papa n-a mai plecat la cruciadă, iar lui Matei Corvin nu i-a fost deloc ruşine să cheltuie subsidiile primite de la acelaşi Papă, pentru a-i zdrobi, greu, pe cehi, să invadeze țara românească est-carpatică (1467) sau să-l scoată din luptă pe cel mai teribil luptător împotriva turcilor, alături de Skanderberg, Vlad Țepeş. Bizuindu-se pe antecedente istorice vechi, dar şi pe faima şi puterea sa, Matei Corvin vroia să controleze, real, atât Țara Românească, cât şi Țara Moldovei. În Țara Românească, a fost recunoscut drept suzeran, de toți domnii acesteia, dar Ştefan cel

Mare, în prima parte a domniei, a respins cererile insolente ale regelui maghiar.

Dacă Matei Corvin, prin suzeranitatea pe care voia să o impună asupra domnilor români, urmărea atragerea forțelor acestora în lupta antiotomană, n-ar fi întâmpinat împotriviri, căci statele româneşti asta aşteptau: un aliat puternic, de nădejde, şi nu un stăpân. Regele ungur, cu toate că nu era recunoscut ca atare, se vroia stăpân peste domnii români, ca să-şi satisfacă gloria sa niciodată sătulă şi să-şi adauge la coada titlului său regal, ca şi regii arpadieni, un şir cât mai lung de state vasale. El nu înțelegea, nu putea să înțeleagă că puterea unui monarh, pe lângă forța materială de care dispune, stă, înainte de orice, în dreptatea cauzei în care crede şi pentru care luptă. Ştefan cel Mare a refuzat, până în 1475, să-l recunoască drept suzeran pe regele ungur, iar acest refuz i-au trezit acestuia puternice sentimente de duşmănie față de domnul moldovean. Având motivele sale întemeiate, Ştefan cel Mare va acționa, până la conflictul din 1467, în aşa fel încât actele sale păreau o provocare la adresa strănepotului lui Şerb; semne de încordare, în relațiile cu Ungaria, au produs invazia de către Ştefan cel Mare a ținutului secuilor la 1461, tentativa de ocupare a Chiliei la 1462, şi, în mod deosebit, cucerirea acesteia, la 1465. Ştefan cel Mare a trăit ani buni, în Ardeal, la Curtea lui Iancu de Hunedoara. Acolo, pe lângă Vlad Țepeş, l-a cunoscut bine şi pe fiul lui Iancu de Hunedoara, Matei. Tânărul prinț moldovean, atent şi cuminte, ager şi pătrunzător în a cunoaşte oamenii şi a evalua o situație în raport cu realitatea, a înțeles bine că românii ardeleni sunt la ei acasă acolo unde sânt, şi că Transilvania ar putea deveni pentru aceştia, de-adevăratelea, o a treia țară românească. Şi-a făcut, în Transilvania, prieteni de

nădejde, printre români, şi nu numai. Ajungând domn, a strâns relațiile cu voievodatul intracarpatic nu doar din rațiuni economice (vezi privilegiul comercial dat negustorilor braşoveni la 1458). Îşi va fi avut el planurile sale mari, cunoscute doar de dânsul şi apropiații săi, în legătură cu Transilvania. Şi din acest motiv multi ardeleni persecutați de regele ungur sau nemulțumiți de politica acestuia şi-au găsit refugiul în Țara Moldovei lui Ştefan cel Mare. Nemulțumirile ardelenilor (stările privilegiate) față de Matei Corvin au fost provocate de birurile mari, numeroase, pe care acesta le-a pus peste acest voievodat; regele ungur avea nevoie de uriaşe sume de bani pentru a-şi realiza planurile sale (nu în legătură cu cruciada antiotomană). Cunoscând bine situația din Ardeal, prin spionii săi, Ştefan cel Mare intervine, îndemnându-i, pe nemulțumiți, la răscoală şi la ruperea voievodatului de Ungaria.

Răsculații i-au reproşat regelui ungur dările prea mari, sărăcia la care au ajuns din cauza acestora şi se pregăteau să-şi aleagă, ei înşişi, *un crai* (1467).

Reacția lui Matei Corvin a fost, în ciuda antecedentelor, rapidă. Intră în Transilvania cu o armată relativ numeroasă (12.000 oameni) condusă de cel care l-a arestat pe Vlad Țepeş, Jan Giskra, arestează capii răscoalei, îi închide pe unii, pe alții îi ucide, potolind revolta. Regele avea informații sigure că Ştefan cel Mare era puternic implicat în răscoală. De altfel, el părăseşte Buda, în septembrie 1467, luând cu sine şi doi pretendenți la domnia Țării Moldovei, acelaşi Petru Aron şi un oarecare Berindei (dacă acesta din urmă n-o fi fost un alt nume dat celui ce a închinat Țării Moldovei turcilor).

Expediția lui Matei Corvin împotriva Țării Moldovei n-a fost deloc conjuncturală, întâmplătoare. Cu ani buni

în urmă el hotărâse ca, atunci când i se va ivi ocazia, să ocupe Ţara Moldovei şi să-l înlocuiască, de pe tron, pe Ştefan cel Mare; *„pricinile binecuvântate”* de care scria el către voievodul Ardealului, Sebastian de Rozgony, la 1462, pentru care îl dorea lângă el, şi-l aduce, la Curtea sa de la Buda, pe Petru Aron, erau doar acestea: ocuparea Ţării Moldovei şi alungarea lui Ştefan cel Mare de pe tron şi transformarea acestui stat într-unul satelit al regatului Ungariei. Aşadar, atacul maghiar asupra Ţării Moldovei, la 1467, a fost premeditat. Ştefan cel Mare, dacă a intrat în Ardeal, cu trupele sale, la 1461, a făcut-o pentru că aici îşi găsise adăpost şi ajutor duşmanul său şi ucigaşul lui Bogdan al II-lea, iar nu după pradă, aşa cum uşor credea Grigore Ureche.

Ştefan cel Mare avea o viziune largă, unitară a ceea ce ar fi putut însemna strângerea legăturilor dintre Ardeal, Ţara Românească şi ţara sa; crescând lângă marele luptător împotriva turcilor, Iancu de Hunedoara, asistând la eforturile aceştia de a implica Ţările Române în lupta antiotomană, ca un tot, acelaşi gând şi l-a însuşit şi marele voievod. Nu ca să slăbească Ungaria a intervenit domnul Ţării Moldovei în Transilvania, ci pentru a-şi asigura un aliat potenţial în vederea marelui său plan antiotoman, deocamdată amânat. S-ar putea zice că înainte de a interveni în Ţara Românească spre a şi-o face supusă şi aliată, Ştefan cel Mare a încercat, acelaşi lucru, cu Transilvania.

Secretarul lui Matei Corvin, Antonio Bonfini, scria că expediţia împotriva Ţării Moldovei regele a dus-o din cauză că Ştefan cel Mare a refuzat să-i accepte suzeranitatea şi fiindcă Domnul '1arii Moldovei a băgat fitilul răscoalei aţâţând pe ardeleni în contra regelui: „Ca supus al regelui Ungariei (aşa îi plăcea lui Bonfini să creadă despre Ştefan cel Mare - n.m., G.M.) trebuia să

plătească toate dările şi să împlinească toate poruncile, dar el, scos din minți şi crunt din fire, însă zelos şi straşnic la război, nu voia să asculte cu nici un chip. Ba, mai întețea şi răscoalele în Transilvania cu gând ca, tulburând liniştea de acolo, să se poată bucura de libertate". Iar pentru sfârşitul dezastruos, pentru unguri, al expediției împotriva Țării Moldovei, într-o scrisoare către polonezi ce-i reproşa că a invadat Țara Moldovei, Matei Corvin scrie că „Ştefan şi-a călcat promisiunile sale şi favoriza pe exilații noştri şi ducea din regatul nostru continue prăzi în oameni şi în avu ții...şi nu voia să-şi ceară iertare pentru aceasta. N-a meritat oare să fie pedepsit?" . Matei Corvin minte atunci când aminteşte de promisiunile lui Ştefan cel Mare, care n-aveau de ce să fie făcute, şi nici n-ar fi acceptat, sub nici o formă, să facă promisiuni unui rege cu care, până atunci, a avut relații încordate. Vorbeşte de prăzile luate din Ardeal, de Ştefan cel Mare, el omițând să scrie cum s-au purtat trupele sale în Țara Moldovei: cu barbarie, comițând atrocități pe care, după Ştefan cel Mare, nici păgânii nu le-au comis sau le-ar fi înfăptuit. Iar adăpostul dat de Ştefan cel Mare refugiaților ardeleni era un lucru firesc, atâta timp cât regele ungur ținea lângă sine doi pretendenți la tronul Țării Moldovei. Oricâte justificări ar căuta Matei Corvin, pentru expediția întreprinsă în Țara Moldovei, nici una nu corespunde adevărului. Se ştie cu câtă uşurință l-a sacrificat pe aliatul său, Vlad Țepeş, şi câte minciuni a scornit pe seama lui, unele dintre ele nefiind crezute chiar de secretarul său, Antonio Bonfini. Ceea ce este mai dureros este faptul că, în timp ce statele din zonă de-abia rezistau puternicei presiuni exercitate de sultanul Mahomed la II-lea, el, regele considerat „apostolic", invadează şi devastează tocmai o țară creştină. De data aceasta, Matei Corvin va gusta

adânc din cupa amară, a înfrângerii experimentând pe propria piele că o cauză nedreaptă, va fi răsplătită pe măsură.

Venit în Transilvania, încă din septembrie 1467, Matei Corvin, după ce pacifică voievodalul, îşi completează armata iniţială cu războinici de aici, aceasta ajungând la cifra de 4.0000 de oameni. Pătrunderea oştilor maghiare în Transilvania n-a rămas străină lui Ştefan cel Marc, ce luase măsuri să nu fie surprins nepregătit. Din porunca sa trecătorile dinspre Ardeal spre Ţara Moldovei au fost blocate cu stânci şi copaci seculari, îndărătul lor stăteau cete de călăreţi moldoveni gata să izbească năvălitorul. Oastea lui Ştefan cel Mare nu era „neînsemnată", după cum afirma I. Ursu, deoarece număra circa 12.000 de oameni, toţi oameni căliţi şi temuţi războinici.

Expediţia lui Matei Corvin în Ţara Moldovei a durat 40 de zile. Ştefan cel Mare, ştiindu-se atacat de o putere redutabilă, a cerut ajutor suzeranului său Cazimir al IV-lea , regele Poloniei, care, după un obicei pe care şi-l va păstra, nu-i trimite Domnului Ţării Moldovei nici un ostaş. Matei Corvin, pe lângă armata sa puternică şi numeroasă, a mai adus cu sine Şi o numeroasă artilerie (circa 500 de tunuri). Aşa după cum scriu doi contemporani ai evenimentelor, A. Bonfini şi Jan Dlugosz, ungurii pătrund în Ţara Moldovei prin trecătoarea Oituzului, dând lupte grele, cu moldovenii, şi făcându-şi loc „cu focul sau cu sabia". Domnul Ţării Moldovei îşi concentrează o parte a oştirii în partea de sus a ţării, lângă Suceava, iar el cu cei 12.000 de călăreţi se retrag, pas cu pas, în faţa ungurilor, ducând lupte „cu dânşii la câmp, la râuri şi unde a fost cu putinţă".

Oastea ungurească înaintează lent, pe valea Siretului, distrugând, prin foc şi sabie, sate şi oraşe. Aşezările aflate în calea invadatorului au fost nimicite. Această soartă au avut-o Trotuşul, Bacăul, Romanul, precum şi toate satele de o parte şi de alta a Siretului. Ştefan cel Mare a refuzat să angajeze o bătălie decisivă, la începutul campaniei ungureşti. Şi-a trimis puternice detaşamente de călăreți, ce aveau misiunea să-l hărțuiască pe duşman, să-l lovească pe neaşteptate. Tactica aceasta, de hărțuire, urmărea slăbirea forței de şoc a armatei ungureşti, epuizarea sa într-o campanie de uzură pe un anotimp rece, puțin prielnic operațiunilor militare. Înaintând, oastea maghiară ajunge la Roman. Aici, Matei Corvin va sta 7 zile. Alte trupe regele ungur le trimite spre ținutul Neamț, arzând Târgul Neamț şi satele învecinate. Matei Corvin era sigur de victorie, iar drumul spre capitala Țării Moldovei, Suceava, îi stătea deschis în cale. Tocmai din această siguranță a izbânzii sale, precum şi dintr-o ură grea față de domnul Țării Moldovei, încă de la începutul campaniei, Matei Corvin a ordonat armatei sale să nu cruțe nimic, să distrugă, metodic, tot ce era aşezare omenească. Prădarea ținutului Neamțului o recunoaşte şi Ştefan cel Mare, în scrisoarea trimisă regelui polon, Cazimir al IV-lea, la începutul lunii ianuarie 1468, şi l-a durut adânc. Cu atât mai mult a crescut ura, înverşunarea războinicilor moldoveni față de agresor. Cât Matei Corvin s-a aflat la Roman, Ştefan cel Mare şi-a trimis oameni de-ai săi, la acesta, pentru a negocia un armistițiu. Încercarea de a negocia, cu ungurii, era menită înşelării adversarului, ca să-l convingă pe regele ungur că Ştefan cel Mare a intrat în panică şi nu are curajul unei lupte directe. Nici nu putea fi vorba de altceva, deoarece, ştiindu-i caracterul necruțător față de orice şi orişicine i-au călcat țara,

Ştefan cel Mare şi războinicii săi erau pregătiți să pedepsească barbariile ungureşti. Oricărui agresor ce a pătruns cu forța în țara sa, Ştefan cel Mare, după o spusă a celui mai important urmaş al său, Petru Rareş, i-a *„plătit tot pe tocmai”.*

Din Roman, Matei Corvin înaintează, pe drumul ce ducea spre capitală şi se opreşte la Baia, aflată la câteva zeci de kilometri de Suceava. Baia avea, încă înainte de întemeierea Tării Moldovei, pe când se numea Civitas Moldavie, o numeroasă colonie formată din saşi şi unguri. Matei Corvin ordonă ridicarea de fortificații în jurul oraşului, sapă şanțuri, leagă carele ce le avea cu sine, cu lanțuri groase, după metoda inventată de cehi în timpul războaielor husite (1418-1434). Măsurile acestea de apărare au fost luate pentru că Matei Corvin avea de gând să stea câteva zile bune aici, unde vroia să sărbătorească Crăciunul. Oprirea aceasta, a oastei ungureşti, la Baia, intenția regelui maghiar de a zăbovi circa două săptămâni acolo, când drumul Sucevei părea deschis, iar sfârşitul campaniei era aproape, dovedesc că invadatorii erau slăbiți, nesiguri pe ci, după luptele dure pe care le-au dus până atunci cu moldovenii. A fost o pauză impusă, nu din cauza sărbătorilor Crăciunului ce se apropiau, ci din nevoia refacerii armatei. Matei Corvin nu era deloc sigur de poziția sa, acolo, la Baia. Îşi plasează cartierul general în centrul oraşului, lângă biserica episcopală catolică, el locuind în casa înaltului prelat catolic, care nu se afla în localitate, şi ordonă plasarea celor mai bune trupe ale sale, sub formă de patrulater, în jurul său (200 de războinici de elită).

Urmărind oastea maghiară, Ştefan cel Mare îi ştia toate mişcările, o supraveghea îndeaproape. A înțeles că, dacă ar continua retragerea şi ar abandona Suceava, ar pierde tot. În mintea sa, el, încă de la pătrunderea

ungurilor în țară s-a gândit că va da bătălia decisivă înaintea ajungerii acestora în capitală. De altfel, strategia folosită de Ştefan cel Mare în timpul invaziei ungureşti din 1467 a fost una deliberat aleasă, ca m toate marile sale bătălii victorioase, anume, una de atragere a inamicului spre locul unde hotărâse el să dea lupta. Având forțe inferioare, ca număr, la 1467, Ştefan cel Mare n-a riscat o luptă directă chiar la începutul campaniei lui Matei Corvin, caz în care ar fi riscat să fie înfrânt. Retragerea oştii româneşti a fost una deliberată, iar luptele continui de hărțuire şi nimicire ale detaşamentelor duşmane ieşite după pradă, urmăreau (cum s-a şi întâmplat) slăbirea armatei invadatoare. Însăşi marea bătălie de la Baia, din 14/15 decembrie 1467, este un exemplu grăitor în acest sens. După ce duşmanul ajunge la Roman, Ştefan cel Mare, pentru a-i cunoaşte la dimensiunile exacte potențialul, trimite soli la Matei Corvin, simulând că ar dori pacea; în realitate, el urmărea să inducă acestuia o stare de siguranță (care la regele ungur eşua obligatoriu în trufie şi dispreț față de adversar), precum că se simte slab şi neputincios. Negocierile cu Matei Corvin purtate de Ştefan cel Mare, la Roman, au fost, aşadar, unele simulate, iar Matei Corvin cum ne asigură Bonfini, „mult timp şi-au bătut capul ca să înțeleagă" ce vrea de fapt, Ştefan cel Mare, dându-şi seama, până la urmă, că a intrat într-o capcană a domnului Țării Moldovei. Ştefan cel Mare nu avea deplină încredere în toți boierii săi, chiar dacă, timp de 10 ani, le arătase mărinimie, clemență, dar şi o deosebită severitate. Guverna autoritar, despotic uneori, făcând u-i pe mulți dintre marii boieri ai Țării Moldovei să regrete domnia marionetelor ce-l precedaseră pe Ştefan cel Mare.

La 14 decembrie Ştefan cel Mare, cu oastea, ajung nu departe de Baia, în sudul oraşului. Domnul Moldovei a hotărât că lupta o va da noaptea. Ordonă întregii sale armate de călăreți (12.000) să descalece, cu toții, de la cei mai mari boieri până la ultimul oştean. Încet, în mare tăcere, cu armele în mâini dar cu o înverşunare sălbatică, oastea moldoveană înaintează, în noapte, spre Baia. Atacul lui Ştefan cel Mare nu a constituit o surpriză pentru Matei Corvin, căci, dacă regele ungur n-ar fi ştiut despre atacul lui Ştefan cel Mare, ținând seama de vitejia cu care s-au bătut moldovenii, în acea noapte, picior de ungur n-ar fi scăpat. Şi am fi avut norocul de a-l fi capturat pe cel mai orgolios şi vestit rege al Ungariei! Pe când Ştefan cel Mare înainta spre Baia, pregătirile sale de atac au fost observate de un secui ce-şi avea locuința la Baia. Acesta aleargă îndată la rege, îl deranjează de la masă, aducându-i vestea că atacul moldovenilor este iminent: „Pe vremea cinei, un prizonier cu numele Sithotus, fu adus înaintea regelui, îl întrebară prin tălmaci cine este, de unde, încotro se duce şi pentru ce. Răspunse că nu-i nevoie de tălmaci, că el este ungur şi-i din Ardeal şi, neştiind de cele ce se petreceau, venise în Moldova să-şi mai vadă moşiile, bunurile soției sale, supuse pieirii”.

Ştefan cel Marc, înaintea luptei, a trimis oameni de-ai săi care au dat foc localității în trei părți. În fruntea luptătorilor săi, Ştefan cel Mare începe lupta, „înainte de miezul nopții”, printr-un atac viguros, general. A. Bonfini, care-l însoțea pe Matei Corvin, scrie despre caracterul înverşunat al încleştării şi despre cum a văzut ostaşii moldoveni, la lumina incendiului, înaintând, prin luptă, spre cartierul regelui Ungariei. Ungurii sunt respinşi spre centrul oraşului. Matei Corvin a fost în primejdie de a fi capturat. În apropierea regelui ungur,

lupta se dă cu o deosebită îndârjire. Garda personală a regelui, numai cu mari eforturi, şi cu sacrificii pe măsură, reuşeşte să oprească atacul moldovenilor, în ultimul moment. Nefiind deloc fricos, şi Matei Corvin participă, personal, la bătălie; este rănit, întâia oară la braț, de-o lance, iar la spate de o săgeată „getică". Vârful acestei săgeți n-a putut fi scos, durerile provocate de el au fost mari, iar Matei Corvin le va suporta timp de patru ani. Lupta de noapte de la Baia a durat până în zorii zilei de 15 decembrie 1467. Rănit grav, regele, a fost gata să fie luat prizonier, dar l-a salvat un român. Lupta de la Baia a fost „o luptă aprigă şi foarte sângeroasă", iar pierderile ungurilor au fost deosebit de mari.

Voievodul Transilvaniei, Ioan Darokzy, este ucis în luptă, alături de întreaga lui oaste, 4.000 de oameni; caracterul deosebit de sângeros al luptei, dificultatea în care a fost pusă oastea maghiară, primejdia prin care a trecut Matei Corvin au determinat pe secretarul regelui, Antonio Bonfini, să scrie că „S-au luptat în noaptea aceea mai mult pentru viață, decât pentru cinste". Această recunoaştere clară a unei mari înfrângeri suferită de oştile ungureşti din parte moldovenilor nu-l împiedică pe A. Bonfini să mintă fără nici o reținere că moldovenii au fost înfrânți şi măcelăriți până la unul, fapt şi mai uşor de constatat prin afirmația că, Matei Corvin, „luptând în tot locul cu cea mai mare vitejie, s-a scăpat pe sine şi a scăpat şi armata". Oricât a încercat A. Bonfini să ascundă dezastrul suferit de oastea sa în fața oştirii româneşti, tot nu a reuşit să nu se dea de gol, asupra adevăratului învingător. Căci o oaste învingătoare n-ar fi luptat, după cum susține, mai mult pentru viață şi mai puțin pentru onoare, iar un rege triumfător în luptă (cazul, chipurile, lui Matei Corvin, la Baia) n-ar fi fost fericit că *„s-a scăpat pe sine şi armata*

sa” (câtă parte din ea a mai supraviețuit, măcelului de la Baia).

Spre sfârşitul nopții de 14 spre 15 decembrie 1467, oastea maghiară este zdrobită. Rănit grav, dus pe o targa, Matei Corvin şi ceea ce a mai rămas din puternica lui oştire, reuşesc să fugă în munți, spre Transilvania. Salvarea aceasta, în extremis, a ungurilor se datorează trădării, aşa cum se va vedea din cele scrise de Jan Dlugosz.

Despre lupta de la Baia, Jan Dlugosz a scris: „După ce au sosit Matiaş craiul la oraşul Baia şi au întărit oraşul (căci se temea de năvălirea moldovenilor) cu şanțuri cu care, Ştefan vodă care se aşezase cu oastea între râurile Țării Moldovei şi Şomuzul, gândind că a venit timpul când puțini să bată pe mulți, lăsând caii şi bagajele în tabără, numai pedestru şi uşor au venit la Baia şi, aprinzând oraşul din vreo câteva laturi, în 15 decembrie, noaptea, au năvălit peste unguri, ținând bătaia amestecată până în răsăratul zorilor, iară căzând mulți dintre unguri şi mai mulți fiind arşi de flăcări; craiul Mateiaş, rănit în trei locuri, dar nu de moarte, ca să nu cadă în mâinile românilor, cu o lectică a fost scos din locul bătăliei. Partea cea mai mare a oştirilor ungureşti, venind la munți şi aflând drumurile înțesate cu arbori ce se tăiaseră de moldoveni a ars carele şi bogăția şi îngropând 500 de tunuri, ca să nu se poată folosi moldovenii de ele, a trecut cu fuga în Ardeal. Prin facerea de bine a unui român a scăpat craiul Ungariei de nu s-a prins sau nu s-a tăiat, pe care român Ştefan Vodă l-a pedepsit cu moartea, după ce a înțeles trădarea lui. Spun ca la 10.000 de unguri au pierit în bătaia aceea; steaguri milităreşti vreo câteva s-au prins, pe care le-a trimis Ştefan Vodă, prin solii săi, în semn de biruință, craiului Cazimir”.

Se observă lesne că Jan Dlugosz a scris despre lupta de la Baia, fiind informat de unii moldoveni ce au participat la bătălie, corect, cu obiectivitate. Victoria lui Ştefan cel Mare este scoasă în evidență, ca şi pierderile şi dezastrul oastei maghiare.

Înfrângerea lui Matei Corvin, la Baia, va fi consemnată, peste timp, şi de un alt Cronicar polonez, Martin Cromer: „Şi, prin îndoitul atac al voievodului moldovean Ştefan [regele Ungariei, Matei Corvin] nu numai că a fost batjocorit şi a suferit pagube mari, dar a îndurat un îndoit dezastru [...]". Salvarea lui Matei Corvin a venit de la doi români. Primul, Coroi din Vanceşti, român din Maramureş, îi salvează viața lui Matei Corvin, luptând chiar în casa regelui, la Baia, unde luptătorii moldoveni au reuşit să ajungă; mai târziu, 1469, septembrie, Matei Corvin află că îi datorează viața acestui viteaz şi, printr-un act special, îl scoate de sub orice autoritate, punându-l, cu toată familia sa, sub dependența sa personală. Al doilea, aşa cum a stabilit marele istoric medievist ieşean, Constantin Cihodaru, cel care a nesocotit porunca domnului Şi nu a închis latura dinspre sud-vest, pe unde au reuşit să fugă resturile oastei ungurilor, nu a fost Isaiia, cumnatul lui Ştefan cel Mare, ci vornicul Crasneş. Greu de aflat motivele pentru care Crasneş şi alți boieri, printre care se găseşte şi Şandru de la Dorohoi, nu „au călărit acolo unde li se poruncise", permițând, prin trădarea lor, salvarea de la moarte sigură, sau o captivitate la fel de sigură a nepotului lui Voicu. După toate semnele, atunci s-a organizat un complot a unei părți a marii boierimi, ce viza îndepărtarea sau uciderea lui Ştefan cel Mare. Momentul ales de aceştia a fost lupta de la Baia, deoarece Crasneş, şi oamenii săi, nu puteau să-şi închipuie că Matei

Corvin putea fi înfrânt de Ştefan cel Mare. Chiar faptul că înaintea începerii luptei cu ungurii, la Baia, Ştefan cel Mare ordonă descălecarea tuturor, de la mare la mic, ar putea indica lipsa unei încrederi totale în marea boierime. Dacă ar fi trădat Isaiia, n-ar fi scăpat de moarte, chiar de era iudă cu domnul, aşa cum se şi va întâmpla peste patru ani.

După bătălie, printr-o judecată sumară, dar dreaptă, la Suceava, Ştefan cel Mare pedepseşte pe cei care au trădat, ordonând decapitarea a 24 de mari boieri şi tragerea în țeapă a altor 40 de boieri mai mici. Luptând alături de ostaşii săi, aşa cum o va face în toate marile sale bătălii, Ştefan cel Mare a fost la un moment dat înconjurat de unguri, fiind gata să fie luat prizonier. Îl va salva prezența sa de spirit, vorbindu-le duşmanilor, „aşa cum a ştiut", adică pe ungureşte, limbă pe care voievodul moldovean a învățat-o în timpul petrecut în Transilvania!

Grigore Ureche face o expunere succintă expediției lui Matei Corvin în Țara Moldovei, din toamna-iarna anului 1467. Ştia că una din cauzele intrării ungurilor în țară a fost refuzul lui Ştefan cel Mare de a-l recunoaşte drept suzeran pe regele Ungariei, cunoştea laudele şi mândria cu care se făIea Matei Corvin, în urma victoriilor antiotomane ale românilor, dar greşeşte, când afirmă că ungurii au fost surprinşi de atacul moldovenesc. În opinia lui Grigore Ureche, victoria lui Ştefan cel Mare este indiscutabilă, dar nu pomeneşte deloc de trădarea unei părți a boierimii, cu toate că ar fi avut prilejul, încă o dată, să-l acuze pe Ştefan cel Mare că ar fi *mânioşii şi degrabă vărsătoriu de sânge nevinovății,* lată pasajul din Cronica aşa-zisă a lui Grigore Ureche, unde este descrisă campania lui Matei Corvin în Țara Moldovei şi sfârşitul acesteia: „Mateiaşu,

craiul unguresc, biziundu-să puterii sale şi meşteşugului său cu carile pre mulţi din vecinii săi i-au surpat şi supus...neavând nici o pricină dreaptă asupra lui Ştefan vodă, ci numai ca să-l supuie, să fie suptii ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin, de care lucru multe ori se lăuda Mateiaşi crai, că câte izbânde face Ştefan vodă, cu puterea lui le face şi suplu ascultarea lui face izbândă şi vrându de au trimis sol ca să i se închine Ştefan vodă, ce Ştefan vodă n-au primi tu. Mai apoi văzându Mateiaşul craiul volniciia lui Ştefan vodă că nu o poate supune, strângându multă oaste a sa şi luându ajutoriu şi de la alţii, au purces în anii 6975 (1467) şi au tras spre Moldova. Şi zicea că cu cale merge, ca să ducă la scaun la Moldova, pe Pătru vodă. Şi trecându muntele, au trecut la Trotuş, noiembrie 19. de acolo ludu drumul, au sosit la Roman noiembrie 29 şi acolo s-au odihni tu până a şaptea zi, prădând şi jecuind. Iar a opta zi, dechemvrie 7, au arsu târgul Romanului şi decii au luat drumul spre Suceava, prădându şi arzându şi siliia la scaunul Sucevii. Mai apoi, socotind ca să nu mai rămâie vreun unghiu nepipăit de dânsul, au lăsat drumul Sucevii unde-i aştepta Ştefan vodă ş-au întorsu calea şi au sosit la Bae, luni, dechemvrie 14 zile şi acelea, cum nu vrea avea nici o grijă, nici o pază, ci la băuturi şi la prăzi. Unde avându Ştefan vodă ştire şi prinzându limbă, marţi noaptea, dechemvrie 15, au aprins târgul asupra lor, când ei erau fără de nici o grijă. Şi fiindu şi beţi şi negătiţi de război, i-au lovitu Ştefan vodă cu oaste tocmită în răvărsatul zorilor, de multă moarte şi peri re au făcut într-ânşii. Că ei nefiind tocmiţi de război, nimic de arme s-au apucatu, ci de fugă, nici urma să ia carii scăpa, că fiind noaptea, de nu ştia încotro vor merge, în toate părţile rătăciia, de-i vâna ţăranii în zăvoaie, prin munţi, unde vreo 12.000 periţi s-

au aflatu. Mai apoi şi însuşi craiul, rănitu de săgeată foarte rău, de-abia au hălăduitu pre poteci, de au ieşit-au la Ardeal".

Înfrângerea categorică a oştirii ungureşti, dezastrul suferit, în campania din 1467, de Matei Corvin, sunt subliniate apăsat de Grigore Ureche, chiar de-i tot trage că ungurii erau beţi şi *ca „nefiind tocmiţi de război, nimica de arme nu s-au apucatu".*

Pierderile ungurilor au fost deosebit de mari. Jan Dlugosz crede că la 10.000 de unguri au fost ucişi, Grigore Ureche, 12.000, iar Ştefan cel Mare afirmă că, după încheierea luptei, numai de pe locul acesteia a strâns trupurile a 7.000 de duşmani morţi. Dacă adăugăm pierderile suferite de oastea ungurească de la intrarea lor în Ţara Moldovei şi până la 14/15 decembrie 1467, data bătăliei de la Baia, pierderile la fel de grele provocate de luptele de hărţuire duse de moldoveni, precum şi pe acelea provocate de ţăranii ce-i *vâna în zăvoaie,* după Baia, putem aprecia că două treimi din puternica oaste cu care Matei Corvin a intrat în Ţara Moldovei au fost distruse.

Ştefan cel Mare însuşi, după prima sa mare victorie, scrie o scrisoare lapidară regelui polon, Cazimir al IV-lea în care face o descriere a expediţiei lui Matei Corvin în Ţara Moldovei, recunoscând marile pierderi provocate ungurilor. Ştiind că Ştefan cel Mare nu şi-a înfrumuseţat niciodată vreo victorie sau că nu s-a ferit să recunoască dimensiunile unei înfrângeri, credem că scrisoarea sa este o autentică dare de seamă a războiului cu Ungaria din toamna-iarna anului 1467.

Iată scrisoarea lui Ştefan cel Mare de la 1/11 ianuarie 1468, către regele Poloniei, Cazimir al IV-lea: „Cu puţine zile în urmă a venit asupra noastră regele Ungariei, Matiaş, cu mare putere şi cu diferite oşti, cu

mu Iți domni, şi a năvălit peste munți şi prin munți sau plaiuri, la Trotuş... Am adunat oştile noastre şi le-am ieşit în cale şi i-am întâmpinat în apropiere de plaiuri şi am luptat cu dânşii la câmp, la râuri şi unde a fost cu putință, pentru că, iubite rege, era oaste puternică. Şi aceia îndată ce au intrat în Trotuş, au înaintat în dreptul munților prădând țara, nimicind şi arzând cu cruzime, prefă- când în cenuşă oraşele şi satele, ucigând copii şi necinstind bisericile şi săvârşind multe nelegiuiri, pe care nu se cuvine nu numai a le spune, dar nici a le gândi şi pe care nu le-au făptuit în veci nici păgânii, nici turcii, nici tătarii. Şi au ars Trotuşul şi Bacăul şi Romanul şi au înaintat, iar noi i-am urmat şi am avut luptă cu ei, zi şi noapte, fără încetare, patruzeci de zile. Şi iarăşi au mers spre Neamț şi Baia şi au ars Neamțul şi țara noastră cea de folos, din care ne hrăneam şi din care plăteam tribut turcilor, şi apoi au venit de-a dreptul pe sub plaiuri, într-un oraş numit Baia şi au început să ridice cetate. Şi noi am venit şi am năvălit asupra lor şi ne-am aşezat la o milă mai jos, între două râuri între Țara Moldovei şi Şomuz, şi la asfințit în ziua de 14, noi cu ajutorul lui Dumnezeu ..., am poruncit tuturor călăreților noştri şi întregii oşti să descalece, şi a început lupta între noi, de seară până în zori şi ne-am luptat piept la piept, şi, mărite rege mila lui Dumnezeu a fost de partea noastră. Şi astfel au căzut de sabie multe capete ale domnitorilor, ale căpitanilor oştirii ungureşti, ale ostaşilor puternici, pe care nici măcar cu numele singur nu-i pot înşira. Şi chiar pe regele Ungariei l-au rănit cu trei răni mortale şi nu va scăpa cu viață. Şi întreg oraşul Baia este ars".

Cu această victorie aşa de mare, aşa de completă intră Ştefan cel Mare într-o altfel de istorie.

Vestea zdrobirii oştii lui Matei Corvin în Țara Moldovei s-a răspândit iute în regiune, iar numele lui Ştefan cel Mare şi al Țării sale ajunge să fie respectat, prețuit şi temut. Trebuie reținute spusele lui Ştefan cel Mare, cu privire la cruzimile comise de „creştinii" unguri, din ordinul regelui „apostolic", care au depăşit în amploare tot ceea ce cunoştea Ştefan cel Mare, de l-au determinat să spună că *ungurii au comis fapte, în Moldova, pe care nu şi le putea imagina şi pe care nu le-au comis niciodată nici păgânii.* Se înțelege, din aceste motive, îndârjirea şi violența cu care s-au aruncat moldovenii asupra ungurilor în bătălia de noapte de la Baia. Dezastrul ungurilor de la Baia este prezentat fără echivoc de izvoarele interne moldoveneşti: „Şi i-a dat Dumnezeu în mâinile lui Ştefan cel Mare voievod şi ale oştii lui şi au fost ucişi dintre dânşii mulțime mare. Şi Craiul a fost atunci săgetat în luptă. Şi s-au întors ruşinați, pe altă cale, mai scurtă..." *(Letopisețul anonim al Moldovei). Letopisețul de la Putna nr. 1* este la fel de categoric: „Iar Ştefan voievod a luat pe Dumenzeu în ajutor şi a năvălit asupra lor noaptea. Şi i-a dat pe ei Dumnezeu în mâinile lui Ştefan voievod şi ale oştii lui.

Şi au fost tăiați mare mulțime, iar alții au fost arşi în case pe străzile târgului. Şi însuşi Craiul Mateiaş a fost săgetat şi s-a întors ruşinat, pe alt drum strâmt şi nepătruns în țara sa". La fel, *Cronica moldo-polonă* întăreşte, şi ea, înfrângerea suferită de unguri la Baia: „Anul Domnului 6975 [1467] noiembrie 19, s-a făcut rege al Ungariei Mathias şi a venit cu oastea lui în Moldova până la Trotuş, după aceea şi până la Târgul Romanului şi a ars orăşelul, apoi a venit şi la Baia moldovenească. După aceea, a venit asupra regelui Mathias acel Ştefan voievod cu oastea sa, l-a zdrobit şi

regele Mathias a fost săgetat de el; abia a scăpat cu ruşine pe alt drum în Ungaria, cu oameni puțin".

Scăpat norocos din Țara Moldovei, prin pasul Tulgheş, Matei Corvin fuge în Transilvania. Ajuns aici, prima lui grijă a fost să se blocheze la Braşov, o lună de zile, de unde a lansat veşti mincinoase că a biruit pe Ştefan cel Mare, voievodul Țării Moldovei. Oamenii din anturajul său, la porunca regelui, au lansat aceste minciuni crezute de cei îndepărtați de zonă. Se ştie că Matei Corvin a fost un mincinos de cea mai joasă speță. Unii i-au crezut minciunile, alții au fost obligați să le creadă, dar cei ce au avut acces la surse, la martori oculari ai evenimentului, n-au putut fi înşelați. De altfel, dacă regele ungur nu s-a sfiit să-l mintă în față şi să-l fure (ce altceva este însuşirea subsidiilor date de Papă pentru cruciadă şi folosite de Matei Corvin în alte scopuri, decât hoție?), chiar pe conducătorul Bisericii Romano-Catolice, cum era el să aibă puterea recunoaşterii unui eşec...? Şi Grigore Ureche, chiar de a trăit mai târziu, în baza surselor consultate, a înțeles că regele ungur era un mincinos.

Din Ardeal, Matei Corvin aduce la cunoştința unor monarhi europeni „biruința" avută în Țara Moldovei. Unul din cei vizați de minciunile lui va fi regele Boemiei, George Podiebrad (1458-1471), care, crezându-le, îi răspunde, la 9 februarie 1468: „Ni s-a adus la cunoştință (evident, de oamenii lui Matei Corvin - n.m., G.M.), că Serenitatea Voastră a luptat cu noroc în Moldova şi a obținut victoria dorită". În nota impusă dc regele ungur au scris A. Bonfini, Ioan Thurocz, italianul Carbo, călugărul Petru Ranzan. Ultimul ştia că Matei Corvin invadând Țara Moldovei urmărea „s-o pună sub stăpânirea sa", afirmă despre Ştefan cel Mare că era „un bărbat de îndrăzneală unică", că ungurii s-au luptat

„aproape patru ceasuri cu rezultat îndoielnic”, dar că, în cele din urmă „luptând cu o vitejie de necrezut” i-au înfrânt pe moldoveni într-un mare măcel, Ioan Thurocz, fără să spună un cuvânt despre ce anume căuta Matei Corvin, în Țara Moldovei, la 1467, afirmă, în ton cu ceilalți că „după o luptă îndelungată şi după o crâncenă măcelărire a moldovenilor de către unguri, Ştefan voievod fu silit să o ia la fugă”. Antonio Bonfini, după ce şi-a scris minciunile cu privire la expediția stăpânului său, în Țara Moldovei, la 1467, spre partea finală a narațiunii sale, notează, aşa, dintr-o dată, că Matei Corvin „după ce omora la duşmani până ce îi stinse”, fără să explice cum şi de ce, „se hotărâ să treacă în Transilvania...”, unde, de Crăciun, ucise pe cei dovediți de trădare încă din toamna anului 1467. Torturarea, fără milă, şi uciderea căpeteniilor răscoalei din Transilvania, din vara anului 1467 (Mihail din Țara Românească, Mihail Zekel, Aladorius şi Nicolae) dovedeşte turbarea ce l-a cuprins pe regele ungur, potolirea setei de răzbunare după cumplita înfrângere suferită în Țara Moldovei. Se observă uşor cum cronicarii unguri i-au cântat în strună lui Matei Corvin, sau, după cum spune direct istoricul polonez, tot contemporan, Miechowski, *„linguşindu-se regelui Matei”,* au încercat să ascundă dezastrul unguresc de la Baia. Sau, după cum se exprima A.D. Xenopol, „în ideea lor ungurii sunt neînvinşi, şi când pal câte o înfrângere, îndată o înfrumusețează arătându-se ca jertfa unei trădări sau tăgăduind-o cu orice preț”.

Înfrângerea grea suferită de Matei Corvin în Țara Moldovei, la 14/15 decembrie 1467, confirmată de documentele vremii, se constată şi prin eşecurile planurilor sale privind Țara Moldovei. Regele ungur invadează Țara Moldovei cu scopul de a-l alunga pe

Ştefan cel Mare şi a-l înlocui cu Petru Aron; dar, la sfârşitul expediției, Matei Corvin de-abia reuşeşte să fugă prin munții Carpați spre Transilvania, iar Ştefan cel Mare, prin această victorie majoră, îşi consolidează poziția şi tronul; Matei Corvin intră în Țara Moldovei cu gândul de-al pedepsi pe Ştefan cel Mare, iar după alungarea ungurilor Ştefan cel Mare pedepseşte cu moartea toți boierii moldoveni ce l-au sprijinit, în secret, pe Matei Corvin, trădându-l. Afirmația lui Matei Corvin, dintr-o scrisoare către regele polonez, din primăvara lui 1468, în care arată „perfidia" lui Ştefan cel Mare şi pentru care l-ar fi pedepsit pe Ştefan cel Mare, este tot o minciună grosolană. Matei Corvin putea să-l pedepsească pe Ştefan cel Mare, personal, numai prin alungarea acestuia de pe tron sau prin moarte. Or, regele ungur a reuşit într-un singur fel să se răzbune, să-l pedepsească pe Ştefan cel Mare: prin distrugerea, arderea, jefuirea unei părți însemnate din Țara Moldovei, dărâmând biserici, ucigând femei şi copii, comițând atrocități care, după cum a scris Ştefan cel Mare, lui Cazimir al IV-lea, regele Poloniei, la 11 ianuarie 1468, *nu se cuvine a le gândi, cu atât mai mult a le făptui.* Dacă moldovenii ar fi fost înfrânți, la Baia, lui Matei Corvin nu-i mai trebuiau decât câteva zile pentru a ajunge la Suceava, ca să-şi atingă obiectivele. Probabil ar fi petrecut Crăciunul acolo şi n-ar fi ezitat să emită documente chiar din capitala Țării Moldovei prin care ar fi trâmbițat, orgolios, pretutindeni, ocuparea Țării Moldovei. În loc de toate acestea, cu oastea zdrobită, Matei Corvin, în ultimele zile ale lui decembrie 1467, era purtat pe brațe, ca un muribund, gonind înaintea armatei sale, să-şi caute salvare şi adăpost în Transilvania. Ajunge la Braşov chiar înaintea Crăciunului din 1467, zăboveşte aici o lună de zile

pentru a-şi trata rănile grave, refuză orice contact cu exteriorul, iar după ce rănile devin suportabile îşi lansează minciunile privind expediția din Țara Moldovei. Toate minciunile lui Matei Corvin, toate laudele sale sunt anulate, de un document istoric cu caracter personal, scris chiar în acele zile (27 decembrie 1467), document descoperit relativ recent la Budapesta.

În ceea ce priveşte pe cronicarii unguri, aceştia amestecă cifrele oştilor ce s-au confruntat la Baia, inversându-le, scriu că Ştefan cel Mare era cât pe ce să fie capturat de unguri (este un adevăr aici), dacă n-ar fi fost o trădare, că numărul morților moldoveni a fost deosebit de mare, ei fiind respinşi, pe toată linia, la Baia! Antonio Bonfini are puterea de a se sustrage comenzii regale recunoscând că Ştefan cel Mare era un războinic de temut *şi avea suflet de viteaz, cuget neîmblânzit şi era neobosit, aprig în război, mândru şi însuflețit pentru lucruri frumoase.*

Dacă principilor europeni Matei Corvin le-a impus varianta sa privind expediția din Țara Moldovei, prin documente emise imediat după bătălie, documente prin care acordă privilegii unor nobili maghiari ce au participat, alături de el, la expediția din Țara Moldovei, el recunoaşte, indirect, eşecul suferit în fața lui Ştefan cel Mare. Aşa, acordând un privilegiu nobilului transilvănean Nicolae Czupor, Matei Corvin îl motivează prin aceea că acesta, fiind alături de el, în Țara Moldovei, *într-o noapte, într-o lupta cu Ştefan voievodul..., şi el însuşi, între ceilalți ostaşi ai curții, s-a luptat cu vrăjmaşii ca un bărbat îndrăzneț, pentru onoarea şi salvarea noastră mai bine decât toți ceilalți;* printr-un alt privilegiu, regele ungur donează o moşie nobilului Valentin Theuke, deoarece la Baia s-a luptat *pe cât i-a fost cu putință, cu vrăjmaşii, ca un bărbat îndrăzneț,*

împreună cu oamenii săi. Aşadar, aceşti nobili unguri au luptat *pentru onoarea şi salvarea noastră,* şi nu pentru victorie.

Dar cel mai important document maghiar contemporan evenimentelor, pentru stabilirea adevărului, cu privire la expediția din Țara Moldovei, la 1467, al lui Matei Corvin, a fost descoperit recent, la Budapesta, în arhiva familiei Forgăch. Este vorba de o scrisoare a celui mai tânăr dintre cei trei frați Forgăch, Ioan Forgăch, aflat, în decembrie 1467, în comitatul Satu-Mare, în cetatea Nagy Ecsed, ce aparținea familiei Bathory. După toate indiciile, viitorul rege al Poloniei, Ştefan Bathory, a participat la expediția lui Matei Corvin în Țara Moldovei. Tânărul Ioan Forgăch scrie fraților săi mai mari despre evenimentele din noiembrie-decembrie 1467, prezintă supunerea întregii Transilvanii de către Matei Corvin, află vestea a trei lupte pe care ungurii le-au dus în Țara Moldovei, în urma cărora au fost numeroşi morți şi răniți, şi afirmă că Matei Corvin şi-a păstrat tabăra. După ce Matei Corvin fuge în Transilvania, se izolează la Braşov, căci, scrie Ioan Forgăch, din cei 4 soli trimişi la rege niciunul nu a fost primit. Scrisoarea tânărului Forgăch prinde ceva din atmosfera apăsătoare din Ardeal, neliniştea multora cu privire la soarta regelui, căruia i-a trebuit o săptămână ca să ajungă de la Baia la Braşov. Scrisoarea datează din 27 decembrie 1467 şi are un caracter strict personal; zvonuri nelămurite, neclare, amestecate, o reală spaimă, veneau dinspre Țara Moldovei; tânărul Ioan Forgăch consemnează, pe viu, starea de spirit a acelor zile, nefiind influențat de propaganda oficială a curții regale. Doar douăsprezece zile au fost necesare pentru ca vestea înfrângerii lui Matei Corvin să ajungă la Nagy Ecsed, lângă Satu-Mare. O recunoaşte, la cald, Ioan Forgăch,

care scrie fraților săi că „Ungaria şi regele Matia nu au mai cunoscut niciodată o soartă asemănătoare”. Nici un document emis de cancelaria lui Matei Corvin, cu privire la lupta de la Baia, n-are valoarea acestei importante, pentru noi, scrisori. Autenticitatea ei este în afara oricărei îndoieli, atmosfera pe care o degajă este una încordată, iar faptul că un oarecare tânăr oştean ungur percepea situația prin care trecea Ungaria, ca grea, toate sunt explicate de grava înfrângere suferită, în Țara Moldovei, de Matei Corvin. „Stăm în fața unei frumoase mărturii de atmosferă, fapt ce compensează caracterul uşor superficial al veştilor aflate şi înregistrate. Autorul le-a consemnat în formă autentică şi cu scop practic, fără să le dea o destinația publică. Prin suma acestor calități şi scăderi, scrisoarea rămâne un înscris de valoare unică incontestabilă”.

Scăpat norocos de la un dezastru complet, întors în Transilvania, izolându-se la Braşov o lună de zile, refuzând să primească pe oricine (vezi refuzul de a primi cele patru solii trimise de la Nagy Ecsed), Matei Corvin era hotărât să organizeze o nouă expediție în Țara Moldovei, să-şi răzbune înfrângerea, căci *„altcum nu îndrăznea, să. se întoarcă în capitală”.* Impune locuitorilor Ardealului o dare excepțională cu care voia să pregătească o nouă campanie împotriva Țării Moldovei, pedepseşte aspru pe unii din participanții la răscoala din vara lui 1467, dar va fi nevoit să renunțe la intenția revenirii în Țara Moldovei.

Regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, îi scrie lui Matei Corvin, reproşându-i atacul asupra Țării Moldovei. Acelaşi rege aduce laude lui Ştefan cel Mare pentru victoria sa şi-i promite ajutor în cazul unui nou atac maghiar. Şi lui Matei Corvin regele polon îi scrie, dându-se de înțeles că, dacă atacă pe Ştefan cel Mare, încă

odată, el îl va ajuta. Ştefan cel Mare ştia că este în pericol de a fi atacat, din nou, de către Matei Corvin. Informațiile le avea prin spionii săi din Ardeal şi de la regele Boemiei, Gheorghe Podiebrad, pe care solii moldoveni l-au vizitat des în această perioadă.

Nu se ştie ce a cântărit mai mult, pentru Matei Corvin, din toate acestea, dar a renunțat să mai invadeze Tara Moldovei. Dincolo de amenințările regelui Poloniei către Matei Corvin, cred că au contat mult amintirile pe care regele ungur le avea proaspete din noaptea măcelului de la Baia şi din zilele când, rănit grav, abia a reuşit să-şi salveze viața, fugind prin Carpații Orientali. A cunoscut pe propria piele puterea armelor moldoveneşti iar rănile din trupul său nu-l vor lăsa să uite, uşor, aceasta. Aşa că uită, pentru totdeauna, calea Țării Moldovei, chiar şi atunci când va fi invitat ca „prieten" şi „aliat" de către Ştefan cel Mare, va refuza să vină, în ajutorul Țării Moldovei, lăsând pe Ştefan cel Mare şi țara sa să se lupte singuri cu turcii.

Până atunci, însă, Domnul Țării Moldovei, cu oştile sale, pătrunse de mai multe ori în Transilvania, dovedind că nu ştia de frica lui Matei Corvin. Grigore Ureche notează că „într-ace- laşi an, după războiul ce făcuse la Bae cu Mateiaşu craiul, s-au ridicatu Ştefan vodă cu toată puterea sa, vrându să-şi răscumpere srtâmbătatea sa ce-i făcusă ungurii, când venise la Baia, s-au dus şi el la Ardeal, de multă-pradă şi robie şi ardere au făcut în Țara Săcuiască, neavându-i cine sta împotrivă şi cu pace s-au întorsu, fără nici o zminteală". Expediția de pedeapsă, de care pomeneşte Grigore Ureche, n-a avut loc în 1467, (anul era pe sfârşite), ci în anul următor, 1468, iar Ştefan cel Mare nu a intrat în Ardeal cu *toata puterea sa,* ci doar cu 1.800 de călăreți.

După Jan Dlugosz, Ştefan cel Mare a năvălit ca „o furtună” în Transilvania pe care a devastat-o din plin, ca revanşă pentru pagubele trecute. Ştefan cel Mare trimite, tot cu această ocazie, un alt corp de cavalarie, pus sub comanda lui Filip Pop, care pătrunde, prin frecăturile nordice ale Carpaților Orientali, în Maramureş, deoarece la Baia, în 1467, alături de unguri şi alți mercenari, s-a aflat şi un numeros detaşament de români maramureşeni, care au luptat de partea lui Matei Corvin. Pentru a-i pedepsi pe maramureşeni îl trimite Ştefan cel Mare, pe Filip Pop, în iunie 1469, cu o puternică oaste în Transilvania, care va incendia sate, va lua prăzi însemnate ajungând până la Huszt şi la marginile Slovaciei. Moldovenii, în această expediție, vor înfrânge două oşti ungureşti trimise împotrivă-le.

Incursiunii repetate, în Transilvania, pe lângă răzbunarea dorită de domn, urmăreau să-l prindă şi să-l elimine, dintre pretendenții la tronul Țării Moldovei, pe Petru Aron. După Baia, nu se mai aude nimic de celălalt pretendent, Berindei, care, probabil, a fost ucis în acea luptă. Petru Aron, însă, se adăposteşte din nou în Ardeal, aşteptând un nou prilej ca să ocupe tronul Țării Moldovei. Se vede că prezența acestuia în imediata apropiere a hotarelor vestice ale Țării Moldovei îl nelinişteau, nu-i dădeau odihnă lui Ştefan cel Mare, mai ales că Petru Aron beneficia, în continuare, de sprijinul lui Matei Corvin. Eliminarea lui Petru Aron se va produce printr-o diversiune. Ştefan cel Mare pune un grup de mari boieri să scrie o scrisoare ucigaşului lui Bogdan al Tl-lea, precum că sunt nemulțumiți de domnia lui Ştefan cel Mare şi îl solicită să vină în Țara Moldovei ca să le fie domn: „trimițând scrisori şi daruri la Petru, ca din partea boierilor Țării Moldovei, să vină şi să ia domnia, prinse de viu pe numitul său rival de

domnie, care omorâse pe tatăl său, şi pe care regele Matia al Ungariei îl favoriza împotriva lui Ştefan cel Mare, şi, aducându-l la sine, îi tăie capul”. Aşadar, şiretlicul, cu toate că era cusut cu ață albă, a prins. Cu o ceată, puțin numeroasă, de călăreți, Petru Aron, la 1470, trece în Țara Moldovei; este aşteptat şi, după o scurtă ciocnire, la Orbie, în ținutul Neamțului, este prins. Ştefan cel Mare ordonă decapitarea sa imediată. Prin uciderea lui Petru Aron, Ştefan cel Mare răzbună moartea tatălui său şi elimină unul dintre cei mai periculoşi pretendenți la tronul Țării Moldovei.

Vremurile erau nesigure, Creştinătatea mai dezbinată ca oricând, iar turcii tot mai puternici şi insistenți în a depăşi linia Dunării. Printre atâtea griji care îi umpleau sufletul său mare, în cugetul lui Ştefan cel Mare se năştea gândul îndrăzneț, de a înfrunta cea mai periculoasă putere militară pentru statele din zonă - Imperiul otoman. Însă, pentru a putea începe o luptă atât de grea şi temerară, trebuiau create condițiile necesare. Iar Ştefan cel Mare nu va întârzia să aibă inițiativa, să provoace evenimentele în sensul dorit de el.

Căci, aceasta-i menirea eroului: de a controla o situație istorică, de a o modela, înnobilând-o prin trăinicia faptei bune şi mari.

VIII. Un imperiu în expansiune

Nimeni nu bănuia că din micul emirat turc apărut în nord-vestul Asiei Mici în secolul al XIII-lea va lua naştere, încetul cu încetul, unul dintre cele mai mari imperii ale istoriei universale. Cel care întemeiază statul otoman este Ertuğrul, mort la 1288; fiul său, Osman (1288-1326), descoperă slăbiciunea Bizanțului, ocupând de la acesta întinse teritorii în Asia Mică, iar în jurul anului 1300 devine independent față de imperiul selgiucid, aflat şi el spre sfârşitul existenței sale. Orchan (1326-1362), ocupă un important oraş de la Marea Neagră, Brussa (1326), după un asediu de 9 ani, care va fi capitala statului otoman până la 1362. Între timp, turcii îşi lărgesc posesiunile în Asia Mică, în dauna bizantinilor, ocupând Niceea şi Nicomedia. Pătrunderea turcilor în Europa a fost facilitată de bizantini. Împăratul Ioan VI Cantacuzino (1341 - 1354) îi cheamă pe turci ca să-l ajute în luptele pe care le purta cu țarul sârb, Ştefan cel Mare Duşan. La 1349 turcii trec, pentru prima oară, în Europa, prădând sudul Bulgariei. Constituirea primului cap de pod otoman în Europa se produce la 1354 când, ca urmare a unui mare cutremur, zidurile oraşului Gallipoli sunt distruse, iar turcii profită de ocazie, ocupându-l. Urmaşul lui Orchan, Murad I (1362-1389) extinde fulgerător stăpânirea turcă în Peninsula Balcanică. La 1362, sau ceva mai târziu, este cucerit importantul oraş Adrianopol, pe care turcii îl numesc Edirne şi care va fi, până la cucerirea Constantinopolului, noua capitală a tânărului Imperiu otoman. Găsind un imperiu puternic doar cu numele (Bizanțul) şi o creştinătate balcanică puternică dar profund dezbinată, Osman, Orchan, şi îndeosebi Murad I, folosindu-se de capacitățile militare ale turcilor

otomani, impun definitiv puterea lor în părțile sud-estice ale Europei.

După moartea lui Ştefan Duşan (1331 - 1355), Imperiul sârb se destramă, dispărând o importantă forță politico-militară, care ar fi putut opri înaintarea otomană în regiune. Ceea ce mai rămăsese din marele Imperiu bizantin, un stat mic şi marcat de puternice tendințe secesioniste, nu avea cum să se opună agresivului şi dinamicului Imperiu otoman. Spre sfârşitul secolului al XIV-lea, Murad I impune împăratului Ioan al VI-lea să-şi împartă puterea şi imperiul cu familia sa. Împăratul era stăpân la Constantinopol, Andronic al IV-lea în zona Mării Marmara, Manuel era stăpân peste Salonic, iar Teodor, un alt fiu al lui Ioan al VI-lea ajunge despot în Moreea. Sârbii şi bosniacii vor încerca să-i oprească pe turci, ducând lupte grele, la care celelalte puteri balcanice nu au participat. Pe râul Marița, în 1371, la Cirmen, turcii înfrâng pe sârbi. Victoria sârbilor sub conducerea cneazului Lazăr la Plocknic, împotriva turcilor, în 1387 va fi urmată de înfrângerea de la Kossovo Polje din 1389 unde sultanul Murad I va fi ucis de sârbul Miloş Obilici. După această înfrângere, Serbia devine tributară Imperiului otoman, iar acesta îşi continuă expansiunea în Peninsula Balcanică.

Baiazid I (1389-1402), sultan războinic, reuşeşte să realizeze primul Imperiu otoman' continuând succesele otomane: ocupă şi transformă cea mai mare parte a Bulgariei în paşalâc prin desființarea țaratului de Târnovo (1393), eşuează în supunerea Țării Româneşti împotriva căreia organizează o campanie lungă (toamna 1394-primăvara 1395), fiind înfrânt în lupta aşa-zisă de la Rovine (17 mai 1395), dar zdrobeşte o numeroasă oaste creştină la Nicopole (25 septembrie 1396).

Chiar de la primele atacuri otomane, Mircea cel Bătrân (1386-1418) „ripostează printr-o mare acțiune de răsunet, el ajungând cu oştirea sa până la localitatea amintită sub numele de Karinovas (sudul Balcanilor)”, după ce, aşa cum afirmă cronicarii turci, „pe unii dintre musulmani i-a trimis în rândul martirilor, iar pe alții i-a luat în robie”.

Cruciada din anul 1396 a fost ultimul efort major la care au participat forțele mai multor popoare europene (francezi, burgunzi, unguri, români, germani). Eşecul ei, după ce începuse cu victorii, poate fi pus şi pe seama lipsei de înțelegere dintre conducătorii ei. Atacul cavaleriei franceze la începutul bătăliei şi intrarea sa într-o capcană întinsă de vicleanul sultan a constituit premisa dezastrului. Cavalerii francezi sunt încercuiți, iar o mare parte măcelărită de cavaleria otomană; prizonierii vor fi răscumpărați mai târziu cu bani grei. „Când înfrângerea a devenit sigură, valahii lui Mircea şi transilvănenii i-au abandonat pe unguri şi pe germani în fața otomanilor”. Afirmația lui Nicolas Vatin este gratuită, nesusținută de surse documentare. Când o înfrângere este sigură, aşa cum se profila pentru creştini în după-amiaza zilei de 25 septembrie 1396, participanții la luptă căutau să se salveze. Or, Mircea cel Bătrân, cu ce a mai rămas din corpul său de oaste, înțelegând dezastrul acelei zile, nu a abandonat pe nimeni, ci s-a salvat, trecând Dunărea, în țara sa. Adevăratele cauze ale dezastrului coaliției creştine de la Nicopole au fost, în opinia unui cercetător avizat *„luxul şi imoralitatea, trufia şi disensiunile”* normale (din tabăra creştină - n.m., G.M.) şi care, toate, s-au confruntat cu „instruirea, disciplina şi tactica superioară ale turcilor”.

Marea înfrângere a oştilor creştine de la Nicopole a dus la consolidarea stăpânirii turceşti în Peninsula

Balcanică şi la creşterea prestigiului otomanilor. Acum au înțeles europenii că timpurile lui Gingis-Han se repetă, dar la o scară mai mare. După înfrângerea de la Nicopole francezii au uitat drumul cruciadei, iar puterile creştine din imediata vecinătate s-au mărginit la defensivă. După victoria de la Nicopole Baiazid I desființează, transformându-l în paşalâc, țaratul bulgar de Vidin (1396) şi începe asediul Constantinopolului. Salvarea acestuia a venit pe neaşteptate.

Atacat la frontierele sale orientale de Timur Lenk (1369-1405), marele han mongol îl obligă pe sultanul otoman să ridice asediul oraşului imperial, să treacă Bosforul şi să se îndrepte cu toate forțele spre estul Asiei Mici. În drum, turcii sunt blocați şi nevoiți să dea lupta cu sângerosul han mongol, Timur Lenk, la Ankara, la 28 iulie 1402, unde vor suferi o grea înfrângere. Baiazid I nu reuşeşte să se salveze, fiind luat prizonier de către mongoli. Dispariția lui Baiazid I de pe tronul otoman a declanşat lupte între fii acestuia. Imperiul otoman trece printr-o criză gravă, iar această criză a oprit, pentru un timp, expansiunea sa în sud-estul european. Şi domnul Țării Româneşti, Mircea cel Bătrân, profită de tendințele de dezintegrare ale statului turc, amestecându-se în treburile acestuia, susținând mai mulți fii ai lui Baiazid I, ca să ocupe tronul sultanilor. Slăbiciunea militară a Imperiului otoman îi va permite lui Mircea cel Bătrân să treacă Dunărea şi să „se aşeze cu temei dincolo. Cutează să gândească, el cel mic, la stăpânirea împărăției turceşti, înlătură un sultan, ridică pe altul, apoi pe al treilea. Oştile lui luptă pe Cornul de Aur lângă Bizanț şi la Salonic. O asemenea politică n-a mai făcut nimeni, n-a mai gândit-o nici un domn român". Perioada aceasta tulbure, pentru statul turc, ia sfârşit odată cu Mahomed I (1413-1421), care reia ofensiva otomană în Balcani şi

la Dunăre. Acest sultan reuşeşte să smulgă, lui Mircea cel Bătrân, Dobrogea (1415), invadează, ca şi tatăl său, Țara Românească, fără a o cuceri, dar impunându-i plata tributului, şi îl ucide în luptă pe urmaşul şi fiul lui Mircea, Mihail (1420).

Aflate în imediata vecinătate a Imperiului otoman şi fiind direct ameninţate de expansiunea acestuia, Țările Române şi regatul Ungariei vor fi nevoite să se sprijine reciproc. Tratatul semnat de Mircea cel Bătrân cu regele Sigismund de Luxemburg (7 martie 1395) prevedea tocmai sprijinul reciproc al celor două state în lupta antiotomană.

Cu domnul Țării Româneşti, Mircea cel Bătrân (1386-1418), începe lungul şi dificilul război împotriva imperiului turc dus de români. Mircea va lupta aproape întreaga sa domnie cu turcii, neprimind sprijinul vreunei puteri creştine, în afara Ungariei (şi acela ocazional şi limitat). O cooperare militară antiotomană ceva mai susţinută, între români şi unguri, va avea loc în timpul lui Dan al II-lea cel Viteaz (1420-1431, cu întreruperi) timp în care toate încercările sultanului Murad al II-lea (1421-1451) de a depăşi Dunărea şi de a pătrunde spre centrul Europei vor fi oprite.

Domnul Țării Româneşti, Mircea cel Bătrân, *„principe între creştini, cel mai viteaz şi ager”* (Leunclavius), va fi primul mare luptător român pentru creştinătate, devenind o personalitate europeană. El este „întâiul luptător pentru creştinătate, cel ce se află de sentinelă în postul cel mai înaintat al Europei. Ca şi Ştefan cel Mare, Iancu de Hunedoara şi Mihai, el apără creştinătatea întreagă, e alături de comunitatea ei politică şi spirituală, primeşte loviturile cele mai grele în faţă”.

A doua personalitate istorică născută din inima poporului român, şi care va dobândi recunoaştere şi glorie europeană, pentru luptele cu puternicul Imperiu otoman a fost Iancu de Hunedoara. Voievod al Transilvaniei de la 1441 şi regent al Ungariei de la 1444, Iancu de Hunedoara, reuşeşte să provoace câteva înfrângeri serioase Imperiului otoman, învingător la Sântimbru (1442), trece Carpații şi respinge pe turci, după ce îi înfrânge, iarăşi, într-o luptă pe Ialomița (sept. 1443). Iancu de Hunedoara va institui un adevărat protectorat asupra celor două state româneşti extracarpatice. Țara Românească îl va sprijini în efortul său antiotoman, iar Țara Moldovei, prin Petru al II-lea, îi va ceda guvernatorului Ungariei importanta cetate de la Dunăre (1447 sau 1448), Chilia. Baza puterii lui Iancu de Hunedoara o va constitui, pe lângă bogăția sa personală (stăpânea un imens domeniu feudal) nu doar ungurii, ci, în primul rând, românii ardeleni şi bănățeni. Faptul acesta era cunoscut în epocă de vreme ce Aeneas Silvio Piccolomini, nota că victoriile împotriva turcilor sub conducerea lui Iancu de Hunedoara au adus glorie mai mult românilor decât ungurilor.

În anul 1443, oastea româno-maghiară, sub conducerea lui Iancu de Hunedoara, va declanşa operațiuni ofensive împotriva turcilor, în sudul Dunării. În timpul acestei campanii, cunoscută sub numele de *campania cea lungă,* beneficiind şi de sprijinul despotului sârb Gheorghe Brankovici (1427- 1456), Iancu de Hunedoara obține câteva victorii, care-i permit să ajungă până la Sofia. În război cu Albania răsculată şi cu Veneția, sultanul Murad al II-lea a crezut că este nimerit să încheie pace. Pacea dintre coaliția creştină şi turci s-a semnat la Adrianopol (iunie 1444) fiind confirmată prin semnătura regelui Vladislav al IV-lea, la

Szeged, în iulie acelaşi an. Prevederile acestei păci au fost importante pentru Ungaria, şi dacă ar fi durat, ar fi putut constitui o ocazie bună de a-şi consolida frontierele sale sudice. Prin acest tratat de pace, turcii renunță la Serbia, care este abandonată influenței ungare, evacuează cetățile sârbeşti ocupate şi sunt de acord ca Țara Românească să fie vasală şi Ungariei. La insistențele legatului pontifical, cardinalul Cesarini, regele Ungariei rupe pacea cu turcii, recent încheiată. Noua expediție împotriva turcilor divizează coaliția creştină. Despotul Serbiei, Gheorghe Brankovici nu are curajul de a încălca tratatul de la Adrianopol şi optează pentru ținerea păcii, cu toate că flota creştină era prezentă în apropierea Constantinopolului.

La cruciada din 1444, ungurii vor fi sprijiniți doar de Vlad Dracul şi oastea sa. Oastea creştină urmărea să salveze oraşul Constantinopol de amenințarea otomană şi să facă joncțiunea cu puternica flotă venețiano-Papală, la Varna. Aici se urmărea crearea unei baze de operații permanente ce ar fi permis un ajutor mai substanțial şi mai rapid oraşului lui Constantin. Flota creştină nu a sosit la Varna, fiind deturnată de la proiectele sale, printr-un şiretlic, de turci. Adunându-şi oşti, din toate părțile, sultanul Murad al II-lea trece munții Balcani, ieşind înaintea oastei creştine. La Vama, la 10 noiembrie 1444, coaliția creştină, la fel ca la Nicopole, cu o jumătate de secol în urmă, suferă o grea înfrângere. Regele Ungariei, Vladislav al II-lea (1447-1448; 1448-1456), este ucis în luptă, iar trupul lui nu a putut fi identificat. Vlad Dracul şi Iancu de Hunedoara se retrag, spre Dunăre, cu resturile oştilor lor. După marea înfrângere de la Varna, o flotă burgundă condusă de Wallerand de Wavrin şi Geofroy de Toissy, soseşte în Marea Neagră şi întreprinde o expediție pe Dunăre.

Burgunzii l-au ajutat pe Vlad Dracul să elibereze Giurgiul de sub stăpânirea turcească.

Ajuns în cea mai înaltă demnitate în regatul Ungariei, Iancu de Hunedoara va declanşa încă o expediție ofensivă împotriva turcilor în toamna lui 1448. Şi de astă dată, Țara Românească, în persoana unui alt domn, Vladislav al II-lea, va participa la războiul antiotoman. Dar, prin bătălia de la Kossovopolje (18-l9 octombrie 1448), turcii au dovedit că sunt cea mai de temut şi puternică putere militară a timpului. Fără Gheorghe Castriotul Skanderberg (1443-1468), care începuse marele său război cu otomanii, şi pe care Iancu de Hunedoara nu l-a aşteptat, coaliția româno-maghiară suferă o severă înfrângere. De la această bătălie Iancu de Hunedoara, înțelegând puterea otomană, încetează să mai poarte operațiuni ofensive împotriva turcilor. Aceştia, la 1449, recuceresc Giurgiul şi duc lupte grele în nordul Albaniei pentru cucerirea cetății Kroia (1450). Gheorghe Castriotul Skanderberg reuşeşte să-i înfrângă pe turci, iar albanezii, sub conducerea lui, vor mai lupta, cu succes, încă două decenii. Intre timp, sultanul Murad al II-lea (1421-1444; 1446-1451) moare, iar în locul său va urma Mohamed al II-lea (1444-1446; 1451-1481). Acesta va consolida statul otoman, îl extinde, prin noi cuceriri, atât în Asia cât şi în Europa. Noul sultan va acționa după un plan metodic, foarte diferit de incursiunile haotice ale predecesorilor săi. Şi cum dispunea de o minte ageră, el a văzut importanța excepțională pe care ar avea-o pentru imperiul său cucerirea capitalei Imperiului bizantin.

Înainte de a începe asediul Constantinopolului, Mahomed al II-lea îşi asigură controlul absolut asupra Strâmtorilor. Astfel, pe lângă fortificația Anadoli Hisar ridicată pe malul asiatic al Bosforului în timpul lui

Baiazid I, el ordonă ridicarea altei fortărețe, mai impunătoare, pe malul european. Cu tunuri puternice instalate în cele două fortărețe, Mahomed al II-lea deține controlul absolut asupra intrării şi ieşirii din Bosfor.

Asediul Constantinopolului, de către turci, a fost pregătit minuțios. Fostul mare imperiu ajunsese o insulă în centrul Imperiului otoman, şi nu avea cum să reziste mult timp. Ultimul împărat bizantin, Constantin al XI-lea Dragases (1449-1453), a făcut numeroase demersuri, în Occident, pentru a primi ajutor . Şi-a pus speranțele în regele Ungariei ca şi în regele Aragonului, Alfonso. De la Papă nu putea primi prea mult, deoarece acesta dorea unirea religioasă cu Biserica Catolică, iar majoritatea clerului grec rămânea ostilă unirii, chiar dacă, din oportunism şi disperare, au acceptat o aşa-zisă unire cu Roma la Conciliul de la Florența (1439). Bizanțul însuşi avea puțini luptători ca să reziste unui asediu îndelungat. Când împăratul, Constantin al XI-lea Dragases, l-a pus pe marele său logofăt, George Sphrantzes, să facă un recensământ al luptătorilor disponibili, acesta a numărat 4774 de ostaşi bizantini. „Plin de durere şi tristețe, i-am înmânat împăratului mica mea condică. Cifra va fi ținută în taină şi cunoscută de el şi de mine”. La aceştia se vor adăuga încă vreo 3.000 de oameni (genovezi şi venețieni).

Aşa că, atunci când la începutul lunii aprilie 1453, Mahomed al II-lea ordonă armatei sale uriaşe (150.000 de oameni) să înceapă atacul asupra capitalei Imperiului bizantin, sfârşitul era previzibil, aproape. Cu vitejie, asediații au respins cele 3 mari atacuri ale otomanilor de pe 18 aprilie, 7 mai şi de pe 12 mai 1453. Artileria turcă dotată cu tunuri mari (între care unul uriaş, construit, pentru sultan, de un român ardelean, Orban) şi numeroase, provoca spărturi mari în zidurile oraşului.

Începutul sfârşitului se produce după ce sultanul Mahomed al II-lea reuşeşte să ocolească lanțul cel gros ce bloca pătrunderea vaselor turceşti în Cornul de Aur.

Pe 22 aprilie 1453 o mare parte a flotei otomane trece peste colina Pera, pe o punte de lemn, din Bosfor în Cornul de Aur. Flota turcă este sub zidurile Constantinopolului. Asaltul final asupra Oraşului s-a produs, din trei părți deodată, în noaptea de 28 spre 29 mai 1453. Ultimul împărat bizantin, Constantin al XI-lea Dragases moare, ca un viteaz, în luptă. Dimineața, oraşul este cucerit şi lăsat de sultanul Mahomed al II-lea pradă jafurilor şi crimelor doar o singură zi, în loc de trei zile cât le promisese ostaşilor înainte de asediu. În după-amiaza zilei de marți, 29 mai 1453, sultanul Mahomed al II-lea intră în marea biserică Sf. Sofia şi recită, în ea, prima oară din Coran. Imperiul bizantin încetează să mai existe şi o dată cu el s-a pus capăt şi lumii bizantine.

Căderea Constantinopolului sub turci constituie sfârşitul unei epoci şi începutul alteia. Înainte de orice, căderea lui înstăpâneşte definitiv puterea otomană în Europa, aduce glorie cuceritorului, iar Papa Nicolae al V-lea, când află vestea, pe 8 iulie 1453, scrie: „Este ruşinea Creştinătății”. Afirmația Papei are valabilitate doar în măsura în care considera vinovată Papalitatea însăşi de nepăsare şi ostilitate chiar pentru că, mai bine de două veacuri, Papii învinuiseră pe greci că sunt schismatici îndărătnici, iar recenta unire proclamată de Conciliul de la Ferrara - Florența (1439) ei o considerau fățarnică.

După cucerirea Constantinopolului, Mahomed al II-lea continuă cuceririle în Europa şi în Asia. Este mai hotărât ca oricând să supună puterii sale cât mai multe țări. Aşa cum s-a văzut, în toamna anului 1453, el

amenință Țara Moldovei, somând-o, pentru prima dată, printr-un ultimatum, să-i plătească tribut. Domnul Țării Moldovei, Petru Aron, şi boierii săi vor dezbate amenințările marelui sultan, pe o parte şi pe alta, şi, la 1456, se resemnează, se supun.

Vrând să lovească grav Ungaria, în vara anului 1456, Mahomed al II-lea, cu o armată la fel de numeroasă şi puternică, ca şi cea cu care a cucerit Constantinopolul, asediază cetatea Belgradului. Salvarea acestuia se datorează lui Iancu de Hunedoara. Luptele decisive s-au dat pe 21-22 iulie 1456. Mahomed al II-lea, înfrânt şi rănit, cu mari pierderi, se retrage. Cu toată puterea sa straşnică, turcii încă aveau de înfruntat, în Balcani, adversari redutabili. Skanderberg reuşeşte în 1457 să se salveze de la o înfrângere grea: continuând lupta, el obține victoria de pe muntele Tomor.

După ce-l biruiseră pe Mahomed al II-lea, românii şi ungurii suferă o grea pierdere: eroul creştinătății, Iancu de Hunedoara, moare, bolnav de ciumă, la Zemun, lângă Belgrad, la 11 august 1456. La vestea morții sale, Mahomed al II-lea a exclamat: „de la facerea lumii până astăzi nu a fost un asemenea om”.

Dacă pentru creştini respingerea turcilor la Belgrad a însemnat o mare victorie, pentru turci, eşecul suferit n-a avut mare importanță. Dispunând de un potențial uman şi material imens, de care se servea după voința sa, Mahomed al II-lea îşi reia ofensiva. Serbia este desființată, la 1459, după moartea lui Gheorghe Brankovici şi transformată în paşalâc, despoiatele greceşti (unele controlate de venețieni) sunt anexate Imperiului otoman, iar aşa-zisul Imperiu bizantin de la Trapezunt (Trebizonda) este desființat (1461). Şi totuşi, sunt reînnoite, la inițiativa Papalității, noi proiecte de cruciadă.

Astfel, Papa Pius al II-lea conta încă pe majoritatea statelor europene, în cruciada proclamată în septembrie 1459. Speranțele Pontifului Roman erau puse mai mult în Ungaria şi în tânărul său rege, Matei Corvin. Aşteptările lui Pius al II-lea i-au fost sever înşelate. Cu excepția Veneției, care-şi ducea războiul său cu turcii, celelalte puteri creştine (Polonia, Imperiul german, Neapole, Franța, etc.) nu s-au implicat. Era lesne de înțeles şi de constatat că pentru statele europene mai îndepărtate cruciada nu reprezenta decât un interes periferic. Nu acelaşi lucru se poate afirma despre Ungaria şi Țările Române. Matei Corvin nu participă la cruciada Papei Pius al II-lea decât ocazional sau când insistențele Curiei Romane deveneau imperative. Cel care va da mai multă consistență acestui proiect antiotoman eşuat a fost Vlad Țepeş. Acesta are îndrăzneala de a-şi trece oştile peste Dunăre, distrugând toate aşezările bulgaro-otomane de-a lungul marelui fluviu (iama 1461-1462), provocând turcilor mari pierderi.

Campania lui Mahomed al II-lea, din mai-iunie 1462, împotriva Țării Româneşti, urmărea anexarea acesteia vastului Imperiu otoman. Sultanul eşuează în încercările sale. Intențiile sultanului Mahomed al II-lea, cu privire la statul românesc sud-carpatic, ar fi devenit realitate, dacă „armata valahă a fost înfrântă totuşi sever". După capturarea lui Vlad Țepeş de către Matei Corvin, Creştinătatea orientală pierde un important luptător pentru cauza ei. Continuă să reziste, în cetățile sale din nordul Albaniei, Gheorghe Castriotul Skanderberg, cu toate că ajutoarele ce le solicita nu veneau sau erau nesemnificative. În schimb, Papa şi oraşele italiene au dat regelui ungur, Matei Corvin, imense sume de bani pe care acesta le foloseşte mai

mult pentru a combate statele vecine creştine, decât pe turci. După o rezistență de două decenii, albanezii mai au puterea să reziste încă unei expediții turceşti conduse de sultanul Mahomed al II-lea (1467). Turcii sunt respinşi cu mari pierderi, dar Skanderberg, eroul albanez, moare în ianuarie 1468, făcându-l pe Mahomed al II-lea să se bucure: „în sfârşit, Europa şi Asia sunt în mâinile mele. Vai de creştinătate! Ea şi-a pierdut sabia şi scutul. S-ar putea ca lumea să nu mai cunoască vreodată un asemenea leu". Creştinătatea nu-şi pierduse nici sabia şi nici scutul, ci unitatea, pe care nu o avusese vreodată şi nu o va avea niciodată. Iar noul leu, la fel de neîmblânzit ca eroul albanez, era născut de mult, trăia lângă Carpați, atent la toate semnele timpului său, pregătindu-şi destinul său exemplar.

Mahomed al II-lea continuă expedițiile de cucerire, pe lângă cele din Europa, şi în răsăritul Asiei Mici, unde urmărea să-şi extindă frontierele pe linia naturală reprezentată de munții Taurus. Timp de peste un deceniu (1463-1474) va purta lupte grele cu emirul Karamaniei, Pîr Ahmed, şi cu Akkoyunlu, un vast imperiu aflat sub conducerea lui Uzun Hasan. Turcii anexează emiratele Conya, Alaya, regiunile Akşehir şi Beişehir. Veneția preia inițiativa unei vaste coaliții antiotomane ce trebuia să includă toate statele europene interesate, precum şi puterile din estul Imperiului otoman. Europenii îşi puneau mari nădejdi în Karamania şi împăratul turcoman al Persiei, Uzun Hasan. Acesta pusese stăpânire pe toate teritoriile urmaşilor lui Timur Lenk. Suveranul *Oilor Albe,* Uzun Hasan stăpânea un vast imperiu, cu capitala la Tabriz, ce se întindea din munții Caucaz şi Marea Caspică până la strâmtoarea Urmuz. Uzun Hasan era căsătorit cu o prințesă Comnenă de Trapezunt şi din acest motiv

revendica drepturi la moştenirea Bizanțului, ocrotind, de asemenea, emirii Anatoliei, ale căror teritorii fuseseră cucerite de otomani. Uzun Hasan cere sultanului turc să restituie pământurile emirilor în cauză, îl numeşte, disprețuitor, Mahomed beg, şi-l amenință că va avea aceeaşi soartă ca şi Baiazid I. În vederea luptei cu turcii, suveranul de la Tabriz şi-a trimis soli în Europa, la Cavalerii Ioaniți de Rhodos, la regele Ciprului, şi la Veneția. Un sol al său, Isakbeg (1472), îl va vizita şi pe Ştefan cel Mare. Se profila o mare coaliție euro-asiatică care trăgea nădejde să-i neutralizeze pe otomani. Speranțele au renăscut, iar siguranța că turcii vor fi învinşi va fi mare, de vreme ce tratatul dintre Veneția şi Uzun Hasan prevedea, pentru prima, că la sfârşitul ostilităților, să recapete Moreea, Negroponte, Mitilini şi să ocupe Constantinopolul. În schimb, republica italiană recunoştea stăpânirea suveranului Akkoyunlu asupra întregii Anatolii.

Luptele dintre cei doi puternici împărați încep în anul 1471. Turcii, aflați în ofensivă, ocupă teritorii din Karamania (Alania şi Mersin), blocând accesul lui Uzun Hasan la porturile unde flota venețiană trebuia să aducă tunurile şi alte arme de foc. Într-o primă luptă, pe malul lacului Bey-Şehir, oşti ie otomane, conduse de fiul sultanului, Mustafa, nimicesc pe cele ale lui Uzun Hasan. În vara anului 1472, conflictul se reia. Uzun Hasan reuşeşte câteva victorii şi amenință stăpânirea otomană, în Karamania. Confruntarea decisivă dintre cele două imperii se va da în vara anului 1473. După ce reuşeşte o victorie pe Eufrat, la Erzincan, oastea lui Uzun Hasan a fost înfrântă la Otlukbeli, pe 11 august 1473. După această înfrângere grea, suveranul turcoman nu va mai purta războaie ofensive împotriva otomanilor, încheind pace cu Mahomed al II-lea. Totuşi,

statul Akkoyunlu continuă să rămână o mare putere în Asia Occidentală.

Uzun Hasan, stăpânind un vast imperiu, nu va relua luptele cu turcii, deşi a reînnoit alianța cu puterile creştine, în primul rând Veneția (1474).

În această luptă generală cu această temută puterea timpului, Imperiul otoman, se va implica şi Țara Moldovei lui Ştefan cel Mare.

IX. Ideea imperială la Ştefan cel Mare

Intervențiile repetate ale lui Ştefan cel Mare, în Țara Românească, pentru a-l alunga pe Radu cel Frumos, şi a-l înlocui cu un domn supus şi aliat, s-ar fi produs din cauză că domnul Țării Moldovei avea „fire neastâmpărata, doritor de războaie"; după A. D. Xenopol, „norocul surâdea domnului moldovean": „Astfel ajunse Ştefan cel Mare, din războaie în războaie, să se încurce în lupta cu turcii". Rău ar fi pentru noi, şi trist, dacă A. D. Xenopol ar avea dreptate. Dar nu are. Ştefan cel Mare a ajuns să se confrunte, pe viață şi pe moarte, cu cea mai temută putere a timpului său, Imperiul Otoman, din cu totul alte motive. A. D. Xenopol însuşi recunoaşte un fapt de domeniul evidenței, anume că Ştefan cel Mare credea în Dumnezeu. Credința lui Ştefan cel Mare nu era una obişnuită; era alcătuită dintr-o structură morală autentică, izvora din intimitatea cea mai ascunsă, adevărată, a ființei. La el, ca şi la oamenii poporului său, nu a existat îndoială, sau dacă a existat, a fost biruită.

Conştiința unei credințe tari, nemăsurate, îl motivează să-şi asume responsabilități pe măsură: „Adâncit în credința proprie, nu mai are importanță dacă biruieşti ori vei fi biruit, căci, şi într-un caz şi în celălalt, se împlineşte voia Domnului tău. Aşa simțeau, probabil, cei care, veniți să alcătuiască oştile unor temuți voievozi, au făcut să se cutremure şi să strălucească veacurile XIV sau XV". Notațiile filosofului ieşean, Ştefan Afloroaei, surprind esențialul. În veacurile XIV-XV, oamenii pământului nostru nu cunoşteau îndoiala, nu înțelegeau să accepte îndoiala; *adânciți în credința proprie,* vedeau în Dumnezeul lor pe singurul viu şi adevărat; iar fapta era obligată să urmeze credinței. Fapta lor nu se aşeza

pe noroc, ci pe *tăria lăuntrică,* dată de credință. Am să citez, în acest sens, din lucrarea fundamentală a filosofului ieşean, un pasaj substanțial (îndeajuns lămuritor): „...Credința intensă în Dumnezeul cel viu al neamului avea să-l țină pe om în raport constant cu pământul şi cu cerul său, cu ceea ce depăşeşte timpul nesfârşitelor întâmplări. Trează va fi atunci şi legătura cu cei plecați sau cu stihiile locului, cu spiritul profeților sau al marilor sihaştri. Catastrofele timpului vor fi atunci altfel valorizate... iar teroarea istoriei îşi află o soluție tare, viguroasă. ...Pentru cel care simte că are ceva de apărat pe lumea aceasta şi care află un sprijin în propria credință, sufletul său şi al semenilor săi diferă esențial de sufletul vrăjmaşilor. Îi priveşte pe aceştia din urmă ca şi cum ar fi lipsiți de un cer al lor, ca făpturi pedepsite în chiar natura lor atinsă de perversiune. De aceea îi va numi păgâni sau barbari, străini sau procleți, fiare sau urgii. Nu mai este în joc o diferență, de natură etno-istorică sau morală, ci una de maximă gravitate - privind sufletul însuşi al celor sortiți să se întâlnească”.. Sunt, toate acestea, observații fundamentale, prin care ne întregim înțelegerea asupra acelui ev (al lui Ştefan cel Marc), când, stăpâniți de credință curată, tare, la întâlnirea „cu marile urgii ale timpului”, românii „au izbutit să se confrunte cu marile puteri imperiale şi, mai mult chiar, să biruiască în câteva rânduri”. Am să continui spusele filosofului ieşean: „Istoria de aici nu a putut fi văzută niciodată ca un întreg deplin, fiind mereu silită să trăiască prin acele părți ale ei ce păreau întregi. Nu a putut fi încă văzută ca totalitate organică, şi cu atât mai puțin imperială”. Filosoful ieşean înțelege bine că *istoria de aici* nu a reuşit să fie „văzută” ca un tot organic, deoarece n-a putut fi trăită într-un asemenea mod. Viziunea devine inutilă, rămâne stearpă, în

absența experimentului ce o împlineşte; iar împlinirea, prin faptă, a unei istorii *văzute,* presupune mijloace cu totul superioare şi, de care, popoarele mici rareori dispun. La fel de bine ştie Ştefan Afloroaei că trăirea doar istorică, cu adevărurile, necesitățile sale rămâne forma cea mai de jos a adevărului; or, acest tip de adevăr poate constitui pentru o comunitate şi individ singurul adevăr la care are acces. Şi totuşi, în absența întregului invocat, în *istoria de aici,* o parte sau alta, din aceasta, îşi va asuma responsabilitatea destinului comun. Mai departe, filosoful ieşean, este sigur: „Există în fapta istorică a românului un prag ce pare să nu poată fi trecut". Dar, românii, prin Ştefan cel Mare, tocmai acest prag l-au trecut, neîmpiedicându-se *de vreo slăbiciune lăuntrică,* şi, cu atât mai puțin, de *puteri exterioare.* Nu trecerea pragului invocat, dar nenumit, are importanța cuvenită, cât motivațiile ascunse, reale, ale trecerii acestuia.

Întreaga viață, Ştefan cel Mare n-a fost posedat *de firea neastâmpărată* (A. D. Xenopol), ci *de nevoia de a făptui* (Ştefan Afloroaei). Domnul Țării Moldovei, oamenii poporului său, s-au simțit ca făcând parte din „cei predestinați să răscolească negativitatea densă a timpului". Fapta motivată, temeinică, aduce cu sine risc şi jertfă. Iar jertfa, nemăsurată şi cutremurătoare, şi-au asumat-o românii acelui ev, din plin, dintr-o conştiință a credinței tari, completată şi de o viziune imperială.

După căderea Constantinopolului (1453), sub puterea păgânului asiatic, Imperiul Otoman, un gând va creşte statornic în sufletul lui Ştefan cel Mare: el şi poporul său să-l continue, să-i urmeze Imperiului Bizantin. După cum se va sublinia mai jos, se va vedea că există indicii documentare în această direcție. O viziune imperială, în istorie, nu trebuie doar afişată, ci

susținută de eforturi pe măsură precum şi de un potențial de exprimare adecvat. În absența acestuia din urmă, cel ce se încumetă este condamnat la eşec; dar, „străin eşecului rămâne doar cel care este străin oricărui gen de încercare”.

Deseori, în istorie, încercările eşuate devin mai prețioase, căci te acoperă de martiriu. Dacă Ştefan cel Mare n-ar fi apărut la timp, am fi continuat să ne supunem, smeriți, vremurilor. Nu cred că există spusă mai vinovată ca cea a lui Miron Costin, precum că *nu-i bietul om peste vremi, ci sub vremuri.* O comunitate, omul, nu trăieşte doar pentru a se smeri în fața fatalității, ci pentru a o înfrunta, deschis, dacă are un adevăr în care crede şi pentru care trăieşte. Mă gândesc la adevăr ca la esența primă şi absolută a vieții, iar nu ca la unul supus speculațiilor, ipotezelor de tot felul.

Ca să nu ai sentimentul că te afli abandonat, în istorie, este obligatorie încercarea faptei, curajul ei prin care îți organizezi potențialul, împuținezi dezordinea şi aşezi temelie speranței. Nu se poate făptui, nu te poți încumeta a te dărui faptei, în absența credinței şi cu sufletul plin de ziceri mincinoase. Fapta pozitivă, măruntă sau mare, se întâmplă, se întrupează din multa conştiință a dreptății tale şi a Dumnezeului tău în care crezi nemăsurat. Dacă Ştefan cel Mare ar fi crezut, şi el, în speculația de mai târziu a lui Miron Costin, că omul nu-i decât un neputincios în fața vremurilor, am fi fost lipsiți de cea mai autentică, şi curată, de cea mai puternică întâlnire a noastră cu destinul.

Aşadar, nu manevrat de evenimente şi stăpânit de acestea, nu norocul, întâmplarea, l-au împins pe Ştefan cel Mare să lupte cu păgânul asiatic, ci credința sa tare, conştiința întreagă, neşovăitoare că poate fi urmaşul unei tradiții imperiale. Dacă şi-ar fi înțeles altfel rosturile în

istorie, Ştefan cel Mare, prudent cum era, ar fi evitat să provoace puternicul Imperiu otoman, stând liniştit la Suceava. Turcilor le-ar fi plătit regulat tributul, polonezilor şi ungurilor le-ar fi dat asigurări că le este prieten şi vasal, ar fi ținut în frâu marea boierime (cum a şi făcut-o) şi ar fi aşteptat trecerea timpului. Ştefan cel Mare a trăit întreaga sa viață în convingerea că el şi poporul său sunt stăpânii credinței adevărate şi dreptății celei mari. Crezând cu toată ființa, domnul moldovean şi oamenii acelui timp n-au ezitat să treacă „prin foc toate semințiile care s-au apropiat de acest spațiu... cu voința ascunsă a stăpânirii". Din spusele sale, consemnate şi rămase, răzbate o certitudine: *el şi poporul său poartă un război al credinței împotriva necredinței şi nelegiuirii, iar el se vedea pe sine predestinat să-i conducă pe oamenii singurei şi dreptei credințe împotriva păgânătății. Din acest motiv, Ştefan cel Mare s-a înțeles pe sine şi pe poporul său drept singurii moştenitori, de drept, ai Bizanțului.* Conştiința tare a acestui drept l-a investit pe Ştefan cel Mare cu rosturi de luptător şi apărător al civilizației creştine amenințate de Imperiul otoman. Gândul acesta a crescut trainic în sufletul lui, Suceava fiind, în viziunea lui Ştefan cel Mare, a treia Romă. Că lucrurile au stat aşa, adică că Suceava a fost pentru domnia lui Ştefan cel Mare (îndeosebi după 1469), a treia Romă, nu mai există îndoială. Şi *dacă Suceava era pe atunci o nouă Romă evident că în ea trebuia să-şi găsească reşedința un împărat; iar noul împărat, noul Constantin şi noul David după cum se desluşeşte limpede în iconografia epocii nu era altul decât Ştefan cel Mare.*

Am avut norocul să mă întâlnesc, de două ori, spre sfârşitul vieții sale pământeşti, cu cel mai complet şi avizat cunoscător al epocii lui Ştefan cel Mare, anume, cu marele istoric medievist ieşean, Leon Şimanschi.

Întâia oară când 1- am cunoscut a fost pe 14 mai 2004, la Vârful Câmpului, unde sub egida Societății Culturale *Arcaşul* s-a desfăşurat o sesiune de comunicări cu caracter ştiințific dedicată epocii lui Ştefan cel Mare. A doua oară, l-am întâlnit pe 24 ianuarie 2005, când, la Muzeul de Istorie Județean Botoşani, a avut loc lansarea cărții *Ştefaniada* a domniei sale, precum şi a celei de față (prima ediție). Atunci, cu ocazia celor două întâlniri, am înțeles că marele istoric intrase în crepuscul; vocea îi era cu totul compromisă, stinsă, dar mintea îi rămăsese sclipitoare, ca întotdeauna. L-am întrebat pe fugă, căci aceste două întâlniri au fost provocate de activități culturale la care participa multă lume, despre ce anume ştie concret, ce motivații desluşeşte în asumarea titlului imperial de către Ştefan cel Mare. Leon Şimanschi nu avea nici o urmă de îndoială că marele domn al românilor fusese ridicat la rangul de împărat cu ocazia sărbătorilor prilejuite de sfințirea mănăstirii Putna (august-septembrie 1469). Chiar dacă nu există documente explicite, despre acest eveniment, care să ne vorbească despre un asemenea fapt ca atare. Informațiile oferite de documentele păstrate ne permit să credem că anul 1469 este încă unul dintre anii cheie din domnia lui Ştefan cel Mare. Leon Şimanschi îmi şoptea, cu vocea lui abia auzită, că întârzierea sfințirii mănăstirii Putna s-a petrecut aşa de târziu (la peste 3 ani de la punerea primei pietre la temelie) tocmai pentru ca un conclav panortodox întrunit special în acest scop, la Putna, să-l încoroneze pe Ştefan cel Mare ca împărat, să-l investească pe domnul Țării Moldovei cu titlul imperial. Ceea ce este cu totul deosebit, în cazul sfințirii mănăstirii Putna, este faptul că actul propriu-zis al sfințirii a fost oficiat de însuşi Ştefan cel Mare. Or, pentru ca Ştefan cel Mare să dobândească această

calitate, anume aceia de a sfinți un important lăcaş de cult trebuia să fi fost, în mod obligatoriu, investit cu responsabilități ecleziastice de tip imperial.

Ridicarea lui Ştefan cel Mare la rangul de împărat s-a produs, aşadar, după opinia lui Leon Şimanschi, înainte de sfințirea mănăstirii Putna (începutul lunii septembrie 1469) de către un conclav ecumenic ortodox în frunte cu Mitropolitul Țării Moldovei, Teoctist, format de asemenea din „episcopi şi preoți şi diaconi 64 la jirtăvnic". Se ştie, de asemenea, că au fost prezenți mitropoliți din întreg Răsăritul Ortodox, de la Kiev şi Halici, de la Athos şi Târgovişte, adunarea rămânând în memoria colectivă ca un eveniment cu totul excepțional de vreme ce Grigore Ureche (Simion Dascălul) va face, la peste un secol şi jumătate de la ținerea ei, acea însemnare cu totul neobişnuită/nemaiîntâlnită: „...şi episcopi şi preoți şi diaconi 64 la jirtăvnic". Iar conferirea titlului de împărat lui Ştefan cel Mare s-a petrecut, după toate probabilitățile, la 15 august 1469, la Putna, dată încărcată de înțelesuri grele în tradiția bizantină. Aşa, n-ar fi inutil de reamintit că la 15 august 718, bizantinii îşi salvează, pentru a doua oară, capitala, Constantinopol, printr-o victorie decisivă împotriva arabilor. Din acel an, ziua de 15 august, în mentalul colectiv bizantin, va fi asociată cu ziua victoriei credinței împotriva necredinței.

Încoronarea lui Ştefan cel Mare, de la Putna, chiar în ziua de 15 august 1469, dorea să avertizeze Lumea de un fapt: Creştinătatea Ortodoxă are un nou împărat, iar cel mai important rost al său trebuie să fie lupta cu turcii otomani şi, desigur, eliberarea/dezrobirea marii cetăți imperiale, Constantinopol, căzută în puterea lor. Numai dacă aşa au stat lucrurile poate fi înțeleasă grija lui Ştefan cel Mare față de Sfântul Munte (Athos), o adevărată republică creştină panortodoxă; căci se ştie,

una din responsabilitățile/privilegiile împăraților bizantini a fost aceea de a ocroti Sfântul Munte. Căzând Bizanțul sub turci, noul împărat (Ştefan cel Mare) era obligat să-şi asume responsabilități pe măsura titlului său imperial. Este bine de amintit mereu: după 1453, Țările Române, domnii români vor fi, pentru trei secole, sprijinitorii principali ai Athosului şi creştinătății din Orientul Apropiat. „Nici unul dintre popoarele ortodoxe nu a făcut atâta bine pentru Athos cât au făcut românii" afirma, cândva, prelatul rus Porfirie Uspenski. La Vatoped, mănăstire ce a stat, între secolele XIII-XIX, înaintea Marii Lavre, există 11.020 de documente în limba română față de 464 în limba rusă, dovedind, fapt cu totul semnificativ, sprijinul constant şi substanțial pe care Țările Române l-au acordat republicii creştine athonite. lot la Vatoped, Ştefan cel Mare, ridică un turn, construieşte portul (1472), iar chipul său este inserat între portretele votive ale împăraților bizantini sau ale altora, din alte spații ortodoxe. Mănăstirii Zografu, pe care domnul Țării Moldovei o considera a sa proprie, îi dăruieşte anual o sută de ducați, construieşte un spital căruia îi atribuie anual 500 de aspri „cu inima curată şi luminată şi din toată voea noastră cea bună", cu condiția ca acei călugări de la Zografu „să se roage lui Dumnezeu pentru sufletul părinților noştri, şi pentru sănătatea noastră şi pentru sănătatea copiilor noştri".

Aceleiaşi mănăstiri, Ştefan cel Mare îi împodobeşte pereții cu icoane (1495) şi îi dăruieşte cărți bisericeşti. Aşa, la 1463, Ştefan cel Mare dăruieşte mănăstirii Zografu o culegere de texte biblice, la 1484, o icoană a Sfântului Gheorghe, sfânt ocrotitor al Țării Moldovei şi patron al mănăstirii, la 1488, un serafim de aur, iar la 1502 înzestrează mănăstirea cu un Evangheliar de mare valoare (262 de file cu miniaturi), mai multe broderii

moldoveneşti cu portretul său. La Zografu s-au păstrat şi două steaguri dăruite, tot de Ştefan cel Mare, la 1500, din care unul va ajunge în țară în anii primului război mondial (1917), iar celălalt se mai găseşte, încă, la aceeaşi mănăstire.

În acelaşi spirit de ocrotitor al creştinătății athonite, la sfârşitul veacului XV, Ştefan cel Mare repară şi întreține, cu bani grei, biserica Adormirii Maicii Domnului, dăruieşte, la 1493, mănăstirii Castamonitu un obroc de 5.000 de aspri anual, renovează chiliile, construieşte o moară şi un apeduct la mănăstirea Sfântul Pavel, iar mănăstirea Grigoriu o rezideşte din temelii, fiind socotit al doilea său ctitor. Aceleiaşi mănăstiri, Ştefan cel Mare îi dăruieşte o icoană cu chipul Maicii Domnului, apreciată drept foarte valoroasă, iar la 1500 aceasta primeşte, tot din partea lui Ştefan cel Mare, o mare sumă de bani, 24.000 de aspri. În fața atâtor probe de generozitate dovedită de Ştefan cel Mare față de comunitatea creştină atonită (din cele 25.000 de documente româneşti de aici o parte mică a fost cercetată şi editată) cu greu îți poți reține nemulțumirea dublată, imediat, de mâhnire şi revoltă când afli că, astăzi, Zografu, pe care Ştefan cel Mare o considera drept *mănăstirea noastră,* este cunoscută drept *mănăstire bulgărească,* iar numele lui, într-un ghid turistic, este pocit ca Ştefan cel Mare al VI-lea cel Bun!!! Se vede că „sfinții" călugări de la Zografu au memoria scurtă, iar recunoştința lor a fost şi este şi mai scurtă dacă au uitat cine le-a fost binefăcătorul cel mare pentru sufletul căruia trebuiau să se roage până la sfârşitul veacurilor.

Aşadar, în virtutea calității sale excepționale de împărat ortodox, Ştefan cel Mare ajută şi ocroteşte creştinătatea de la Muntele Athos, „multinațională şi

panortodoxă", aceasta, la rândul ei, acordându-i o legitimitate religioasă necesară statutului său imperial, statut mai degrabă cu înțelesuri ideologice decât teritoriale. În fața atâtor probe de bunăvoință față de Sfântul Munte nu este deloc surprinzător că unii Domni români sunt socotiți „moştenitorii împăraților din Bizanț, iar uneori erau recunoscuți ca atare de către străinii care primeau dărnicia lor princiară". Primind titlul imperial („rangul imperial al lui Ştefan cel Mare a fost o realitate istorică") *Ştefan cel Mare a dorit să creeze şi o dinastie imperială moldoveană, începând cu Alexandru cel Bun şi continuându-se cu el, căci, după 1453, singurii împărați creştini existau doar în Țara Moldovei.*

Aşadar, la începutul anilor '70 ai secolului XV se ştia, iar faptul era bine cunoscut tuturor, că Ştefan cel Mare, pe lângă calitatea de domn al Țării Moldovei dobândise încă una, aceea de împărat nu doar al țării sale, ci al întregii Creştinătăți Ortodoxe răsăritene. Titlul imperial primit de Ştefan cel Mare îl obliga şi la responsabilități pe măsură.

Dacă ocrotirea creştinătății intrată sub stăpânirea Imperiului otoman Ştefan cel Mare o probează din plin pe toată durata vieții şi domniei sale, celălalt rost, mult mai important pentru un împărat ortodox, trebuia să fie acela de a-i combate pe turci şi de a încerca să elibereze creştinătatea, cu oraşul imperial Constantinopol, de sub stăpânirea lor. Acesta a fost țelul cel mare al împăratului Ştefan cel Mare, izgonirea turcilor din Europa, dar şi din fosta capitală politică şi religioasă a Orientului ortodox, Constantinopol. Iar Ştefan cel Mare, ca un nou Constantin (dovezile iconografice o probează) trebuia să restaureze imperiul căzut aşa de dramatic şi ruşinos, totodată, sub puterea păgânului asiatic. Lupta lui Ştefan cel Mare şi a poporului său cu Imperiul otoman nu a

avut doar motivații naționale, ci, înainte de toate, rosturi religioase.

Sentimentul religios, credința au avut la Ştefan cel Mare şi la poporul său un rol mult mai însemnat decât se poate bănui, şi s-au manifestat printr-o jertfă fără margini, şi nu doar prin vorbe. Datoria de creştin a lui Ştefan cel Mare îl obliga să-i combată pe necredincioşi, pe cei din afara dreptei credințe, deoarece, credea el, *omul se afla sub directa şi imediata supraveghere a Dumnezeului său, singurul viu şi adevărat.* Din această credință tare a izvorât toată puterea de rezistență a Țării Moldovei la atacurile musulmanilor şi nu numai; ea l-a obligat să nu accepte, cu nici un chip, stăpânirea turcească peste țara sa, tot această credință neobişnuită explică curajul luptei dar, şi al sacrificiului, împotriva tuturor puterilor vecine care au vrut să se înstăpânească peste Țara Moldovei.

Spuneam că, la acel timp, Ştefan cel Mare era perceput de unii contemporani drept singurul suveran imperial ortodox. Aşa, *Cronica de Curte* a lui Ştefan cel Mare scrisă, cu întreruperi, la porunca sa, îl desemnează, uneori, şi sub numele de împărat (țar). *Cronica* sa, scrisă la Putna notează, după marea biruință de la Soci (7 martie 1471) împotriva lui Radu cel Frumos: „în acelaşi an, august 29, au fost cutremur mare în toată lumea, pe vremea când şedea împăratul la masă". Aceeaşi *Cronică* de Curte a lui Ştefan cel Mare îi denumeşte pe toți domnii Țării Moldovei, de la 1400 înainte, începând cu Alexandru cel Bun, drept *Țarii moldoveni,* cel mai important dintre aceştia fiind, evident, chiar cel care poruncise să se scrie *Cronica,* Ştefan cel Mare. Şi iarăşi: pe *Tetraevangheliarul* dăruit mănăstirii Humor există o scurtă însemnare din 17 iunie 1473, în care Ştefan cel Mare este prezentat sub numele

de țar (împărat). Acest an, se ştie, este unul de mare importanță în domnia lui Ştefan cel Mare: este anul când rupe legăturile cu Poarta otomană, refuzând să-i mai plătească acesteia tribut şi când îl înlătură, de pe tronul Țării Româneşti, pe Radu cel Frumos, declanşând marea sa cruciadă antiotomană tocmai din cauza „rosturilor împărăteşti de conducere a lumii ortodoxe".

Statutul de împărat al lui Ştefan cel Mare este şi mai apăsat subliniat şi în aşa-zisa *Cronică* a lui Grigore Ureche, unde este notat faptul că, după marea victorie de la Vaslui „s-au întorsu la scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală şi biruință, de la însuşi Dumnezeu de sus, ieşindu-i înainte mitropolitul şi cu toți preoții, aducându-i sfânta Evanghelie şi cinstita cruce în mâinile sale, *ca înaintea urnii împărații şi biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovita"** sau, după cum este notat în *Letopisețul Anonim al Moldovei,* „binecuvântând pe țar cu strigăte de: *Să trăiască, împăratul!".*

O altă mărturie a realității titlului imperial, la Ştefan cel Mare, ne-a fost furnizată de o însemnare contemporană de pe un *Octoih* slavon, de la Kiev. Un călugăr anonim, notând pe acesta căderea celor două cetăți româneşti, Chilia şi Cetatea Albă, sub stăpânire turcească îl prezintă pe Ştefan cel Mare drept ceea ce era la acea vreme, un împărat, lată însemnarea: „în anii împăratului Baiazid luară turcii cetatea Chilia şi cealaltă [cetate], Belgradu... iar împăratul Ştefan nu merse la război, ci-i aşteaptă la Oblucița. Iar turcii fură vicleni şi nu veniră la luptă, ci se aşezară sub Chilia...". Şi unele izvoare turceşti îl desemnează, uneori, pe Ştefan cel Mare tot cu titlul de împărat: *„tekiir, tekfiir",* titlu identic cu cel dat de cronicarii otomani împăraților bizantini.

În acest sens, deosebit de relevante sunt cele trei căsătorii ale lui Ştefan cel Mare, care au avut un

accentuat caracter politic. Prima, la 1463, a fost cu Evdochia de Kiev, pe care primele cronici moldoveneşti o dau drept soră a lui „Semen, țarul de la Kiev”. A doua căsătorie, cu Maria de Mangop, descendentă a Paleologilor şi Comnenilor, Ştefan cel Mare o încheie la 14 septembrie 1472 (dată extrem de importantă prin semnificațiile sale religioase şi nu numai). Nu pentru puterea de care dispunea această mică cetate din Crimeea o ia în căsătorie Ştefan cel Mare, pe Maria de Mangop, ci pentru că reprezenta, prin originea sa, un simbol dinastic imperial. Căsătorindu-se cu Maria de Mangop, Ştefan cel Mare îşi legitima, şi pe această cale, drepturile sale de continuator şi moştenitor al împărăției bizantine. Insă, titlul de împărat

Ştefan cel Mare nu-l datora, nu l-a primit în urma căsătoriei, ci, mai degrabă, în virtutea tradiției imperiale, a înaintaşilor săi, *împărații moldoveni.* Toate acestea întăresc convingerea că la Ştefan cel Mare a existat o viziune imperială autentică precum şi o mentalitate pe măsură. Această credință tare, că prin el şi poporul său se continuă o tradiție imperială veche, cea bizantină, reprezintă adevărata cauză a implicării sale în războiul antiotoman.

Aşa crezând, se înțelege, altfel, de ce a refuzat constant Ştefan cel Mare, în ciuda presiunilor lui Cazimir al IV-lea, regele Poloniei, să meargă la vecinul din nord şi să depună omagiul personal. Or fi constituit motive serioase, neîncrederea pe care a avut-o Ştefan cel Mare în intențiile polonezilor în ceea ce-l priveşte, şi sentimentul demnității şi mândriei proprii. Dar, pe lângă toate acestea, ceea ce l-a motivat mai mult a fost credința sa că el este şi poate fi un împărat. Or, dacă se credea şi se purta în consecință, cum ar fi acceptat

marele bărbat să se supună unui ritual care, odată consumat, i-ar fi anulat pretențiile la un destin imperial? După ce marile sale sforțări împotriva *păgânului asiatic* (în absența vreunui ajutor) n-au dus la rezultatele dorite, după ce pierde părți din teritoriul Țării, înțelege Ştefan cel Mare că doar cu puterile sale nu poate să susțină, până la capăt, ideea imperială, şi merge în Polonia, spre a satisface mândria unui monarh nedemn, în toate privințele, de vasalul său. *Şi după ce visul său de împărat pământesc se va destrăma el îşi va concentra toate energiile şi resursele spre sacralizarea Țării Moldovei, ridicând din temelii zeci de lăcaşuri religioase care, toate, la un loc, adaugă o altă dimensiune imperială, cerească, destinului său.*

X. Luptele cu ţara românească (1470-1474). Alungarea lui Radu cel frumos

Aşadar, marele proiect antiotoman al lui Ştefan cel Mare se rezema pe raţiuni cu totul superioare. Şi pentru că de câteva decenii statele creştine din zonă, rămase libere, erau nevoite să accepte o luptă pe care nu o doreau, Ţara Moldovei lui Ştefan cel Mare, nu putea rămâne doar în aşteptarea evenimentelor, ci le grăbeşte, provocându-le. Se dădea, în acel veac, o luptă generală, între o creştinătate zonală dezbinată şi un stat puternic şi agresiv, Imperiul otoman.

Înainte de a începe luptele cu turcii, Ştefan cel Mare caută aliaţi, crezând că se poate sprijini pe cele două regate vecine, ungar şi polon, sau pe oricare altă putere dispusă să accepte greul unei lupte sângeroase cu Imperiul otoman. Faţă de Polonia, se recunoaşte, din nou, vasal (1468, 1470) dar, spre nemulţumirea lui Cazimir al IV-lea, fără a-i depune omagiul personal. Recunoscându-se vasal Poloniei, Ştefan cel Mare nu pierdea nimic din prestigiul său sau al ţării. În absenţa jurământului personal, vasalitatea lui Ştefan cel Mare faţă de Polonia rămânea o formalitate. Refuzul său de a-l depune pleca şi din neîncrederea pe care Ştefan cel Mare o avea faţă de polonezi. Când ţara sa fusese invadată de unguri, Ştefan cel Mare, trecând prin cea mai grea încercare de până atunci (1467), cu toate că solii săi ceruseră ajutor cu insistenţă, polonezii l-au refuzat. Alungându-l pe invadator cu forţele proprii, provocându-i un dezastru major, Ştefan cel Mare, şi dintr-o firească mândrie, tergiversează depunerea omagiului personal, ignorând somaţiile imperative ale regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea, promiţând, însă, că îl va depune, dacă

țara nu-i va mai fi amenințată de tătari, turci sau munteni.

La acea vreme, Radu cel Frumos (1462-1473), fratele lui Vlad Țepeş, pe lângă faptul că se recunoştea drept „sluga" regelui Ungariei, era cu totul dependent şi de turci, aceştia exercitând un control total asupra Țării Româneşti. Cu un asemenea vecin, sigur că Ştefan cel Mare nu putea avea relații bune. În ideea alăturării Țării Româneşti Țării Moldovei, ca pe o viitoare bază de operațiuni militare antiotomane, la 1470, începe Ştefan cel Mare luptele cu Radu cel Frumos, în toamna lui 1469. Inițiativa conflictului, totuşi, aparținând lui Radu cel Frumos. În plină iarnă călăreții moldoveni ard şi distrug Brăila şi Târgul de Floci. Reacția munteană a fost inexistentă, deoarece Radu cel Frumos a fost luat prin surprindere. În legătură cu acest episod *Letopisețul de la Bistrița* notează: „În anul 1470, luna lui februarie în 27, marți în săptămâna albă, au prădat şi au dărâmat Ştefan Brăila". Autorul *Cronicii* nu putea să bănuie că nu pentru pradă au trecut moldovenii în Țara Românească, că această expediție este începutul unei confruntări de durată. Dărâmând Brăila, Ştefan cel Mare şi-a asigurat flancul stâng în cazul operațiunilor viitoare din Țara Românească. Nu dintr-o pornire distructivă gratuită, loveşte el dur Brăila, ci premeditat, evitând astfel o posibilă interceptare a forțelor sale din flanc, atunci când s-ar fi retras din Țara Românească. Despre expediția lui Ştefan cel Mare din Țara Românească *Cronica moldo-germană* ne oferă amănunte care nu se regăsesc altundeva: „in luna februarie, în ziua 27, a pornit Ştefan voievod asupra Brăilei, în Țara Românească şi a vărsat mare şi mult sânge şi a ars târgul cu totul şi nu a lăsat în viață nici copii din mame şi a despicat sânul mamelor Şi a scos pe copii din el".

Mai laconic este *Letopiseţul Anonim* care dă aceeaşi zi, 27 februarie (1470): „marţea brânzei, a fost prădarea şi nimicirea Brăilei de către Ştefan voievod". Iar *Letopiseţul nr. II de la Putna* îl face responsabil, de conflictul dintre cei doi domni români, pe „duşmanul binelui, diavolul" care „a ridicat duşmănie între Ştefan voievod şi între Radul voievod. Şi Ştefan voievod a prădat Brăila şi a ars-o". Expediţia punitivă asupra estului Ţării Româneşti este posibil să fi urmărit şi scopuri economice, prin scoaterea din calcul, în privinţa comerţului de tranzit dunărean, a celor două centre comerciale munteneşti şi creşterea rolului Chiliei în această direcţie.

Imperiul otoman se găsea, la acea vreme, într-un lung şi greu război cu Veneţia. Aceasta, epuizată, după ce pierde unele insule importante din arhipelagul grecesc, încheie temporar pace. Când Ştefan cel Mare se gândea la un posibil conflict cu turcii, care nu încetau să-i ameninţe ţara, cei doi regi vecini, Cazimir al IV-lea, al Poloniei, şi Matei Corvin, al Ungariei, se războiau între ei. Motivul îl constituia faptul că unul dintre fiii regelui polon, Vladislav, chemat fiind de un grup de nobili unguri a fost la un pas de a-l detrona pe Matei Corvin. Ştefan cel Mare, prudent, refuză să susţină pe careva dintre ei. Duşmănia dintre cele două regate s-a manifestat şi prin pretenţia amândurora de a ocupa Boemia.

În acest timp, asupra Ţării Moldovei se abate invazia tătarilor. La îndemnul sultanului Mahomed al II-lea, tătarii de pe Volga, în anul 1470, au declanşat o mare invazie, în Polonia, Ţara Moldovei şi Lituania. Bandiţii stepelor trec Nistrul şi, după obiceiul lor sălbatic, ard aşezări, ucid oameni şi strâng prăzi imense. Din experienţa expediţiilor trecute în Ţara Moldovei, tătarii nu se aşteptau la vreo reacţie mai importantă a

moldovenilor. Ei nu aveau de unde să cunoască prefacerile suferite de această țară, de creşterea potențialului de luptă al Țării Moldovei. Informat de pătrunderea tătarilor, Ştefan cel Mare îşi concentrează oastea în locurile stabilite, o regrupează şi respinge pe invadatori până pe malurile Nistrului. Aici, într-o zi de vară, grosul oastei tătăreşti a fost nimicit.

Scrie *Letopisețul de la Putna nr. I*: „în anul 1470 august 20 au venit o mare mulțime de tătari şi i-au biruit Ştefan Voievod la dumbravă, la Lipinți aproape de Nistru"; iar *Cronica lui Azarie* notează că „şi le-au găsit urma şi le-au luat toată prada". Victoria din dumbrava de la Lipinți Grigore Ureche o consemnează succint: „ridicatu-s-au multă mulțime de oaste tătărască şi au intratu în țară, să prade, cărora prinzându-le de veste Ştefan Vodă, le-au ieşitu înainte. Şi la o dumbravă ce se cheamă la Lipinți, aproape de Nistru, i-au lovit Ştefan Vodă cu oastea sa, august 20, şi dându război vitejeşte, i-au risipit şi multă moarte şi perire au făcut întrânşii şi multi au prinsu în robie şi le luo tot pleanul. De care lucru cunoscându Ştefan Vodă că ajutoriu nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu şi de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă şi izbândă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava". Toată prada şi toți românii luați în robie, de tătari, au fost eliberați. Printre numeroşii prizonieri tătari luați de moldoveni se afla şi fiul hanului, Mamak. Pentru jafurile şi crimele comise, o mare parte dintre tătarii capturați vor fi ucişi. Spre a-şi elibera fiul, hanul tătar trimite o numeroasă solie (100 oameni), la Suceava, somându-l pe Ştefan cel Mare să-i dea fiul înapoi. Având proaspete în minte grozăviile, cruzimile comise recent, în Țara Moldovei, Ştefan cel Mare, deloc intimidat de amenințările hanului, porunceşte ca fiul acestuia să fie adus în fața soliei şi să

fie tăiat în patru bucăți. La fel va proceda şi cu solia tătărească: 99 dintre ci sunt traşi în țeapă, iar celui rămas, cu nasul tăiat, i se porunceşte să se întoarcă la stăpânul său. După această înfrângere, cu excepția anilor 1471 şi 1476, pe toată durata domniei lui Ştefan cel Mare tătarii vor evita drumurile spre Țara Moldovei. Iar Jan Dlugosz scria, referindu-se la deznodământul luptelor cu tătarii, din vara anului 1470: „Astfel a răzbunat el sufletele morților săi". Despre înfrângerea totală a tătarilor de pe Volga ne-a lăsat mărturie şi o *Cronică* rusească contemporană care consemnează, şi ea, că pe tătarii ce au invadat Țara Moldovei „Ştefan, voievodul ei, i-a nimicit de au rămas numai puțini. Şi au prins pe fiul țarului tătarilor. A venit la dânsul soli de la tatăl său, amenințând pe Ştefan voievod. Ştefan, însă, a poruncit să fie ucis țareviciul lor în fața acelora, iar pe soli, pe toți, i-a tras în țeapă, afară de unul, căruia i-a tăiat nasul şi urechile şi aşa l-a trimis înapoi la țarul tătarilor". În timp ce Ştefan cel Mare se confrunta cu invazia tătarilor de pe Volga, Cazimir al IV-lea, regele Poloniei, îl aştepta să presteze omagiul personal, în ziua de 13 august 1470, la Camenița. Evident că Ştefan cel Mare nu s-a prezentat la Camenița, faptul înfuriindu-l pe Cazimir al IV-lea, iar scuzele trimise de Ştefan cel Mare prin soli, cu toate că *„erau* vrednice de crezut", regele polon bănuia că „pornesc din viclenie şi socotea că Ştefan nu e credincios nici unuia, nici ungurului, nici turcului şi nici lui". De aceea, Cazimir al IV-lea îl somează pe Ştefan cel Mare că, dacă nu va veni să-i presteze omagiul personal îl va considera ca duşman. La aceste insistențe, Ştefan cel Mare trimite, prin Stanciul şi Iuszko, doi mari boieri, „o scrisoare nouă, întărită cu pecetea boierilor săi, în care se lega cu jurământ că în ziua de 1 mai a anului următor va depune omagiul

regelui Cazimir, orice greutate s-ar ivi, cerând, totodată, ca regele să pună capăt războiului dintre el şi Radu prin pace sau armistițiu". Insistențele regelui polon vor fi zadarnice, atât în privința depunerii omagiului de către Ştefan cel Mare, cât şi în privința împăcării între cei doi domni români.

Între timp, Ştefan cel Mare strânge relațiile cu oraşele ardeleneşti, îndeosebi cu Braşovul, de unde cumpără arme, şi normalizează relațiile cu Ungaria. În iarna anului 1471 a fost organizat un complot boieresc împotriva domnului, în frunte cu Isaiia, cumnatul lui Ştefan cel Mare, Alexa stolnicul şi Negrilă paharnicul. Nu se cunosc prea multe în legătură cu această tentativă de a-l asasina pe domn. Ca mari boieri, cei trei cunoşteau intențiile lui Ştefan cel Mare în legătură cu turcii, aveau ştiință de luptele pe care voia să le ducă cu aceştia. Vor fi intrat în legătură cu duşmanul lui Ştefan cel Mare, Radu cel Frumos, după cum presupune Nicolae Iorga, sau refuzau să participe la o luptă pe care ei o credeau peste puterile Tării Moldovei. Descoperind trădarea chiar la masa sa, Ştefan cel Mare este necruțător. Cei trei mari boieri sunt decapitați, un al patrulea, Roman Gârbovăț, scapă cu fuga în Țara Românească. Izvoarele narative moldoveneşti notează evenimentul, dar nu ne oferă nici o explicație, lăsându-ne să o aflăm singuri: „în anul 6979 (1471), ianuarie 16, marți, au fost tăiați Isaiia vornic cu Negrilă ceaşnic şi Alexa stolnic". *Cronica moldo-germană* ne transmite, peste timp, ştirea privind uciderea cumnatului lui Ştefan cel Mare: „în luna ianuarie, acelaşi an (1471), în ziua 16, a poruncit voievodul să i se taie capul lui Isaiia vornicul, cumnatul său". Iar Grigore Ureche, cu toate că ar fi avut, încă o dată, ocazia de a-l înfiera pe Ştefan cel Mare că a fost *„mânioşii şi degrabă vărsătoriu de sânge*

nevinovății", tace şi el, nedând nici o explicație a motivului decapitării celor trei mari boieri: „Tăie Ştefan vodă pre Isaiia vornicul şi pre Negrilă paharnicul şi pre Alexa stolnicul la Târgul Vasluiului". Absența oricărei incriminări a lui Ştefan cel Mare, de către Grigore Ureche, poate dovedi că, şi la vremea sa, se ştia despre trădarea celor trei mari *„boiari"* a căror execuție a fost bine meritată. Tot cu ocazia acestui complot, Ştefan cel Mare schimbă Sfatul Domnesc, aducându-şi noi sfetnici, de nădejde, precum boierii Luca, Bâlcu, Arbure (numit pârcălab de Neamț), Vrâncean, Dajbog, Huru şi Toma, toți, la un loc, primind dregătorii importante, faptul reieşind dintr-un document emis la Suceava (25 ianuarie 1472), la un an după tentativa de ucidere a Domnului.

Îndemnat de turci, al căror fidel supus era, şi pentru ca să se răzbune pe Ştefan cel Mare pentru atacul asupra celor două oraşe din estul țării sale, de la 1470, Radu cel Frumos pătrunde, cu oaste numeroasă, în Țara Moldovei. Ştefan cel Mare, în fruntea oştii sale, iese în calea muntenilor, şi, la Soci, în sudul Țării Moldovei, le provoacă o grea înfrângere. Acelaşi prețios izvor istoric, *Letopisețul de la Bistrița,* consemnează cu privire la această luptă dintre frați: „În anul 1471, luna lui mart, în şapte, într-o joi s-au dat lupta cu Radul Voievod la Soci. Şi au biruit Ştefan Voievod şi au omorât mare mulțime dintre ei. Şi toate steagurile lui au fost luate, chiar marele schiptru al lui Radu au fost luat, şi multi viteji au fost prinşi atunci, cari mai apoi fură tăiați; lăsat-au cu viață numai pe doi boieri mari, pe Mircea Comisul şi pe Stan logofătul.". La fel de categorică apare victoria oştilor Țării Moldovei şi în *Cronica moldo-germană:* „în luna martie, în ziua 7, într-o joi, a pătruns Ştefan voievod în Țara Românească şi, în aceeaşi zi, a

avut mare bătălie cu Radul voievod, pe un câmp, lângă un târg, numit Socii. Acolo a omorât multă oaste şi le-a luat 17.000 de ţigani cu dânsul în robie". Şi *Letopiseţele putnene* confirmă victoria lui Ştefan cel Mare, lipsind, însă, informaţia cu robirea ţiganilor: „în anul 6976 [1471], martie 7, a biruit Ştefan voievod pe Radul voievod la Soci şi a tăiat mulţime de munteni"*(Letopiseţul de la Putna nr.* I). A doua variantă a *Letopiseţului putnean* adaugă şi alte detalii asupra luptei de la Soci, menţionând că moldovenii au capturat „toate steagurile lui (Radu cel *Frumos* - n. m., G.MJ şi multi viteji au fost prinşi atunci, pe care i-a tăiat", în afară de cei pomeniţi şi în *Letopiseţul de la Bistriţa:* Stan logofătul şi Mircea comisul. La fel, şi în *Cronica* aşa-zisă a lui Grigore Ureche este notat atacul lui Radu cel Frumos care *„au venit asupra lui Ştefan vodă",* iar acesta „ca un leu gata spre vânatu, de sârgu s-au pornit şi la Soci le-au ieşit înainte şi dând război vitejaşte, martie 7 zile, nu mai puţin de vitejiia moldovenilor, carii erau gata au să moară, au să izbândească, decât de meşteşugul lui Ştefan vodă... pe toţi i-au tăiatu şi toate steagurile Radului vodă le-au luat şi pre multi viteji i-au prinsu vii şi pre toţi i-au tăiatu...". După ce este respins şi înfrânt de Ştefan cel Mare, Radu cel Frumos ridică la graniţa cu Ţara Moldovei cetatea Crăciuna. Domnul moldovean dispune ridicarea altei fortificaţii în faţa Crăciunei, şi, pentru ca muntenii să nu aibă apă, cu mari eforturi, porunceşte devierea cursului Siretului, prin săparea unui canal adânc şi larg, spre cetatea sa. Pentru a reacţiona prompt, la primejdii, în aceşti ani, Ştefan cel Mare se mută, cu Curtea sa, la Vaslui.

De aici putea supraveghea mai bine mişcările duşmanilor săi (tătari, turci, munteni). Cazimir al IV-lea continua să îl preseze pe Ştefan cel Mare ca să se

prezinte, în fața sa, pentru a-i depune omagiul personal, amenințând că, altfel, îl va trata ca dușman. Pândit din toate părțile de pericole, Ştefan cel Mare a trebuit să facă multă risipă de tact şi diplomație spre a-l convinge, pe puternicul monarh din nord, de bunele sale intenții. Domnul scrie din Vaslui (13 iulie 1471) regelui Cazimir al IV-lea anunțându-l de luptele cu Radu cel Frumos şi turcii. Îi scrie că nu are cum să meargă, în Polonia, din cauza numeroşilor săi dușmani şi că nu-i poate da 1.000 de călăreți conduşi de fiul său Alexandru. Îi solicită ajutorul pentru medierea conflictului cu Radu cel Frumos. Cei 1.000 de călăreți moldoveni solicitați de regele polon, pentru a-l însoți pe fiul său, Vladislav, în Boemia, i-au dat prilejul lui Ştefan cel Mare să facă o remarcă ironică: „Serenitatea Voastră poate să aibă în considerare că nu pot lăsa în nici într-un chip pe copilul meu, care e în etate atât de fragedă, în mâinile străinilor, căci e crud şi lipsit de minte şi de înțelepciune şi ca atare incapabil să facă vreun serviciu strălucitului fiu al Serenității voastre".

Cu toată încercarea regelui Poloniei de a-i împăca pe cei domni români, conflictul dintre ei continuă. De altfel, Ştefan cel Mare i-a solicitat ajutorul, de formă, lui Cazimir al IV-lea, ca să îl împace cu Radu cel Frumos. El era la fel de hotărât să-l alunge şi să-şi facă din Țara Românească un aliat, aşa cum a reuşit cu secuii aduşi cu totul sub ascultarea sa (1472) şi pe care îi obligă să-i plătească tribut şi să-l ajute, la război, cu un om din zece. Conflictele cu Țara Românească, din aceşti ani, trebuie înțelese şi ca un război cu Imperiul otoman, ca uvertura marilor confruntări moldo-otomane. Ştefan cel Mare înțelegea bine că el şi țara sa vor fi, tot timpul, în primejdie, atâta timp cât Radu cel Frumos va fi domn în *„cealaltă Românie"* după cum se va exprima, tot el, prin

solul său, Ioan Țamblac, către Senatul Veneției (8 mai 1477), despre Țara Românească. De altfel, şi Jan Dlugosz, în acei ani, ştia că Ştefan cel Mare „n-are de gând să facă pace cu Radul şi aceasta nu pentru că nu ar vrea să primească o învoială dreaptă, ci pentru că Radul, dând toate cetățile sale turcilor şi atârnând de voia şi de placul lor, nu putea sau nu cuteza să facă nimic de capul lui, fiind sub stăpânire străină". Tot acum, adică în 1471, după informația unui genovez din Caffa, tătarii au prădat cumplit Țara Moldovei, ducând cu ei pradă bogată, mii de captivi, bărbați şi femei. Drept răspuns, Ştefan cel Mare, după genovezul amintit, trimite puternice detaşamente de călăreți, peste Nistru, şi care au trecut prin foc şi sabie tot ce au întâlnit în cale, până spre marginile Crimeei, în lupta cu tătarii (sursele interne n-o pomenesc), căpetenia tătarilor, Eminek, a fost prinsă şi închisă la Cetatea Albă. De ce l-o fi cruțat Ştefan cel Mare pe această căpetenie de tâlhari de stepă, nu se ştie. O fi având scopurile sale, dar Eminek, la 3 martie 1473, reuşeşte să evadeze din închisoarea moldoveană, fugind peste Nistru, în stepă, la ai săi.

Între timp, turcii continuau să exercite o presiune constantă asupra statelor din zonă. Domnea o atmosferă de nesiguranță şi de teamă, în aşteptarea direcției atacului lor. Veneția era epuizată şi descurajată, de înfrângerile grele suferite. Ungaria şi Polonia se confruntau pentru stăpânirea Boemiei. Celelalte puteri europene, chemate de Papă, să intre o dată în luptă cu turcii, promiteau, deliberau şi aşteptau să vadă ce-o să urmeze. Pentru ele, pericolul turcesc era îndepărtat, iar chemarea la luptă cu aceştia nu-i putea clinti din „presantele" lor probleme.

Pentru toate statele europene aflate atunci în război cu Imperiul otoman, sau pe cale să-l înceapă, speranța s-a numit Uzun Hasan. Stăpân, după cum se ştie, peste un întins imperiu, noul *rege al regilor* din Orient era hotărât să lupte împotriva lui Mahomed al II-lea. O alianță se încheiase între Veneția şi puternicul stăpânitor al *Oilor Albe,* încă din deceniul trecut. Solii hanului turcoman au vizitat Veneția, Roma, Suceava, chemând la lupta antiotomană. Se poale aprecia că ruperea legăturilor cu turcii, refuzul plății tributului de către Ştefan cel Mare începând cu anul 1473 să se fi datorat şi alianței cu Uzun Hasan, considerat de contemporani ca un redutabil luptător şi duşman al lui Mahomed al II-lea. Faptul reiese dintr-o însemnare contemporană a cretanului Elkana Capsali: „S-a întâmplat ca atunci când toți principii supuşi lui Mehmet al II-lea au aflat că Uzun Hasan intrase în luptă, ei s-au veselit cu toții zicând: acum Mehmet va fi nimicit. Dumnezeu va face cu el ceea ce el ne-a făcut nouă. Şi s-au răsculat împotriva turcilor...Printre aceştia se afla şi domnul Valahiei mici (Țara Moldovei)... Țara lui e mică şi are puțini locuitori, dar cu toții sunt viteji, se adăpostesc în munți şi văi şi cine ar avea îndrăzneala să se lupte cu ei? Aşadar, când aflat că Uzun Hasan a pornit la luptă împotriva stăpânului său, Ştefan a început să urzească fel de fel de planuri. Pe ascuns a pus capăt supunerii sale şi a scuturat povara de pe umerii săi.. ,".

Cu excepția Veneției şi a Țării Moldovei lui Ştefan cel Mare, celelalte state europene, în privința războiului cu Imperiul otoman, au stal în expectativă. Începând luptele dintre cei doi împărați, Uzun Hasan şi Mahomed al II-lea, la 1471, el va continua cu succese şi eşecuri, pentru ambii combatanți.

Luptele dintre cele două imperii continuă, şi, în 1472, Uzun Hasan, având o armată imensă, era sigur de victorie. După cum s-a văzut, în august 1473, la Ollukbeli, Mahomed al II-lea provoacă o înfrângere grea lui Uzun Hasan. După acest eşec, suveranul turcoman se retrage în defensivă, încetând să mai constituie o ameninţare serioasă pentru Imperiul otoman.

În agitaţia aceasta mare, creată de coaliţia pusă la cale de Uzun Hasan şi de vestea marilor sale lupte cu turcii, şi când aproape toate forţele Imperiului otoman se aflau în Asia, Ştefan cel Mare hotărăşte să-l înlăture definitiv de pe tronul Ţării Româneşti pe Radu cel Frumos. Domnul moldovean voia să-l pună pe tronul Ţării Româneşti pe Basarab Laiotă (unul dintre fiii lui Dan al II-lea cel Viteaz), care stătea de ani buni în Ardeal şi pe care îl aduce la Curtea sa de la Suceava.

La începutul lunii noiembrie 1473, Ştefan cel Mare îşi concentrează oastea lângă Milcov, oaste ce cuprindea 48 de steaguri şi 12 cete. Radu cel Frumos a fost cu totul surprins de înaintarea lui Ştefan cel Mare în ţara sa. Turcii îl sprijineau pe domnul muntean cu un contingent numeros, care, împreună cu oastea sa, formau o armată de 60.000 de oşteni. La fel de puternice, dar mai puţin numeroase, erau şi forţele moldovene. Ştefan cel Mare îşi camuflează oastea, aşa că turcii şi Radu cel Frumos văzându-l cu „aşa de puţini, câţi văzuseră dânşii”, îl credeau victimă sigură. În zilele de 18-20 noiembrie 1473, Ştefan cel Mare a stat ascuns, cu oastea sa, „lângă o gârlă, care se cheamă Potoc”, iar „Duminică, înainte de răsăritul soarelui, a lovit Ştefan voievod pe Radul voievod şi i-a tăiat 24.000 de oameni, aşa încât Radul voievod abia a scăpat cu fuga, cu puţină oaste la un castel care se cheamă Dâmboviţa”. Timp de câteva zile bune, la începutul lunii noiembrie 1473, s-au

desfăşurat numeroase ciocniri între cele două oşti. Oastea lui Radu cel Frumos este respinsă spre interiorul Țării Româneşti. Lupta decisivă dintre cei doi domni se va desfăşura pe cursul pârâului Vodnău, la Izvorul Apei, un afluent al Prahovei, şi va dura trei zile (18-20 noiembrie 1473). Cât de violentă şi echilibrată a fost această luptă, a lui Ştefan cel Mare, cu oastea turco-munteană reiese şi din durata ei. În noaptea celei de a treia zi a luptei, Radu cel Frumos, cu ce a mai rămas din oastea sa, a fugit spre sud „în cetatea sa de scaun numită Dâmbovița". Ştefan cel Mare îl urmăreşte îndeaproape, cu înverşunare, încercuieşte cetatea unde se refugiase Radu cel Frumos, şi, după ce acesta reuşeşte să fugă, cucereşte Bucureştiul, capturându-i toată averea şi familia: „în 24 ale aceleiaşi luni, într-o miercuri luă Ştefan cetatea şi intră într-însa şi luă pe Doamna lui Radu Voievod şi pe fiica lui şi toate steagurile lui... Şi petrecu acolo trei zile în veselie".

Imediat după alungarea lui Radu cel Frumos, turcii, cu o oaste de 13.000 de oameni la care s-au adăugat şi ceea ce mai rămăsese din oastea munteană, la 28 noiembrie 1473, au încercat să-l alunge pe Ştefan cel Mare din Țara Românească.

Ştefan cel Mare, care ştia, prin spionii săi, de venirea duşmanilor, „s-a îndreptat cu bărbăție împotriva lor şi Dumnezeu l-a ajutat, încât i-a nimicit cu desăvârşire, iar pe care i-a prins vii, i-a tras în țeapă prin buric, cruciş, unul peste altul, în număr ca la 2.300. Şi a stat acolo, în mijlocul lor, două zile.".

Victoria moldovenilor a fost copleşitoare. Basarab Laiotă este instalat pe scaunul Țării Româneşti, iar Ştefan cel Mare se veseleşte, aşa după cum s-a văzut, alături de războinicii săi, timp de trei zile. Țara Românească era supusă şi integrată scopurilor sale

antiotomane. Domnul Țării Moldovei întăreşte cetatea Bucureşti, instalând în ea o puternică garnizoană moldoveană şi îşi aşează pârcălabi în cetățile Țării Româneşti. După supunerea Țării Româneşti, Ştefan cel Mare şi oastea sa se retrag spre Țara Moldovei în decembrie 1473. În 16 ianuarie 1474, Ştefan cel Mare îl vesteşte pe aşa-zisul său suzeran, Cazimir al IV-lea, că l-a înfrânt şi alungat pe Radu cel Frumos, trimițându-i, prin Ştefan Turculeț, drept dovadă, şi 66 de steaguri, capturate de la turco-munteni. Însă, cu ajutor turcesc ceva mai numeros (17.000 de oameni) şi cu 12.000 războinici ai săi, Radu cel Frumos îl alungă pe Basarab Laiotă, spre sfârşitul anului 1473. Toți oamenii lui Ştefan cel Mare, lăsați în Țara Românească, în frunte cu pârcălabii, au fost ucişi. Oastea turco-munteană depăşeşte granița cu Țara Moldovei, devastând sudul țării. Jaful turco-muntean e consemnat şi în *Letopisețul anonim al Moldovei:* „Turcii veniră pe urma lui Basarab şi îşi aşează tabăra la Bîrlad, decemvrie în 31, într-o vineri. Şi apoi sloboziră năvrapii şi pustiiră țara”.

Cu duşmanul la hotare, Ştefan cel Mare cere ajutor regelui Poloniei. În afară de promisiuni, acesta nu-i va trimite nimic, în ciuda celor susținute de Jan Dlugosz. Cazimir al IV-lea va încerca să-i împace pe cei doi domni, trimițând doi soli ai săi, care l-au găsit pe Ştefan cel Mare la Vaslui, care nu vor reuşi în misiunea lor. Ştefan cel Mare rămânea la fel de hotărât să continuie din nou lupta cu Radu cel Frumos. După încă două expediții în Țara Românească, Ştefan cel Mare îl alungă, iarăşi, de pe tron, pe Radu cel Frumos: „A pornit Ştefan voievod iarăşi în Țara Românească şi a ars țara aproape cu totul în ziua de 14 martie”. Din cauza frigului, aşa cum notează *Cronica* sa, Ştefan cel Mare n-a stat prea mult în Țara Românească („S-au întors iarăşi acasă”), iar

o parte dintre cei capturați în luptă, turci şi munteni, 700 de oameni, a ordonat să fie spânzurați în fața cetății Suceava. În martie 1474, Basarab Laiotă este domn şi scrie, încrezător, braşovenilor: „să-mi trimiteți aici voinici în ajutor şi să le dați arme, că de va da Dumnezeu, nu veți mai avea frică de turci ca până acum..., căci se află acum la domnia mea solul fratelui meu Ştefan Voievod, jupân Vulpaş, logofătul; şi l-a trimis înainte, iar Ştefan vine cu toate oştirile sale în ajutorul nostru... Aşa să ne stați şi voi în ajutor cu ce puteți, ca să ne apărăm de turci şi de vrăjmaşii noştri...". Din toamna lui 1474, Radu cel Frumos pierde definitiv lupta cu Ştefan cel Mare. Sfârşitul lui nu este cunoscut; o cronică accentuează confuzia, notând că „a perii Radul Voievod în aşa fel încât nimeni nu a ştiut ce s-a ales cu el". Probabil, ca şi fratele său, Vlad Țepeş, văzându-şi situația compromisă, se refugiază în Ardeal. Şi tot ca şi fratele său, este luat prizonier de braşoveni, care, având relații foarte bune cu Domnul Țării Moldovei, l-au predat acestuia. Dacă e adevărat că Radu cel Frumos a încăpui pe mâinile lui Ştefan cel Mare, dispariția sa fără urmă, este lesne de explicat.

Basarab Laiotă, pe care domnul moldovean, îl considera omul său şi pentru instalarea căruia pe tronul românesc de la sud de Carpați, întreprinse expediții repetate, nu-şi va dovedi şi prin fapte recunoştința şi prietenia, trecând de partea turcilor. A rămas de la el o scrisoare din 26 iunie 1474 către braşoveni prin care îi anunța: „M-am dus la turci la marele împărat şi mi-am făcut pace şi bine şi m-am nevoit şi pentru binele vostru. Deci să vă pară bine şi vouă.". Bine nu putea să le pară ardelenilor cărora Basarab Laiotă le adresa scrisoarea, cu atât mai puțin lui Ştefan cel Mare, ce-şi vedea planul său antiotoman zădărnicit. Se obişnuieşte să se motiveze

că toate trădările domnilor munteni puşi de Ştefan cel Mare, în Ţara Românească, s-ar datora vecinătăţii imediate (la Turnu şi Giurgiu) a turcilor. Căci, cu toate sforţările şi sacrificiile făcute pentru a scoate Ţara Românească de sub controlul otoman, el nu va reuşi, în scopurile sale, decât pentru scurte perioade. Cred că, pe lângă presiunea otomană, aceste trădări pot fi puse şi pe seama absenţei voinţei de a lupta, a personalităţii şterse ale domnilor respectivi. După Vlad Ţepeş şi sângeroasa, temerara sa încercare, de a scutura jugul turcesc, muntenii vor renunţa la gândul unei lupte făţişe; doar intenţia otomanilor de a le transforma ţara în paşalâc, după moartea lui Neagoe Basarab, la 1521-1522, îi vor obliga să recurgă, pentru scurtă durată, la rezistenţa prin luptă.

Insă, Ştefan cel Mare nu renunţă la planul său cu privire la Ţara Românească, caută şi găseşte un nou pretendent din neamul Basarabilor, în persoana lui Basarab cel Tânăr (Ţepeluş). Acesta, refugiat de multă vreme în Transilvania, aşteptând ocazia de a ajunge domn, este adus în Ţara Moldovei, la Curtea lui Ştefan cel Mare. În toamna anului 1474, oştile conduse de Ştefan cel Mare pătrund în Ţara Românească şi, după mai multe lupte, îl înfrâng, alungându-l pe Basarab Laiotă. Despre starea de război dintre cele două state, *Cronica moldo-germană* ne informează: „în luna octombrie, ziua întâi, atunci a intrat iarăşi Ştefan voievod cu Basarab în Ţara Românească, cu oaste mare şi a venit la un castel care se cheamă Teleajen, şi acolo a prins pe pârcălabi şi le-a tăiat capul şi a luat cu dânsul pe mulţi ţigani, care erau acolo şi a pus să fie spintecaţi mulţi ţigani, aşa încât sângele curgea din castel afară şi a dat foc castelului". Aceeaşi *Cronică* a consemnat o altă luptă a lui Basarab Ţepeluş cu *„ungurii",* pe 4 noiembrie

1474, cu Basarab Laiotă, dar acesta va fi înfrânt. După cum se vede, Basarab Țepeluş, pe lângă ajutor de la Ştefan cel Mare, a fost sprijinit şi de ardeleni. Dacă domnul Țării Moldovei reuşeşte o victorie clară, ungurii şi Țepeluş vor fi înfrânți.

În preajma atacului turcesc, în toamna târzie a lui 1474, Basarab Țepeluş nu reuşeşte să se mențină pe tron, fiind alungat de Basarab Laiotă. Iminenta ofensivă otomană împotriva Țării Moldovei măreşte starea de confuzie din Țara Românească, obli- gându-l, pe Ştefan cel Mare, să accepte, temporar, că panul său de a avea un aliat, la sud de Milcov, a căzut.

Acum, se înțeleg motivele ce l-au determinat pe Ştefan cel Mare să provoace Imperiul otoman şi să ducă grele lupte cu turcii. S-a văzut că implicarea sa în acest conflict nu a fost conjuncturală. Decizia luptelor cu turcii el o luase încă de la 1470, când a declanşat conflictul cu Radu cel Frumos, domnul muntean „prea obedient slujitor al împăratului necredincioşilor". Numai o motivație puternică, specială, cu totul deosebită, l-a determinat pe Ştefan cel Mare să provoace puternicul Imperiu otoman, şi aceasta într-un moment deloc favorabil țării sale. Imperiul otoman, atunci, purta lupte grele, în Asia, cu Uzun Hasan, dar se afla pretutindeni în ofensivă, fiind condus de un sultan strălucit - Mahomed al II-lea. Coaliția euro-asiatică închegată atât de greu de Uzun Hasan nu se va dovedi funcțională. Veneția suferea înfrângeri severe, ungurii evitau să-i combată pe turci cu toată puterea lor, iar Polonia, ca şi alte puteri creştine, oferea doar o implicare în lupta antiotomană pur formală.

Începând cu anul 1473, Ştefan cel Mare se consideră în război cu Imperiul otoman, rupe relațiile cu

acesta, refuză plata tributului şi trece, mai hotărât, la acte de ostilitate faţă de sultanul Mahomed al II-lea.

Anul 1473 este anul când Ştefan cel Mare îşi dezvăluie, pe faţă, conştiinţa faptului că se simte şi se crede adevărat urmaş al Bizanţului, sfărâmat şi ocupat, nu de mult, de sultanul Mahomed al II-lea. Există indicii documentare ce ne pot determina să credem în această ipoteză. Astfel, într-o însemnare pe un *Tetraevangheliar* dăruit de Ştefan cel Mare mănăstirii Humor, la 17 iunie 1473, el a poruncit să fie numit *Ţar.* Există o legătură directă între aceste două acţiuni, încetarea plăţii tributului şi titulatura de Ţar pe care şi-a însuşit-o, calitate ce presupunea şi asumarea unor mari responsabilităţi faţă de Creştinătate. Nu dintr-un impuls nestăpânit sau din trufie, a început el marea sa luptă, ci dintr-o înecată şi sigură creştere a conştiinţei sale în direcţia înţelegerii destinului său istoric excepţional.

Titlul imperial pe care Ştefan cel Mare şi-l luase înaintea începerii luptelor antiotomane reflectă o mentalitate imperială, la marele Domn, şi care reapare şi în însemnarea din *Cronica anonimă* prilejuită de cutremurul din 1471. O altă confirmare a acestei mentalităţi imperiale: după marea biruinţă de la Vaslui, aceeaşi *Cronică anonimă* scrie că Ştefan cel Mare a fost întâmpinat, la Suceava, de un mare sobor, în frunte cu mitropolitul ţării, Teoctist, cu strigăte de *să trăiască împăratul.* Nu este deloc întâmplător faptul că această *Cronică anonimă* menţionată a început a fi scrisă din porunca lui Ştefan cel Mare, la 1473, şi că pe domnii Ţării Moldovei de după 1400, aşa după cum am mai spus, îi desemnează sub denumirea de *Ţarii* Moldovei.

XI. Vaslui (1475) - o victorie de importanţă europeană

Dacă expediţia lui Matei Corvin, regele Ungariei în Ţara Moldovei (1467), a fost previzibilă, invazia otomană din iarna anilor 1474-1475 era şi mai sigură. Toate acţiunile întreprinse de către Ştefan cel Mare, începând cu anul 1470, amestecul său în Ţara Românească, stat cu totul supus turcilor, luptele cu Radu cel Frumos şi alungarea definitivă de pe tron a acestuia, încetarea plăţii tributului, de la 1473, la care se poate adăuga un alt motiv la fel de important, cucerirea şi anexarea unei cetăţi (Chilia), pe care Mahomed al II-lea o voia integrată imperiului său, au reprezentat tot atâtea acte provocatoare faţă de puternicul şi temutul Imperiu otoman. Se poate înţelege, din aceste fapte, că domnul Ţării Moldovei, a căutat, cu tot dinadinsul, un conflict cu turcii. S-a văzut că implicarea sa în această luptă, mai mult decât temerară, nu a fost deloc fortuită, ci expresia unei politici şi viziuni imperiale. Dar, spre deosebire de alte state, Ştefan cel Mare, caută şi doreşte lupta cu *păgânul asiatic,* după ce îşi pregăteşte ţara temeinic, prin concentrarea tuturor energiilor de care dispunea ea. Preluând stăpânirea într-o ţară slăbită şi desconsiderată de vecini, în doar două decenii, voievodul moldovean ajunge să se considere atât de puternic, încât să dorească o luptă în care mulţi nu aveau curajul să se implice.

Pe nesimţite, din supusul principat de la Dunăre, Mare, Nistru şi Carpaţi apăruse o „adevărată primejdie" pentru Imperiul otoman, o „putere de care trebuia neapărat să se ţină seama". Un bărbat atât de mândru ca Ştefan cel Mare şi cu un înalt simţ al demnităţii, numai dintr-o grea şi de neocolit necesitate a acceptat să

fie tributar Imperiului otoman, până spre 1473. Dintr-o astfel de necesitate, şi cu o profundă mâhnire, n-a îndrăznit să-l ajute pe *„viteazul nesocotit”* (N. Iorga), Vlad Ţepeş, în cumplita vară a anului 1462. Ştefan cel Mare n-a riscat, atunci, să-şi implice ţara, pe care o ştia încă nepregătită, într-un conflict prematur cu Imperiul otoman. El, *„viteazul socotit”* (N. Iorga), în toţi anii ce au premers conflictului cu turcii, şi-a pus întreaga sa energie în pregătirea ţării sale, a oştirilor sale. Ştefan cel Mare ştia că un popor nu merită libertatea dacă, pentru păstrarea sau dobândirea ei, refuză lupta, nu este în măsură să lupte. Cu câte păreri de rău a asistat el la prăbuşirea lui Vlad Ţepeş, care a provocat lupta cu marele vrăjmaş de la Dunăre, oarecum grăbit şi din cauză că s-a încrezut în cuvântul unui rege nedemn şi făţarnic. Ştiindu-şi bine poporul său, de pretutindeni, asupra potenţialului căruia avea o viziune completă şi pe care-l dorea implicat, ca un întreg, în lupta cu păgânul asiatic, Ştefan cel Mare n-a putut decât să regrete amarnic şi dureros că aspra necesitate l-a determinat să stea deoparte la 1462. Tocmai existenţa unei viziuni superioare l-a determinat pe Ştefan cel Mare să încerce să alăture sieşi Ţara Românească şi Ardealul. Eforturile întreprinse în această direcţie, mari şi repetate, n-au dus la rezultatul vizat, fiind zădărnicite, în primul rând, de trădarea celui pentru care „prietenia” n-a ţinut decât o primăvară (Basarab Laiotă).

Se poate presupune că atacul turcesc asupra Ţării Moldovei a fost întârziat din cauza conflictului cu Uzun Hasan, conflict declanşat în 1471 şi care, la 1474, nu era încă încheiat. De altfel, luptele lui Ştefan cel Mare, cu Imperiul otoman, se integrează marii coaliţii euro-asiatice, existente la acea vreme, în primul rând prin Uzun Hasan, marele rege al Persiei, şi Veneţia. Înaintea

atacului Imperiului otoman asupra Țării Moldovei, Suceava devenise o capitală însemnată şi căutată, dorită în efortul general european an ti otoman. S-au negociat alianțe, s-au făcut jurăminte, iar pentru un scurt timp nădejdile lui Ştefan cel Mare au fost mari. În preajma invaziei otomane, aceste nădejdi s-au risipit, domnul Țării Moldovei înțelegând că va lupta cu puternicul păgân, singur. Țara Românească era pierdută de la începutul lui noiembrie 1474, unde turcii îl aduc, din nou, şi-l instalează ca domn, pe Basarab Laiotă. Cererile de ajutor adresate celor două regate vecine, Polonia şi Ungaria, au primit răspunsuri evazive şi refuzuri. Acesta *este unul dintre marile merite ale lui Ştefan cel Mare: în absența unei solidarități europene reale (în ciuda angajamentelor şi promisiunilor) a avut îndrăzneala, curajul de-a purta, ani buni, singur, lupta cu Imperiul otoman.*

După ce-i provoacă înfrângeri grele imperiului lui Uzun Hasan, neutralizându-i intențiile ofensive, Mahomed al II-lea îşi reia planurile expansioniste în sud-estul european. La începutul anului 1474 (februarie) îşi trimite trupele să pustiască Ungaria. Turcii devastează sudul şi centrul regatului maghiar, ocupă şi distrug cetatea Oradea, fără a întâmpina vreo reacție semnificativă din partea lui Matei Corvin, încă încurcat în problema boemă. În august acelaşi an turcii pătrund din nou în Ungaria şi Croația, jefuindu-le. Iar pentru că albanezii continuau să reziste în munții şi cetățile lor, şi după moartea lui Skanderberg, Mahomed al II-lea trimite împotriva acestora o numeroasă oştire sub comanda lui Soliman Hadâm Paşa. Ajutați şi de venețieni, albanezii reuşesc să reziste eroic, apărând cu succes cetatea Skodra (Scutari) provocând turcilor pierderi mari. Eşecul în fața cetății Skodra şi vestea că

Țara Românească este în puterea lui Ştefan cel Mare l-au determinat pe sultanul Mahomed al II-lea să-şi schimbe planurile. Ordonă lui Soliman Paşa să renunțe la asediul cetății albaneze şi să plece împotriva Țării Moldovei, cu intenția de a-l alunga pe Ştefan cel Mare şi a cuceri Țara Moldovei (*Solakzade Mehmed Hemdemi, Cronica, în Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1504-2004, Portret în Cronică, p. 299: „în aceste zile s-a răspândit ştirea despre răscoala voievodului Ştefan, domnul Moldovei, şi întrucât Suliman paşa neobținând victorie în cucerirea Iskenderiei (Skodra)... i s-a dat poruncă să meargă cu oastea sa asupra domnului Moldovei şi să supună cu lovituri de sabie acea țară”*). După ocuparea Țării Moldovei comandantul turc, cu oastea sa, trebuia să atace sudul Poloniei, să-l trimită pe Ştefan cel Mare la Curtea sultanului, să ierneze în jurul Cameniței, iar în primăvara anului viitor (1475) să atace Ungaria dinspre est, pe când sultanul, atacând-o dinspre sud, ar fi prins-o într-un cleşte nemilos.

Confruntat cu cel mai grav pericol de până atunci, Ştefan cel Mare, încă din lunile anterioare invaziei, după cum se ştie, căută aliați, cere ajutoare. De la polonezi nu va primi nici un om în ajutor (*Jan Dlugosz nu scrie nimic despre vreun ajutor dat de Polonia lui Ştefan cel Mare, în lupta de la Vaslui. Maciej Strykowski, însă, la peste o sută de ani de la marea victorie a Țării Moldovei, în Kronika Polska, sugerează că Ştefan cel Mare, la Vaslui, a fost ajutat şi de regele Poloniei, Cazimir al IV-lea: «... luând ajutor de la Cazimir, regele Poloniei, două mii de călăreți...” (în Portret în Cronică, p. 194). Afirmația lui Strykowski nu poate fi crezută, deoarece este mult prea târzie față de desfăşurarea evenimentelor şi pentru că Jan Dlugosz, contemporan, şi atât de bine informat, tace, cu totul, în privința aceasta*), iar Matei Corvin porunceşte

unei căpetenii de secui, Mihai Francsy, să meargă neapărat în Țara Moldovei, să-l ajute pe Ştefan cel Mare cu... trei sute de luptători, căci, altfel îl va pedepsi cu moartea! Nici aceşti războinici nu se ştie sigur dacă au ajuns în Țara Moldovei până în ianuarie 1475. Vor veni în ajutorul moldovenilor 5.000 de secui, probabil plătiți de Ştefan cel Mare, şi pentru că „țara secuilor a fost sustrasă de Ştefan cel Mare de la regele Ungariei şi repusă sub stăpânirea sa".

Numeroasa oaste turcă (12.0000 oameni) ajunge la Dunăre, nelinişt ind în cel mai înalt grad toate statele din zonă în privința direcției de invazie. Ştefan cel Mare avea concentrate, încă din noiembrie 1474, toate forțele sale în zona Vasluiului, zonă în care a stal, deseori, în anii aceştia de conflict cu muntenii şi turcii. Țării Moldovei se afla în fața celei mai mari amenințări, a celui mai grav pericol de la apariția sa în istorie şi până atunci. Din ordinul Domnului, localitățile aflate pe linia de înaintare a duşmanului au fost distruse prin foc; femeile, copii, bătrânii, vitele, sunt retraşi spre codrii cei mari ce se aflau atunci în toată țara, dar, în mod deosebit, spre zona muntoasă şi în partea de nord a Țării Moldovei.

În tabăra de lângă Vaslui Ştefan cel Mare va fi vizitat, la 28 noiembrie 1474, de albanezul Paul Ogniben, solul Veneției ce se întorcea de la Uzun Hasan. Avându-l lângă sine câteva zile bune pe acest sol, Ştefan cel Mare scrie Papei Sixt al IV-lea prin intermediul acestuia deoarece, crede un reputat istoric medievist, acțiunea lui Ştefan cel Mare, declanşată în 1473, trebuie văzută ca o parte din proiectele antiotomane ale lui Sixt al IV-lea. Domnul Țării Moldovei îl roagă pe Sfântul Părinte să-l ajute în lupta sa cu turcii, să nu fie lăsat singur, ci ajutat de *„regi şi principi europeni".* De asemenea, Ştefan cel Mare îl înştiințează pe Papă de

intenţiile sale; „Suntem gata, cu tot sufletul şi cu toată puterea pe care ne-a dat-o Dumnezeu să luptăm pentru creştinătate cu toate puterile noastre”.

Creştinătatea pentru care lupta voievodul şi poporul său, cu tot sufletul şi cu toate puterile pe care le avea de la Dumnezeu, n-a reacţionat decât cu mare întârziere, şi atunci doar cu laude şi vorbe goale. Mahomed al II-lea, înainte ca oştile sale să intre în Ţara Moldovei, a încercat să-l şantajeze pe Ştefan cel Mare, trimiţându-i soli prin care îi cerea, imperativ, să-i cedeze Chilia şi Cetatea Albă şi să-i plătească tributul pe cei trei ani trecuţi. S-a păstrat ameninţarea sultanului la Cronicarul Nesri: „în acest an să-mi aduci în persoană tributul aşa după cum îl aduce domnul Ţării Româneşti”. La fel, alt cronicar otoman, Kemal Paşa Zade, menţionează somaţia lui Mahomed al II-lea către Ştefan cel Mare din toamna anului 1474: „să nu-mi trimiţi tributul cu omul tău..., ci să-l aduci tu însuţi aşa cum face beiul Ţării Româneşti”.

Cererile sultanului au fost refuzate, Ştefan cel Mare fiind pregătit, cu toţi oamenii săi, mai degrabă să moară cu toţii, decât să se supună, fără luptă, temutului sultan.

În decembrie 1474 oştirea otomană, alături de cea a Ţării Româneşti condusă de Basarab Laiotă, pătrunde în Ţara Moldovei. Soliman Paşa avea sub comandă 3.0000 de luptători călare, restul, până la 12.0000, fiind pedeştri. În faţa invadatorului, după tactica de luptă specifică românilor în evul mediu, totul a fost distrus, ars, ascuns. Anotimpul nu era unul în care turcii purtau de obicei războaiele lor (de la Sf. Gheorghe la Sf. Dumitru), iar faptul dovedeşte mânia şi graba sultanului Mahomed al II-lea de a-l pedepsi pe Ştefan cel Mare şi a cuceri Ţara Moldovei. Înaintarea oştirii duşmane până la Vaslui a durat toată luna decembrie 1474 şi începutul

lui ianuarie 1475. Detaşamentele otomane trimise să caute provizii erau lichidate de moldoveni care urmăreau să-l atragă pe duşman într-o gigantică ambuscadă în locul ales de Ştefan cel Mare pentru confruntarea decisivă. Până la lupta decisivă, prin aceste lupte de hărțuire, turcii suferită pierderi simțitoare.

Vremea rece şi umedă îngreunează mersul oastei turco-muntene. Cronicarii otomani, Kemal Paşa Zade şi Kodja Hussein, recunosc scăderea forței de şoc a oştirii otomane, din cauza lipsurilor şi a vremii pe care o consideră nenorocită. Este vorba de o exagerare voită, de după înfrângere, a respectivilor Cronicari, aşa motivând, mai lesne, dezastrul. Kodja Hussein, are puterea de a-i atribui lui Ştefan cel Mare calități deosebite: „meşter în lupte, avuse multe războaie, vestit printre regii ghiauri prin şiretenia sa". Oastea Țării Moldovei, pe care o conduce Domnul, cuprindea 40.000-50.000 războinici, bine pregătiți şi înarmați, formând, după Kemal Paşa Zade „un munte de zale de oțel".

Lupta dintre moldoveni şi puternica oaste otomană s-a dat pe 10 ianuarie 1475, zi cețoasă, friguroasă şi umedă, în apropriere de Vaslui. Ştefan cel Mare îşi aşează armata şi cele 20 de tunuri pe dealurile ce flancau valea prin care duşmanul înainta. Cei 5.000 de secui au fost plasați pe direcția de înaintare a turcilor, primind din plin lovituri grele. Lupta a început prin strigătele sălbatice ale turcilor ce au umplut văile şi pădurile. La auzul acestor strigăte cutremurătoare însuşi Ştefan cel Mare aproape că şi-a pierdut, o clipă, cumpătul. Îi stăteau alături războinicii de nădejde, fără frică de moarte, iar unul mai bătrân i-a cuvântat: *„Doamne! Nu te tulbura, căci astăzi îți vom sta vitejeşte alături şi Dumnezeu ne va ajuta."* Şi, cu adevărat, i-au stat cu toții alături, cu dârzenie neînfricoşată, până la moarte şi

până la victorie pentru că „ ...moldovenii ştiau ce-i aşteptă pe dânşii şi pe toţi ai lor, din neam în neam, dacă se vor clinti dintre copacii aceştia ai codrului, dacă o spărtură se va face în zidul lor... Topoarele, securele, ciomegile şi ghioagele bătură turbat asupra haitei lupilor, coasele începură să taie holda cruntă a picioarelor cailor turceşti. Cu cât ţinea mai mult frământarea, cu atât amestecul se făcea mai straşnic în desişul zăpăcit al duşmanului. Ei nu mai ştiau nici pe cine au în faţă, nici pentru ce luptă. Sultanul nu era în mijlocul lor ca să strângă pe toţi în jurul lui ... Şi în ziua aceea de marţi a desăvârşitei biruinţe - cea mai mare din viaţa lui Ştefan cel Mare şi asupra celui mai puternic duşman - şi miercuri, şi joi, pâlcuri de vânători se ţinură în urma duşmanilor. Mlaştinile îi înghiţeau, pădurile îi prindeau în braţele lor negre, dându-i în puterea românilor ... Secerişul de iarnă al trupurilor urma ziua şi noaptea”.

După ceasuri întregi de luptă sălbatică, biruinţa românilor va fi dobândită numai după ce Ştefan cel Mare, în fruntea unui corp de războinici de elită, intră şi el în vâltoarea bătăliei. Oastea duşmană este fragmentată în pâlcuri ce erau lichidate cu ferocitate; spre orele după amiezii ceea ce mai rămase din puternica oaste otomană se retrage, în dezordine. Zeci de mii de turci rămân morţi în mocirla unde s-a dat lupta (40.000), zeci de mii sunt răniţi şi capturaţi, iar, la porunca Domnului, sunt decapitaţi sau traşi în ţeapă, iar o sută de steaguri duşmane sunt capturate.

La Vaslui, în 10 ianuarie 1475, românii au reuşit cea mai importantă biruinţă, nu doar din timpul lui Ştefan cel Mare, ci din toate confruntările avute de-a lungul istoriei cu Imperiul otoman. Victoria a fost copleşitoare, totală. Cu toate că a fost aşa de părtinitor, Kemal Paşa Zade

recunoaşte dezastrul otoman: „Oastea ghiaurilor, răi din fire, care era ca un ocean de întinsă, punându-se în mişcare ca un uragan şi ca un vânt puternic aducător de nenorocire, i-a respins". Un alt Cronicar turc, Sa'addedin, este mai categoric asupra înfrângerii turcilor: „cei mai mulți dintre ostaşii islamici au murit ca nişte martiri şi mulți viteji au murit pe câmpul de bătălie". Şi alte cronici turceşti recunosc marea înfrângere provocată oastei condusă de Soliman Paşa. Aşa, Mehmed Neşri, în *Oglinda lumii. Istoria dinastiei otomane* scrie că moldovenii „venind pe neaşteptate şi hărțuind oastea islamică, i-a atacat [pe turci] pe când aceştia umblau cu ochii legați. Mulți musulmani au murit ca nişte martiri şi mulți dintre ci au fost prinşi...". Aşâk Paşa-Zade, în *Cronicele dinastiei otomane* vrea să sugereze că înfrângerea turcilor s-a petrecut pentru că au fost luați prin surprindere *(„stăteau nepăsători"),* fapt pentru care „mulți dintre musulmani au murit acolo ca nişte martiri, iar mulți alții au fost luați în captivitate". Un alt cronicar turc, Orudj Bin Adil, dă vina pentru înfrângerea de lângă Vaslui pe vreme căci scrie el *era o iarnă aspră, cu zile foarte geroase* şi pe faptul că „oastea turcească era şi obosită, căci îndurase tocmai greutățile expediției împotriva Iskenderiei. De aceea neputând ține piept oştii Moldovei, oastea musulmană a fost înfrântă şi nimicită". Urmărirea şi lichidarea resturilor oştirii duşmane a ținut 3 zile şi 3 nopți, de marți până vineri noaptea: „foarte puțini turci şi-au găsit scăparea prin fugă ... căci chiar şi aceia, care au fugit şi au ajuns până la Dunăre, au fost sau ucişi acolo de moldoveni, care aveau cai mai iuți, sau au fost înecați de valuri. Aproape pe toți prizonierii turci, afară de cei mai de frunte, i-a tras în țeapă. Cadavrele celor ucişi le-a ars, iar câteva

grămezi cu oasele lor se văd până astăzi şi sunt mărturia eternă a unei victorii atât de însemnate...".

Un izvor deosebit de important, despre lupta de la Vaslui, este aşa-zisă *Scrisoare de la Buda,* autorul ei având informații direct de la un oştean moldovean, participant la luptă: „Şi a fost ceață, aşa că nici Ştefan, nici ostaşii săi n-au văzut puterea cea mare a turcilor, căci dacă ar fi văzut-o ar fi fugit cu toții" (da, ar fi fugit cu toții aşa cum au „fugit" la Baia sau în oricare luptă din vremea lui Ştefan cel Mare - o răutate evidentă din partea autorului acestei scrisori - n.m., G.M.). Acelaşi document notează caracterul total al victoriei moldovenilor: „I-au alungat pe turci de marți până vineri noaptea şi i-au împuşcat şi bătut, şi n-au fost numai ucişi, ci un mare număr s-au înecat în apa Siretului... şi într-un loc se spune că s-ar fi înecat 9.000... Niciodată un comandant n-a fost în aşa chip înfrânt... Dumnezeu a dat victoria Domnului Moldovei şi turcii au pierdut acolo averi atât de mari, încât se zice că nu s-ar putea spune".

Toate sursele contemporane nu ezită să consemneze marea victorie de la Vaslui. Un cronicar german, Unrest, scrie că „acei turci care n-au putut să fugă, au trebuit să moară ... cei care au fugit n-au putut trece munții şi s-au văzut siliți să se întoarcă la şes, unde au fost ucişi. Mulți turci s-au refugiat peste o apă, dar gheața s-a spart şi toți s-au înecat, aşa că o sută de mii s-au prăpădit.". Se vede că veştile despre marea victorie de la Vaslui circulau pretutindeni, în Europa; Cronicarul german, Unrest, dincolo de imprecizia geografică (turcii, în fuga lor, până la Dunăre n-aveau în cale nici un munte) accentuează marele dezastru otoman, avansând cifra de o sută de mii de morți. Dacă ne gândim la pierderile foarte mari suferite de turci la locul luptei şi,

mai apoi, urmărirea şi lichidarea resturilor oştirii otomane, încă trei zile, cifra lui Unrest nu poate fi deloc prea departe de adevăr. Am să continui să redau alte notaţii contemporane privind lupta de la Vaslui. Aşa, *Analele Veneţiene* consemnează că turcii „au fost înfrânţi şi puşi pe fugă şi în toată ziua aceea şi noaptea şi până la miezul celeilalte zile n-au încetat să ucidă pe turci, aşa că mai toţi au pierit şi puţini au scăpat." Iar Leonardo întăreşte şi el că „cea mai mare parte din oamenii pe care îi avea sultanul, au fost sau morţi, sau făcuţi prizonieri".

Cu marea victorie de lângă Vaslui avem de a face cu o victorie ce nu poate fi comparată cu nici o alta, împotriva Imperiului otoman. Soarta, sau, mai bine zis, vitejia lui Ştefan cel Mare şi o parte a poporului său a făcut ca prima mare luptă dintre turci şi Ţara Moldovei să se sfârşească cu o asemenea victorie, încât vestea ei s-a răspândit în Europa, aducând faimă, laudă, glorie, românilor. După cum o scrie polonezul Jan Dlugosz, trupurile turcilor ucişi în luptă au fost adunate în câteva movile şi arse. Aceste movile existau, peste un secol, când, un alt cronicar polon Matei Strykowski, trecând prin Ţara Moldovei, le-a văzut, precum şi cele trei cruci de piatră, ridicate peste trupurile moldovenilor morţi în luptă, din ordinul lui Ştefan cel Mare, şi ca semn al biruinţei şi de recunoştinţă Dumnezeului celui viu şi adevărat. Acelaşi Strycowski are puterea şi obiectivitatea să afirme că „fiecare istoric trebuie să laude marea virtute a unui principe cu o ţară atât de mică care, cu o mână de oameni, a reuşit să înfrângă 100.000 de turci şi tătari, şi arzându-le cadavrele a făcut din oase movile mari şi înalte pe care le-am văzut eu însumi în călătoria mea din 1575, împreună cu trei cruci de piatră ridicate în cinstea victoriei".

Dacă n-ar fi fost aşa de mărturiile numeroaselor izvoare narative externe, şi lămuritoare, despre lupta de la Vaslui, şi ne-am fi bazat cunoaşterea doar pe a celor interne, n-am fi ştiut prea multe despre această mare victorie a poporului român. Notațiile găsite în izvoarele narative interne sunt lapidare, fără detalii prea multe, aproape impersonale, ca şi cum s-ar referi la o vreo luptă oarecare, şi nu la cea mai mare biruință dobândită în istoria sa, de poporul român: „în anul 1475, ianuarie 10, bătut-au Ştefan oştile turceşti la Vaslui" *(Letopisețul de la Putna nr.* I); *„În anul 1475, ianuarie 10 au fost război la Vaslui cu puterile turceşti" („Letopisețul lui Azurie").* Ca de obicei, *Letopisețul de la Bistrița,* deşi la fel de laconic, are un ton măreț: „Şi au biruit atunci Ştefan Voievod ... şi au căzut atunci nenumărată mulțime de oameni şi multi fără număr au fost prinşi de vii, care mai apoi au fost tăiați; numai pe unul îl lăsară viu, pe fiul lui Isac paşa; şi steagurile lor împreună cu schiptrele cele mari au fost luate, mai mult de 40 de schiptre ... iar Ştefan se întoarse cu toți oştenii săi ca un biruitor în scaunul său din Suceava...". *Cronica moldo-germană:* „în luna ianuarie, ziua 10, într-o joi, a avut Ştefan voievod o mare bătălie cu turcii, puțin mai sus de Vaslui, lângă o apă care se cheamă Bârlad. Atunci i-a ajutat Dumnezeu de i-a învins iarăşi pe turci cu totul, în număr ca la o sută de mii şi 17.000 de oameni dintre munteni, care erau cu dânşii, astfel că turcul nu a aflat nici o scăpare. Şi i-a gonit încă 8 mile întregi pe un noroi greu".

Când ştirile marii înfrângeri au ajuns până la sultanul Mahomed al II-lea, acesta s-a închis în palatele sale refuzând să mai vadă chip de om timp de cinci zile. Fiica despotului sârb, Gheorghe Brankovici, Mara, fostă soție a sultanului Murad al II-lea, declara

ambasadorului Veneției la Istanbul că: *această înfrângere este cel mai mare dezastru suferit de turci de la începutul Islamului;* tot fosta sultană Valide recunoştea: „niciodată o armată turcă nu a suferit o asemenea înfrângere". Amintitul sol venețian, Paul Ogniben, ce zăbovise ceva vreme pe lângă Ştefan cel Mare, la Vaslui, este ajuns din urmă de vestea marii victorii, pe când se afla la Buda. Îşi continuă drumul spre Italia, ducând vestea marelui triumf al Țării Moldovei, precum şi scrisoarea lui Ştefan cel Mare către Papă, prin care acesta solicită ajutor, dar şi un medic, care să-l trateze de rana căpătată la piciorul stâng, la asediul nereuşit al Chiliei din 1462.

Ştirea victoriei a fost primită cu bucurie şi speranță, aproape pretutindeni în Europa. Din Raguza, au fost trimise trei scrisori către Senatul Veneției în februarie-martie 1475, ce confirmă, şi ele, marea izbândă a unei oşti creştine; una dintre ele zice că „paşa României care trecuse prin Valahia Mare cu o numeroasă armată către Moldovei, după cum ni se raportă prin mai mulți vestitori, a suferit o gravă înfrângere de la Ştefan, voievodul Moldovei, ucigându-i o sumă de oameni, cei mai de preț, şi pe mulți alții prinzându-i".

Iar Grigore Ureche, sau, după cum susține N. A. Ursu, Simion Dascălul scrie că, după victorie, domnul Țării Moldovei de „bucurie au ziditu biserica în târgul în Vasluiu, dându laudă lui Dumnezeu de biruință ce-au făcut. Şi, deci, s-au întors în scaunul său, la Suceava, cu pohvală şi biruință, de la însuşi Dumnezeu de sus, ieşindu-i înainte mitropolitul şi cu toți preoții, aducându sfânta Evanghelie şi cinstita cruce în mâinile sale, ca *înaintea unui împărații şi biruitoriu de limbi păgâne"*(s.m., G.M.).

După marea victorie de lângă Vaslui, Ştefan cel Mare, necăzând deloc în păcatul trufiei, împreună cu oamenii săi, au postit, cu pâine şi apă, timp de 4 zile ; şi, pentru a se smeri şi mai mult înaintea Dumnezeului său, viu şi adevărat, după o relatare a cronicarului polonez, Martin Bielski, Ştefan cel Mare şi războinicii săi au organizat desculți un pelerinaj la locul luptei. Iar după toate acestea „însuşi Ştefan voievod a făcut atunci mare ospăț mitropoliților şi vitejilor săi şi tuturor boierilor săi, de la mare până la mic. Şi a dăruit atunci multe daruri întregii lui oştiri şi lăudând pe Dumnezeu pentru cele ce au fost". Tot după marea victorie de la Vaslui, Ştefan cel Mare ridică la rangul de viteji pe mulți dintre țăranii participant! la bătălie, iar o parte din boierii căzuți în luptă dă poruncă să fie trecu ți în *Pomelnicul mănăstirii Bistrița.* În absența numelor tuturor acestor eroi ce au rămas şi vor rămâne, în veac, anonimi, dau aici, recunoscător, numele unor mari boieri moldoveni, morți în lupta de la Vaslui: *Petru Iachinovici* (fratele vitreg al domnului), *Toma, Petru Mărgelat, Sima Hrană, Roman Coşuleanu, Standul Nemeşul, Crâstea Brae, Petre lezereanu, Ivan Ciocârlie, Jurj Tudor.*

Când numele lui Ştefan cel Mare şi al Țării sale erau rostite, lăudate şi cinstite, de o Europă întreagă, o singură voce vine să tulbure, să amestece lucrurile: regele Ungariei, Matei Corvin. El, cu toate că l-a luat în râs pe Ştefan cel Mare, trimițându-i un ajutor ridicol de 300 de oameni, îşi dezvăluie, din nou, invidia neagră, ura pe care i-o purta Domnului Țării Moldovei, scriind Papei Sixt al IV-lea, împăratului german Frederic al III-lea, etc., că el i-a bătut pe turci la Vaslui, deoarece Ştefan cel Mare este „căpitan" al său. Se vede că Matei Corvin n-a uitat niciodată severa înfrângere de la Baia.

Mai mult, prin însăşi numărul mic de oameni trimişi în ajutorul lui Ştefan cel Mare, îşi dezvăluie speranța secretă că Domnul Țării Moldovei va fi înfrânt, căci trufaşul rege maghiar ar fi suportat cu greu o biruință a acestuia. Şi de ceea ce s-a temut, adică de o victorie totală, zdrobitoare, a Țării Moldovei, nescăpând, după aflarea vestii celei mari Matei Corvin a şi confiscat-o, lăudându-se, fără ruşine, că lui îi aparține marea victorie. În cazul lui Matei Corvin avem de-a face cu o ticăloşie premeditată, deoarece, cunoscând adevărul, îl ascunde, desfigurându-l. Ca şi în cazul luptei de la Baia, anturajul său primeşte poruncă să falsifice adevărul şi să ascundă meritele lui Ştefan cel Mare. Aşa, un oarecare Ioachim Cureus, nu se sfieşte să mintă cu obrăznicie, când scrie despre lupta de la Vaslui, afirmând fără ruşine: „se ştie că în oastea românească partea cea mai mare a fost din unguri...", dar recunoaşte că Ştefan cel Mare în lupta de la Vaslui „era părăsit de toți principii"; iar des pomenitul Antonio Bonfini, când ajunge să noteze întâmplările anului 1475, scrie impersonal şi rece: „în anul 1475, turcii, după ce trecuse mai înainte Dunărea, fără noroc au năvălit în Valahia, pentru că mai înainte întâi ostenindu-se, apoi înşelându-se de potrivnici, s-au tăiat de tot". Sunt aceste notații, reci şi mincinoase, expresia unei perfidii şi uri deloc disimulate. Cronicarii turci sus menționați au fost mai limpezi şi sinceri în a sublinia dezastrul suferit de oştile lor în Țara Moldovei. După fățarnicul Bonfini (la aşa stăpân, aşa slugă) nu este clar cine *„i-au tăiat de tot"* pe turci, şi aceasta petrecându-se doar după ce „potrivnicii" i-au înşelat!!!

Confiscând marea biruință de la Vaslui, atribuindu-şi merite nemeritate, Matei Corvin vroia să micşoreze meritele lui Ştefan cel Mare şi ale țării sale. Iar Papa Sixt

IV, bucuros de o aşa veste şi o aşa „biruinţă” a unui rege „apostolic”, îl îmbracă pe Matei Corvin, din cap până în picioare, de laude nemăsurate! Dacă pe cei mai îndepărtaţi de locul întâmplărilor, regele ungur a reuşit să-i prostească, să-i mintă, pe oamenii de bună credinţă din imediata vecinătate a Ţării Moldovei (Polonia), nu a reuşit. Aşa, importantul istoric polonez contemporan cu Ştefan cel Mare, Jan Dlugosz, cu privire la laudele lui Matei Corvin, privind adevăratul învingător în lupta de la Vaslui, notează: *„Trăgând pe seama sa toată măreţia acestui triumf, atrihuindu-şi-l sieşi, i-a scris Papei, împăratului şi celorlalţi regi şi principi ai pământului, cu trufaşă mândrie, că a învins o puternică oaste a turcilor cu oastea al cărei comandant fusese Ştefan. A făcut aceasta din obişnuinţa şi neobrăzata sa deşertăciune cu gândul să câştige pentru sine meritele altora.”.* Se observă lesne că echilibratul şi învăţatul polonez era înfuriat şi scârbit de lipsa de ruşine a lui Matei Corvin. Şi Bielski, un alt cronicar polonez, ştia de ticăloşia lui Matei Corvin, cu privire la pretenţiile lui de „învingător” în lupta de la Vaslui: *„Iar Matiaş regele Ungariei a scris pretutindeni, Papei, împăratului şi altor domnitori creştini, însuşindu-şi lui biruinţă asupra turcilor şi spunând că a câştigat-o căpitanul lui, voievodul moldovenesc Ştefan, de care el însuşi se temea. Ştefan, însă, nu s-a lăudat cu această izbândă, ci a poruncit în toată ţara, ca nimeni să nu o pună pe seama lui, ci în seama lui Dumnezeu, căreia el i-a mulţumit postind patru zile”'.*

După marea victorie de la Vaslui, din 10 ianuarie 1475, Jan Dlugosz aduce laude lui Ştefan cel Mare în aşa măsură încât, dacă n-ai şti că sunt scrise de un apropiat şi foarte bun cunoscător al evenimentelor, mai că te-ai sfii sau ruşina. Spune bărbatul acesta drept şi cinstit despre Ştefan cel Mare: *„O, bărbat demn de*

admirat, întru nimic inferior comandanților erai, pe care îi admirăm atât de mult; acesta în vremea noastră este cel dintâi dintre principii lumii, ce a repurtat asupra turcilor o biruință atât de măreață. După judecata mea, el este cel mai vrednic, ca să i se încredințeze şefia şi conducerea întregii lumi şi mai ales funcția de şef suprem şi de comandant împotriva turcilor, fiindcă alți regi şi principi catolici sunt aplecați spre trândăvie, plăceri lumeşti sau războaie civile.". Sunt, toate acestea, cuvinte mari, spuse de străini, şi cu atât mai mult trebuie crezute. Iată că europenii şi-au găsit, din nou, eroul ce avea dârzenia şi curajul de a lovi năprasnic puterea otomană.

Celebritatea aceasta de care se bucura aşa de mult, pe drept, Ştefan cel Mare, dacă lui Matei Corvin i-a provocat invidie grea, neagră, nici celuilalt rege vecin Țării Moldovei, Cazimir al IV-lea, regele Poloniei, nu i-a căzut bine. După ce repurtase copleşitoarea sa biruință de la Vaslui, Domnul Țării Moldovei îşi anunță vecinul din nord, „suzeranul", care nu făcuse nimic pentru a-l ajuta, şi stătuse deoparte când Ştefan cel Mare şi țara sa se confruntau cu un pericol de moarte. Prin solii săi, Ştefan cel Mare trimite lui Cazimir al IV-lea, ca dovadă că nu minte, câțiva captivi turci precum şi 36 de steaguri otomane şi cereri de ajutor grabnic, căci turcii vor reveni să-şi răzbune cumplita înfrângere. Dintre steagurile turceşti capturate la Vaslui, Ştefan cel Mare va trimite câteva şi Papei Sixt al IV-lea, dar şi lui Matei Corvin de la care spera să primească ajutor în vederea viitoarelor lupte cu turcii. Regele polon, la fel de supărat că un „vasal" al său dovedeşte o aşa de mare putere şi energie morală, reacționează, oarecum în stilul lui Matei Corvin, cerându-i lui Ştefan cel Mare să vină în regatul său şi să depună omagiul personal. Multă mânie şi mult sânge rău trebuie să-l fi cuprins pe puternicul şi viteazul

domn la o aşa invitaţie şi la o aşa mulţumire pentru sacrificiile făcute de poporul său. Invitaţia regelui polonez, Cazimir al IV-lea, a fost ignorată de Ştefan cel Mare, pentru că biruind *„limbi păgâne”,* a obţinut „cea dintâi mare victorie în câmp deschis a unei oştiri creştine împotriva turcilor.”. Ceva din mentalitatea aceasta de mare stăpânitor investit cu rosturi mai presus de regi şi principi s-a păstrat peste timp, decenii bune, de vreme ce Grigore Ureche notează în aşa-zisa sa *Cronica* că la întoarcerea de pe câmpul de luptă, Ştefan cel Mare, a fost primit şi aclamat ca un *„împăraţii”.*

Imediat după victoria de la Vaslui, Domnul Ţării Moldovei a înţeles că sultanul Mahomed al II-lea nu va întârzia să vină, el însuşi, în fruntea unei noi oşti, asupra ţării sale, ca să răzbune înfrângerea din ianuarie 1475. N-a stat pe gânduri, şi, ca unul ce reuşise o mare victorie împotriva duşmanilor creştinătăţii, se adresează acestei creştinătăţi cu o mare sinceritate, cerându-i ajutor. Încă din ianuarie 1475 trimite la Buda, o solie formată din vărul său, Duma al lui Vlaicul, spătarul Mihail şi Stanciul, prin care cere regelui ungur să-l ajute şi să-i dea o cetate din Ardeal, dacă ar fi înfrânt şi nevoit să părăsească ţara. Matei Corvin trimite o delegaţie în Ţara Moldovei, şi, după discuţii lungi, se va ajunge la semnarea unui tratat moldo- maghiar (12 iulie 1475).

Despre rosturile Ţării Moldovei şi ale sale, în istoria timpului său, despre importanţa pe care o avea Ţara Moldovei în lupta antiotomană, despre lupta de la Vaslui şi marea sa biruinţă, dar, mai ales, despre energia, credinţa tare, curajul şi măreţia unui erou, vorbeşte Ştefan cel Mare însuşi, într-o scrisoare circulară, dictată de el, la 25 ianuarie 1475, şi trimisă Papei, lui Matei Corvin, Veneţiei, împăratului german Frederic al III-lea, într-un cuvânt, tuturor regilor şi principilor Europei.

Este, această scrisoare, un document fundamental cu privire la rosturile Țării Moldovei la acea vreme în Europa. Iată textul acestei neobişnuite, istorice scrisori: „Prea luminaților, prea puternicilor şi aleşilor domni a toată creştinătatea, cărora vă va fi arătată această scrisoare a noastră sau va fi auzită. Noi Ştefan cel Mare Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, cu prietenie mă înclin vouă tuturor, cărora vă scriu şi vă doresc tot binele şi vă spun domniilor voastre că necredinciosul sultan al turcilor a fost şi este de multă vreme prigonitorul întregii creştinătăți, care în fiecare zi se gândeşte cum ar putea supune şi nimici toată creştinătatea.

De aceea, facem cunoscut domniilor voastre că pe la sărbătoarea Bobotezei trecute sultanul a trimis contra noastră oastea sa în număr de 120.000 ostaşi, al cărei comandant era Soliman paşa, beglerbegul, dânsul fiind împreună cu toți oştenii păgâni şi cu toată puterea şi Asan beg şi Ali beg şi Skenderbeg şi Piri beg, fiul lui Isac beg cu toată puterea lui de ieniceri. Aceştia toți erau căpitanii mari cu oştile lor. Auzind şi văzând noi aceasta am luat sabia în mână şi cu ajutorul lui Domnului nostru atotputernic am mers împotriva duşmanilor creştinătății, şi i-am biruit, şi i-am călcat în picioare şi pe toți i-am trecut sub ascuțitul săbiei noastre, pentru care lucru dăm laudă Dumnezeului nostru. Auzind aceasta împăratul cel păgân voieşte să se răzbune şi voieşte să vină în luna mai, cu capul său şi cu toată puterea sa, împotriva noastră, ca să supuie țara aceasta, poartă a creştinătății, dacă țara noastră va fi pierdută, ferească Dumnezeu! - atunci toată creştinătatea cade în primejdie. De aceea ne rugăm de Domniile voastre să ne trimiteți în ajutor pe căpitanii Domniilor voastre împotriva duşmanilor creştinătății, până mai este vreme,

fiindcă turcul acuma are potrivnici şi în toate părţile are de luptat cu oamenii ce stau asupra lui cu sabia în mână. *Din partea noastră noi făgăduim, pe credinţa noastră creştinească, şi cu jurământul că vom sta în picioare şi vom lupta până la moarte, noi cu capul nostru, pentru credinţa creştină. Aşa să faceţi şi domniile voastre, pe apă sau pe uscat, după ce noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, i-am tăiat mână cea dreaptă. Deci, fiţi gata fără întârziere.* Dată în Suceava, în ziua de sfântul Paul, luna ianuarie 25, anul Domnului 1475. Ştefan Voievod, domnul Ţării Moldovei!".

După cum se poate constata din această neobişnuită *Scrisoare,* cu uşurinţă, Ştefan cel Mare se simţea stăpân în ţara sa, peste care stăpâneşte nu din voia lui Cazimir al IV-lea sau a lui Matei Corvin, ci *„din mila lui Dumnezeu";* obţinând o aşa mare victorie, Domnul Ţării Moldovei se simte îndreptăţit să se creadă purtător al intereselor întregii creştinătăţi, nu doar ale Ţării Moldovei; ţara sa este pentru el *„poartă a creştinătăţii",* iar lupta pe care o duce nu va înceta decât o dată cu moartea. Citind acest document capital cu privire la luptele lui cu turcii, din ianuarie 1475, nu poli crede că altcineva ar fi putut să vină şi să-şi „tragă" merite, din sacrificiul altora, al unui întreg popor. Ca din tot ceea ce ne-a rămas scris de la el, din vorbele lui Ştefan cel Mare se simte o măreţie şi o încredere nemăsurate, o hotărâre tare ca vorbele să urmeze, numaidecât, faptelor. De aici se poate înţelege lesne (din faptul că Domnul Ţării Moldovei se adresează creştinătăţii catolice întregi) că ideea imperială la el se statornicise adânc, şi mai vârtos, odată cu victoria de la Vaslui. *Adresându-se întregii creştinătăţi occidentale, spre a chema să treacă la faptă, Ştefan cel Mare o face de pe poziţia de căpetenie a celeilalte părţi a acesteia, cea*

ortodoxă. Nu prin vorbe a dorit Ştefan cel Mare să i se simtă puterea şi măreția, ci prin faptă aspră şi jertfă grea; nu doar pentru că iubea fala acestei lumi, pentru o glorie deşartă, şi-a condus marele domn poporul spre un destin imperial excepțional, ci dintr-o credință cutremurată în Dumnezeul său cel unic şi adevărat.

Sunt sigur că la auzul sau la citirea acestei extraordinare scrisori, regele Ungariei, Matei Corvin, a fost cuprins de invidie, precum şi de ură. Cum să suporte el, regele „apostolic", ca un principe „schismatic" să se bucure de onoare şi prestigiu pentru faptele lui cele adevărate, în toată Europa? Nu este Ştefan cel Mare vasalul său? Şi, ca şi în cazul lui Vlad Țepeş, Cancelaria sa, după cum s-a văzut, a măsluit adevărul spre a-şi ridica regele lor, pe un piedestal pe care nu-l merita deloc.

Îndemnul lui Ştefan cel Mare, de a fi gata cu toții de luptă cu Imperiul otoman şi de a-l ajuta, nu a fost luat în seamă. Au fost gata, însă, în frunte cu Papa Sixt al IV-lea, să-l laude pe Domnul Țării Moldovei şi să-i facă promisiuni ce nu vor fi onorate. *„Marele Turc"* era gata, după cum spunea Ştefan cel Mare, să vină, în mai 1475, cu toată puterea imperiului său, asupra țării sale; iar Țara Moldovei avea nevoie de ajutor grabnic, de ostaşi călițI şi războinici, de frați întru credință. Nu apăra el Creştinătatea, apărându-şi țara? Dar cealaltă parte a creştinătății, la cererile de ajutor ale lui Ştefan cel Mare, nu va răspunde decât cu vorbe goale. Papa Sixt al IV-lea, după ce întâi îi scrie lui Ştefan cel Mare, prin intermediul lui Matei Corvin, lăudându-l pe acesta pentru *„faptele lui mărețe",* revine şi-i scrie direct lui Ştefan cel Mare, la 31 martie 1475: „Lăudăm sfânta şi dreapta ta voie şi pe tine mai vârtos te îndemnăm ca, după cum ai început, aşa să mântuieşti. Să-ți fie sprijin

Domnul Dumnezeul nostru". Sixt al IV-lea îi promitea lui Ştefan cel Mare ajutorul necesar numai că „fiind împovărați anii trecuți peste puterile noastre" de cererile ungurilor, cavalerilor din Rhodos „averile noastre nu ne ajung"; dar va avea, el, grijă să-l cinstească cum se cuvine pe Ştefan cel Mare „slăvindu-te cu mari laude"! Altceva, Papa, nu era dispus să-i dea lui Ştefan cel Mare! Deocamdată, în aşteptarea altei invazii otomane, Ştefan cel Mare şi țara sa îşi trăiau clipele de glorie; o glorie înfrigurată şi neliniştită de absența răspunsurilor aşteptate la cererile sale de ajutor. Văduva lui Murad al II-lea, Valide, avusese dreptate: niciodată turcii nu suferiseră o înfrângere de seama aceleia de la Vaslui; în secolul care precede marele triumf al Țării Moldovei de la Vaslui, în 1475, turcii mai suferiseră eşecuri. Însă nici unul dintre ele (Rovine, Sântimbru, Belgrad) nu poate fi comparat cu dezastrul otomanilor de la Vaslui. Victoriile lui Iancu de Hunedoara în campania cea lungă (1443-1444), purtate cu avânt impetuos sau luptele locale, purtate de Skanderberg, în Albania, nici pe departe nu pot fi comparate cu victoria totală de la Vaslui. Însuşi Uzun Hasan, cu toate că stăpânea peste un întins imperiu, cu excepția unor succese parțiale, n-a reuşit vreo victorie, în bătălii de amploare cu Imperiul otoman, iar când le va susține, va fi înfrânt.

Biruința aceasta totală, copleşitoare, pe care Țara Moldovei o reuşeşte la Vaslui, la 10 ianuarie 1475, poate fi comparată doar cu victoria lui Timur Lenk, de la Ankara (28 iulie 1402) împotriva lui Baiazid I. *Pentru Nicolae Bălcescu victoria de la Călugăreni* (13 *august 1595) reprezenta culmea gloriei militare româneşti; îi înțeleg subiectivismul. Hristosul românesc de la 1848 avea nevoie de un simbol tare, necesar, ca aerul, coagulării energiilor naționale de atunci, dar la*

Călugăreni, românii sub Mihai Viteazul au reuşit o victorie importantă, dar o victorie de o zi. La adăpostul nopții, Mihai Viteazul şi oştile sale se retrag, refugiindu-se în Carpați, iar Sinan paşa ocupă Țara Românească, pe care, pentru două luni de zile, o şi transformă în paşalâc. La fel şi cu aşa-zisa luptă de la Rovine. Sultanul Baiazid I trece Dunărea în octombrie 1394, au loc mai multe confruntări deosebit de violente între români şi turci, aceştia părăsind Valahia spre primăvara lui 1395. De altfel, până la al doilea asediu al Vienei (1683) şi luptele ce se vor da între creştini şi turci, până spre sfârşitul veacului XVII, puternicul Imperiu otoman nu va mai suferi (pe uscat) o aşa de mare înfrângere ca cea de la Vaslui.

Este, această biruință, semnul prin care poporul român îşi dovedea sieşi şi altora, dar în primul rând lui Dumnezeu, că prețul libertății şi triumfului se cumpără printr-o credință tare, îndrăzneală nelimitată şi jertfă pe măsură.

XII. O victorie în înfrângere: Valea Albă – Războieni (26 iulie 1476)

Cu toate că ardea de nerăbdare să pornească, el însuşi, cu o mare armată, împotriva Țării Moldovei, în vara anului 1475, Mahomed al II-lea, înțelegând puterea lui Ştefan cel Mare, şi-a pregătit, cu atenție, expediția proiectată. Fiind deosebit de prevăzător, el nu voia să rişte o înfrângere, luând măsuri energice pentru a slăbi puterea Țării Moldovei, pentru a o încercui prin crearea unor baze de atac şi din nordul Mării Negre. Temutul sultan, când „a auzit de dezastrul paşei Soliman a fost atât de supărat contra lui Ştefan cel Mare, încât a hotărât să se răzbune şi să meargă în persoană la primăvară". De intenția sultanului otoman ştia şi Ştefan cel Mare aşa cum o spune chiar el în amintita scrisoare către principii europeni de la 25 ianuarie 1475: „Păgânul împărat al turcilor îşi puse în gând să se răzbune şi să vie, în luna mai, cu capul său şi cu toată puterea sa împotriva noastră şi să supună țara noastră, *care e poarta creştinătății* (s.m., G.M.) şi pe care a ferit-o Dumnezeu până acum.".

Ştiindu-se în preajma unei noi invazii otomane, Domnul Țării Moldovei, imediat după marea victorie de la Vaslui, solicită ajutor de la toate statele europene interesate în lupta cu turcii.

Odată cu venirea primăverii, Mahomed al II-lea pregăteşte o numeroasă oaste precum şi o puternică flotă cu care urma să atace Țara Moldovei. Înainte de a declanşa acest atac, Mahomed al II-lea şi-a îndreptat, însă, toate forțele împotriva cetăților genoveze din nordul Mării Negre, urmărind, în special, cucerirea Caffei, cea mai puternică şi bogată dintre ele, şi cu care Ştefan cel Mare întreținea relații de prietenie şi alianță. O parte din

puterea lui Ştefan cel Mare se trăgea şi din însemnatul comerț pe care țara sa îl făcea cu oraşele-cetăți italiene nord-pontice. Mahomed al II-lea urmărea anexarea acestora şi, mai mult, cucerirea puternicilor cetăți moldovene de la Dunăre şi Marea Neagră, Chilia şi Cetatea Albă.

Concentrarea acestor forțe impresionante de către Imperiul otoman a neliniştit în cel mai înalt grad, toate statele din zonă, toate crezând că puternicul sultan va ataca Țara Moldovei. Folosindu-se din plin de această nelinişte, accentuând-o prin diversiune, sultanul dovedeşte că observația lui Gheorghe Brătianu, în ceea ce-l priveşte, este adevărată. O imensă flotă otomană (500 de vase) pusă sub comanda amiralului Gedik Ahmed Paşa, transportând numeroase trupe (70.000 oameni), se îndreaptă spre nordul Mării Negre, întrerupe legăturile Țării Moldovei cu cetățile de aici, şi atacă oraşul-cetate genovez Caffa. Asediul Caffei a fost scurt şi deosebit de violent. Garnizoana cetății formată din mercenari, printre care şi români, s-a apărat cu îndârjire timp de câteva zile (de la 31 mai până la 6 iunie 1475). Cei o mie de mercenari tătari care luptau pentru Caffa au trădat, deschizând porțile cetății (7 iunie 1475). Turcii masacrează garnizoana şi pe toți negustorii găsiți în oraş; o parte a populației a fost robită, fiind deportată în alte părți ale Imperiului otoman. Toți moldovenii găsiți în Caffa, printre care şi 160 de negustori, au fost decapitați. Vestea căderii, sub turci, a importantului oraş genovez, Caffa, l-a îngrijorat foarte tare pe Ştefan cel Mare. Vestea cea proastă o află pe 20 iunie 1475, iar atacul turcesc asupra Țării Moldovei îi părea iminent. Întăreşte zidurile Cetății Albe, măreşte numărul ostaşilor din garnizoană, o aprovizionează cu ceea ce trebuie, pentru a rezista unui asediu greu şi îndelungat. Chiar în

ziua când a aflat despre căderea Caffei, din Iaşi, el porunceşte celor trei boieri trimişi la Matei Corvin, încă din ianuarie 1475 şi care se întorceau spre Ţara Moldovei, ce se aflau la Bistriţa, să trimită un curier regelui Matei Corvin şi să-i ceară să vină cât mai repede în ajutorul său. S-au păstrat poruncile lui Ştefan cel Marc, către solie ele purtând pecetea singulară, inconfundabilă a chiar cuvintelor lui Ştefan cel Mare: *„De aceea, voi fără zăbavă, îndată ce veţi vedea această carte, la moment să vă sculaţi şi să grăbiţi cu solii ce vin împreună cu voi de la regele Matei către noi şi să trimiteţi un curier grabnic cu scrisorile voastre şi cu acele ale solilor care vin către noi împreună cu voi, care curier trebuie să alerge ziua şi noaptea către regele Matei şi să-i dea de ştire despre aceşti duşmani ai creştinătăţii şi să-l roage să grăbească a veni în ajutorul nostru cu toate puterile sale, ziua şi noaptea, ca să nu ne lase să pierim noi şi ţara noastră, călcaţi de aceşti păgâni fără de lege. Şi să nu îndrăzniţi să vă opriţi cumva în vreun loc cu solii regelui Matei, ci să veniţi cu ei la noi, ziua şi noaptea, pe cât se va putea mai degrabă; altfel să nu faceţi”.* Ştirile pe care Ştefan cel Mare le trimite soliei trebuiau preluate de un curier sau „umblător” cum îi zicea Ştefan cel Mare, care, fără zăbavă, călărind *„ziua şi noaptea”,* trebuia să ajungă în cel mai scurt timp la Buda pentru a-l înştiinţa pe Matei Corvin despre căderea Caffei şi atacul iminent al lui Mahomed al II-lea asupra Ţării Moldovei. Tot acum, la 20 iunie 1475, Ştefan cel Mare află că în portul său, Cetatea Albă, a sosit „o corabie de italieni din Mangop”condusă de „corăbierul Filip”, iar o căpetenie tătărească, Aia, venind la el, la Iaşi, îl vesteşte că Alexandru, cumnatul său, a reuşit să ocupe Mangop „moşia lui părintească”, după trei zile de luptă (Alexandru primise de la Ştefan cel Mare trei sute de

călăreți, ajutor important pentru cucerirea cetății). Iscoadele lui Ştefan cel Mare i-au descris cum a decurs asediul Caffei, l-au informat pe Domn despre „un țar tătăresc" aflat în cetate şi care, împreună cu cei o mie de luptători ai săi a facilitat, prin trădare, cucerirea uşoară a oraşului genovez, fapt ce-l convinge pe Ştefan cel Mare că „s-au unit tătarii cu turcii". Aceleaşi „iscoade ale noastre" îi dau lui Ştefan cel Mare „veste temeinică", precum că o foarte mare armată otomană vine împotriva țării sale, „pe apă şi pe uscat", în fruntea ei aflându-se însuşi sultanul Mahomed al II-lea „ca să cucerească în persoană țara noastră, cu toată puterea lui şi cu toată oastea lui, şi cu toată puterea Țării Munteneşti; *căci muntenii sunt pentru noi ca şi turcii"'* (s.m., G.M.). De aici tonul dramatic folosit de Ştefan cel Mare, din credința sa că atacul lui Mahomed al II-lea e pe cale să se producă imediat; de aici tonul imperativ cu care este îndemnată solia care fusese la regele Ungariei, Matei Corvin, ca să se grăbească, să vină spre Iaşi, iar „umblătorul" trimis la Matei Corvin să-i vorbească regelui ungur, răspicat, de marea primejdie pe cale de a se prăvăli peste Țara Moldovei; şi să vină „iute şi cât mai grabnic cu putință, şi ziua şi noaptea cu toate puterile Măriei Sale... Împotriva acestor turci blestemați".

Strigătele de ajutor ale lui Ştefan cel Mare au răsunat în pustiu. Matei Corvin n-a putut fi clintit din poziția sa ostilă față de Ştefan cel Mare, cu atât mai puțin interesat să se apropie de acele „margini"' unde se afla Țara Moldovei, margini însă unde s-au purtat în acei ani cele mai importante confruntări dintre civilizația creştină şi cea musulmană, iar rezistența eroică a românilor, sacrificiul lor au închis, pentru câteva decenii, expansiunea otomană la Dunăre şi spre Centrul Europei.

Solii unguri veneau, împreună cu cei trei mari boieri moldoveni, Standul, Duma şi Mihău, în Ţara Moldovei, la Ştefan cel Mare să negocieze un tratat moldo-maghiar. Ştefan cel Mare, simţind dureros indiferenţa, chiar ostilitatea, regelui polon, căruia-i recunoscuse suzeranitatea, dându-şi seama că de la polonezi, nu va primi vreun ajutor, îşi struneşte teribila sa mândrie, şi acceptă, dintr-o nevoie grea, ceea ce nu putuse fi convins cu forţa: suzeranitatea lui Matei Corvin.

Relaţiile dintre Ştefan cel Mare şi Matei Corvin fuseseră, de altfel, reluate, mai de mult, de vreme ce, pe lângă ajutorul moldovean, Basarab Ţepeluş îl avea şi pe cel al ungurilor, atunci când va fi instalat domn, pentru scurtă vreme, în toamna târzie a anului 1474 .

La normalizarea relaţiilor moldo-maghiare au contribuit şi excelentele legături ale lui Ştefan cel Mare cu oraşele ardelene, în primul rând cu Braşovul, ce a constituit pentru Ştefan cel Mare un adevărat arsenal, de unde îşi cumpăra armele necesare înzestrării oştirii. Dar ceea ce trebuia să-i apropie şi mai mult, pe cei doi puternici monarhi, Ştefan cel Mare şi Matei Corvin, era faptul că ambele state, Ţara Moldovei şi Ungaria, erau direct vizate de politica expansionistă a lui Mahomed al II-lea. Lui Ştefan cel Mare, fireşte, nu-i erau străine adevăratele gânduri ale lui Matei Corvin cu privire la sine şi ţara sa, cum nu i-au rămas neştiute „meritele" cu care regele ungur s-a lăudat, în faţa Europei, pe care, chipurile, le-ar fi avut, în biruinţa de la Vaslui. Numai dintr-o presantă şi de neocolit nevoie, va accepta el, biruitorul de la Baia şi de la Vaslui, să-şi calce pe inimă recunoscându-se vasal regelui ungur.

Ştefan cel Mare jură credinţă regelui Ungariei, în faţa solilor acestuia, în tabăra sa de la Iaşi, unde se afla cu toate forţele sale, în aşteptarea atacului otoman (12

iulie 1475). Prin tratatul cu Ungaria, Ştefan cel Mare promite ajutor lui Matei Corvin contra tuturor duşmanilor, cu excepția regelui Poloniei, angajându-se să participe, în persoană la luptă împotriva turcilor (!!) atunci când regele ungur o va face şi el, şi să nu primească fugari unguri în țara lui. Şi Matei Corvin se angajează, față de Ştefan cel Mare, să nu primească fugari moldoveni în regalul său, chiar de-ar fi de os domnesc, să respecte drepturile moldovenilor aflați cu negoțul în țara sa, să-I apere pe Ştefan cel Mare ca pe propria sa persoană *„afară numai dacă nu vom fi ocupați cu afaceri mai importante de ale regatului nostru, în care caz promitem să-i dăm ajutor şi favoare din regatul nostru după puterea noastră”.*

Tratatul cu Ungaria Ştefan cel Mare l-a semnat, în aceste condiții, doar pentru că simțea că țara sa e în pericol de moarte. A înțeles el mai bine decât oricine ce voia să zică Matei Corvin, anume că îl va ajuta dacă nu va fi *ocupat cu afaceri mai importante.* Ce probleme puteau fi, şi pentru Ungaria, ca şi pentru Țara Moldovei, mai importante, decât lupta cu Imperiul otoman, de care depindea însăşi supraviețuirea ambelor state? Este limpede că chiar din momentul semnării tratatului moldo-ungar, Matei Corvin nu avea de gând să respecte angajamentul de a-l ajuta pe Ştefan cel Mare, în luptele cu Imperiul otoman. Regele Matei Corvin a urmărit să-l lege, într-un fel sau altul, pe Ştefan cel Mare de el, ca să-şi astâmpere foamea de glorie, măcar pe această cale, şi să se laude, în Europa, că Domnul Țării Moldovei este un „căpitan” al său!!!

După cum se ştie, de pretextul luptelor cu turcii Matei Corvin se va folosi pentru a primi mari sume de bani, strânse şi date, lui, de Papă şi nu numai. Aşa, când în urma cererilor lui Ştefan cel Mare, către Papă,

de a fi ajutat cu bani, Papa îi cere regelui ungur ca, din banii ce-i dăduse, să-l ajute şi pe Domnul Țării Moldovei, regele ungur îi răspunde Papei, la 3 noiembrie 1475: „Luând deci, după cererea Sfinţeniei Voastre, armată de apă şi de uscat, am făcut până acum greu drum şi mă silesc ca nu numai pe moldoveanul, care îmi este supus, ci chiar şi orice alte provincii creştine să le apăr de neamul devastator". Matei Corvin n-a făcut nici un *„greu drum",* n-a organizat nici o campanie serioasă împotriva turcilor, iar „moldoveanul" nu va primi nici un ostaş ungur în apropiata bătălie cu *„neamul devastator".*

La atâtea semne de rea credință, față de Ştefan cel Mare, de care a dat dovadă Matei Corvin, se mai adaugă şi aceea, premeditată, a unei totale lipse de loialitate față de o țară şi un domn creştin, față de care se legase prin tratate şi jurăminte. Singurul câştig al tratatului semnat cu Matei Corvin a fost cetatea Ciceu, pe care acesta o cedează Domnului Țării Moldovei ca loc de refugiu, în caz că şi-ar pierde tronul şi țara, în urma războaielor cu turcii. Alianța aceasta (formală din toate punctele de vedere, căci una din părți nu-şi va onora obligațiile), cu ungurii, l-a nemulțumit foarte tare pe regele Cazimir al IV-lea. Aşa reiese din *Cronica* lui Jan Dlugosz:

„Mathias trimise o ambasadă la Ştefan ca să-l atragă spre Ungaria, dezbinându-l de craiul Poloniei ... făgăduindu-i tare ajutor împotriva turcilor. Măcar că Ştefan avea mare nevoie de un asemenea ajutor, totuşi nu s-a putut aduce prin craiul Mathias ca să se lase de poloni sau să se scoale asupra lor, după cum doreau ungurii. Deci Cazimir craiul, îngrijorându-se şi temându-se de nestatornicia lui Ştefan, pentru ca şi mai tare să-l lege de el, a trimis la dânsul către Sfânta Maria Mică pe Andrei Borzischowiscki de l-au jurat din nou". Şi polonezii ştiau de ce s-a recunoscut vasal Ungariei,

Ştefan cel Mare, pentru acel „fare *ajutor”* contra turcilor, şi care nu va veni niciodată.

Oricât ar părea de ciudat, tocmai insistențele repetate ale ambelor regate vecine, Ungaria şi Polonia, de a-l avea ca vasal, pe Ştefan cel Mare, nu împuținează deloc meritele sale, ci le cresc. Ambii regi vecini au promis multe pentru ca să-l aibă pe eroul Creştinătății alături, pentru a-şi spori faima lor cu faima aşa-zisului lor vasal. Ambii regi vecini şi-au dat seama, îndeosebi după marea victorie de la Vaslui, că au ca vecin un stăpânite r deosebit de puternic, dacă a reuşit, cu forțe proprii, să distrugă o atât de mare oaste turcească.

Există semne că vestea marelui triumf al lui Ştefan cel Mare, din ianuarie 1475, de la Vaslui, în loc să aducă veselie la Cracovia şi Buda, mai mult i-a întristat şi umplut de invidie neagră pe cei doi monarhi. Tocmai datorită acestei temeri reale, că ajutându-l pe Ştefan cel Mare să-l înfrângă pe cuceritorul Constantinopolului, puterea şi faima Țării Moldovei ar fi crescut şi mai mult, cei doi regi l-au amăgit cu făgăduieli de ajutor. Refuzul lui Matei Corvin, cât şi al lui Cazimir al IV-lea, de a ajuta Țării Moldovei şi pe Ştefan cel Mare, în cumplita vară a anului 1476, a fost, aşadar, unul deliberat, premeditat.

Matei Corvin, în loc să-l ajute pe Ştefan cel Mare, „ar fi dorit mai curând să-l vadă în fundul pământului decât în capul creştinătății”, iar Cazimir al IV-lea, când sultanul Mahomed al II-lea şi oastea sa se pregăteau să atace Țara Moldovei, la 1476, a dat porunci ca „să meargă toată țara rusească, Podolia şi țara Belții, să stea de strajă la margine; iar ajutor lui Ştefan cel Mare n-a vrut să-i dea”. Se vede că puterea Țării Moldovei lui Ştefan cel Mare era deosebit de mare, de vreme ce doi regi vecini, în ciuda legămintelor şi promisiunilor făcute, au preferat să stea *„de strajă la margine”* când vecinul

lor ducea o luptă aşa de grea; iar de această putere ambii monarhi vecini se temeau, preferând s-o vadă împuținată sau sfărâmată, decât sporită şi consolidată printr-o altă victorie la care şi-ar fi adus şi ei contribuția. Totuşi, pentru a-i arăta lui Ştefan cel Mare că-i este de folos, că-l ajută regele Poloniei, Cazimir al IV-lea promite o intervenție diplomatică pe lângă sultanul Mahomed al II-lea în favoarea Domnului Moldovei. Iar Matei Corvin pentru a justifica față de Papă marile sume de bani primite, va declanşa în toamna anului 1475 mici lupte cu turcii în Bosnia. II eliberează pe Vlad Țepeş, la sfatul lui Ştefan cel Mare, dându-i un corp de oaste (4.000), cu care acesta se bate cu turcii, şi, după un asediu de o lună, cucereşte, de la turci, cetatea Sabacz. Cu această mare „biruință" se încheie şi războiul regelui ungur cu turcii. Nu uită, însă, Matei Corvin, să scrie Papei arătând „sacrificiile" făcute, şi să se laude în Europa că poartă război cu turcii. Este sigur că toate aşa-zisele lupte ale lui Matei Corvin, cu turcii, au fost purtate din obligație şi nu din convingere. Fiul lui Iancu de Hunedoara ținea mult să fie cunoscut drept „apărătorul creştinătății", în Europa, mai ales că Papa îl recunoştea ca atare şi-i umplea, periodic, visteria. Iar cel care era un „adevărat atlet al credinței creştine" (Sixt al IV-lea), Ştefan cel Mare, în afara vorbelor frumoase nu va primi nimic, fiind lăsat, singur, să lupte pe viață şi pe moarte, cu duşmanul întregii creştinătăți, Imperiul otoman.

În lunile acelea înfrigurate, de dinaintea invaziei otomane de la 1476, în aşteptarea atacului lui Mahomed al II-lea, solii lui Ştefan cel Mare l-au căutat, în mod deosebit, şi pe Papa Sixt al IV-lea. Pentru a-l îmbuna, pe Papă, Ştefan cel Mare trimite la acesta, ca soli, doi preoți catolici, Petru şi Cataneu, pe care-i făcuse şi membri ai

Sfatului Domnesc. Petru este numit episcop peste catolicii din Țara Moldovei, de domn, iar Papa îi întăreşte actul, confirmându-l. Sixt al IV-lea renunță la banii ce i s-ar cuveni ca şef al Bisericii Catolice, ce se strângeau din Țara Moldovei, lăsându-i lui Ştefan cel Mare. Când este rugat să-l ajute pe Domnul Țării Moldovei cu bani, după cum se ştie, el răspunde că aceştia au fost dați lui Matei Corvin „crezând că tu porți alături de acesta război contra neamului spurcat". De la Papă, în afara vorbelor frumoase şi a „prețuirii Scaunului Apostolic", Ştefan cel Mare nu va primi nici un alt ajutor.

Şi de la Veneția, ca o putere însemnată ce se războia de ani buni cu Imperiul otoman, Ştefan cel Mare spera să primească ajutoare. Cei doi soli ai săi, Petru şi Cataneu, întorcându-se de la Roma, s-au oprit la Veneția, în fața Senatului căreia au prezentat gândurile, hotărârea lui Ştefan cel Mare de a continua lupta începută. Venețienii erau bucuroşi că turcii aveau încă un duşman puternic cu care să lupte şi i-au promis lui Ştefan cel Mare ajutoare. Dar când, şi venețienilor, solii lui Ştefan cel Mare le cer bani, aceştia răspund că „cei 100.000 de ducați au fost destinați de Sfântul Părinte regelui Ungariei şi Veneția, care a dat banii, nu mai poate da alții şi lui Ştefan cel Mare, ceea ce ar face cu bună inimă dacă i-ar sta în putință; dar fiindcă domnul Moldovei, unit cu acela al Ungariei, duc împreună lupta contra necredincioşilor, se va putea şi el folosi de banii dați lui Matei şi Senatul, cu toate acestea, îşi va da silința dc a obține de la Papă o parte anume pentru Ştefan cel Mare, ceea ce însă va fi foarte greu" (*Aloisie Tăutu, Spirit „ecumenic" între Papalitate şi români pe vremea lui Ştefan cel Mare (1476), în Ştefan cel Mare şi Sfânt. 1504 - 2004. Portret în Istorie, Sfânta mănăstire Putna, 2003, p. 106; vezi şi Ştefan S. Gorovei, 1473:*

Ştefan cel Mare, Moldova şi lumea catolică, în Ştefan cel Mare şi Sfânt. 1504-2004. Portret în Istorie, Sfânta mănăstire Putna, 2003, p. 402. Ştefan S. Gorovei crede că „acțiunea lui Ştefan cel Mare declanşată la 1473, trebuie văzută ca o parte din proiectele Papei Sixt IV" (studiul citat, p. 396); cu greu poate fi acceptată asemenea ipoteză: mai degrabă Sixt IV s-a folosit, în „proiectele" sale, de Ştefan cel Mare, altfel nu poate fi explicat cum toate cererile de ajutor ale lui Ştefan cel Mare către Sfântul Scaun n-au fost onorate).

Aluzia că domnul Țării Moldovei ar fi supus regelui Ungariei, Matei Corvin, a determinat reacția energică a solilor moldoveni: „Amintitul Domn nu este întru nimic supus regelui Ungariei, ci este stăpân pe țara şi pe oştile sale şi va continua războiul, dacă va fi ajutat, chiar dacă nu va găsi altă cale pentru satisfacerea intereselor sale". Şi pentru a se înțelege şi mai bine că războiul cu turcii Ştefan cel Mare îl poartă cu de la sine putere, ca un adevărat stăpânilor şi împărat ce era, solul moldovean afirmă: *„Domnul a făcut războiul contra turcilor din îndemnul său propriu şi de bună voie şi e deplin stăpân pe țara lui".*

Aici, în aceste spuse, s-ar putea deosebi o cheie de a pătrunde adevăratele gânduri, intenții ale lui Ştefan cel Mare cu privire la rostul său şi al poporului său în istorie la acel timp: lupta pentru credință Veneția trimite un ambasador special pe lângă Ştefan cel Mare, Emanuel Gerardo, cu instrucțiuni de a oferi alianța Republicii, şi anume de a-i spune că Veneția îl consideră un bun prieten, că Ştefan cel Mare este admirat pentru strălucitele fapte, îndeosebi pentru marea victorie obținută împotriva turcilor din 1475. Gerardo, odată ajuns în Țara Moldovei, trebuia să cerceteze starea acesteia, numărul de locuitori, armata, puterea de atac

şi de apărare, ce fel de om este Ştefan cel Mare şi ce fel de relaţii are cu Matei, regele Ungariei, iar dacă ar observa că Ştefan cel Mare intenţionează să se împace cu turcii, să facă tot posibilul spre a o zădărnici! Tot prin Gerardo, Veneţia trimite lui Ştefan cel Mare o haină scumpă (postav aurit!). Atât Papa, cât şi Veneţia, dispuneau de resurse materiale şi financiare serioase, resurse cheltuite din plin, pentru a-i combate pe turci. Cu atât mai greu de crezut este faptul că Veneţia, cât şi Papalitatea, cu toate că ştiau bine ce făcuse şi ce făcea Ştefan cel Mare pentru cauza creştină, ce luptă mare susţinea şi ce grav pericol era gata să se abată asupra ţării sale, nu l-au ajutat pe Ştefan cel Mare. Trebuie să mai fie o explicaţie, în afara aceleia că toate sumele de bani strânse au fost date lui Matei Corvin, iar Republica lagunelor şi Sfântul Părinte au dat de fundul saculuI!!!

Ştefan cel Mare era stăpânilor peste o ţară ortodoxă; or, pentru cei ce se credeau singurii practicanţi ai dreptei credinţe (catolice), marele domn al Ţării Moldovei rămânea tot un principe „schismatic". Oricât de mari ar fi fost meritele lui Ştefan cel Mare, şi ale ţării sale, în lupta antiotomană, tot un stăpânilor „schismatic" rămânea în ochii Papei, departe de adevărata şi unica credinţă catolică (Sixt al IV-lea)! Pe lângă laudele, pe care eu le cred de circumstanţă, cu care Papa l-a îmbrăcat pe Ştefan cel Mare, exista un ascuns, foarte bine ascuns, sentiment de nemulţumire, că un monarh dintr-o ţară ortodoxă îşi asumă responsabilităţi nu doar pentru ţara sa, ci pentru tot ceea ce se numea atunci Creştinătate. Şi tocmai stăpânitorul acelei ţări ortodoxe reuşeşte ceea ce toată Creştinătatea nu reuşise: să provoace, inamicului comun, o grea înfrângere. Iar după biruinţa cea mare de la Vaslui, stăpânul acelei ţări ortodoxe, Ştefan cel Mare, li se adresează ca unor egali, regilor şi împăraţilor europeni,

vestindu-i de triumf, şi-i îndeamnă pe toţi să se ridice împotriva împăratului necredincioşilor după ce el, cu ajutorul Dumnezeului cel viu şi adevărat, i-a tăiat mâna lui cea dreaptă.

În ciuda faptului că Ştefan cel Mare, atunci când se adresează principilor europeni *li se închina cu prietenie tuturor,* tonul său apăsat, sincer şi mândru n-a plăcut multora. Cu atât mai mult, liderilor laici şi religioşi ai Catolicismului, în condiţiile în care, biruitor fiind, Ştefan cel Mare dădea semne că ar vrea să fie cap şi ocrotitor al Creştinătăţii orientale. În viziunea Papei, monarhii europeni catolici, dar în mod deosebit, Matei Corvin, regele Ungariei, trebuiau să fie adevăraţii apărători ai creştinătăţii, lor li se cuvenea toţi banii strânşi în scopul luptelor cu *păgânul asiatic;* numai aşa se poate explica nu că Papa nu l-a ajutat pe Ştefan cel Mare, ci motivul real, de ce anume au refuzat Papa şi Veneţia, în afara laudelor (care, privite din această perspectivă, sunt mincinoase) şi promisiunilor mari, să-l ajute real, pe Ştefan cel Mare şi poporul său. Că Ştefan cel Mare ar fi fost vasalul lui Matei Corvin şi că, dându-i banii strânşi acestuia, l-ar fi ajutat, indirect, şi pe Ştefan cel Mare, nu se poate susţine cu temei. Se ştia bine ce fel de om era, ce caracter avea, ce fel de lupte cu turcii purtase în trecut (după 1462) Matei Corvin, de vreme ce-l adusese, pe unul din predecesorii lui Sixt al IV-lea, Pius al II-lea, în disperarea de a spune că plecă personal, în cruciadă, împotriva otomanilor! Tot la fel de bine erau cunoscute în Europa adevăratele raporturi dintre Matei Corvin şi Ştefan cel Mare, înfrângerea grea pe care o suferiseră ungurii în Ţara Moldovei, precum şi adversitatea lui tenace faţă de Domnul Ţării Moldovei, de care nu se va vindeca până la moarte. Toate încercările lui Ştefan cel

Mare de a-i convinge pe Papă, Veneția, ş.a., erau, aşadar, (cum au şi fost) *sortite eşecului.*

Nu din neputința sau din pricini ce țineau de un ritual medieval, n-a fost ajutat Ştefan cel Mare de regatele vecine catolice în luptele cu turcii, ci pentru că n-au vrut să-l ajute, n-au dorit să-l ajute, refuzul fiind expresia unei viziuni meschine, machiavelice, în primul rând, din partea Papei, cât şi a lui Matei Corvin. Dacă tot a obținut o mare victorie asupra păgânului, şi-ar fi zis ei, să-l lăsăm să se bată în continuare, dacă se simte aşa de puternic, încât zice că i-a tăiat mâna dreaptă, să-l lăudăm cu vorbe mari şi frumoase, să-i dăm nădejdi de ajutor. De altfel, cum îşi permite acest principe schismatic, stăpân peste o țară aflată la periferia civilizației şi a Europei, să vorbească în numele creştinătății? Acestea vor fi fost, cu adevărat, gândurile Papei şi ale altora, cu privire la Ştefan cel Mare, şi nu altele, în ciuda pozițiilor oficiale.

Acum să revin la Mahomed al II-lea şi planurile sale nord pontice. După cucerirea Caffei, masacrarea şi deportarea populației, un număr de 300 de tineri, „de tot neamul", luați prizonieri au fost cruțați, fiind păstrați pentru Mahomed al II-lea. În drum spre Istanbul, tinerii respectivi au reuşit să ucidă paznicii, să se elibereze, îndreptând corabia către Cetatea Albă. Ştefan cel Mare pune mâna pe corabie, confiscă marile bogății ce erau pe ea, iar pe acei nefericiți sortiți sclaviei ticăloase, îi trimite la Suceava.

Auzind de incident, sultanul Mahomed al II-lea îl somează pe domnul Țării Moldovei să-i restituie corabia, prizonierii şi comorile. Secretarul şi vistiernicul sultanului, Angiolello, notează răspunsul negativ al lui Ştefan cel Mare, precum şi justificarea acestuia; „deoarece porturile sale sunt libere şi oricine poate să debarce şi să stea sau să meargă unde-i place" (*Jan*

Dlugosz, op. cit., în Portret în Cronică, p. 68; Angiolello dă cifra de 300, iar Jan Dlugosz scrie despre 150 de tineri destinați lui Mahomed al II-lea; mai de crezut este secretarul italian al sultanului, ca unul ce se afla, la acea vreme, chiar lângă Mahomed al II-lea, cu toate că ei este contrazis de relatarea lui Baldassar de Piscia către Papă, din 16 septembrie 1476. Ultimul îl informa pe Sixt IV, din Bratislava, despre cele petrecute în Țara Moldovei în vara anului 1476, ştirile fiindu-i date de cinci tineri genovezi care reuşiseră să fugă din Țara Moldovei cu prilejul marilor devastări pricinuite de invazia otomană. Cei cinci genovezi i-au spus lui Piscia că, după ce au ajuns la Cetatea Albă, au fost nu eliberați, ci dăruiți, ca robi, de Ştefan cel Mare „la nişte boieri din Suceava" (C./. Esarcu, Documente istorice inedite în arhivele Italiei, în Cultură şi civilizație, Conferințe ținute la tribuna Ateneului Român, Antologie, note şi prefață de Gheorghe Buluță, Edil. Eminescu, Bucureşti, 1989, p. 54.). Piscia scrie adevărul şi trebuie crezut. Relatarea sa, făcută în baza unor martori direcți, este deosebit de prețioasă cu privire la campania lui Mahomed al II-lea, împotriva Țării Moldovei, din vara anului 1476).

După cucerirea Caffei, la sfârşitul anului 1475, turcii se pregătesc să lichideze şi micul principat greco-genovez Mangop, unde stăpâneau ultimii Paleologi şi de unde îşi luase, Ştefan cel Mare, cea de-a doua soție, Maria (14 septembrie 1472). În preajma atacului turcesc, cetatea Mangop, „adevărat cuib de vulturi", intrase în război civil. Murind socrul lui Ştefan cel Mare, tatăl Măriei, cei doi frați, Alexandru şi Isac, îşi disputau stăpânirea asupra cetății. Ultimul, sprijinit şi de turci, reuşeşte să preia stăpânirea peste cetate, dar Alexandru fuge la Suceava, şi cu ajutorul lui Ştefan cel Mare, care îi dă 300 de călăreți, îl alungă pe fratele său. Cumnatul

lui Ştefan cel Mare, Alexandru, nu va domni decât puțin peste Mangop, deoarece, în decembrie 1475, turcii o iau cu asalt şi o cuceresc. Populația este masacrată, cei 300 de războinici moldoveni sunt decapitați, iar Alexandru şi familia sa sunt trimişi la Istanbul, unde vor fi şi ci uciși, în ciuda încercărilor lui Ştefan cel Mare de a-i elibera, printr-un schimb cu unii prizonieri turci capturați la Vaslui. Ca şi după cucerirea Caffei, şi după ocuparea cetății Mangop, flota turcă atacă, fără succes, Cetatea Albă. Din cauza bolii (guta), a timpului necesar ocupării cetăților nord-pontice şi a vasalizării tătarilor din Crimeea - unde-şi pune un protejat, Mengli Ghirai I (1468-1515) - Mahomed al II-lea nu reuşise să pornească, în 1475, împotriva Țării Moldovei. Dar toată lumea a înțeles că lovitura cea grea a *marelui turc* - aşa cum se spunea lui Mahomed al II-lea, în anul următor va cădea, necruțător, asupra lui Ştefan cel Mare şi a Țării Moldovei.

Deloc înfricoşat de puternica şi numeroasa oaste ce avea de gând să se abată asupra țării sale, Ştefan cel Mare elaborase un plan de luptă, care, de-ar fi izbutit, ar fi dus la încercuirea şi prinderea lui Mahomed al II-lea. Planul acesta el îl împărtăşeşte şi lui Cazimir al IV-lea şi consta în aceea că turcii ar fi fost lăsați, să înainteze, adânc, până spre nordul Țării Moldovei, dându-se lupte de hărțuire, încontinuu. Ajuns în nordul Țării Moldovei, şi cu ajutor polonez, turcii ar fi fost încercuiți şi nimiciți. De planul lui Ştefan cel Mare ştiau şi sfetnicii regelui polon, care îl îndemnau să se ridice la luptă împotriva turcilor, şi, după cum scrie Jan Dlugosz, „să nu părăsească pe Ştefan, care e un principe atât de puternic şi ilustru şi atlet al regatului său, ci concentrându-şi toate forțele să dea ajutor, nu atât lui, cât creştinătății întregi". Sfetnicii lui Cazimir al TV-lea

nu cunoşteau că ceea ce-l rodea pe rege nu era grija unei lupte cu turcii, ci tocmai faptul că Ştefan cel Mare era puternic şi ilustru; Cazimir al IV-lea nu putea să-l ierte pe Domnul Țării Moldovei că refuzase de atâția ani (de la 1460) să-i depună omagiul personal, făcându-l, de câteva ori, să-l aştepte zadarnic, luni bune, în localități din sudul regatului său, din vecinătatea Țării Moldovei. Şi, pentru a dovedi tuturor că se preocupă de soarta vecinului său, adică de Ştefan cel Mare şi țara sa, în primăvara lui 1476, regele Poloniei, Cazimir al IV-lea trimite soli la Mahomed al II-lea să-l roage, chipurile, să nu atace Țara Moldovei. *Adevărata misiune a acestor soli ai regelui polon a fost cu totul alta: să negocieze cu puternicul sultan un pact de neagresiune, relații de bună vecinătate, şi să evite prădarea Poloniei, după ce turcii ar fi ocupat Țara Moldovei.*

Trimişii polonezi l-au găsit pe Mahomed al II-lea la Varna, cu toate oştile sale, pornit împotriva Țării Moldovei. La rugăminții le lui Cazimir al IV-lea, ca sultanul să nu atace Țara Moldovei, Mahomed al II-lea pune condițiile cunoscute: Ştefan cel Mare să cedeze cetățile Chilia şi Cetatea Albă, să plătească tributul restant pe ultimii trei ani, să elibereze prizonierii turci capturați la Vaslui şi să-i restituie tinerii din Caffa ce se refugiaseră în Țara Moldovei. Demersul regelui polon a fost tardiv şi urmărea cu totul alte scopuri. El a avut, drept rost principal, nu să oprească atacul turcilor asupra Țării Moldovei, ci să negocieze ,cu sultanul, un acord de bună vecinătate. Faptul reiese limpede din scrisoarea lui Mahomed al II-lea către regele Poloniei, de la 19 mai 1476: „Voi trimite şi eu ambasadorii mei pentru ca prietenia frățească deja stabilită între noi să se închege mai puternic şi să se întărească”.

Aşadar, acesta-i motivul real al demersului diplomatic polonez, să stabilească *prietenia frățească* cu turcii, iar nu să-l ajute pe Domnul Țării Moldovei. Se poate afirma că avem de a face, din partea lui Cazimir al IV-lea, de un act grav de trădare a unui vecin şi „vasal", după cum zicea el că îi este Ştefan cel Mare.

Dacă Matei Corvin poate fi acuzat de rea credință, în relațiile cu Ştefan cei Mare, tot a schițat uneori mici gesturi de ajutor; regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, nu l-a ajutat pe Ştefan cel Mare nici în 1475, nici în 1476, cu măcar un singur oştean; mai mult, atunci când cuceritorul cetății lui Constantin vine împotriva Țării Moldovei, spre a o supune, cuceri, „suzeranul" negociază cu duşmanul, trădând-o fără scrupule, fiind de acord ca Țara Moldovei să fie anexată Imperiului otoman.

Înainte de Cazimir al IV-lea, şi Ştefan cel Mare trimise la Istanbul soli spre a negocia răscumpărarea lui Alexandru de Mangop, cumnatul său. Condițiile puse de sultanul Mahomed al II-lea erau bine cunoscute: plata tributului pe anii din urmă, renunțarea la Chilia şi Cetatea Albă, în favoarea turcilor, duşmanii săi, eliberarea prizonierilor turci capturați la Vaslui şi trimiterea tinerilor din Caffa la Istanbul. Cât priveşte soarta lui Alexandru, nu se ştia, de către Ştefan cel Mare, că el fusese decapitat. Solului lui Ştefan cel Mare i s-a arătat, de către turci, un alt bărbat, dându-l drept fratele Măriei de Mangop. Acesta înțelege înşelăciunea, dar se lasă convins, spunând că pleacă în Țara Moldovei după răspunsul lui Ştefan cel Mare. Cum lesne se deduce, toate pretențiile sultanului au fost respinse, şi, ca să răzbune moartea cruntă a cumnatului său, Ştefan cel Mare porunceşte ca un număr de turci, din cei luați prizonieri în 1475, la Vaslui, să fie traşi în țeapă.

În aşteptarea invaziei otomane Ştefan cel Mare îşi concentrează toate forțele de care dispunea în sudul țării. Era hotărât să-i oprească pe turci, prin luptă, la Dunăre. În preajma atacului duşman, Domnul Țării Moldovei a înțeles că nu va fi ajutat de nimeni, nici de Papă, nici de Veneția, cu atât mai puțin de cei doi regi vecini. Toate cererile sale de ajutor adresate întregii creştinătăți, timp de un an şi jumătate, n-au primit răspunsul aşteptat. Dar, la fel ca la Vaslui, era la fel de hotărât să se lupte cu duşmanul până la moarte, doar cu forțele proprii.

Din Bârlad, unde se afla cu oştile sale, scrie braşovenilor, la 5 iunie 1476: „Aflați scumpii noştri prieteni că deja avem război cu turcii păgâni şi suntem deja în tabără cu toate forțele noastre şi mergem în întâmpinarea turcilor"; peste alte câteva zile, din valea Berheciului, scrie, din nou, braşovenilor, să nu facă comerț cu muntenii „căci ei doresc pierirea noastră şi a întregii creştinătăți şi sunt supuşi turcilor".

Aşa după cum s-a văzut, Mahomed al II-lea a pregătit cu atenție expediția punitivă împotriva Țării Moldovei. Îşi concentrează mari forțe armate, tot la fel de numeroase ca şi la cucerirea Constantinopolului. Italianul Angiolello, care, din 1473, era secretarul lui Mahomed al II-lea şi îl însoțeşte pe sultan în expediția din 1476, afirmă că armata otomană cuprindea 150.000 de războinici. Angiolello, ca martor direct, rămâne cel mai credibil izvor pentru evenimentele verii anului 1476, petrecute în Țara Moldovei.

În mai 1476, oastea otomană părăseşte Adrianopol, trece prin Varna, îndepărtându-se spre Dunăre. Sultanul ordonă tătarilor să atace Țara Moldovei dinspre răsărit, iar lui Basarab Laiotă îi porunceşte să pregătească o armată de 12.000 de călăreți. Dacă

înaintea intrării lui Mahomed al II-lea în Țara Moldovei, un italian, la 23 mai 1476, notează că „Dumnezeu să-i dea lui Ştefan cel Mare victoria pe care atât de mult o dorim”, Basarab Laiotă, „prietenul” de o primăvară, îşi pregăteşte forțele să contribuie la înfrângerea lui Ştefan cel Mare. Nu-mi pot reprima îndeajuns sila ce o resimt față de cei ce vorbesc de *unirea în cuget şi simțiri,* a românilor, ca fiind un dat atemporal. Mult timp, în domnia lui Ştefan cel Mare, aşa cum se va vedea, muntenii i-au fost adversari constanți şi răi. Chiar Ştefan cel Mare va scrie, tot în aşteptarea atacului otoman, aşa cum am mai citat, la 20 iunie 1475, că „vine sultanul însuşi în persoană cu toată armata sa şi cu toată puterea 'larii Româneşti, căci muntenii sunt pentru noi ca şi turcii”. Pe lângă imensa armată de uscat, care, cu tătari şi munteni, ajunge uşor la 200.000 de oşteni, Mahomed al II-lea pregătise şi o flotă puternică (150 de vase), ce-i căra tunurile, proviziile şi care trebuia să cucerească Chilia şi Cetatea Albă. Ştefan cel Mare, cu întreaga sa oaste, aflând că sultanul Mahomed al II-lea se apropie de Dunăre avea intenția de a-l împiedica să o treacă, sau dacă o va trece să sufere pierderi grele. Chiar la începutul campaniei, în iunie 1476, flota turcă sprijinită de 10.000 de tătari atacă Cetatea Albă. Garnizoana moldoveană rezistă asalturilor, contraatacă duşmanul, provocându-i pierderi mari (sunt capturați 500 de ieniceri), iar, 5.000 de moldoveni luați în robie de tătari, sunt eliberați. La Dunăre, Ştefan cel Mare porunceşte ridicarea unor valuri de pământ şi a unei cetăți, tot din pământ, pe malul fluviului. În timp ce moldovenii luptau cu turcii la malul Dunării, 30.000 de tătari trec Nistrul, pârcălabul de Orhei, Gangur, neputându-i opri. Şi, după obiceiul lor de bandiți de stepă, tătarii devastează aşezări, pradă şi ucid,

înaintează spre Prut, îl trec pe la Ştefăneşti, pătrund în ținutul Botoşani, țintind capitala, Suceava. Familia lui Ştefan cel Mare, Maria şi copiii sunt puşi la adăpost în Hotin.

Despre luptele cu turcii, de la Dunăre, la 1476, Grigore Ureche scrie: „Acolo Ştefan vodă multu au nevoitu să nu-l lase să treacă Dunărea, ci n-au putut, că tătarii de o parte, turcii de altă parte, cu oaste fără număr ce venise, ci au dat cale turcilor şi au apucat de tătari, şi pre lesne bătându-i, i-au goni tu până la Nistru". La vestea că tătarii au intrat în țară, Ştefan cel Mare trece comanda trupelor de la Dunăre lui Şendrea, se pune în fruntea călăreților săi şi goneşte spre nord, spre a-i prinde şi a da lupta cu ei. Şi țăranii, ce formau grosul oastei lui Ştefan cel Mare, aflând de năvălirea tătarilor au cerut voie Domnului să-i lase să se ducă să apere casele şi familiile lor. Ştefan cel Mare îi învoieşte pentru 15 zile, după care trebuiau să se întoarcă, ceea ce aceştia au şi promis.

Lupta dintre tătari şi moldoveni din vara 1476 nu se ştie unde s-a dat, dar de încrâncenarea cu care s-au luptat moldovenii sub conducerea lui Ştefan cel Mare, a auzit şi Jan Dlugosz: „Ştefan s-a năpustit fără teamă asupra oastei tătarilor de a cărei putere se temea mai mult decât a turcilor. Şi cu ajutorul lui Dumnezeu i-a zdrobit şi nimicii într-un măcel crâncen şi cu atât forță i-a urmărit pe fugari că mai mulți a ucis în fugă, decât în luptă. Au fost cuprinşi tătarii de o frică atât de mare, încât lepădau nu numai armele, ca să fie mai uşori la fugă, ci şi arcurile şi tolbele, şeile şi mantalele ca aşa goi şi fără arme să poată scăpa...". Înfrângerea tătarilor este recunoscută şi de o căpetenie a lor, Eminek Mârza, într-o scrisoare către Mahomed al II-lea. Hanul tătar scrie sultanului că Ştefan cel Mare i-a atacat cu furie şi că

„au pierit mulți dintre noi, doi frați de ai mei au devenit martiri ca şi alți mulți luptători”; hanul recunoaşte că a reuşit să scape, în fugă, peste Nistru, „doar cu un singur cal de-al nostru. Noi înşine am venit cu un cal”.

În timp ce Ştefan cel Mare se lupta cu tătarii, turcii, aruncând 5 poduri peste Dunăre, au pătruns în Țara Moldovei. Domnul ordonă cumnatului său, Şendrea, să meargă la Suceava, să preia comanda cetății şi să moară, mai degrabă, decât să o predea turcilor. Altor luptători, puşi sub conducerea marelui boier Iuga, le porunceşte să caute un loc, în munți, şi să-l întărească puternic unde avea de gând să dea lupta cu puternicul şi numerosul duşman.

Ca şi în cazul expediției lui Soliman paşa, din ianuarie 1475, moldovenii distrug totul în calea invadatorului. Populația inaptă pentru luptă este retrasă în munți sau în adâncul pădurilor, satele date focului, grânele nerecoltate, arse, proviziile ascunse în gropi pregătite din timp, fântânile otrăvite. Pe direcția de înaintare a turcilor totul a fost distrus, pustiit. Basarab Laiotă, după ce turcii trec Dunărea, vine şi el cu forțele sale şi se alătură lui Mahomed al II-lea. Muntenii, în opinia lui Jan Dlugosz, „loveau pe moldoveni mai rău decât turcii”.

Ca la toate invaziile precedente abătute asupra Țării Moldovei, puternice detaşamente de călăreți moldoveni duc un necontenit război de uzură, hărțuind oastea duşmană. În ciocniri singuratice, din pădurile în care se retrăsese adânc cu ai săi, Ştefan cel Mare distrugea adesea mai ales pe cei care mergeau după nutreț. Şi pe turcii prinşi, fără să țină seama de vârsta sau de starea lor, sau îi jupuia de vii, sau îi trăgea în țeapă. Intrând în Țara Moldovei, sultanul Mahomed al II-lea credea că va găsi o țară bogată şi că proviziile nu-i vor lipsi, însă,

după cum a notat Angiolello, „... am găsit toate satele şi aşezările părăsite şi ogoarele arse... De asemenea, contele Ştefan a poruncit ca toate grânele să fie tăiate şi până şi papura din mlaştini şi, după ce s-au tăiat ierburile şi grânele, a pus să fie totul ars, astfel că sultanul a rămas păcălit, deoarece crezuse că găseşte ţara îmbielşugată în grâne şi păşuni, cum este ea într-adevăr, şi a găsit-o deşartă de oameni şi pretutindeni se ridica un praf de cărbune, într-atât încât umplea cerul de fum, şi de câte ori ajungeam la popas eram cu toţii negri la faţă". Ştefan cel Mare evită, cu bună ştiinţă, lupta directă, în câmp deschis, deoarece din armata sa de la început (circa 40.000 de oameni) mai rămăseseră doar 10-15.000. Toate cetăţile, Hotin, Orhei, Neamţ, Suceava, Chilia, Cetatea Albă, au fost înzestrate cu garnizoane, iar o parte din ţăranii ce primiseră învoire de la domn, ca să lupte cu tătarii, nu se întorseseră încă.

Aşa că, cu forţele ce le avea, Ştefan cel Mare se retrage din calea oştii sultanului sperând să-l aducă într-un loc adecvat, pregătit din vreme, unde să dea lupta decisivă. Bacău, Iaşi, Roman, Vaslui, Baia au fost incendiate la porunca lui Ştefan cel Mare. După un trimis al Papei, la Bratislava, Piscia, Ştefan cel Mare ar fi încercat să se fortifice într-o mare pădure de lângă Vaslui. Fiind prea departe de munţi, şi încă în calea duşmanului, el renunţă, retrăgându-se mai spre nord, în ţinutul Neamţ. Timp de 40 de zile, Mahomed al II-lea a căutat oastea moldoveană, de-a lungul şi de-a latul Ţării Moldovei, dar nu a găsit-o. Ţara Moldovei părea pustie, pretutindeni incendii şi fum gros, întâmpinau pe turci.

Bolile, lipsa de alimente, oboseala şi căldura verii, ambuscadele organizate de moldoveni slăbesc oastea otomană. Sultanul Mahomed al II-lea află, printr-o întâmplare, că Ştefan cel Mare şi oastea sa nu se găsesc

prea departe, poruncind iscoadelor sale să-i localizeze pe moldoveni. Într-o poiană largă, pe unde curgea pârâul Alb, în ținutul Neamțului, Ştefan cel Mare şi Curtea sa (10.000-12.000) s-au fortificat puternic. Au fost săpate şanțuri adânci în jurul taberei, copaci seculari au fost doborâți şi transformați într-u zid puternic; zeci de tunuri au fost amplasate în deschizăturile fortăreței, gata să întâmpine duşmanul.

Când avangarda turcă se apropie de fortăreața de la Valea Albă, condusă de Soliman paşa, Ştefan cel Mare ordonă cavaleriei sale să atace năprasnic. Turcii sunt respinşi cu pierderi mari. Soliman paşa decide să contraatace, iar moldovenii sunt nevoiți să se retragă în poiana întărită de la Valea Albă. Despre începutul luptei de la Războieni, Angiolello, observator de aproape al evenimentelor, notează: „Mergea în avangarda taberii sultanului amintitul paşă, Soliman, care fusese înfrânt în iarna de mai înainte, de Ştefan era aşezat cu tabăra în apropiere de 5 mile de amintita pădure unde era întărit zisul Ştefan, şi după masă, cam pe la orele 3, a ieşit Ştefan din ascunzişul său şi puse pe fugă oastea lui Süleymán şi ucise câțiva şi urmărindu-i până la corturi, a băgat groaza în avangardă. Paşa încalecă repede şi merse în contra şi s-au încăierat şi au căzut morți de o parte şi de alta. Însă fiindcă paşa avea armată mai numeroasă şi necontenit îi veneau ajutoare, Ştefan s-a văzut nevoit să se retragă în pădurea fortificată, unde sta nevătămat, şi se apăra cu tunuri şi făcea mari pagube turcilor...".

Prin acest atac de hărțuire începe marea bătălie de la Războieni, de la 26 iulie 1476. Respingând oastea lui Ştefan cel Mare, care, după cum notează Angiolello, se retrase nevătămat în fortăreața de la Valea Albă, în chiar acele ore Mahomed al II-lea ordonă atacul general

asupra taberei fortificate a moldovenilor. Când Ştefan cel Mare se pregătea să ducă una dintre cele mai dramatice şi sângeroase bătălii din viaţa sa, pe 26 iulie 1476, „aliaţii" săi, unguri, se adunau la Turda (25 iulie), iar pe ajutorul lor Ştefan cel Mare nu mai conta deloc. Alt cronicar turc contemporan, Tursun Bey, care a fost, şi el, alături de sultan, la lupta de la Războieni (Valea Albă), scrie că Ştefan cel Mare „şi-a transformat toată călărimea în pedestrime şi a aşezat caii şi carele ca un zid de cetate, în faţa armatei, a pus pe lângă aceasta foarte multe tunuri mai mari şi mai mici şi a aşteptat în acea poziţie întărită ca să se poată apăra până la înserat şi apoi la venirea nopţii să scape şi să-şi mântuie viaţa". La fel, Angiolello, scrie că Ştefan cel Mare „a dispus să taie o pădure şi s-a întărit în acel loc cu tunuri". Iar Sa'adedin afirmă că: „moldovenii erau într-o pădure ale cărei intrări au fost astupate cu copaci mari, şi mai înainte de a pune piciorul în pădure trebuia să se treacă peste un şanţ foarte adânc, în dosul căruia erau mărăcini şi bune baterii cu ostaşi armaţi".

Primul atac al turcilor asupra taberei moldoveneşti de la Valea Albă a fost primit cu foc nimicitor tras din zeci de tunuri. Ienicerii suferă mari pierderi, şi, descurajaţi, se culcă la pământ. Certaţi de sultanul Mahomed al II-lea, aceştia se ridică şi dau un asalt general, intrând în interiorul taberei moldovenilor. Acum s-a dat una dintre cele mai disperate şi eroice lupte duse vreodată pentru apărarea pământului românesc. Timp de câteva ore confruntarea a fost de o mare încrâncenare precum şi de o violenţă sălbatică sau, după cum scria cronicarul turc, Neşri, „s-au războit împărăteşte". Cad, vitejeşte, eroii cei mari şi nemaiîntâlniţi în istoria noastră. Val după val, turcii pătrund în interiorul taberei

lui Ştefan cel Mare. La căderea nopții, oastea lui Ştefan cel Mare este înfrântă.

Toate mărturiile păstrate despre lupta de la Valea Albă (Războieni) vorbesc despre eroismul şi dramatismul ei.

Ca de obicei, şi după cum era de aşteptat, cronicarii turci contemporani vorbesc despre o victorie totală a sultanului Mahomed al II-lea. Angiolello scrie: „Am pus pe fugă pe Ştefan, i-am luat tunurile şi l-am urmărit în pădure. Şi au fost morți 200 şi prinşi cam 800... dacă n-ar fi fost pădurea deasă şi întunecoasă din cauza înălțimii copacilor, puțini ne-ar fi scăpat". Cifra moldovenilor morți, dată de italian, este cu totul curioasă, ținând seama de violența luptei, şi este contrazisă, după se va vedea, chiar de însuşi Ştefan cel Mare. Iar Tursun Bey sublinia că „oastea moldovenilor a devenit pradă lupilor şi câinilor. Atâtea cadavre s-au adunat, încât văile adânci s-au prefăcut în munți înalți, iar sângele inamic a curs ca nişte pârae". La fel de categoric este şi Nesri: „Am ucis atâția necredincioşi, încât numai Dumnezeu le ştie numărul şi din capetele necredincioşilor au clădit minarete". Înfrângerea moldovenilor este accentuată şi de un alt cronicarul turc, Kodja Husein: „Cea mai mare parte a oastei moldovenilor a fost bătută şi tăiată în bucăți ... Măcelul cu care turcii au umplut cu acea ocazie pădurile a fost atât de mare, că din capetele tăiate au ridicat turnuri înalte. Cu toate acestea un mare număr din cei mai viteji ai noştri au rămas pe câmpul de luptă". Mahomed al II-lea, provocându-i o grea înfrângere lui Ştefan cel Mare, se simțea răzbunat pentru înfrângerea de la Vaslui din iarna anului 1475. Însă, pentru ca triumful său să fie deplin trebuia să ocupe Suceava, în primul rând cetatea, şi să instaleze un nou domn pe tronul Țării Moldovei sau

să o transforme în paşalâc. Planurile sultanului Mahomed al II-lea, în ciuda sângeroasei bătălii câştigate, vor da greş. Pierzând lupta de la Valea Albă, la căderea nopții Ştefan cel Mare şi ceea ce a mai rămas din oastea sa au reuşit să scape, refugiindu-se în pădurile Neamțului, unde-şi va căuta un loc ascuns atât de bine, încât nu se putea, decât cu mare greutate, să fie găsit. Ştim acest fapt dintr-o scrisoare a lui Ştefan Bathory către Matei Corvin, din 25 august 1476, în care notează că un om al său „l-a căutat pe Ştefan în Moldova vreme de mai multe zile şi, în sfârşit, cu multă osteneală l-a găsit în munți".

După marea bătălie de la Valea Albă (Războieni), din 26 iulie 1476, turcii iau prizonieri numeroşi moldoveni care se refugiaseră în fort, îndeosebi copii şi femei. Ne-o spune direct Sa'adedin: „Şi multe mii de moldoveni au căzut în robie, devenind sclavi... Nenumărați robi tineri şi sclave tinere din Țara Moldovei au căzut pe mâinile acelor luptători viteji ca leii, devenind o bogăție pentru petreceri". Miile de moldovence căzute în mâinile turcilor au fost violate cu sălbăticie aşa după cum o spune o sursă otomană: turcii „au îmbrățişat frumoasele moldovene şi au uitat de necazurile suferite".

După luptă, oştile otomane se răspândesc în țară, asediind cetățile Suceava, Hotin şi distrug ceea ce a mai rămas în picioare în țară în urma tătarilor. Țara Moldovei trecea prin cea mai grea cumpănă pe care o cunoscuse vreodată. Cetatea Sucevei, comandată de portarul Şendrea, rezistă eroic. Spre uimirea sultanului, Țara Moldovei nu se prăbuşeşte. Iar Jan Dlugosz, ca un om cinstit şi prieten al adevărului, notează: „Nici atunci Ştefan n-a fost cuprins de vreo frică, ci, din contră, dorind lupta, s-a luptat cu ai săi în chipul cel mai vitejesc. Cu toate acestea sultanul l-a biruit, dar n-a

nimicit mai mult de două sute din ai săi. Ceilalți, aproape toți, acoperiri cu felurite răni, s-au retras împreună cu Ştefan. ... Nici sultanul n-a avut victoria fără pierderi de vieți. Căci Ştefan şi ai săi s-au luptat cu atâta vitejie, încât se spune, că au căzut aproape 30.000 de turci". Iarăşi apare cifra de 200 de moldoveni morți în lupta de la Valea Albă, cifră care, ținând cont şi de alte mărturii, nu poate fi crezută. De altfel, dacă l-am crede pe Jan Dlugosz, cât şi pe Angiollelo, greu şi-ar imagina cineva că ar fi fost posibil ca, într-o luptă de sălbăticia aceleia de la Războieni, să fie ucişi zeci de mii de turci, iar moldoveni, doar două sute!!

Acceptând cifra de două sute de războinici moldoveni căzuți la Războieni (Valea Albă), ignorăm sacrificiul câtorva mii de eroi, către care trebuie să ne plecăm capetele în semn de recunoştință.

Mărturiile celor mai vechi cronici moldoveneşti despre lupta de la Valea Albă (Războieni) scot în evidență înfrângerea grea suferită de oştile Țării Moldovei. Astfel, *Letopisețul anonim al Moldovei* lasă posterității acelaşi mesaj laconic, dar măreț, de jertfă: „Şi biruiră atunci afurisiții de turci cu muntenii cei vicleni şi căzură acolo vitejii cei buni şi boierii cei mari, nu puțini şi feciorii cei buni şi tineri, şi oastea cea bună şi vitează şi chiar şi feciorii husari se înecară şi mare scârbă fu atunci în Țara Moldovei şi în toate țările şi domniile dimprejur". La fel de clar arată înfrângerea oştilor Țării Moldovei la Valea Albă (Războieni) şi *Cronica mol do-germană:* „I-au ucis turcii lui Ştefan voievod toată oastea şi pe boierii lui cei mari şi pe nobili, încât el însuşi a scăpat de acolo cu puțină oaste". *Cronica moldo-germană* ne spune, scurt, că turcii „au ars cu totul aproape toată țara, dar nu i-a putut lua nici un castel", fapt pentru care „împăratul s-a tras înapoi", iar Ştefan cel Mare cu oastea refăcută „le-a

rupt turcilor multă oaste". La fel şi *Letopisețele putnene* rezumă tregedia de la 26 iulie 1476 laconic: „Şi au tăiat oastea lui" sau „au căzut toată oastea lui Ştefan voievod". Grigore Ureche, bazându-se pe surse interne scoate în evidență eroismul moldovenilor şi grelele pierderi în oameni suferite de Țara Moldovei, marea lor jertfă, de la Valea Albă (Războieni): „Şi multă vreme trăindu războiul neales de ambele părți osteniți şi turcii tot adăugându-să oaste proaspătă şi moldovenii obosiți şi neviindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fieşte cum, ci până la moarte să apăra, nici biruiți dintru arme, ci stropşiți de mulțimea turcească, au rămas dobânda la turci. Şi atâta de ai noştri au perit, cât au înălbit poiana, de trupurile de a celor periți...".

Ceea ce s-a întâmplat la Valea Albă (Războieni) i-a marcat atât de profund sufletul lui Ştefan cel Mare, încât, după încetarea luptelor cu turcii, la împlinirea a două decenii după această tragedie eroică (1496), a poruncit să se zidească, pe locul bătăliei, peste o parte a osemintelor eroilor, o biserică. Este un fapt unic în istoria noastră, şi trebuie să fie înțeles aşa cum trebuie: Domnul Țării Moldovei, ridicând această biserică de la Războieni, a vrut se veşnicească memoria războinicilor săi, căzuți în acea zi tragică, dar şi glorioasă. Iar pisania de pe acest lăcaş poartă pecetea unică a personalității Domnului Țării Moldovei; a trece peste ceea ce el a spus, nu se poate, cu nici un chip: „În zilele binecredinciosului şi iubitorului de Hristos Domn, IO Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu Domnul Țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod. În anul 6984(=1476), iar în al domniei mele al douăzecilea curgător, s-a ridicat Mahomed împăratul turcesc, cu toate puterile lui răsăritene; încă a venit cu el şi Basarab voievodul numit Laiotă, cu toată Țara Basarabească. Au venit să prade şi să cucerească

Țara Moldovei. Au ajuns până la locul numit pârâul Alb, iar noi Ştefan voievod şi cu fiul nostru Alexandru am ieşit înaintea lor şi am făcut aici război mare, în luna lui iulie, în 26 zile. Şi cu voia lui Dumnezeu au fost biruiți creştinii de păgâni şi au căzut acolo mulțime mare din ostaşii Țării Moldovei. Atunci au lovit şi tătarii din partea aceea. Pentru aceasta, cu, Ştefan voievod am hotărât să înalț această biserică cu hramul arhistrategului Mihail, întru ruga sa şi a Domniei sale Maria şi a fiilor săi Alexandru şi Bogdan şi pentru pomenirea dreptcredincioşilor creştini care au căzut aice".

Aşadar, nici Ştefan cel Mare însuşi nu ştia câți ostaşi a pierdut în marea sa luptă de la Valea Albă (Războieni), dar ştia că au căzut foarte mulți, *„mare mulțime din ostaşii Țării Moldovei"*. Peste vorbele sale nu se poate trece, spusele altcuiva nu au nici o importanță, nu pot fi crezute. Ştefan cel Mare ştia cel mai bine ce s-a întâmplat în lupta de la Valea Albă (Războieni), ce pierderi a suferit, iar a le ascunde sau micşora nu stătea în firea lui. După ce Vlad Țepeş a fost ucis, în ianuarie 1477, din garda de moldoveni pe care i-o dăduse Ştefan cel Mare, două sute de războinici, au scăpat doar zece, aşa cum o spune chiar Ştefan cel Mare. Cunoştea Ştefan cel Mare câți oameni de-ai săi au căzut, apărându-l până la moarte pe Vlad Țepeş, şi nu ştia exact ce s-a întâmplat într-o luptă la care a luptat, şi el, cu spada în mână? Din acest motiv cred că trebuie să se renunțe la a crede că, în năprasnica bătălie din 26 iulie 1476, de la Valea Albă (Războieni) au murit doar două sute de moldoveni. De altfel, important este nu câți au murit, ci cum au murit ostaşii moldoveni: *nu fiştecum, ci stropşiți de mulțimea turceasca* (Grigore Ureche).

Aşa cum menționează *Letopisețul anonim al Moldovei,* şi boierii cei mari au murit vitejeşte la

Războieni. Dintre boierii ce făceau parte din Sfatul Domnesc înaintea bătăliei (22 mai 1476), în documentele următoare, numele all mari boieri au dispărut. Au căzut, cu siguranță, cu toții, la Războieni, apă- rându-şi domnul şi țara, lată numele all mari boieri, morți la 26 iulie 1476 în cumplita luptă de la Valea Albă (Războieni): *Mârza fiul lui Standul, vornicul Bodea, Luca, pârcălabul Cetății Albe, Cârstea Arbure, pârcălab de Neamț, Vâlcea, pârcălab de Roman, Paşcu, Buhtea, spătarul Mihău, stolnicul Bârsu, comisul Ilea Huru, postelnicul Iuga. Să le fim veşnic recunoscători, lor şi miilor de eroi moldoveni, ce au îmbrăcat, prin jertfa lor nemăsurată, vremurile lui Ştefan cel Mare, într-un destin istoric exemplar.*

Dacă pentru greci, Termopile, unde în 480 î.Chr., 300 de spartani în frunte cu regele lor, Leonidas, apără o trecătoare, într-o luptă inegală cu perşii, murind cu toții, constituie prilej de mândrie, cu atât mai mult, şi la o cu totul altă dimensiune, Războieni (Valea Albă) ar trebui să reprezinte, pentru noi, românii, un loc de neuitat, sfânt. Sacrificiul grecilor de la Termopile este cunoscut de o lume întreagă, pe când miile de eroi români căzuți la Valea Albă (Războieni) nu mai reprezintă nimic. Prin indiferența noastră câinească, dacă nu printr-un cinism de-a dreptul ticălos, am ucis şi posteritatea, atât cât o aveau, eroilor de atunci, scriind sau afirmând, ici colo, cu un dispreț pentru care moartea n-ar fi decât o răsplată prea blândă, că am fost cândva „scutul Europei" şi apărătorii creştinătății. Lucrurile aşa stau, Creştinătatea s-a apărat o clipă, atunci, aici (N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare).*

Şi turcii au suferit pierderi deosebit de mari în lupta de la Valea Albă, pentru că „cu atâta curaj a luptat Ştefan şi cu ai săi, încât se spune că au căzut aproape

30.000 de turci". După luptă, sultanul Mahomed al II-lea porunceşte oştii sale să se odihnească trei zile, pentru refacere. Apoi, oastea turcească înaintează spre nord, asediind câteva zile, fără succes, cetatea Neamțului, ce fusese pusă înaintea invaziei otomane sub comanda lui Cârstea Arbure (mort la Războieni).

Angiolello a notat cum a decurs asediul cetății Neamțului: „Făcând încercarea ca să cuprindă cetatea amintită s-au aşezat şapte tunuri mari şi în timp de 8 zile s-a făcut încercarea de a o cuceri, dar două din aceste tunuri mari s-au spart, iar cei care se aflau în cetate nici n-au voit să stea de vorbă cu noi şi toți se apărau cu tunurile şi nu le păsa de noi" (*Giovanni Maria Angiolello, op. cit., p. 318; la fel şi Jan Dlugosz ştia că, în vara lui 1476, după Războieni, „Sultanul, nehotărât şi neştiind ce să mai facă, se apucă să prăpădească Moldova cu foc şi jafuri. Foametea creştea din zi în zi, tocmai din cauza aceasta" (în Portret în Cronică, pp. 170-l71)*). Şi împotriva cetății Hotin, unde se afla refugiată familia lui Ştefan cel Mare, Mahomed al II-lea trimite detaşamente puternice însoțite de artilerie. Atacurile turceşti sunt respinse, Hotinul, ca şi celelalte cetăți, fiind de necucerit.

Refugiat în munți, Ştefan cel Mare nu pierde timpul, trimite curieri călări, în toate părțile, pentru a-i aduce, la oaste, pe țăranii întârziați sau a strânge pe oricine era capabil să lupte. Cu numeroasa sa oştire dispersată, vlăguită de lipsuri şi de atacurile neîncetate ale moldovenilor, din biruitorul de la Războieni (Valea Albă), sultanul Mahomed al II-lea, la începutul lunii august 1476, se vede pus în dificultate. Puterile lui Ştefan cel Mare se refăceau, căci, după cum scrie Jan Dlugosz, Ştefan cel Mare „şi-a restaurat puterile în toate chipurile posibile pentru noi lupte şi războaie", iar ale sultanului

scădeau, deoarece se găsea în țară străină şi duşmană şi pentru că „foametea e mare”. Eşecul sultanului Mahomed al II-lea de a cuceri cetățile Hotin şi Suceava, unde „fiind straşnic înfrânt” îl determină „să se retragă cu ruşine...”.

Cu armata slăbită de ciumă şi foame, pierzând mai mult de jumătate din oaste, Mahomed al II-lea decide să părăsească Țara Moldovei. Renunțând la campanie, sultanul îşi recunoaşte eşecul: venise în Țara Moldovei pentru a-l prinde pe Ştefan cel Mare şi a-l înlocui, sau spre a o transforma în provincie a imperiului său, vroise să zdrobească puterea militară a Țării Moldovei, dar se mulțumeşte cu o singură victorie, cea de la Valea Albă.

În zilele de după înfrângerea de la Valea Albă (Războieni), Ştefan cel Mare şi țara sa au trecut prin cea mai grea cumpănă posibilă. Au biruit, depăşind căderea unei singure zile, doar prin forțele proprii şi prin încordarea, la limită, a tuturor energiilor morale şi materiale.

Aflat într-o situație critică, dramatică, Ştefan cel Mare cere, încă o dată, ajutor lui Cazimir al IV-lea regele Poloniei. Chiar şi acum, când vecinul său era în primejdie de moarte, regele polon nu-i trimite lui Ştefan cel Mare nici un singur ostaş. Avusese grijă, după cum s-a văzut mai sus, să trimită oşteni în vecinătatea graniței cu Țara Moldovei, ca să stea *de strajă la margine.* Refuzul lui Cazimir al IV-lea de a ajuta Țara Moldovei a nemulțumit pe mulți nobili poloni, bărbați mândri şi războinici, care doreau lupta cu turcii şi să vină în ajutorul lui Ştefan cel Mare. Iar Jan Dlugosz nu-şi poate reprima dezaprobarea şi frustrarea pentru inactivitatea regelui polon Cazimir al IV-lea. Dacă polonezii ar fi venit în ajutorul Țării Moldovei, oştile lor şi cele ale Țării Moldovei i-ar fi provocat, în opinia

istoricului polonez, sultanului Mahomed al II- lea, un dezastru: „Ca o fiară prinsă în cuşcă ar fi putut să fie doborât prin un mare dezastru sultanul cu toate oştile sale de regele Cazimir şi armatele sale şi marea devastare a Moldovei să fie întoarsă împotriva lui, dar fiindcă n-a avut cine să învingă pe un inamic înfrânt şi de greutatea locurilor şi de foamete şi de ciumă ... acea fiară (sultanul) a scăpat din mâini şi gloria eternă a regelui Poloniei a fost evitată".

La începutul lunii august 1476, Mahomed al II-lea hotărăşte retragerea, a ceea ce a mai rămas din marea sa oaste, din Țara Moldovei. Într-o țară pustiită până la pământ negru, fără să cucerească vreo cetate, cu oştile lui Ştefan cel Mare refăcute, la pândă şi care îi dădeau lovituri grele, el nu mai avea nici o speranță în victorie. Angiollelo, scrie limpede: „Văzând sultanul că pierde vremea şi că foametea era mare, deoarece cei mai mulți se hrăneau cu carne şi miere şi ceva brânză, căci pâine nu se putea avea, nici nutreț pentru cai, câmpurile fiind peste tot arse ... ridică tabăra".

Retragerea turcilor din Moldova a fost precipitată şi a semănat mai curând cu o fugă în dezordine. Iar la fuga turcilor a contribuit decisiv faptul că Țara Moldovei, deşi lovită grav, nu s-a frânt, şi a stat alături de domnul său, al cărui caracter de cremene s-a dovedit acum mai clar ca oricând. Şi Grigore Ureche subliniază că, deşi înfrânt la început, la Războieni, Ştefan cel Mare nu a cedat, acționând cu energia sa caracteristică: „După poticala lui Ştefan vodă, ce au pierdut războiul, de sârgu au strânsu oaste ce au putut degrabă şi s-au dus după turci şi i-au ajunsu trecându Dunărea, la vreme de mas şi lovindu-i fără veste, i-au speriat de au căutat a fugi, lăsându pleanul şi tot ce au prădatu. Iară Ştefan vodă le-au apucat pleanul tot şi s-au întorsu înapoi cu

izbândă". Retragerea sultanului Mahomed al II-lea din Țara Moldovei, fără vreo ispravă deosebită, este menționată şi de trimisul Veneției, Emanuel Gerardo, care îşi anunță stăpânii, în august 1476, din Braşov, că „sultanul a ieşit din Moldova fără să fi ocupat nici un oraş (cetate) şi, afară de prada luată, n-a adus lui Ştefan nici o pagubă şi în toată Moldova drumurile sunt sigure".

Fuga lui Mahomed al II-lea şi a ceea ce a mai rămas din oastea sa, din Țara Moldovei i-a determinat pe cei doi regi vecini, Matei Corvin şi Cazimir al IV-lea, să se laude, iarăşi, că, a fost provocată de vestea că şi-au strâns oştile spre a-i veni în ajutor lui Ştefan cel Mare! Regele polon, după ce sultanul Mahomed al II-lea ieşise de zile bune din Țara Moldovei, convoacă dieta la Pietkrov (14 august 1476) şi dă ordin armatei să meargă în ajutorul lui Ştefan cel Mare!! Polonezii nu s-au mişcat din țara lor, n-au trimis un singur călăreț în ajutorul Moldovei, dar faptul nu-l împiedică pe Cazimir al IV-lea să strângă impozite, în octombrie 1476, chipurile, pentru apărarea Moldovei! Chiar Jan Dlugosz nu cruță pe regele polon Cazimir al IV-lea pentru această laudă deşartă. Oastea polonă adunată în toamna lui 1476, n-a văzut picior de turc, dar, spune acelaşi Jan Dlugosz, „în chip vrednic de râs şi păgubitor pentru părțile galițiene, timp de mai multe săptămâni ostaşii, stând în tabără, tulburau şi mâncau pe ai lor, nu pe turci, şi mai multe furturi şi prădăciuni făceau zilnic împotriva concetățenilor lor decât asupra duşmanilor".

Insă cea mai josnică şi de rea credință poziție, față de Ştefan cel Mare şi țara lui, la 1476, a avut-o, fireşte, regele „apostolic", Matei Corvin. Se ştie că prin tratatul moldo- maghiar de la Iaşi, din 12 iulie 1475, Matei Corvin, regele Ungariei, se angaja să-l ajute pe Ştefan cel

Mare în luptele cu turcii, aceeaşi obligaţie revenind şi lui Ştefan cel Mare. Este bine să se spună răspicat că regele Ungariei, Matei Corvin, dintru început, nu a avut de gând să-l ajute pe Ştefan cel Mare. Aşa, şi nu altfel, trebuie înţelese cuvintele din tratat că îl va ajuta pe Ştefan cel Mare *„numai dacă alte afaceri importante ale regatului”* nu l-ar reţine sau împiedica. Dacă ar fi avut sinceritatea necesară şi conştiinţa cinstită într-un an de zile, din iunie 1475 şi până în iulie 1476, putea să strângă trei oşti, şi nu una, pentru a-i veni în ajutor leului moldovean. Nu trebuie decât să comparaţi cuvintele lui Ştefan cel Mare către cei trei soli ai săi, din 20 iunie 1475, care se reîntorceau de la Buda, aflaţi în acel moment la Bistriţa, în Transilvania, cărora le poruncea să trimită un curier la Matei Corvin, care curier să alerge ziua şi noaptea, noaptea şi ziua, să-l anunţe pe rege să-i vină în ajutor. Atunci, în iunie 1475, după căderea Caffei, Ştefan cel Mare se afla sub presiunea unui atac otoman pe care îl credea iminent, de aici dramatismul cuvintelor sale. Cu toate că îşi călcase mândria şi îl acceptase de suzeran pe regele ungur, Ştefan cel Mare va fi înşelat, încă o dată, de acesta. Când ostaşii Ţării Moldovei, sub ochii lui Ştefan cel Mare, luptau cu bărbăţie la Războieni (Valea Albă), ungurii de-abia se adunau la Mediaş sub comanda lui Ştefan Bathory. Matei Corvin nici nu se oboseşte să însoţească armata, deoarece avea *afaceri mai importante* de rezolvat: o aştepta pe Beatrice de Neapole (pe care turcii au fost la un pas să o prindă chiar pe teritoriul regatului maghiar) cu care vroia să se însoare. Când sultanul Mahomed al II-lea era de zile bune în sudul Dunării, după ce, fugind ruşinos din Moldova, ungurii ajung la Breţc, lângă Oituz, ca să stea *„de strajă”* la margine, şi ei, ca şi oamenii lui Cazimir al IV-lea!!! Când

oastea ungurească condusă de voievodul Transilvaniei, Ştefan Bathory, a vrut să intre în Țara Moldovei, Ştefan cel Mare n-a fost de acord. La ce-i putea folosi lui Ştefan cel Mare un „aliat", acum, după ce oastea otomană fusese izgonită, decât să-l împovăreze cu alte griji, într-o țară cu totul distrusă? Matei Corvin, în nota lui obişnuită, nu scapă prilejul, din nou, să se laude că oastea sa l-a alungat pe sultanul Mahomed al II- lea, că *meritele* i se cuvin lui şi numai lui: „îndată ce Mahomed a aflat că oastea mea se apropie a ridicat asediul (care asediu? -n. m., G.M.) şi lăsând în părăsire lunurile s-a pus pe fugă ruşinoasă şi nu s-a odihnit timp de 3 zile cât a ținut drumul Dacă Matei Corvin mințea cu neruşinare pe regii şi principii europeni cum că din cauza lui Mahomed al II-lea fugise din Țara Moldovei, Jan Dlugosz nu putea fi înşelat. În acest sens el notează: *„regele Matia al Ungariei, lăudându-se pe sine cu această întoarcere a sultanului, scria, prin scrisorile sale, că sultanul nu s-a întors, ci a fugit de frica apropierii sale". Învățatul polonez ştia şi motivul de ce Matei Corvin mințea, anume, ca să primească iarăşi bani de la Papă, Ferdinand, regele Neapolelui, alți principi italieni (va primi 200.000 de galbeni - n.m.), în afară de „ducele Mediolanului care nu s-a lăsat să fie înşelat".*

Este uşor de constatat comportamentul lipsit de noblețe al lui Matei Corvin față de Ştefan cel Mare şi, la fel de lesne ne este de a-i descoperi minciunile. Sultanul îşi începuse retragerea din Țara Moldovei încă în primele zile ale lui august 1476, când oastea ungurească se afla, atunci, în mijlocul Ardealului, sultanul neavând cum să ştie că ungurii se pregătesc să vină împotriva sa. Turcii părăsesc Țara Moldovei pentru că sunt înfrânți în toate luptele susținute în jurul cetăților Hotin, Neamț, Suceava, pentru că foametea, ciuma, căldura şi o țară

cu totul pustiită făceau imposibilă menținerea lor în Țara Moldovei. Iar călăreții moldoveni (Ştefan cel Mare îşi refăcuse armata repede, la începutul lui august 1476 avea o armată de 16.000 de războinici), văzând distrugerea țării lor, îi loveau prin surprindere, cu atâta îndrăzneală şi violență, încât dacă Mahomed al II-lea ar mai fi zăbovit în Țara Moldovei, din marea armată, cu care venise, n-ar mai fi rămas nimic.

Tenacitatea aceasta sălbatică cu care şi-au apărat moldovenii şi domnul lor, țara, dârzenia constantă cu care au îndurat toate sacrificiile, credința lor tare că n-au voie să se lase îngenunchiați, cu nici un chip, au provocat strălucitului sultan otoman Mahomed al II-lea un eşec de proporții. Mărturiile contemporane vorbesc despre campania lui Mahomed al II- lea, din 1476, în Țara Moldovei, ca despre un dezastru, pierderile otomanilor depăşind 50.000 de oameni. În pofida laudelor obraznice, cinice ale celor doi regi vecini, Matei Corvin şi Cazimir al IV-lea, ungurii şi polonezii, n-au ucis un singur turc, în Țara Moldovei, în cumplita vară a lui 1476 sau după cum s-a exprimat cronicarul polonez, Bielski, despre Cazimir al IV-lea „nefăcând nimic".

Şi pentru că sursele interne o confirmă, pe urmele sultanului fugar, şi al armatei sale, mai motivat şi înverşunat ca niciodată, călărea însuşi domnul Țării Moldovei, cu războinicii săi, cei mai buni din Europa, după ce reuşiseră, şi de astă dată, să bată armatele unei temute puteri imperiale. Moldovenii îi ajung pe turci la vadurile Dunării, îi zdrobesc, eliberează robii şi *se întoarse înapoi cu izbândă* (Grigore Ureche).

Î*n doar doi ani, 1475 şi 1476, Țara Moldovei, suportă două invazii turceşti copleşitoare. De una singură, doar cu forțele sale, țara, stând alături de domnul său viteaz, s-a luptat cu înverşunare, se jertfeşte cu noblețe curată,*

triumfă împotriva celui mai temut şi puternic Imperiu al vremii, demonstrând, în primul rând sieşi, dar şi unei Europe uimite şi indiferente, setea de libertate a unui popor mândru şi viteaz.

XIII. Continuarea luptelor cu turcii. Pacea din 1480-1481. Eşecul planului antiotoman (1476-1482)

Marea oaste otomană ce invadase Țara Moldovei în vara anului 1476 a fost respinsă şi înfrântă, de către oştile româneşti est carpatice, după o lună de lupte crâncene. Turcii, suferind pierderi deosebit de mari (peste 5.0000 de oameni), înfrânți sub zidurile cetăților Țării Moldovei, sunt forțați să se retragă, abandonând tunurile şi toate maşinile de război, ieşind din statul românesc est-carpatic, în fugă şi dezordine. Cu o parte a oştii sale, Mahomed al II-lea se retrage, prin Țara Românească, iar Dunărea o trece pe la Nicopole; altă parte, din ceea ce mai rămăsese din ea, părăseşte Țara Moldovei, după ce Ştefan cel Mare o ajunge la Dunăre şi îi provoacă pierderi grele, trecând marele fluviu spre Dobrogea. Şi Țara Moldovei a suferit pierderi mari, grele, în cumplita vară a anului 1476. În urma invadatorului, rămăsese o țară pustiită: sute de aşezări distruse, rezervele de hrană reduse, ogoarele arse, pierderi umane considerabile. Țara Moldovei înfruntase de una singură un pericol copleşitor, dar, cu toate că se clătinase, nu se prăbuşise.

Ungaria şi Polonia, legate prin tratate de Țara Moldovei, dar şi de o luptă împotriva unui duşman comun, nu făcuseră nimic spre a-l ajuta pe Ştefan cel Mare. Nu se putea vorbi în cazul acestor două regate față de poziția avută în vara anului 1476, doar de indiferență, ci de trădare în toată puterea cuvântului. Dacă duşmănia lui Matei Corvin față de Țara Moldovei şi Ştefan cel Mare era cunoscută şi nu va înceta decât o dată cu moartea sa, greu de înțeles şi justificat rămâne trădarea premeditată a lui Cazimir al IV-lea. Regele polon îşi putea motiva gestul prin refuzul domnului

moldovean de a-i depune jurământul omagial personal, dar, după cum se va vedea, şi după ce Ştefan cel Mare îl va depune personal, situaţia va rămâne aceeaşi.

În vara anului 1476 Ţara Moldovei a pierdut elita sa războinică. Vor trebui să treacă ani buni până ce forţa umană a Ţării Moldovei se va reface, pentru ca să ajungă la valoarea militară avută până atunci. Cele notate în *Letopiseţul anonim,* despre sângeroasa bătălie de la Valea Albă şi despre pierderile Ţării Moldovei, nu sunt cu nimic exagerări. Toate categoriile de războinici au suferit atunci pierderi deosebit de mari. Şi totuşi, în ciuda acestor mari pierderi nu se poate susţine că Ştefan cel Mare, după vara anului 1476, stătea „cu braţele căzute înaintea duşmanului, obosit prin înseşi victoriile sale". Căci, cu toate că ţara îi era aproape în întregime distrusă, Ştefan cel Mare dovedeşte, încă o dată, aceeaşi voinţă neîmblânzită, de neînfrânt, acelaşi caracter de cremene, precum şi o bărbăţie mai presus de firea omenească, urmărind pe invadator şi dându-i lovituri năprasnice. Dacă turcii şi-au primit pedeapsa pentru distrugerea ţării, Ştefan cel Mare, după alungarea lor, hotărăşte pedepsirea şi înlocuirea lui Basarab Laiotă de pe tronul Ţării Româneşti, cu un alt domn. Aşadar, departe de a fi îngenunchiat, sau de a sta cu braţele căzute înaintea duşmanului, ca urmare a pierderilor avute, în toamna anului 1476, Ştefan cel Mare reia marele său plan de a înfăptui un bloc românesc antiotoman, prin scoaterea de sub puterea turcilor a Ţării Româneşti. La înfrângerea şi alungarea lui Basarab Laiotă, Ştefan cel Mare cooperează cu oştile ardelene conduse de Ştefan Bathory. Împreună cu acesta venea şi Vlad Ţepeş, care, din 1475, era din nou liber şi luptase, după felul lui binecunoscut, cu turcii, în Bosnia, comandând un corp de oaste ungurească. Matei

Corvin l-a eliberat pe Vlad Ţepeş la insistenţele repetate ale lui Ştefan cel Mare, şi nu din voinţa sa. Eliberându-l pe teribilul domn, regele ungur se dovedeşte pe sine de mincinos, deoarece, la 1462, când l-a arestat pe Vlad Ţepeş, îl acuzase de „trădare". Or, greu de acceptat că, după ce acuzi pe cineva de necredinţă îl absolvi de vină, şi-i încredinţezi oamenii tăi, cu care să lupte împotriva acelora în beneficiul cărora trădase cândva. După cum se vede, toată vremea stăpânirii sale, Matei Corvin se dovedeşte, prin fapte, nu vorbe, faţă de români, de o răutate şi necredinţă constante. Că lucrurile au stat aşa şi nu altfel, anume că Vlad Ţepeş a fost eliberat prin concursul domnului Ţării Moldovei, reiese limpede şi din spusele lui Ştefan cel Mare către veneţieni, prin solia din 8 mai 1477: „Eu am cerut ca Basarab să fie alungat din cealaltă ţară românească şi să pună un alt domn creştin, anume Drăculea, ca să ne putem înţelege împreună; şi *am convins pe regele Ungariei* ca să ia dispoziţiile ca Vlad Drăculea să ajungă domn. Şi după ce în sfârşit a fost convins, mi-a trimis vorbă ca să-mi adun oastea ca să merg ca să aşez pe numitul domn în Ţara Românească".

Se observă că, în urma marilor pierderi suferite în luptele cu turcii, Ştefan cel Mare nu se simte îndeajuns de puternic ca să acţioneze singur împotriva Ţării Româneşti, dacă avea nevoie de concursul oştilor ungureşti. Sau, poate, toate aceste demersuri pe lângă regele ungur au urmărit mai puţin ajutorul acestuia cât acceptul lui Matei Corvin ca Vlad Ţepeş să fie pus domn în Ţara Românească. Ştefan cel Mare a înţeles că poate să pună oricâţi domni în Ţara Românească, dar, dacă aceştia nu sunt personalităţi puternice, eforturile sale vor fi zadarnice. De aici insistenţele lui pe lângă Matei Corvin (*Ştefan cel Mare, şi nu Matei Corvin, a avut*

inițiativa instalării lui Vlad Țepeş, la 1476, a treia oară, pe tronul Țării Româneşti. Faptul reiese limpede chiar din vorbele domnului Țării Moldovei citite de către solul său, Ioan Țamblac, în fața Senatului Veneției, la 8 mai 1477: „Am înduplecat chiar la acest lucru pe măria sa craiul unguresc, ca să se îngrijească şi el, din partea sa, ca Drăculea românul să ajungă domn " (vezi Solia..., p. 353)) ce-l avea în puterea sa pe Vlad Țepeş, şi nu din vreo slăbiciune oarecare. Aşa au stat, cu siguranță, lucrurile, deoarece atât timp cât Ştefan cel Mare a păstrat nădejdea că poate scoate Țara Românească de sub ascultarea turcilor şi să şi-o facă supusă şi aliată, n-a cerut voie nimănui pentru a schimba şi pune domni în „cealaltă țară românească", după cum zicea, el, statului românesc sud carpatic.

Aşadar, în toamna anului 1476, în fruntea a 15.000 de călăreți, Ştefan cel Mare intră în Țara Românească, iar la 11 noiembrie se găseşte lângă Bucureşti. Ştefan Bathory, voievodul Transilvaniei, a trecut, şi el, la sud de Carpați, separat de oştile Țării Moldovei, sau, după cum va spune Ştefan cel Mare, „pe altă cale". Cele două oşti au făcut joncțiunea în apropierea Bucureşti ului, şi, la 16 noiembrie 1476, înfrâng oştirea turco-munteană a lui Basarab Laiotă. Peste 10.000 de turci rămân pe câmpul de luptă, iar Basarab Laiotă îşi salvează viața prin fugă. Vlad Țepeş este pus domn, a treia oară, în Țara Românească (în nov 1476). După două decenii, Ştefan cel Mare şi Vlad Țepeş se reîntâlnesc, se bucură de izbândă, şi, timp de câteva zile bune şi-au făcut planuri mari privind luptele cu turcii. Domnul Țării Moldovei de abia acum îşi găsise prietenul şi aliatul adevărat, cel tare şi puternic, şi pe care putea să se rezeme neclintit. Cu Vlad Țepeş domn în Țara Românească, marele plan al lui Ştefan cel Mare putea izbândi.

Nu există îndoială că meritul principal în punerea lui Vlad Ţepeş ca domn în Ţara Românească i se cuvine lui Ştefan cel Mare, însă el ştia că n-are voie, cu nici un chip, să mintă şi nu-şi asumă singur această izbândă, recunoscând limpede ajutorul primit: „Şi astfel am mers eu dintr-o parte şi căpitanul regelui din alta şi am pus în domnie pe zisul Drăculea, după care acesta îmi ceru să-i las din oamenii noştri pentru pază şi pentru că nu se prea încredea în munteni şi i-am lăsat 200 de oameni; şi după ce am făcut aceasta am plecat, dar îndată se întoarnă acel necredincios Basarab şi ucise pe toţi ai mei, afară de IO.”. Spusele lui Ştefan cel Mare sunt confirmate şi de către Jan Dlugosz care notează că „Matei Craiul, pe Dracula, voievodul Valahiei, ce l-a ţinut aproape 12 ani pe lângă el, cu Ştefan voievodul Moldovei, unindu-şi oştile laolaltă, iarăşi l-au pus domn în Valahia”.

Căderea definitivă a lui Vlad Ţepeş a însemnat încă o lovitură grea pentru Ştefan cel Mare. Dacă timpul şi împrejurările ar fi permis-o, alianţa acestor doi mari Domni români s-ar fi întărit, iar lupta cu turcii ar fi cunoscut o cu totul altă întorsătură.

Uciderea lui Vlad Ţepeş şi moartea, aproape în întregime, a gărzii moldoveneşti ce-l apăra s-au petrecut la începutul anului 1477, ţinând cont că cei 10 războinici moldoveni care au mai scăpat cu viaţă, au ajuns la Suceava la sfârşitul lunii ianuarie 1477. Pentru a dovedi, iarăşi, reaua credinţă a lui Matei Corvin faţă de Ştefan cel Mare, nu este lipsit de interes a cita dintr-o scrisoare a sa către Papă (de la sfârşitul anului 1476), în care anunţă alungarea lui Basarab Laiotă şi instalarea ca domn în Ţara Românească a lui Vlad Ţepeş: „După fuga ruşinoasă a împăratului turcesc din Moldova, una din armatele mele pe care o aveam în contra lui, *înainte*

de a ajunge voievodul Moldovei, năvăli asupra lui Basarab, Voievodul Țării Româneşti, care avea cu el un corp de turci şi de mulți alți oameni de peste Dunăre în număr de 28.000 şi l-a alungat pe numitul Basarab, armata mea bătându-l aşa că încât puțini au scăpat... Basarab, după fuga lui şi pierderea suferită, s-a închis într-o cetate care se afla în acea țară... simțind însă că îl urmăreau de aproape căpitani mei, a fugit pe ascuns din ea şi a intrat în Turcia... armata mea, însă care era aproape de 60.000 de oameni a asediat îndată acea cetate şi în puține zile a luat-o şi astfel, bătând pe Basarab a pus stăpânire pe acea țară, prin care turcii aveau intrare sigură în Moldova, şi Vlad Țepeş, căpitanul meu, bărbat întru totul duşman turcilor şi foarte războinic din voința şi dispoziția mea a fost primit voievod de către locuitorii acestei țări". Că regele ungur, după cum prezintă faptele îl minte pe Papă, reiese sigur din sublinierea apăsată, conform căreia oştile sale l-au alungat pe Laiotă, *înainte să ajungă voievodul Moldovei;* acolo unde el este prezent sau are vreun merit, îşi asumă toată reuşita, chiar dacă efortul său a fost minim, iar sacrificiile şi meritele altora, le ignoră, omițându-le. El exagerează, tot din acelaşi motiv, numărul oştenilor de sub conducerea lui Ştefan Bathory şi iarăşi minte când afirmă că a pus stăpânire pe Țara Românească. În această scrisoare trufaşă, Matei Corvin spune doar două adevăruri: într-adevăr, la acea vreme, Vlad Țepeş poate fi considerat căpitanul său (dar numai pentru 1475 şi până la instalarea sa ca domn în noiembrie 1476) şi că, cu adevărat, acesta era *întru toate duşman turcilor şi foarte războinic.* Dacă el l-a pus domn pe Vlad Țepeş de ce nu i-a dat gardă personală, din oştenii săi unguri, în locul lui Ştefan cel Mare? Ignorarea participării lui Ştefan cel Mare la evenimentele din

toamna târzie a lui 1476 dovedeşte invidia lui neagră față de domnul moldovean. Dacă tot nu reuşeşte să-l scoată pe Ştefan cel Mare din scenă, atunci să-i împuțineze meritele față de creştinătate; iar pentru loviturile şi pierderile grele suferite de „aliatul său", Ştefan cel Mare, în urma invaziei turceşti recente, Matei Corvin n-a avut decât bucurie şi o satisfacție josnică, aşa după cum şi-a dat seama şi o va spune chiar însuşi Ştefan cel Mare (*Solia trimisă de Ştefan cel Mare la Veneția (8 mai 1477),* în *Ştefan cel Mare şi Sfânt. Portret în Cronică: „După ce, într-adevăr, vrăjmaşul a plecat, am rămas lipsit de orice ajutor din partea creştinilor, pentru că ei nu numai că nu m-au ajutat, dar au fost între dânşii unii care poate au simțit plăcere pentru paguba făcută mie şi țării mele de către păgâni"* (p. 353)).

După revenirea lui Basarab Laiotă pe tron şi uciderea lui Vlad Țepeş, planul lui Ştefan cel Mare, cu privire la Țara Românească, a căzut. Iar Matei Corvin, după ce se lăudase că a adus Țara Românească sub puterea sa, în vara lui 1477, îl recunoaşte domn în Țara Românească pe duşmanul lui Ştefan cel Mare, Basarab Laiotă, dezinteresându-se de luptele cu turcii. Privirile regelui ungur se vor îndrepta, din nou, spre centrul Europei, purtând, în anii următori, un lung şi greu război cu împăratul german Frederic al III-lea de Habsburg.

Înțelegând că a fost trădat şi abandonat de cei doi regi vecini, Ştefan cel Mare renunță la a mai apela la ajutorul lor (*„Pe alți domni creştini, vecini cu mine, n-am vrut într-adevăr să-i mai încerc, ca să nu mă văd iarăşi înşelat"*). Rămas singur, doar el şi țara sa, mai încearcă o dată să convingă Veneția şi pe Papă că ar fi în folosul creştinătății întregi ca să fie ajutat de aceştia să ducă greul război antiotoman.

După cum se ştie, Veneţia a trimis la Curtea lui Ştefan cel Mare un ambasador permanent, Emanuel Gerardo. Acesta ajunge în Ţara Moldovei după ce turcii au fost izgoniţi din Ţara Moldovei, iar misiunea pe care i-au încredinţat-o stăpânii săi dovedeşte, dacă nu aceeaşi ură şi duşmănie ca a regelui Matei Corvin, tot atâta făţărnicie şi perfidie. Aşa, Gerardo este sfătuit să stea tot timpul pe lângă Ştefan cel Mare, să-l urmeze peste tot, să-i descifreze intenţiile, iar dacă vrea să facă pace cu turcii să-l îndepărteze de la un asemenea gând. În loc de un ajutor real şi consistent, deoarece Veneţia era bogată, negustorii de la Adriatica i-au trimis lui Ştefan cel Mare felicitări şi laude. Iar cinismul lor reiese apăsat din instrucţiunile date ambasadorului Gerardo: „Prin aceste şi prin alte cuvinte bune şi sunătoare, stârneşte, aprinde pe Voievodul Moldovei întru a se opune adversarilor săi, a întări şi a lărgi puterile sale spre toate cele ce sunt cu putinţă de întreprins contra duşmanului în favoarea interesului creştinătăţii". Aşadar, în loc de banii necesari unei lupte pe care Ştefan cel Mare o ducea fără a mai fi nevoie de a fi îndemnat, „vorbe sunătoare"! Iar după ce veneţienii află că Ştefan cel Mare l-a alungat pe Basarab Laiotă, iarăşi îl felicită, ajutoare, de altfel, netrimiţându-i.

Solia lui Ştefan cel Mare, condusă de Ioan Ţamblac, a fost trimisă spre Veneţia, în primăvara anului 1477. Ioan Ţamblac a citit scrisoarea lui Ştefan cel Mare în faţa Dogelui Veneţiei şi a Senatului acesteia, la 8 mai 1477, scrisoare ce fusese dictată de chiar domnul Ţării Moldovei: „Cu alţi principi în adevăr creştini, vecini cu mine, n-am voit să fac nici o încercare, ca să nu mă găsesc din nou înşelat. Căci excelenţa voastră ştie neînţelegerile dintre dânşii. Din această cauză fiecare are greutate cu propriile sale afaceri şi astfel, de nevoie,

afacerile mele rămân fără ajutor. Afară de aceasta cred că regele Ungariei va face pace cu Țara Românească, ceea ce va fi cu mult mai rău. De aceea refugiul şi speranța mea sunt la excelența voastră, pe care o rog să-mi dea ajutor... nu vreau să mai amintesc de cât folos e această țară a mea pentru interesele creştine... Întrucât e lucru cât se poate de vădit, căci este seraiul Ungariei şi Poloniei şi straja acestor două regate. Afară de aceasta, deoarece sultanul s-a împiedicat de mine, în decurs de patru ani, mulți creştini au fost lăsați în pace. Ca cunoscuți creştini eu recurg la prea strălucita voastră signorie, cerând, ca creştin, ajutorul vostru, pentru conservarea acestei țări folositoare intereselor creştine, promițând că orice dar sau ajutor îmi veți da le voi răsplăti pe multe căi când veți cere şi veți avea nevoie atât contra păgânilor cât şi unde veți cere... excelența voastră va face un lucru foarte cinstit ajutând un domn creştin. Căci ceea ce eu cer o fac fiindcă cred că sultanul va veni din nou contra mea pentru cele două cetăți Chilia şi Cetatea Albă care îi fac multă supărare.. . căci excelența voastră poate să considere că aceste două cetăți valorează cât întreaga Moldovă, iar Țara Moldovei cu aceste două cetăți este un zid al Ungariei şi Poloniei... *şi dacă Dumnezeu va vrea ca eu să nu fiu ajutat, se vor întâmpla două lucruri: ori se va pierde această țară, ori voi fi silit de necesitate să mă supun păgânilor. Acest lucru însă nu-l voi face niciodată preferând mai bine de o sută de mii de ori moartea decât aceasta"* (s.m., G.M.). lată că Veneția a aflat direct de la Domnul Țării Moldovei care-i sunt intențiile, instrucțiunile date lui Gerardo nefolosind la nimic.

Greu de crezut că, şi după o asemenea pledoarie, Ştefan cel Mare n-a primit vreun ajutor. Şi totuşi, şi acest demers esențial, (căci din el putem cunoaşte şi mai

bine gândurile, personalitatea lui Ştefan cel Mare), în ciuda ecoului şi emoției stârnite, a rămas fără urmări. Se înțelege amărăciunea lui Ştefan cel Mare provocată de înşelarea sa de către poloni şi unguri, precum şi hotărârea de neclintit de a nu capitula, în fața păgânului asiatic, decât prin moarte, lată un caz când, *întâlnind chipul aspru şi viguros al destinului* (Ştefan Afloroaei), nu absența unei viziuni imperiale asupra rosturilor noastre în istorie ne-a oprit să păşim pragul esențial, ci puținătatea mijloacelor, inexistența resurselor proprii, indiferența celorlalți. Lesne se poate constata că un destin imperial nu trebuie doar asumat, ci şi împlinit. Or, reuşita, în acest caz, nu trebuie condiționată de altcineva, ci doar de puterile tale. *În istorie energia morală, puterea ce ți-o dă credința nemăsurată, nu sunt suficiente pentru a înfrunta şi birui limitele.* Apelul lui Ştefan cel Mare, către venețieni, va fi trimis şi Papei Sixt al TV-lea, aceştia promițându-i domnului moldovean că-l vor convinge pe Sfântul Părinte să-i trimită 1.0000 de ducați! Se înțelege că, cu toate că dispunea de imense bogății, Veneția nu vroia să-l ajute pe Ştefan cel Mare şi „răspunde acestui strigăt de disperare tot cu acele dulci cuvinte de speranță în grabnic ajutor care deveniseră acuma stereotipe în relațiile venețienilor cu Ştefan cel Mare". Ceea ce a întreprins Republica Lagunelor au fost doar demersuri către regele Ungariei, Matei Corvin, şi către Papă ca Ştefan cel Mare să fie ajutat. Iar Matei Corvin, la insistențele Veneției de a-l ajuta pe domnul Țării Moldovei, îşi dezvăluie, din nou, ura lui față de Ştefan cel Mare, făcând aspre observații venețienilor că-i poartă de grijă lui Ştefan cel Mare. Acum, nu era un secret pentru nimeni, fie el şi Papa, că ungurii au premeditat abandonarea Țării Moldovei, în ciuda monopolizării tuturor resurselor băneşti strânse în

vederea luptelor cu turcii. Abandonul acesta, cred, după cum am spus, n-a fost doar al ungurilor, ci al întregii creştinătăţi catolice, însemnând o atitudine comună deliberată, în ciuda unor proiecte europene anti-otomane în care comandant suprem ar fi trebuit să fie Ştefan cel Mare (Jan Dlugosz).

Domnul Ţării Moldovei, rămas singur, nu abandonează planul său şi, cu aceeaşi hotărâre, după ce-şi adună oştile, în primăvara lui 1477, pătrunde, iarăşi, în Ţara Românească, îl alungă definitiv pe Basarab Laiotă şi-l pune domn pe Basarab cel Tânăr sau Ţepeluş. Expediţia din Ţara Românească Ştefan cel Mare o întreprinde singur, fără vreun ajutor de la unguri, înfrânt, Basarab Laiotă se refugiază în Ardeal. Avem informaţii despre această acţiune a lui Ştefan cel Mare, tot de la Jan Dlugosz care, cu aceeaşi admiraţie, notează: „Ştefan domnul Moldovei, bărbat cu suflet mare, după ce şi-a refăcut armata prin completare cu ţărani în locul acelora care căzuseră în luptele cu turcii, ca să nu se moleşească prin şedere în repaos a revenit cu armata în Ţara Românească, şi după ce a adus în stăpânirea sa toată Ţara Românească şi a alungat din ea pe turci a aşezat într-însa ca prefect al său pe Ţepeluş şi şi-a făcut-o supusă sieşi". Ca şi în încercările anterioare şi acum Ştefan cel Mare îşi pune pârcălabi în cetăţile Ţării Româneşti, peste garnizoane puternice formate şi din moldoveni. Şi Basarab Ţepeluş, nu mult după ce Ştefan cel Mare îl instalează domn, trece, şi el, de partea turcilor.

În acei ani, Imperiul otoman rămânea, constant, în ofensivă: în 1478, Mahomed al II-lea cucereşte importanta cetate Kroia, supunând Albania în afara cetăţii Skodra, iar în 1479 silesc Veneţia să încheie pace (26 ian 1479). Ţara Moldovei a rămas, cu totul, expusă

atacurilor turceşti. În 1479, turcii pustiesc cumplit părțile vestice ale Ungariei, pregătindu-se să ocupe şi Transilvania. Intențiile ofensive ale turcilor au fost urmărite cu atenție de Ştefan cel Mare, care transmite informații prețioase despre aceştia braşovenilor. Braşovenii, la rândul lor, îi dau de ştire domnului moldovean despre mişcările turcilor şi îl consideră pe Ştefan cel Mare drept apărătorul şi stăpânul lor. Iată cum gândeau despre Ştefan cel Mare braşovenii, în aprilie 1478: „Multă slujbă şi supunere aducem Măriei Tale. Parcă ai fost ales de Dumnezeu pentru cârmuirea şi apărarea Ardealului... lată îți dăm de ştire că suntem în mare primejdie şi la mare strâmtoare din cauza turcilor nespus de cruzi. În zilele trecute au făcut în aceste părți ardelene o pagubă jalnică şi au de gând să facă şi mai multă, cum te vei lămuri şi Măria Ta. Deci astăzi... au venit iarăşi la noi oameni trimişi de la munteni, de la prietenii noştri şi ne-au făcut cunoscut, aşa încât neapărat trebuie să credem şi să ne aşteptăm ca turcii păgâni vin spre ținutul nostru şi spre cele trei ținuturi săcuieşti să ne prade. Pentru aceea cu multă dragoste te rugăm pe Măria Ta, să faci bunătatea şi să te apropii de această țară spre a ne feri de acei turci. Ne-au mai spus acei credincioşi că ei şi cu tovarăşii lor sunt aduşi cu de-a sila şi cu puterea ca să asculte de acei turci, ca şi cum s-ar fi depărtat de credința creştină şi ar fi Şi ei turci. Pentru care acei credincioşi te aşteaptă şi suspinând foarte căci au nădejde în Măria Ta că îi vei scăpa de sila şi de sabia celor păgâni... ce vom avea sigur îți vor da ştire cum vor afla ca unui domn şi prea îndurător al nostru". Se observă nădejdea ce şi-o puneau braşovenii, ca tot Ardealul, în Ştefan cel Mare, şi cât de mare era renumele său de apărător al creştinătății răsăritene. Iarăşi se poate înțelege că ardelenii singuri

nu aveau puterea necesară unei rezistențe eficace în fața otomanilor, iar Matei Corvin, cu toate ifosele lui de luptător pentru Cruce, nu mai era luat în seamă, în această direcție, chiar şi de cei ce atârnau, nominal, de Coroana sa. Şi de ceea se temeau, atât de tare, ardelenii, nu au scăpat.

În octombrie 1479 o numeroasă oaste turcească trece prin Țara Românească, al cărei domn, Basarab Țepeluş, îi urmează, depăşeşte Carpații Meridionali şi pătrunde în Transilvania, devastând sudul acestei țări. Oştile Ardealului, sub conducerea lui Pavel Chinezul şi Ştefan Bathory, au ieşit în întâmpinarea turcilor, şi, lângă Orăştie, la Câmpul Pâinii (13 oct 1479), după o bătălie grea, zdrobesc în întregime oastea duşmană. Turcii pierd în luptă 15.000 de oameni, tot armamentul greu cu care intenționau să dărâme cetățile Ardealului, iar Basarab Țepeluş, după ce îşi pierde toată oastea (5.000 de oameni), scapă cu fuga. O mare contribuție la această victorie şi-au adus-o românii ardeleni şi bănățeni, conduşi de Pavel Chinezul. Acesta s-a luptat ca un leu având câte o sabie în fiecare mână, iar la sfârşitul luptei, de bucurie, a dansat cu un turc mort în dinți. Pentru Transilvania, lupta de la Câmpul Pâinii reprezintă o victorie de dimensiunea aceleia de la Vaslui, pentru Țara Moldovei, salvând-o de la o primejdie mortală. Cu toate că tronul lui Țepeluş s-a clătinat, după ce el şi turcii, au fost înfrânți, în Ardeal, Basarab Laiotă n-a reuşit să-l alunge şi să reocupe tronul. „Prietenul” de o primăvară al lui Ştefan cel Mare reuşeşte însă, să-i captureze lui B. Țepeluş averile şi familia, cu care se refugiază peste Carpați.

Dovedindu-se un prieten devotat turcilor, nu prin vorbe, ci prin fapte, Basarab Țepeluş şi-a găsit un inamic redutabil în Ştefan cel Mare. Acesta, înainte de a

lua măsuri militare decisive împotriva lui Basarab Țepeluș, încearcă să-i convingă pe boierii munteni, printr-un demers ciudat, pentru mentalitatea acelor timpuri. Anume, Ştefan cel Mare scrie o scrisoare către boierii brăileni şi buzoieni, prin care îi anunță că intenționează să-l pună domn peste ei, pe Mircea, un fiu din flori al lui Vlad Dracul. Nu este lipsit de interes să aflăm conținutul acestei scrisori: *„IO, Ştefan, cu mila lui Dumnezeu voievod şi Domn a toată Țara Moldovlahiei, scrie Domnia mea tuturor boierilor, şi mari şi mici, şi tuturor săracilor de la mic şi până la mare... Şi după aceasta aşa să vă fie vouă de ştire, că am luat Domnia mea lângă mine pe fiul Domniei mele* (nu frate, Ştefan cel Mare instaurându-şi un alt fel de control asupra statului românesc sud carpatic diferit față de suzeranitate; adevăratul domn al Țării Româneşti, în conştiința sa, era desigur, chiar ei, Ştefan cel Mare - n.m., G.M.) Mircea Voievod şi nu-l voi lăsa de lângă mine şi voi stărui pentru binele lui ca pentru al meu, eu însumi cu capul meu şi cu boierii mei şi cu toată țara mea, ca să-şi dobândească baştină dreaptă. Asta o ştie Dumnezeu şi o ştiți şi voi. Deci vă grăiesc vouă: în ceasul în care veți vedea această scrisoare a Domniei mele, în acel ceas să vă întoarceți înapoi la locurile voastre fiecare pe unde ați fost şi pe unde ați şezut mai înainte, cu tot avutul vostru, cât va avea fiecare şi să vă păstrați avutul şi să arați pe unde ați arat mai înainte fără nici o frică... Căci aşa să ştiți că nu mă gândesc să fac nici un rău şi nici o pagubă. Aşişderea, cine va vrea să vie la Domnia mea şi fiul Domniei mele Mircea Voievod, Domnia mea îl va milui pe acela şi-l vom hrăni şi-l vom cinsti. Şi spre aceasta este credința Domniei mele, şi a boierilor Domniei mele a celor mari şi mici. Scrisă în Târgul de Jos, martie în 15”. Cu sfatul lui Basarab Țepeluș, boierii

munteni îi răspund lui Ştefan cel Mare insultându-l, arătându-şi îndârjirea şi ura față de Ştefan cel Mare: „... De la toți românii, scriem ție, Domnului Moldovenesc, Ştefan Voievod. Ai tu omenie, ai tu minte... de-ți prăpădeşti cerneala şi hârtia pentru fiul Călțunei, şi zici că-ți este fiu? Dacă ți-e fiu şi vrei să-ți faci bine, atunci lasă-l să-ți fie după moartea ta Domn în locul tău. Şi învăța ți țara ta cum să te slujească, iar de noi să te fereşti. Şi aşa să ştii: Domn avem mare şi bun şi avem pace din toate părțile; să ştii că toți pe capete vom veni împotriva ta şi vom lupta alături de Domnul nostru Basarab până în ruptul capetelor noastre".

După uciderea lui Vlad Țepeş, domnii pe care Ştefan cel Mare i-a pus pe tronul Țării Româneşti (Basarab Țepeluş, Mircea, Vlad Călugărul), i-a legat, de el, printr-o suzeranitate sui generis, specială, aceştia nefiind altceva decât nişte locțiitori ai săi pe tronul de la Târgovişte. Aşa se explică de ce Jan Dlugosz, după ce prezintă intrarea lui Ştefan cel Mare în Țara Românească, la 1477, notează că, Ştefan cel Mare a pus acolo un „prefect" al său, şi că „şi-o supuse sieşi". Faptul poate deveni şi mai sigur dacă ne gândim că, atunci când scrie boierilor munteni (1480) avertizându-i să-l accepte ca domn pe Mircea îl numeşte pe acesta *nu fratele Domniei mele* cum ar fi făcut-o cu un egal al său, ci *„fiul Domniei mele"*, amănunt ce accentua subordonarea lui Mircea față de Ştefan cel Mare, precum şi statutul său inferior. Înainte ca muntenii să vină ei, în Țara Moldovei, le-o ia Ştefan cel Mare înainte.

În vara anului 1480, cu o oaste puternică, Ştefan cel Mare pătrunde în Țara Românească şi îl înfrânge într-o luptă sângeroasă pe Basarab Țepeluş. Acesta era ajutat de turci, dar, înfrânt, se retrage în sudul Dunării. Din timpul luptelor moldovenilor cu muntenii şi Basarab

Țepeluş, de la 1480, ne-a rămas o mărturie ce dovedeşte mentalitatea aspră şi neînfricată a acelor timpuri. Aşa, la 1480, un mare boier moldovean, vornicul Tricolici împreună cu alții, a căzut prizonier, la munteni, fiind probabil executat. Înainte de a fi dat pe mâna călăului, Tricolici are ocazia să trimită o scrisoare familiei sale, în ianuarie 1481: „Şi vă dau de ştire că până în ceasul acesta sunt încă în viață şi am căzut în mâinile Domnului Basarab Voievod şi mă ține ferecat cum mi-a fost scris de la Dumnezeu.

De aceea vă rog să nu mă uitați şi nu lăsați să mi se piardă avutul, fie vite, câte vor fi, fie scule. Şi să nu vă certați pentru averea mea câtă vreme veți auzi că sunt în viață.. .ci îngrijiți şi vedeți cu milă de cai şi de iepe şi de oi şi de porci şi de toate vitele câte sunt. De asemenea nu mă uitați nici pe mine, ci cum vi se va părea mai bine, aşa să făceți ca să nu pier. De asemenea să ştiți că Soltan, fratele Cozmii, e viu împreună cu mine până ce ne-o veni ceasul. Şi bunul Dumnezeu să vă înmulțească anii. Amin. Scrisă Târgovişte, ianuarie (1481)".

O sursă maghiară, apropiată curții lui Matei Corvin, afirmă că moldovenii au urmărit pe turco-munteni până la Dunăre, iar pe drumul dintre locul luptei (necunoscut) şi marele fluviu, pretutindeni, zăceau cadavre . În locul lui Basarab Țepeluş, Ştefan cel Mare îl aşează, după cum le promisese boierilor munteni, pe Mircea, fiul natural al lui Vlad Dracul. Domnia acestui Mircea Voievod a fost de scrută durată: Basarab Țepeluş revine cu o oaste turcească, îl ucide pe Mircea şi invadează, în martie 1481, Țara Moldovei, prădând sudul țării până la Bacău. Chiar din zilele invaziei turco-muntene, în Țara Moldovei, din primăvara anului 1481, datează o scrisoare de la Basarab Țepeluş către primarul Sibiului, Thomas, din care se observă diferența de viziune dintre

domnul muntean şi Ştefan cel Mare: „Dar dintr-asta vine răul, căci nu ne părăsesc obiceiurile noastre rele, deoarece ne mâncăm, creştinii, între noi... De aceea fac de ştire domniei tale: vezi de unde vine nevoia. Căci de când e Ştefan Vodă domn în Țara Moldovei nu iubeşte nici pe nici un domn al Țării Româneşti. N-a vrut să trăiască cu Radul Vodă, nici cu Basarab cel Bătrân, nici cu mine. Nu ştiu cine poate trăi cu el". Basarab Țepeluş îşi zice domn creştin, dar aceasta nu-l opreşte ca, împreună cu turcii, să invadeze o țară, tot creştină, jefuind şi ucigând oameni nevinovați. Se vede că scopurile pentru care luptau moldovenii şi marele lor Domn, i-au rămas cu totul străine, acestuia.

Unii istorici români consideră, în baza unor mărturii otomane că, începând cu anul 1479 şi până la moartea lui Mahomed al II-lea (1481), Ştefan cel Mare a negociat pacea cu turcii. Înțelegerea moldo-otomană consfințită printr-o ahidname (carte de legământ) dată de Mahomed al II-lea în intervalul de timp 1479-1481 (mai) prevedea reluarea plății tributului de către Țara Moldovei, în schimb, sultanul recunoştea stăpânirea lui Ştefan cel Mare asupra cetăților Chilia şi Cetatea Albă . Moartea sultanului Mahomed al II-lea (mai 1481) l-a determinat pe Ştefan cel Mare să rupă acordul de pace cu turcii şi să reia, la fel de hotărât, lupta cu omul lor din Țara Românească, Basarab Țepeluş.

Nu era Ştefan cel Mare omul care să lase nepedepsit un atac asupra țării sale, aşa cum a fost cel turco-muntean, din primăvara lui 1481. După ce îşi adună oştile, în vara anului 1481, Ştefan cel Mare intră, iarăşi, în Țara Românească şi zdrobeşte oastea munteană a lui Basarab Țepeluş. Lupta a fost deosebit de crâncenă, aşa cum au fost, de altfel, toate luptele pe care moldovenii le-au avut cu muntenii pe timpul domniei lui Ştefan cel

Mare. Violența confruntării este confirmată de *Letopisețul anonim-*. „în anul 1481, luna lui iulie, în 8, într-o Duminică a fost război cu muntenii şi cu Țepeluş la Râmnic şi au biruit iarăşi Ştefan Voievod... şi mare mulțime de oameni fură bătuți cu totul, şi toate steagurile lor fură luate şi nici unul nu le rămase şi toți vitejii şi toți boierii căzură atunci; şi-şi vor aduce aminte de această luptă şi de această moarte până la sfârşitul veacurilor”. Cât de grea a fost lupta de la Râmnic se poate observa şi din faptul că pe una din ctitoriile sale, Bădeuți (1487), Ştefan a poruncit să-i fie cioplite în piatră, pentru veşnicie, cuvintele: „în anul 6989 (1481), luna iulie, 8, în ziua Sfântului Mucenic Propopie, Io Ştefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, şi cu preaiubitul său fiu Alexandru, am făcut război la Râmnic, cu Basarab voievod cel Tânăr, domn al Țării Româneşti, poreclit Țepeluş. Şi a ajutat Dumnezeu pe Ştefan voievod şi a biruit pe Basarab voievod şi a fost piei re foarte mare printre Basarabi”. În lupta de la Râmnic a căzut eroic cumnatul lui Ştefan cel Mare, Şendrea, portarul Sucevei (*Toate cronicile timpului menționează moartea lui Şendrea în lupta de la Râmnic (8 iulie 1481): „Atunci a fost ucis şi cumnatul lui Ştefan voievod, numit Şandru, un cavaler leal” (în Portret în Cronică, p. 27); Letopisețul anonim: „Şi atunci şi Şandru au căzut în acel război şi a fost adus şi îngropat la tatăl său, la Dolheşti” (Ibidem, p. 17); „în această luptă a pierit şi Şandrea” (Letopisețul de la Putna, nr. I, Ibidem, p. 32); „Acolo i-au omorât pe hatmanul său, Şandru, în acea bătălie” (Cronica moldo-polonă, p. 44)*). Trupul viteazului Şendrea este adus în țară şi înmormântat în biserica din Dolheşti, lângă tatăl său. Basarab Țepeluş scapă cu fuga însoțit doar de 3 călăreți, iar pe tronul Țării Româneşti Ştefan cel Mare îl pune pe Vlad Călugării I, un fiu al lui Vlad Țepeş: „Iar

Domnul Ştefan a lăsat pe Vlad voievod Călugărul să domnească în Ţara Muntenească şi se întoarse de acolo biruitor cu toată oastea sa şi cu toţi boierii săi în scaunul său de la Suceava". După înfrângerea de la Râmnic, Basarab Ţepeluş n-a fost capturat de Ştefan cel Mare, aşa cum a crezut Grigore Ureche („încă l-au prins viu şi i-au tăiatu capul"), ci fuge peste Olt, dar, la Glogova, este prins de mehedinţeni, care l-au ucis.

Nici Vlad Călugărul n-a păstrat credinţă lui Ştefan cel Mare. În primăvara anului 1482 el negociază cu turcii supunerea şi păstrarea tronului, aşa după cum scrie braşovenilor: „Să ştiţi că despre Ţepeluş nu se ştie nimica, iar boierii şi toată ţara mi se închină şi Ali beg îmi este cu bunătate. Şi a trimis Ali beg la Poartă să-mi facă pace şi să-mi aducă steag. Şi câţi pribegi erau peste Dunăre, pe toţi i-a trimis Ali beg la mine... şi am nădejde... că-mi voi dobândi baştina mea Ţara Românească".

Şi această mare şi grea victorie, de la Râmnic, împotriva lui Basarab Ţepeluş, Matei Corvin şi-a însuşit-o. Cu o neobrăzare şi o ticăloşie nemaiîntâlnite, cu toate că, nici el, nici ardelenii, n-au trimis un singur ostaş în campania lui Ştefan cel Mare, din vara anului 1481, în Ţara Românească, el scrie Papei, la 8 august 1481: „Strângând Ştefan ... o oaste mare la care s-au adăugat căpitanii vecini (n-a fost nici un căpitan vecin, o minciună! - n.m., G.M.) şi cu oştile mele a pătruns în Ţara Românească şi a alungat pe domnul turcilor, care a fost înfrânt în urma unei groaznice bătălii şi întreaga lui oaste a fost nimicită, chiar pe locul unde s-a dat lupta. Ni s-a adus (de către cine?) vreo 30 de steaguri ca semn de amintire a acestei lupte din care voi trimite curând şi Sfinţiei Voastre, ca să înţeleagă că eu nu mă dezinteresez de interesele creştine, ci veghez cu tot zelul

ca inamicii credinței, pe cât îmi este posibil, să fie măcinați fără întrerupere". Nu există cuvinte îndeajuns de grele pentru a defini gestul lui Matei Corvin. N-a trimis nici un om împotriva lui Basarab Țepeluş, iar steagurile i-au fost trimise de Ştefan cel Mare, ca unui vecin cu care avea legături de alianță. Trimițându-i steagurile, oamenii lui Ştefan cel Mare i-au vorbit regelui ungur despre încrâncenarea bătăliei, dar de cerut ajutor, nu i-au mai cerut. Îl ştia, Ştefan cel Mare, bine, pe Matei Corvin, iar gestul său, departe de a fi cel al unui vasal, a urmărit să-l motiveze, şi pe această cale, pe rege, să se implice, cu adevărat, în lupta comună. Se observă ticăloşia acestui rege, cu totul nedemn, din faptul că-l atenționează pe Papă să vadă ce sacrificii, ce sforțări face el pentru cauza creştină! Aceste laude ale lui Matei făceau bine Papei: nu era el un rege „apostolic"? Nu „apăra" şi „lupta", Matei Corvin, pentru credința cea dreaptă? Aşa că, ce importanță are că victoriile acestea grele au fost dobândite de Ştefan cel Mare şi poporul său?! El este principe „schismatic", ca şi tot poporul său, şi, dacă este cazul, am să-i dovedesc „mărinimia" mea, nu dându-i cei 10.000 de ducați după cum i-au promis veneținii în numele meu, ci prin scrisori frumoase în care am să-l laud şi am să-i *„cinstesc vrednicia"*. Despre infamia regelui ungur Ştefan cel Mare a aflat, cu siguranță, iar amărăciunea şi scârba provocate, i-au fost mărite şi de atitudinea celuilalt rege, Cazimir al IV-lea.

Luând din nou în stăpânire Țara Românească, prin mari sacrificii, Ştefan cel Mare a înțeles că noul domn (ultimul) instalat de el, la sud de Carpați, va trece, şi el, de partea păgânului asiatic. Domnul Țării Moldovei îşi dă seama că oricâte încercări va mai face, oricâți domni va mai pune în Țara Românească, toate îi vor fi zădărnicite, toți vor trece de partea turcilor. Aşa că,

atunci când află despre Vlad Călugărul şi înțelegerea sa cu turcii, Ştefan cel Mare nu reacționează. Se poate ca domnul muntean să se fi supus turcilor şi cu acceptul lui Ştefan cel Mare. Numai aşa se explică faptul că, într-o scrisoare către braşoveni, Vlad Călugărul scrie că a reluat relațiile cu turcii cu aprobarea Domnului Țării Moldovei, ce era adevăratul său stăpân.

La 1482, Ştefan cel Mare renunță la marele său plan de creare a unei puternice alianțe, împreună cu *„cealaltă țară românească”*. Mai singur ca oricând, abandonat de toți, în lupta cu puternicul Imperiu otoman, Ştefan cel Mare înțelege că planul său cel mare nu putea fi îndeplinit doar cu forțele țării sale, oricâte lupte ar mai fi purtat sau cât de mari sacrificii ar mai fi acceptat. Iar Imperiul otoman, cu toate că, la 1481, pierde pe Mahomed al II-lea, continuă să manifeste aceeaşi forță ofensivă, ținând sub amenințare toate statele din zonă. După cum se ştie, Veneția abandonase lupta cu turcii, încheind pace (1479). Polonia şi Ungaria nu s-au implicat, cu adevărat, niciodată, în vremea lui Ştefan cel Mare, într-o luptă necruțătoare cu Imperiul otoman, iar reaua lor credință şi dușmănie față de Domnul Țării Moldovei erau de notorietate.

Aşadar, la 1482, Ştefan cel Mare încetează orice operațiuni militare ofensive împotriva turcilor, rămânând în aşteptarea loviturilor acestora. Doar forțat de o realitate politică zonală ostilă, renunță Ştefan cel Mare, la 1482, la marele său plan de a avea alături şi Țara Românească, în greaua luptă cu turcii. După 12 ani de sforțări uriaşe şi sacrificii pe măsură, el va accepta fatalitatea: Țara Românească este pierdută pentru cauza creştină. Renunțând la Țara Românească, Ştefan cel Mare fortifică partea de sud a Țării Moldovei. Aşa, în martie 1482, anexează Țării Moldovei cetatea

Crăciuna, instalând pârcălabi pe Vâlcea şi Ivanciu, precum şi tot ținutul Putnei.

În anul 1483 Matei Corvin încheie pace cu turcii pe timp de 5 ani. În pacea încheiată de Ungaria cu Imperiul otoman, Țara Moldovei nu este inclusă, iar cele două cetăți care erau vizate de turci, nici n-au fost menționate, chiar dacă Matei Corvin se considera suzeranul Domnului Țării Moldovei. Omisiunea aceasta a fost un act premeditat din partea regelui ungur, a fost intenționată, în ton cu toate atitudinile sale anterioare față de Ştefan cel Mare, chiar dacă, jucând teatru, regele ungur s-a supărat şi l-a pedepsit pe cel ce negociase pacea cu Imperiul otoman. Ieşind din aşa-zisul război cu turcii, Matei Corvin loveşte încă odată pe Ştefan cel Mare, lăsându-l cu totul descoperit loviturilor acestora. El justifică pacea cu Imperiul otoman prin aceea că a purtat de unul singur „atâtea" lupte cu otomanii, duşmanii creştinătății!! Şi acum, când abandonează, de drept, o luptă pe care n-a dus-o niciodată, de fapt, regele ungur minte şi se laudă că a fost apărătorul creştinătății, el singur şi nimeni altcineva! Este o ieşire de pe scenă tipică pentru un rege sperjur şi ordinar. Dacă europenii vestici au fost prostiți şi continuau să fie prostiți de el, este cazul de a nu evita cu nici un chip să subliniem ticăloşia acestui rege. Cel care a luptat, cu adevărat, cu turcii, de unul singur împreună cu țara sa, în acei ani, a fost Ştefan cel Mare, fără de nici un sprijin de nicăieri, şi nu Matei Corvin şi Ungaria lui.

După ce Matei Corvin încheie pacea cu turcii, situația Țării Moldovei devine şi mai dramatică. De ani buni, turcii controlau Marea Neagră, instituind o adevărată pace otomană pe cuprinsul ei. Cetățile italiene nord-pontice fuseseră ocupate, tătarii au devenit vasali otomanilor, iar Țara Românească se aliniază, smerită,

Imperiului otoman. Țara Moldovei era încercuită, Chilia şi Cetatea Albă fiind singurele cetăți-porturi rămase în afara stăpânirii turceşti. Aflat într-o situație deosebit de grea, Ştefan cel Mare scrie regelui polon Cazimir al IV-lea că este gata a-i depune omagiul personal (1481), numai să-l ajute în luptele cu turcii, care se pregăteau să ia cu asalt cetățile sale de la Dunăre şi Mare. El scrie regelui Cazimir al IV-lea că a luptat, cu turcii, cât a putut şi după puterile sale, dar că țara îi este secătuită, nemaiputând face față altor cheltuieli şi sacrificii. Acest demers al lui Ştefan cel Mare, către Polonia, nu era semnul vreunei slăbiciuni reale, cât o încercare de a-l măguli pe vanitosul şi neînsemnatul Cazimir al IV-lea, precum că, luptătorul şi eroul creştinătății, îl roagă şi-i cere ajutor. Şi de această dată, Ştefan cel Mare va fi înşelat amarnic. Cu toate că a avut trei ani la dispoziție, ca să-şi ajute vecinul, aliatul şi ...vasalul, regele polon, până la căderea cetăților moldovene sub turci, nu a schițat nici un gest de ajutor față de Țara Moldovei.

După anexarea cetății Crăciuna (1482, 10 martie), Ştefan cel Mare trece cu energie la fortificarea părții de sud a țării.

Îl aşează pe *prea iubitul* său fiu Alexandru la Bacău, unde-i fixează reşedința, cu rostul de a sta de strajă la frontiera sudică, dar şi la cea dinspre Ardeal. Întăreşte, din nou, cetățile, printre care şi Smederova, inspectează, de-a lungul şi de-a latul, țara, spre a-i simți puterea şi cunoaşte resursele. Grija sa cea mare era să apere cele două cetăți, Chilia şi Cetatea Albă, de atacurile previzibile ale turcilor. Aceste două cetăți au rămas, până la 1484, în stăpânirea Țării Moldovei numai datorită vitejiei şi marilor sacrificii făcute de Ştefan cel Mare şi poporul său. Tot din dorința de a le păstra (pentru rosturile economice şi strategice), îşi va călca

Ştefan cel Mare mândria, cerând, cu atâta insistență, ajutor de la vecinii săi. Şi numai din cauza acestor cetăți, care erau, după expresia lui Ştefan cel Mare, „Moldova toată”, după ce au fost cucerite de turci, va accepta el să depună omagiul personal regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea.

XIV. Turcii cuceresc Chilia şi Cetatea Albă (1484). Jurământul de la Colomeea (1485). Pacea cu Imperiul otoman (1486)

Ca şi puterile imperiale ce i-au precedat (romanii, bizantinii), turcii au urmărit să transforme, în totalitate, Marea Neagră, într-o mare interioară, asupra căreia să exercite un control deplin. De împlinirea acestui proiect a fost constant preocupat Mahomed al II-lea, care lichidează toate stăpânirile libere de pe coastele Mării Negre (de la Trapezunt la Caffa şi Tana). Deosebit de râvnite de către Mahomed al II-lea au fost cele două cetăți-porturi ale Țării Moldovei, Chilia şi Cetatea Albă, pe care sultanul încercase să le cucerească la 1462, 1475 şi 1476. Importanța cetăților-port moldovene a fost subliniată răspicat de sultanul Mahomed al II-lea, care, după *Memoriile Ienicerului sârb,* ar fi zis: „Cât timp românii stăpânesc Chilia şi Cetatea Albă, iar ungurii Belgradul sârbesc, nu vom putea birui pe creştini". Sultanul Mahomed al II-lea a avut dreptate, căci, după ce turcii cuceresc Belgradul, la 1521, Ungaria se va prăbuşi, fulgerător, sub loviturile acestora (1526), iar Țara Moldovei, după pierderea celor două cetăți, este nevoită să accepte dominația Imperiului otoman.

Cele două cetăți porturi ale Țării Moldovei aveau o însemnătate europeană; prin ele erau controlate marile drumuri comerciale europene, ce veneau dinspre Centrul şi Nordul Europei. Cetatea Albă era un oraş prosper, cu o populație foarte numeroasă pentru acele vremuri (2.0000 de oameni), şi dispunea de ziduri atât de puternice şi era atât de bine aprovizionată, încât, în opinia cronicarului turc contemporan, Sa'adedin, era capabilă să reziste unui asediu de 30 de ani. După căderea Caffei şi a celorlalte oraşe genoveze nord-

pontice, întreg comerțul spre şi dinspre Marea Mediterană se efectua prin Cetatea Albă. Este uşor de înțeles că parte însemnată din bogăția Moldovei lui Ştefan cel Mare provenea din acest oraş- port. Şi Chilia avea o importanță deosebită (strategică, economică). Chilia era renumită pentru pescăriile sale, una din ocupațiile de bază ale locuitorilor fiind prelucrarea şi comercializarea peştelui. Cât timp Țara Moldovei stăpânea aceste două cetăți-porturi, încă putea rezista atacurilor otomane, la Dunăre şi Mare. Iar dacă Țara Moldovei reuşeşte să controleze şi Țara Românească, timp de 12 ani, pericolul turcesc este ținut la distanță. Uşor se explică de ce Ştefan cel Mare le spune venețienilor, prin Ioan Țamblac, la 8 mai 1477, că cele două cetăți sunt pentru el *„Moldova toată”*. Pentru a le stăpâni, Ştefan cel Mare întreprinde eforturi mari, iar prin cucerirea Chiliei îşi strică relațiile cu cei doi monarhi puternici, Mahomed al II-lea şi Matei Corvin. Atât sultanul, cât şi regele ungur, au invadat Țara Moldovei cu armate numeroase şi din cauza acestor două cetăți atât de importante. Eşecul lui Mahomed al II-lea de a supune Țara Moldovei şi a-i smulge cele două cetăți i-au produs multă supărare, dar planurile turceşti fuseseră doar amânate.

Baiazid al II-lea (1481-1511) urmând tatălui său, la 1481, a fost forțat de anturajul său să organizeze expediția împotriva Țării Moldovei pentru a cuceri cele două cetăți. La începutul ultimului sfert al secolului XV Chilia şi Cetatea Albă erau singurele oraşe porturi libere de pe întreg țărmul Mării Negre. Pentru a le cuceri, turcii au încercuit Țara Moldovei, făcându-şi, din tătari şi munteni, aliați de nădejde . Iar cele două regate vecine Țării Moldovei, Ungaria şi Polonia, până la cucerirea Chiliei şi Cetății Albe, au dus o politică pontică chiar

împotriva intereselor lor. Căci, neajutându-l pe Ştefan cel Mare în a-şi păstra stăpânirea asupra lor, cele două regate loveau şi în propriile lor interese, pe termen lung. După ce Matei Corvin a cumpărat pacea cu ei (1483), turcii s-au decis să atace puternicele cetăți moldovene. Baiazid al II-lea ştia ce rezultate au avut cele două mari expediții otomane împotriva Țării Moldovei din anii 1475 şi 1476, cunoştea bine rezultatele lor dezastruoase. De aceea a evitat să invadeze Țara Moldovei prin pătrunderea în interiorul ei. El înțelegea că dacă cucereşte cele două cetăți, Țara Moldovei nu va rezista mult, fiind obligată să se supună.

În mare secret, sultanul Baiazid al II-lea pregăteşte o numeroasă oaste (100.000 de oameni) şi o puternică flotă (100 de vase) cu care intenționa să atace Țara Moldovei şi să-i smulgă cele două cetăți-porturi. În aşteptarea atacului turcesc, Ştefan cel Mare solicită ajutorul lui Cazimir al IV-lea, (nu primeşte decât promisiuni), întăreşte zidurile cetăților în cauză, le aprovizionează şi măreşte numărul soldaților din garnizoană.

Sultanul şi oastea sa trec Dunărea pe la Isaccea, la 26 iunie 1484, iar în nordul fluviului li se alătură o oaste de 50.000 de tătari, precum şi Vlad Călugărul cu alții 20.000 de războinici. Oastea turcă a fost însoțită, pe Mare şi Dunăre, de flotă, ce transporta proviziile şi armele de asediu. Ca şi tatăl său, Baiazid al II-lea, înainte de a porni împotriva Țării Moldovei, cere lui Ştefan cel Mare, prin soli, plata tributului şi cele două cetăți. Domnul Țării Moldovei, după cum uşor se poate presupune, a respins ultimatumul sultanului. Înainte ca turcii să ajungă la Chilia, Ştefan cel Mare atacă cu 25.000 de călăreți oastea duşmană. Atacul este respins de turci, tătari şi munteni, iar drumul spre Chilia este

deschis. În ziua de 6 iulie 1484, oastea turcă şi aliații ei, ajung sub zidurile cetății Chilia, îi întrerup orice legătură cu restul țării, blocând-o dinspre apă cât şi de pe uscat. Garnizoana Chiliei era condusă de doi pârcălabi, Ivaşcu şi Maxim. Oricât de puternice îi erau zidurile, oricât de bine era aprovizionată, indiferent cu câtă vitejie au apărat-o oştenii moldoveni, Chilia era condamnată să cadă. În 6 iulie 1484, asediul turcesc a început cu mare intensitate, de pe apă şi de pe uscat. Luptele din jurul Chiliei au durat opt zile, cetatea capitulând, pe 14 iulie 1484. Chilia era o cetate puternică „cu şanțuri foarte adânci de neînchipuit", iar apele Dunării, dirijate în şanțurile ce o înconjurau, făcea să „pară o insulă". Acelaşi cronicar turc, Tursun bei, credea că, „Chilia e lacătul acelui ținut" (adică al Țării Moldovei), iar după cucerirea ei „lacătul s-a descuiat". Se presupune că turcii au pătruns în Chilia prin trădare, dar cei care au trădat în nici un caz nu pot fi Ivaşcu şi Maxim, care mor eroic apărând cetatea încredințată lor de Ştefan cel Mare. Uriaşa concentrare de forțe turceşti şi tătaro-muntene, absența oricărui ajutor din exterior, au determinat pe unii conducători ai cetății să negocieze capitularea cetății Chiliei. S-a păstrat însemnarea lui Andrea Cambini din Florența, cu privire la asediul şi cucerirea Chiliei, care descrie aprigele lupte între combatanți, eroismul apărătorilor şi înțelegerea în urma căreia cetatea capitulează: „...Baiazid însă, dând voie la ai săi să prade țara şi văzând că cei dinăuntru nu se mişcă, hotărî a apropia armata de pe mare şi deodată înconjură oraşul de pe apă şi de pe uscat şi-l strânse aşa încât nu se putea aduce sau scoate nimic din el. Văzând pe locuitori hotărâți în voința lor de a-l apăra, pregăti artileria şi începu a bate zidurile din mai multe părți, timp de mai multe zile dărâmând din ziduri atât

cât socotea că oamenii vor putea intra destul de lesne. El porunci asaltul şi coloanele sale intrară una după alta prin spărturile făcute. Oamenii dinlăuntru îşi făcuseră în ruinele zidurilor apărători foarte însemnate, cu valuri şi cu şanţuri foarte adânci, aşa că la intrarea turcilor, prin ruptură, îndată se încăierară cu dânşii şi, împingându-i înapoi cu mare bărbăţie, se apărau cu săgeţi, pari şi pietre, purtându-se cu atâta inimă încât răniră şi omorâră un foarte mare număr din împresurători, gonindu-i de mai multe ori afară. Dar vrăjmaşii, având oşti numeroase, lesne le reînnoiau şi, venind fără încetare cu puteri proaspete, nu dau loc de repaus la înconjuraţi. Baiazid, dorind să scape cât se putea şi oamenii şi locul, se hotărî să încerce dacă nu va izbuti a-i aduce cu învoire să se lase de îndărătnicia lor; le făcu semn că vrea să le vorbească şi le trimise un sol care să le spună că turcii vin cu hotărârea de a nu se lăsa până nu vor lua locul şi că, dacă o vor face prin silă, vor da cetatea în pradă şi nu vor ierta nici vârstă, nici sex şi că toţi vor fi daţi morţii; iar dacă se vor supune de bunăvoie, îi vor primi fără a le vătăma averea sau persoanele. Cetăţenii primiră propunerile şi se supuseseră.”. Chilia, aflându-se într-o situaţie disperată, şi-a negociat, probabil, capitularea, dar turcii şi-au ţinut cuvântul, aşa după cum *ţin câinii vinerile* (Miron Costin). O parte a locuitorilor cetăţii a fost masacrată, iar o alta este dusă în robie.

Despre expediţia lui Baiazid al II-lea, împotriva Ţării Moldovei, la 1484 povesteşte chiar sultanul: „Am ajuns mai întâi la o cetate a zisului Ştefan numită Chilia, care e cheie şi poartă pentru toată Ţara Moldovei şi Ungariei şi a ţării de la Dunăre, unde hanul tătarilor cu oastea lui şi muntenii ne-au făcut servicii cu credinţă. Şi astfel în decurs de 8 zile (de la 6 iulie la 14 iulie), cu ajutorul lui

Allah am pus mâna pe amintita cetate şi am fortificat-o de pe uscat şi de pe mare în numele imperiului nostru şi de acolo am plecat şi am ajuns la altă cetate a zisului Domn numită Cetatea Albă, care e cheie şi poartă pentru toată Țara Poloniei, pentru Russia, Tartaria şi toată Marea Neagră. Această cetate am luat-o cu ajutorul lui Dumnezeu în două zile". Reiese limpede importanța strategică pe care cele două cetăți le aveau pentru toate puterile din zonă, şi de ce turcii nu s-au lăsat până ce nu le-au integrat imperiului lor.

Dacă Chilia a rezistat opt zile asalturilor turceşti, Cetatea Albă, după cinci zile de lupte, s-a predat. Iarăşi s-a negociat capitularea, doar după ce cei doi pârcălabi, Oană şi Gherman, au fost ucişi sau au murit în luptă. Nici acum turcii nu şi-au ținut cuvântul, deşi promiseseră că, dacă se predau, locuitorii vor fi liberi să plece cu atât cât puteau să ducă în spinare; cea mai mare parte a lor a fost robită: două mii de tineri sunt înrolați cu forța, în corpul ienicerilor, două mii de fete sunt trimise în haremuri, iar 500 de familii au fost instalate într-un cartier din Istanbul (*Tursun bei, op. cit., în Ştefan cel Mare şi Sfânt. Portret în Cronică, p. 245: „Au fost aşezați în şiruri numeroşi robi cu înfățişare de îngeri, precum şi sclave frumoase. Astfel, Moldova se împodobise cu atâtea frumuseți, încât la prima vedere părea a fi o mândrețe de trandafir. Fericitul padişah, la rândul său, a dat beilor şi ostaşilor săi robi şi sclave în număr atât de marc, încât nu se puteau socoti"*). Cu prada luată din cetățile moldovene, sultanul ridică, în capitala Imperiului său, o geamie, un spital şi o şcoală. Bisericile sunt dărâmate sau transformate în moschei. Şi Grigore Ureche notează marea pierdere pe care a suferit-o Țara Moldovei la 1484 prin pierderea celor două cetăți: „Baiazid împăratul turcescu cu mare oaste au intrat în

țară şi au bătut Chiliia şi Cetatea Albă, însă nu singur cu puterea sa, ce şi Vlad Vodă Călugărul domnu muntenescu, cu muntenii, încă au mersu întârâ-aju loriu împăratulu i... şi au făcut vicleşug asupra stăpânului său, lui Ştefan vodă de au datu ajutoriu turcilor. Şi miercuri, în 14 iulie au luat cetatea Chilia, în zilele lui Ivaşco şi Maxim pârcălabii. Aşişderea într-acelaşi an, miercuri, august 5 zile au luat şi Cetatea Albă, în zilele lui Gherman şi Ion pârcălabi".

Ştefan cel Mare înştiinţează statele europene despre pierderea importantelor sale cetăți. Lui Matei Corvin, îi cere ajutor încă înainte ca cetățile să fie pierdute. Regele ungur îşi adună oastea pentru a-l ajuta pe Ştefan cel Mare, dar când ajunge la Oradea, află că turcii au cucerit Chilia şi Cetatea Albă şi renunță! (*Antonius Bonfinius, Historia panonica ab originae gentis ad annum 1495, în Ştefan cel Mare şi Sfânt. Portret în Cronică, p. 211. A. Bonfini scoate în evidență, cu dinadinsul, solicitudinea pe care, chipurile, Matei Corvin, ar fi arătat-o în sensul că ar fi vrut să-l ajute pe Ştefan cel Mare. Astfel, scrie Bonfini, regele ungur „ținu o adunare foarte mare", iar după acea „pregăti o oaste foarte mare" (sic!), dar, când se îndrepta spre Oradea „sosi vestea tristă: Chilia şi Cetatea Albă au căzut" (ibidem)*) Ca de obicei, la chemările de ajutor ale lui Ştefan cel Mare, Matei Corvin ca să nu fie suspectat că nu face nimic, întârzie cât poate de mult „aşteptând probabil o victorie a lui Ştefan cel Mare cu care să se laude". Matei Corvin scrie lui Baiazid al II-lea, reproşându-i că a ocupat două cetăți din Țara Moldovei, care din punct de vedere juridic ține de regatul Ungariei, şi-l roagă să le redea Țării Moldovei, căci în caz contrar îl va considera ca „inamic". Sultanul se apără, spunându-i regelui ungur că în tratatul de pace dintre ei nu se pomeneşte nimic de Țara Moldovei

şi despre cele două cetăți, luând drept sprijin textul tratatului de pace din 1483. Ştiindu-se stăpân pe situație Baiazid al II-lea face paradă de integritatea sa morală: „Să ştiți că mai curând ne alegem moartea decât să ne călcăm credința ...şi cele două cetăți obținute cu multă osteneală şi pierderea multor credincioşi de-ai noştri nu le putem da. Am ordonat însă comandanților celor două cetăți să nu aducă nici o supărare Moldovei...".

Foarte repede se va constata că această promisiune a sultanului, *de a nu aduce supărare* Țării Moldovei, au fost vorbe în vânt. Greu de crezut că un tratat de pace cum a fost cel dintre unguri şi turci, de la 1483, textul acestuia, n-a fost cunoscut de regele ungur. Matei Corvin, continuă comedia, acuzându-l pe negociatorul ungur al păcii de la 1483, episcopul Vardai, de neglijență, pălmuindu-l. Şi mai repede, îi va trece supărarea lui Matei Corvin, el negociind, imediat, un nou tratat de pace cu sultanul, în care Țara Moldovei este trecută, dar fără cele două cetăți.

Cucerirea de către turci a Chiliei şi Cetății Albe a însemnat pentru Țara Moldovei o grea lovitură. Prin cucerirea acestor cetăți, turcii s-au instalat în sudul Țării Moldovei, constituind un pericol permanent şi putând organiza, oricând, expediții rapide de pradă sau represalii pe tot cuprinsul țării. Ocuparea cetăților de către turci „era implântarea turcilor în coasta Moldovei, muşcătura cea mai simțită şi mai usturătoare ce se putuse face țării lui Ştefan cel Mare". Prin cucerirea Chiliei şi Cetății Albe stăpânirea turcească asupra Mării Negre este de necontestat. Timp de trei secole, Pontul Euxin va fi un *lac turcesc* iar monopolul comercial otoman se va face simțit, contribuind la stagnarea şi decăderea economică a întregii regiuni.

În vara anului 1485, Ştefan cel Mare atacă prin surprindere, de pe mare şi de pe uscat, Cetatea Albă. Oamenii săi au câştigat, de partea sa, pe creştinii ce rămăseseră în cetate, şi chiar pe turci, care i-au trimis vorbă că, dacă vine, vor trece de partea lui. Este vorba mai degrabă de o capcană întinsă, de turci, lui Ştefan cel Mare, deoarece, atunci când moldovenii au apărut sub zidurile marii cetăți, garnizoana turcă îi aştepta. Tentativa aceasta de a recuceri Cetatea Albă este menționată de cronicarul turc contemporan Sa'addedin: „în acest timp s-a aflat la Poartă că necredincioşii, care mai rămăseseră în Ackerman (Cetatea Albă), s-au apucat să trădeze... Necredincioşii au trimis vorbă domnului Țării Moldovei că oraşul s-ar putea lua cu uşurință prin surprindere dacă ar veni de urgență cu o oaste şi au promis să de ajutor acelor care ar veni. Domnul Moldovei s-a pregătit imediat şi a trimis ostaşi pe apă şi pe uscat. În acest timp garnizoana a descoperit trădarea şi a pedepsit pe autori cu moartea. Ca să prindă pe moldoveni, garnizoana a ținut faptul secret şi a aşteptat pe moldoveni. În o noapte întunecoasă, moldovenii s-au apropiat de ziduri şi au aşezat scările şi urcară ca să intre în oraş. Turcii au lăsat să intre o parte dar în vremea, în care unii se aruncau în cetate şi alții urcau, au tăbărât deodată şi au masacrat atât pe cei care urcau cât şi pe cei care erau în oraş, din care mulți au fost făcuți prizonieri şi trimişi la poartă”.

Eşecul de sub zidurile puternicei cetăți l-a determinat pe Ştefan cel Mare să caute ajutor în altă parte. La Matei Corvin era convins că este inutil să mai apeleze, rămânându-i doar vecinul din nord, care l-a tratat, şi el, cu aceeaşi perfidie şi indiferentă. Doar acum, când nu are altă soluție pentru a-şi elibera cetățile sale prețioase, când înțelege că nu poate reuşi

doar cu puterile sale în războiul cu Imperiul otoman, Ştefan cel Mare acceptă să meargă în Polonia ca să depună, personal, regelui Cazimir al IV-lea, omagiul de vasalitate. Unul din motivele refuzului lui Cazimir al IV-lea, de a nu-l ajuta pe Ştefan cel Mare, în toți anii anteriori, era acela că Ştefan cel Mare nu depusese omagiul personal. Şi Dieta poloneză, întrunită în martie 1485, a hotărât că Țara Moldovei nu va primi nici un ajutor dacă domnul ei nu vine personal să se închine regelui Poloniei. Rar s-a putut produce o nedreptate mai mare ca aceea suferită de Ştefan cel Mare. Lăsat cu totul singur, într-o luptă inegală, dar măreață, spre folosul nu doar al țării sale, ci al tuturor statelor din regiune, cu țara sa încercată de mari năvăliri, dând cauzei creştine jertfă mare şi curată, îşi vede visul prăbuşit şi țara mutilată. Şi pentru ca paharul cu otravă să fie băut până la fund, vecinul şi „aliatul" în care ți-ai pus atâta nădejde, te invită la dânsul acasă, ca să-i măguleşti orgoliul şi să-i umpli mândria lui obraznică cu strălucirea numelui tău, cu măreția faptelor tale.

La 4 septembrie 1485, Cazimir al IV-lea eliberă salv-con- ductul prin care asigura pe Ştefan cel Mare de libera intrare şi plecare din Polonia. Chiar prin textul acestui act, regele polon nu l-a cruțat pe domnul Țării Moldovei, băgându-i, adânc, cuțitul în inimă, numindu-l cum nu l-a numit nimeni vreodată: „prietenul şi sluga noastră, Ioan Ştefan, palatinul Moldovei".

La începutul lunii septembrie, 1485, în fruntea marilor săi boieri şi a trei mii de războinici, Ştefan cel Mare pleacă în Polonia şi depune jurământul de vasalitate, la Colomeea (15 septembrie), regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea. Cronicarul polonez, Bernard Wapowski, scrie că, ducându-se veste că Ştefan cel Mare vine în Polonia spre a depune jurământ de credință

Coroanei polone, toată nobilimea poloneză s-a deplasat la Colomeea să-l vadă pe Ştefan cel Mare „războinicul cel mai vestit de pe vremea aceea”.

Ceremonia de la Colomeea a fost deosebit de strălucitoare, căci nu deseori slabul rege al Poloniei avea prilejul să i se închine un stăpânilor aşa de glorios şi de mare ca domnul Țării Moldovei. Cazimir al IV-lea, îmbrăcat tot în haine aurite, a luat loc, pe tronul său de rege, cu Coroana pe cap, într-un mare cort. Ştefan cel Mare, împreună cu boierii săi, au înaintat, spre rege, cu steagul cel mare al țării, din mătase roşie, în frunte, purtat de un mare boier. Toți moldovenii participanți la ceremonie aveau în mâini câte un steag, mai mic, al țării lor. Ajuns înaintea regelui, Ştefan cel Mare descalecă, ia steagul cel mare al Țării Moldovei şi înaintează spre tronul regelui Cazimir al IV-lea. Când a ajuns în fața tronului, pleacă capul şi coboară steagul cel sfânt al Țării Moldovei până la pământ. Apoi, îngenunchiat, face jurământ de credință Coroanei Poloniei. Bielski şi Wapowski au notat incidentul petrecut în momentul când Ştefan cel Mare depunea jurământul.

La ordinul regelui Cazimir al IV-lea (numai el putea da un asemenea ordin), pânzele cortului regal în care se desfăşura ceremonia au fost coborâte, astfel încât numeroasa asistență a putut să-l vadă îngenunchiat pe Ştefan cel Mare cerând, cu mâinile întinse, ajutor lui Cazimir al IV-lea. „Iar pentru ca să se vădească tuturor, şi mai ales celor de față, supunerea şi umilirea unui principe atât de mare, cortul regesc, care cu intenție era întocmit aşa, căzu la pământ, tăindu-se legăturile, şi cele ce se petreceau în ascuns se arătară vederii tuturor celor de față, uimiți de atâta măreție. Şi palatinul (Ştefan cel Mare - n.m., G.M.) cu suflet, mare cum era, nu se tulbură deloc. Aruncă la picioarele regelui sceptrul

moldovenesc şi, făcându-şi cruce şi ținând în mână Sfânta Scriptură - era anume de rit grecesc - jură cu multă ceremonie jurământul de credință... regelui Cazimir". Fapta regelui polon a fost premeditată. De 25 de ani aştepta el clipa în care să-l vadă pe cel mai important luptător şi apărător al Creştinătății europene la picioarele sale, şi visul i s-a împlinit.

După ce Ştefan cel Mare depune jurământul omagial, regele polon, stând pe tron, răspunde: „Te primim sub protecția noastră pe tine şi ținuturile tale, şi te menținem ca pe un palatin al nostru cu toate drepturile şi demnitățile tale. După aceasta Maiestatea sa regală l-a sărutat (sărutul lui Iuda - n. m., G.M.). După sărut, regele a luat steagul din mâinile Domnului şi l-a dat în mâinile mareşalului regatului. Toți boierii moldoveni, care stau în jurul tronului, şi-au aşternut steagurile cele mici, din mâini, la pământ. Steagul cel mare a fost dus, de la tronul Maiestății Sale, după cum fusese de mai înainte hotărât, la tezaurul regal, iar cele mici de asemenea au fost duse spre păstrare la tezaurul regal. Căci n-a voit să consimtă Domnul, nici boierii săi, ca să fie rupte în decursul ceremoniei, ci au cerut ca steagurile omagiale să fie păstrate cu onoare, ca probă de mare prietenie. După aceasta regele a aşezat pe Domn ca pe un prieten şi vasal al său, nu departe de el, şi pe când şedeau ei, au jurat toți boierii atingând crucea: „Noi boierii şi toată Țara Moldovei, în numele nostru şi al întregii Țări a Moldovei, depunem omagiul Serenismului Principe Domnului Cazimir şi urmaşilor regelui Poloniei, promitem şi jurăm credință deplină... Aşa să ne ajute Dumnezeu şi sfânta cruce. Acest jurământ l-au depus unii cu mâinile puse pe cruce, alții cu ele întinse deasupra crucii". Tot în ziua jurământului de la Colomeea, Cazimir al IV-lea, iscăleşte documentul

prin care îşi lua îndatoriri şi obligaţii faţă de Ştefan cel Mare: „Suntem datori să apărăm pe Domnul Ştefan şi pe fii săi şi pe toţi boierii şi supuşii lui în toate părţile cu sabia noastră şi tezaurul nostru şi sfatul nostru şi oştile noastre, din toate puterile noastre, pe care ni le-a dat Dumnezeu, după puterea noastră, şi să-l apărăm de toţi inamicii lui".

Cazimir al IV-lea se obligă, dacă va fi nevoie, să-l primească pe Ştefan cel Mare şi boierii săi, în refugiu, să le garanteze libertatea şi averile, şi să-l ajute, la nevoie, să-şi recucerească ţara. De asemenea, regele Poloniei se obligă să nu încheie vreo pace fără ştirea lui Ştefan cel Mare, îndeosebi acolo unde este vorba de „graniţele Ţării Moldovei". Iar Ştefan cel Mare promite să nu aibă alt suzeran decât regele Poloniei, să nu facă război sau să încheie pace fără ştirea acestuia. Şi în această situaţie, Ştefan cel Mare, în preambulul actului său omagial, afirmă că este domn în Ţara Moldovei doar din mila lui Dumnezeu, şi că tronul său nu-l datorează nimănui de pe pământ, fie el şi regele Poloniei.

Uşor se poate presupune starea de spirit a lui Ştefan cel Mare în zilele acelea de septembrie 1485, când el, cu boierii şi marii săi războinici, au fost în Polonia. Încrâncenat, cu sufletul lui de viteaz, a acceptat să se smerească faţă de un rege nesemnificativ şi făţarnic. Şi-a strunit mânia, când pânzele cortului regal l-au arătat asistenţei numeroase şi uimite, iar privirea sa l-a fulgerat pe Cazimir al IV-lea; şi-a luat angajamente ce-i limitau libertatea de acţiune, dar „toate ce au avut mai de treabă au vorovitu", nu ca doi prieteni adevăraţi, ci silit de împrejurări potrivnice. Ştia bine şi Cazimir al IV-lea că domnul Ţării Moldovei a depus jurământul, nu din inimă, ci dintr-o mare nevoie. La fel crede şi Wapowski, martor la evenimente: „...Astfel, acel

războinic viteaz, energic şi mândru, învingător al multor regi şi popoare nu şi-a plecat capul în faţa regelui Poloniei decât împins de o mare nevoie. În felul acesta Cazimir al IV-lea şi-a satisfăcut vanitatea de a încătuşa şi uni cu sine pe acel principe, care învinsese pe turci, pe tătari şi pe unguri". Ştefan cel Mare n-a fost deloc încătuşat de regele polon, aşa cum îi plăcea să creadă lui Wapowski, iar unirea dintre cei doi se va dovedi, foarte repede, că nu a fost de loc temeinică.

Ca răspuns la atacul lui Ştefan cel Mare asupra Cetăţii Albe, din iunie 1485, şi aflând că Domnul Ţării Moldovei este plecat din ţară, turcii, din cele două cetăţi şi din împrejurimile lor, au intrat în Ţara Moldovei, ajungând la Suceava, pe care au ars-o. Acum se poate constata importanţa pe care au avut-o cele două cetăţi pentru liniştea Ţării Moldovei şi pericolul permanent ce-l reprezenta prezenţa de trupe otomane chiar pe teritoriul ţării. Neputând să supună Ţara Moldovei prin expediţii de mare amploare, cuibărindu-se în coastele ei, turcii vor organiza expediţii, dese, de pradă şi jaf. Prin acest război de uzură, ei vroiau să-l facă pe Ştefan cel Mare să li se supună.

Despre invazia turcilor în Ţara Moldovei la 1485 scrie şi *Letopiseţul anonim:* „Iar în vremea aceea veniră turcii cu Hruct până la Suceava şi arseră târgul, lunea, septembrie 19, iar marţea se întoarseră prădând şi arzând ţara". Vestea că turcii au pătruns până în Capitală, îi ajunge lui Ştefan cel Mare pe când se afla la Colomeea. Cu moartea în suflet, dar la fel de hotărât şi înverşunat, Ştefan cel Mare se îndreaptă în grabă spre ţară, cu Curtea sa şi cu trei mii de polonezi, conduşi de Ion Polacul, daţi ca ajutor de Cazimir al IV-lea. Aflând de apropierea oştii lui Ştefan cel Mare, turcii se retrag în mare grabă. Domnul Ţării Moldovei îi urmăreşte până în

apropiere de Chilia, şi, la Cătlăbuga, îi zdrobeşte (16 noiembrie 1485). Victoria moldovenilor este consemnată de acelaşi *Letopiseț anonim:* „În acelaşi an, 1485, noiembrie 16, au fost război cu turcii şi cu Malcoci la Cătlăbuga şi cu ajutorul lui Dumnezeu au biruit Ştefan Voievod". Victoria aceasta salvează, încă odată, Țara Moldovei „dar acum li era uşor turcilor să se tot întoarcă asupra țării din care nici o putere omenească nu-i mai putea scoate cu totul". După ce s-a despărțit de regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, Ştefan cel Mare a înțeles că toată umilința sa de la Colomeea a fost inutilă. Cu cei trei mii de războinici pe care îi dăduse, Cazimir al IV-lea s-a dovedit lipsit de seriozitate, încălcând jurămintele proaspăt făcute. Pentru a-şi elibera importantele sale cetăți din sud şi a-i scoate pe turci din țară, Ştefan cel Mare avea nevoie de un ajutor polonez mult mai mare şi nu de ridicolul ajutor primit. Dacă ar fi ştiut cum îi va fi răsplătită buna sa credință şi sinceritate, domnul moldovean n-ar mai fi făcut acest drum la Canossa, nu l-ar mai fi îmbrăcat pe un rege lipsit de strălucire cu toată strălucirea şi măreția sa.

Închinarea lui Ştefan cel Mare către regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, a supărat tare pe Matei Corvin, care s-a plâns Papei Inocențiu al VIII-lea şi arhiducelui Sigismund de Austria. Şi Matei Corvin a înțeles de ce Ştefan cel Mare s-a dus la Colomeea în speranța ca regele polon îl va ajuta să recucerească Chilia şi Cetatea Albă; dar, totul a fost în zadar, deoarece, atunci când turcii au atacat Țara Moldovei, polonii nu l-au ajutat. De altfel, polonezii l-au înştiințat pe Ştefan cel Mare că nu-l mai pot ajuta în lupta cu turcii şi tătarii, iar Domnul Țării Moldovei, din acest motiv, a întreprins demersuri pe lângă Papă, de a fi dezlegat de jurământul omagial prestat nu demult.

În primăvara anului 1486, turcii organizează încă o mare expediție împotriva Țării Moldovei, înaintând, pe drumul Sucevei, şi ajungând până la Roman. Turcii aduceau cu ei pe un oarecare Hroiot sau Hruet, fiu al lui Petru Aron, pe care doreau să-l instaleze ca domn. În lupta de la Şcheia (6 martie I486), oştile Țării Moldovei, într-o primă fază, au fost înfrânte, Ştefan cel Mare, fiind la un pas de a fi capturat şi ucis. Războinicii săi fiind respinşi, căzut de pe cal, Ştefan cel Mare se salvează, prefăcându-se mort printre trupurile celor căzuți în luptă. După ce moldovenii contraatacă violent, recâştigând controlul asupra locului luptei, un boier, Purice, îl găseşte pe Ştefan cel Mare şi-l salvează. Când lupta nu era încheiată, alt boier de-al lui Ştefan cel Mare, Pântece, se duce la Hroiot şi-i spune că este victorios, îl scoate dintre oamenii săi, îi taie capul şi îl duce lui Ştefan cel Mare. *Letopisețul anonim* consemnează şi el lupta de la Şcheia: „în anul 1486, luna mart în 6, lunea, au fost război cu Hruiet la Bulgarii (Şcheia), pe Şiret şi l-au prins şi i-au tăiat capul".

Aflând despre atacurile turcilor asupra Țării Moldovei şi de absența ajutorului polonez, Matei Corvin nu se sfieşte a-şi arăta satisfacția: „Unde sunt polonezii, unde-i ajutorul promis cu atâta vorbărie, unde e credința lor?". De această dată Matei Corvin are dreptate, putând fi crezut fără nici o îndoială. Aflat, iarăşi, într-o situație dramatică, Ştefan cel Mare, cu toate vorbele mari spuse, regele polon l-a lăsat singur în fața turcilor. Victoria de la Şcheia este ultima mare luptă cu turcii, a lui Ştefan cel Mare, din marele său război antiotoman, de 13 ani (1473-1486).

Supus unor invazii repetate, pe care cu greu le mai putea respinge, văzându-şi țara din ce în ce mai des

pustiită, fără de nici un sprijin de la vecini, Ştefan cel Mare se gândeşte să facă pace cu turcii. Dacă ar fi continuat lupta, ar fi riscat să-şi vadă țara distrusă, cu totul. Anii 1484-1486 au fost ani dramatici pentru Țara Moldovei lui Ştefan cel Mare. Cu duşmanul de moarte înfipt temeinic în trupul țării, cu prieteni fățarnici şi puțin deosebiți de duşman, Ştefan cel Mare înțelege că a birui în lupta cea mare cu păgânul asiatic, doar cu puterile sale, este peste putință. Cât de grei au fost anii aceştia se poate lesne constata din faptul că pentru perioada 29 mai 1484, (din preajma atacului turcesc asupra celor două cetăți) -14 sept 1486, după lupta de la Şcheia, nu s-au păstrat (nu au fost emise) acte interne.

Şi după Colomeea, Polonia a dus aceeaşi politică duplicitară față de Ştefan cel Mare. În afara celor trei mii de cavaleri polonezi dați ca ajutor la 1485, nu se mai constată nici un ajutor dat moldovenilor până la pacea cu turcii. Nu cred că au dreptate cei care susțin că prin jurământul de la Colomeea Ştefan cel Mare n-a fost umilit. Numai prin faptul că a fost nevoit să încline marele steag al țării sale, steag sub flamura căruia au luptat şi murit atâția războinici de-ai săi, în fața unui rege străin şi fără de nici un merit în afara aceluia că stăpânea peste un regat întins, şi tot a fost lovit adânc în demnitatea sa şi a țării sale. Bărbat războinic, cum greu se poate găsi vreun altul în veacul său, viteaz şi cutezător până dincolo de limitele umanului, biruitor desăvârşit, necruțător cu toți cei ce i-au călcat țara peste care stăpânea, Ştefan cel Mare n-a îngenuncheat decât în fața lui Dumnezeu. A crede că un bărbat cu asemenea calități, cu merite atât de mari în lupta aceasta europeană împotriva păgânului asiatic, n-a fost umilit prin ceremonia de la Colomeea, este cu totul greşit. Prin faptul că Ştefan cel Mare îngenunchează înaintea regelui

polon, Cazimir al IV-lea, o parte a planului său imperial se prăbuşeşte. Domnul Țării Moldovei evitase, aproape 3 decenii, să se închine regilor vecini, prin omagiu personal, din conştiința tare că el şi țara sa trebuie să-şi croiască un alt destin, de o cu totul altă dimensiune. Tar actul de la Colomeea pune capăt marelui său vis imperial pământesc, căci, plecându-se în fața unui străin, de față cu atâta asistență, supunându-se unui ritual ce-l cobora în proprii săi ochi, Ştefan cel Mare este nevoit să abandoneze un proiect cutezător. Dacă pe oamenii fățarnici, neprieteni, Ştefan cel Mare ştia că poate să-i mintă, pe Dumnezeul lui şi al poporului său, era peste puterile sale de a-l înşela. Nu doar că i-a scăpat pe turci la o margine de țară, sau pentru că fusese abandonat de toți în lupta cu turcii face el pace cu Poarta Otomană, ci şi din conştiința că nu mai are cum să-şi asume un destin imperial ca urmare a celor petrecute în Polonia. Ştefan cel Mare acorda cuvintelor înțelesul lor unic şi adevărat, nerăstălmăcindu-le. Dacă, prin Ioan Țamblac, în mai 1477, el spune Veneției, şi prin ei, tuturor, că preferă ca poporul său să moară, decât să se supună turcilor, el spunea numai adevărul. Nu se pot uita cuvintele lui sincere şi drepte, prin care îi ruga pe veneției, să-l ajute, cu ce vor putea ei, căci le va întoarce ajutorul înzecit, dar numai în războiul cu turcii. Ştefan cel Mare ştia bine inima cea adevărată a veneției, şi numai dintr-o absolută singurătate în fața colosului turcesc le cerea, cu atâta insistență, ajutorul unor oameni ce n-aveau alt Dumnezeu decât banul cel josnic şi ticălos.

Reaua credință constantă, a Poloniei, față de Ştefan cel Mare, este în afara oricărei îndoieli. Domnul Țării Moldovei şi-a îndeplinit cu sinceritate obligațiile față de poloni, recunoscându-se de fiecare dată, când aceştia o

cereau, vasalul lor, iar corectitudinea sa a fost răsplătită cu cinism. Când Țara Moldovei suporta, cu greu, marile invazii otomane în ciuda apelurilor disperate adresate de Ştefan cel Mare, polonezii au rămas nemişcați, sau, după cum a poruncit Cazimir al IV-lea, la 1476, vara, ostaşilor săi *să stea de strajă la margine* (adică la marginea Țării Moldovei şi nu la un alt hotar al regatului polonez). După cum se poate constata, atitudinea Poloniei n-a suferit nici o schimbare față de Țara Moldovei şi după septembrie 1485; poate, doar că, acum, regele polon avea temeiul juridic să se laude, în Europa, că îl are vasal şi pe Ştefan cel Mare al Țării Moldovei!!

În cursul anului 1486, obosit de atât „ajutor" dat Țării Moldovei, Cazimir al IV-lea scrie marelui cneaz al Moscovei, Ivan al III-lea, şi îi cere să-l ajute pe Ştefan cel Mare, în luptele sale cu turcii, ca să-şi recupereze cetățile pierdute. Şi demersul acesta dovedeşte un cinism greu de întâlnit la asemenea nivel, şi, cu atât mai greu de suportat. Se ştie că parte însemnată din comerțul polonez, îndeosebi cel al Liovului, se făcea prin intermediul drumului comercial moldovenesc şi cele două cetăți pierdute. Cu atât mai mare, tot atât cât al Țării Moldovei, ar fi trebuit să fi fost efortul polonez în eliberarea, de sub stăpânirea turcilor, a Chiliei şi Cetății Albe, şi nu să scrie Moscovei. Răspunsul lui Ivan al III-lea a fost plin de bun simț, anume: *care dintre şefii de state creştine sunt mai aproape trebuie să-l ajute pe Ştefan,*

În secret, în cursul lui 1486, fără să-l anunțe pe Ştefan cel Mare, conform celor stabilite la Colomeea, după negocieri, polonezii primesc liberă trecere şi drept de negoț în cetățile Chilia şi Cetatea Albă, şi-n tot Imperiul otoman. Din cele stabilite de cei doi vecini,

Ştefan cel Mare şi Cazimir al IV-lea, în septembrie 1485, n-a rămas decât vorbăria inutilă, iar vina aparține numai polonezilor, ce l-au trădat, în toată regula, pe Ştefan cel Mare. Domnului moldovean nu i-au rămas ascunse tratativele polonezilor cu turcii, şi, pentru a nu fi cu totul expus loviturilor acestora, după victoria grea de la Şcheia, reia legăturile cu turcii, acceptând să le plătească tribut. Țara Moldovei rămăsese singurul stat ce se afla în stare de război cu Imperiul otoman. Veneția încetase lupta încă de la 1479 (şi când află că turcii au cucerit Chilia şi Cetatea Albă, îi trimite felicitări lui Baiazid al II-lea), Matei Corvin ceruse pace la 1483, reînnoind tratatul peste câțiva ani, cu turcii, acum iese din conflictul cu Poarta, şi Polonia (martie 1487). Despre Polonia ar fi exagerat, şi greşit, a spune că s-a aflat în război cu Imperiul otoman, pentru epoca lui Ştefan cel Mare conflictul dintre cele două state fiind unul mai mult mimat, decât adevărat.

Cu greu poale fi găsit un exemplu în istorie care să fie comparat cu lupta Țării Moldovei şi a lui Ştefan cel Mare, cu Imperiul otoman. Timp de un deceniu şi jumătate, lupta lui Ştefan cel Mare, cu păgânul asiatic, poale fi inclusă în efortul mai multor state europene ce constituiseră o coaliție antiotomană. Dar, participarea la o luptă comună trebuie judecată după eforturile şi sacrificiile întreprinse, şi nu după vorbe sau proiecte utopice.

Ştefan cel Mare se foloseşte de coaliția europeană antiotomană ca de un pretext adecvat gândurilor sale, scopurilor sale cele mari: libertatea neamului său şi a creştinătății răsăritene. Coaliția antiotomană, în afara jurămintelor şi legămintelor cele mai solemne, n-a funcționat. Când, la răsărit de Carpați se ridică, ca o putere de temut, Țara Moldovei lui Ştefan cel Mare,

biruind şi distrugând mari armate otomane, Europa se bucură şi acoperă cu laude pe biruitori. Dar când s-a pus problema ajutorului, pe care erau obligate să-l acorde Țării Moldovei, puterile europene, în primul rând Veneția, Ungaria şi Polonia, l-au refuzat constant, dând Domnului Țării Moldovei, drept sprijin, aşa cum o şi spun cinic venețienii, *„vorbe sunătoare”*. Cu excepția celor 5.000 de secui prezenți la Vaslui, veniți să-l ajute pe Ştefan cel Marc, cu plată, nici o altă putere armată n-a trecut în Țara Moldovei, spre a-l ajuta în luptele cu turcii. Ştefan cel Mare a fost mințit şi înşelat, cu bună ştiință, iar aici, loc de frunte trebuie să le acordăm lui Matei Corvin şi lui Cazimir al 1 V-lea. Cred că personalitatea excepțională a lui Ştefan cel Mare, victoriile sale mari, împotriva Imperiului otoman, au trezit în sufletele celor doi monarhi vecini nu sentimente de admirație, ci de invidie, aşa cum o dovedesc faptele.

Ştefan cel Mare a purtat o luptă nu doar pentru libertatea poporului său, ci şi pentru civilizația creştină europeană. Lupta de două decenii a lui Skanderberg a avut importanță doar pentru Albania, lupta Țării Moldovei lui Ştefan cel Marc, cu Imperiul otoman, fereşte, timp de decenii, Polonia şi Ungaria, de invazii otomane, ocrotindu-le. Drept răsplată pentru serviciile şi sacrificiile făcute, Țara Moldovei va fi trădată cu premeditare şi cinism.

Pacea cu Imperiul Otoman se va încheia, după negocieri purtate pe tot cursul anului 1486. Țara Moldovei nu se supune turcilor, ca şi statul românesc de la sud de Carpați, adică temeinic şi smerită, ci doar formal. A şi spus-o, de altfel, ui; contemporan învățat şi deloc binevoitor cu Ştefan cel Mare, gândindu-mă la ce sfat va da, cu insistență, regelui Ioan Albert, Filipo Buonaccorsi-Callimachus, la 1490: „Moldovenii au

provocat adesea, în mai multe rânduri, în anii precedenți, pierderi atât de mari sultanului, încât acesta a fost silit, în cele din urmă, să-l numească aliat şi prieten pe Ştefan, domnul moldovenilor [...], care a cedat nu sub presiunea armelor, ci sub anumite condiții, moldovenii închinându-se Porții prin tratate, nu ca învinşi, ci ca învingători". Ştefan cel Mare acceptă să plătească tribut sultanului (4.000 de galbeni), în schimbul păcii (acesta-i rostul tributului: răscumpărarea păcii). În cursul negocierilor s-au făcut şi delimitările teritoriale la granița Țării Moldovei cu cele două cetăți ocupate de turci şi hinterlandul acestora.

Țara Moldovei va începe să plătească, din nou, tribut Imperiului otoman, începând cu anul 1487. Chiar dacă a încheiat pace cu Imperiul otoman, Ştefan cel Mare nu abandonează definitiv gândul de a recuceri Chilia şi Cetatea Albă, şi nici marele său gând: să lupte cu duşmanul creştinătății. Dar, pentru ca sabia lui cea viteză să fie scoasă din nou din teacă, pentru luptele cu turcii erau necesare eforturi comune din partea statelor interesate. O nouă luptă cu duşmanul cel puternic şi temut, Ştefan cel Mare nu va reîncepe doar cu țara şi puterile sale, deoarece el înțelegea că, într-un război de durată, în absența unei lovituri norocoase, invariabil, David va fi strivit de Goliat.

Şi contemporanii au înțeles că Țara Moldovei s-a supus turcilor din cauza abandonării sale de către creştini, în primul rând Polonia şi Ungaria. Fără pierderea celor două cetăți atât de importante, Chilia şi Cetatea Albă, Ştefan cel Mare ar fi continuat lupta de unul singur. După 1484, incursiunile turceşti devin frecvente şi neaşteptate, Țara Moldovei putând fi lovita, repede şi decisiv, oriunde ar fi dorit aceştia. Împrejurările deveniseră cu totul potrivnice, iar

continuând lupta în asemenea condiții, peste Țara Moldovei s-ar fi aşternut mereu jaful, ruina şi doliul. O spune raguzanul contemporan Tubero: „Obosiți mai mult din cauza devastărilor, decât al războiului, moldovenii au pus capăt năvălirilor prin plata tributului".

Aceste năvăliri au putut deveni aşa de dese şi din cauza vecinului din nord, Polonia, iar contribuția sa la căderea Țării Moldovei, sub turci, nu va fi uitată, Ştefan cel Mare aşteptând doar ocazia potrivită pentru a o răsplăti pe măsură.

XV. Un deceniu de relaţii proaste cu Polonia (1487-1497) şi deznodământul lor: Codrul Cosminului (1497) şi tratatul de la Hârlău (1499)

Neprimind ajutor adecvat din partea Poloniei, pentru a-şi recuceri cetățile de la Dunăre şi Mare, şi pentru care a acceptat să depună omagiul personal regelui Cazimir al IV-lea, mai mult, fiind trădat, după ce aceştia au intrat în relații de prietenie cu turcii, era firesc ca relațiile lui Ştefan cel Mare cu Polonia să se înrăutățească. Şi, pentru că Matei Corvin ținea aşa de mult să aibă un vasal ca domnul Țării Moldovei, Ştefan cel Mare strânge legăturile cu Ungaria. Matei Corvin protestase şi se lamentase, de altfel, Papei că polonezii l-au momit pe „vasalul" lui, Ştefan cel Mare, să le recunoască suzeranitatea în schimbul ajutorului necesar recuceririi importantelor porturi din sud. S-a observat câtă satisfacție a arătat regele ungur atunci când ajutorul polonez către Ştefan cel Mare n-a venit. Dacă nu-l iubea de loc pe Ştefan cel Mare, Matei Corvin prețuia greutatea puterii lui, ce o simțise el însuşi împreună cu armata sa, şi-i admira, în mare măsură, strălucirea faimei. Aşa că, Matei Corvin a fost încântat să strângă legăturile cu Țara Moldovei, îndeosebi după ce Papa Inocențiu al VUI-lea (1484-1492) îl absolvă pe Ştefan cel Mare de obligațiile de vasal către regele Poloniei (1489).

Întoarcerea lui Ştefan cel Mare către Matei Corvin a stârnit strigăte de nemulțumire din partea lui Cazimir al IV-lea, dovedind că nu pentru a-l ajuta în luptele cu turcii l-a vrut el plecat înaintea sa la Colomeea, ci pentru a-şi adăuga la coada numelui său regal cât mai multe titluri. Iar Ştefan cel Mare îşi motivează, dacă mai era nevoie, omagiul depus către Polonia, la 1485,

afirmând: „Recunosc că am depus jurământ răposatului rege, „... căruia i-am cerut deseori apărare şi ajutor, pentru ca să nu ajung tributar turcilor, dar el m-a părăsit şi nu m-a ajutat, astfel încât am fost silit să plătesc tribut turcilor". Mulțumit că îl are, din nou, pe Ştefan cel Mare vasal, Matei Corvin îi dă în stăpânire două cetăți puternice din Transilvania, Ciceul şi Cetatea de Baltă, cu toate satele din jurul lor (1489).

Având relații în sfârşit bune cu regele Ungariei, Ştefan cel Mare cumpără din Ardeal, cu acordul lui Matei Corvin, arme, îndeosebi tunuri; în această direcție, braşovenii sunt îndemnați, de acelaşi rege, să presteze servicii militare, când va fi nevoie, lui Ştefan cel Mare. Tot în anul 1489, la nunta băiatului cel mare al lui Ştefan cel Mare , Alexandru, Matei Corvin făcu un dar substanțial, de 500 de florini. Nu se ştie cum ar fi evoluat relațiile acestea bune, cu Ungaria, deoarece, în aprilie 1490, după o scurtă suferință, Matei Corvin a murit (de apoplexie), lăsând tronul de la Buda fără urmaş legitim.

Pentru tronul Ungariei s-a declanşat o aprigă dispută între frații Jagelloni (Vladislav şi Ioan Albert) şi fiul împăratului german Frederic al III-lea, Maximilian 1 de Habsburg (1493- 1518). Toți candidați! la tronul Ungariei au dorit să aibă sprijinul lui Ştefan cel Mare. Pentru ca Jagellonii să nu ajungă prea puternici, Ştefan cel Mare îl sprijină, la început, pe Maximilian I de Habsburg, prilej cu care are, cu acesta, dese schimburi de solii, într-o scrisoare către nobilii şi oraşele ardelene, din august 1490, Maximilian, căruia Ştefan cel Mare i-a promis că-l va ajuta cu 3.0000 de călăreți, le scrie să se supună Domnului Țării Moldovei: „ilustrul Ştefan, Voievodul Moldovei, credinciosul nostru iubit, ca să sprijine dreptatea noastră şi să ne ajute ca pe domnul

său şi al Ungariei şi i-am cerut să vă primească pe voi pe toți... şi să vă apere cu armele şi cu puterea sa ca pe credincioşii noştri iubiți, până când vom veni noi înşine la voi în curând, după cum sperăm, pentru care vă sfătuim să ascultați de Ştefan Vodă în numele nostru".

La începutul luptelor pentru tronul Ungariei, Maximilian I (1493-1518) reuşeşte să se impună şi să ocupe Buda. Pentru doi ani (1490-1491) Ştefan cel Mare şi-a exercitat autoritatea în Transilvania, ca regent, în locul acestuia. Şi Ioan Albert, regele Poloniei, era interesat să-l aibă pe Ştefan cel Mare, ca aliat, în disputa pentru tronul unguresc, cerându-i, cu împrumut, 15.000 de ducați. Ştefan cel Mare şi-a dat seama de caracterul acestui Jagellon, încă de când l-a cunoscut la Colomeea, şi l-a refuzat. De altfel, cu memoria sa straşnică, Ştefan cel Mare nu uitase că un strămoş al său mai împrumutase Casa Regală poloneză cu o mare sumă de bani, bani nerestituiți.

Tocmai în numele acestui împrumut neonorat, în totalitate, de Polonia, va redeschide Ştefan cel Mare litigiul cu Polonia privind Pocuția. Maximilian I de Habsburg va renunța la Coroana Ungariei (1491), rege al acestui regat ajungând tot un Jagellon, Vladislav al II-lea, şi care, pentru a fi sigur de tronul dorit, nu s-a dat în lături în a se căsători cu văduva lui Matei Corvin, Beatrice de Aragon. Cu noul rege al Ungariei, Vladislav al II-lea, Ştefan cel Mare va şti să cultive relații constant bune, chiar de prietenie. Paradoxal, după moartea lui Matei Corvin, situația Țării Moldovei, în perspectiva relațiilor externe regionale, s-a agravat. Cazimir al IV-lea a urmărit să impună pe unul din fii, Ioan Albert, pe tronul Ungariei, dar nu va reuşi. După cum am mai spus, Ştefan cel Mare îl va sprijini pe un alt Jagellon, Vladislav, şi care, în momentele de mare cumpănă ce vor

veni, va fi de un real sprijin domnului Țării Moldovei. Dispărând Matei Corvin, Jagellonii vor dori să-şi impună planul lor de dominație peste întinsa regiune din Centrul şi Estul Europei. Țara Moldovei era şi ea inclusă în planul polonez, urmând a fi integrată nucleului de state peste care stăpâneau fiii lui Cazimir al IV-lea.

Până atunci Ştefan cel Mare s-a decis să redeschidă problema Pocuției, pe care urmaşii lui Alexandru cel Bun o abandonaseră Poloniei, cu toate că aceasta n-a achitat toată suma împrumutată de Petru Muşat lui Vladislav Jagello.

În vara anului 1490, Ştefan cel Mare ordonă călăreților săi să pătrundă în sudul Poloniei, ocupând Halici şi Colomeea, adică o parte însemnată din Pocuția. Domnul Țării Moldovei instalează garnizoane în târgurile mai mari, strânge multă pradă, robeşte o parte a populației pe care o strămută în Țara Moldovei şi se întoarce, nesupărat de nimeni, în țara sa. Un cronicar contemporan, Nacker, a consemnat incursiunile moldovenilor în Polonia, pe care le justifică prin punctul de vedere al lui Ştefan cel Mare: „Dacă ar fi fost sprijinit de regele Cazimir, Ştefan ar fi rezistat cu succes sultanului. Cum însă moldoveanul a rugat pe regele Cazimir pentru sprijin şi ajutor şi s-a întâmplat să fie părăsit, s-a gândit la chipul şi calea cum ar putea să plătească sultanului tributul din țara regelui şi nu din țara sa proprie, întrucât regele a fost o cauză a nenorocirilor sale.”. Intervențiile lui Ştefan cel Mare în Polonia, la 1490, urmărea, pe lângă ocuparea Pocuției, şi sprijinirea lui Maximilian I de Habsburg, aflat în luptă, atunci, cu Jagellonii, pentru tronul maghiar. Cazimir al IV-lea protestează pentru pagubele produse de moldoveni şi-i trimite lui Ştefan cel Mare solie prin care îl somează să părăsească Pocuția. N-a cedat Ştefan

cel Mare ameninţărilor lui Mahomed al II-lea, cu atât mai puţin s-a grăbit să-i facă pe plac regelui Poloniei. Ştefan cel Mare, pentru a lovi şi mai puternic Polonia, ca să simtă ce înseamnă să-l aibă duşman şi nu prieten, încheie alianţă cu hanul tătarilor Mengli Ghirai. Moldovenii şi tătarii vor ataca de mai multe ori, sudul Poloniei, după 1490.

În 1492, iunie, după o stăpânire lungă, Cazimir al IV-lea a murit, pe tronul Poloniei urmându-i la tron fiul său, Ioan Albert (1492-1503). Acesta a moştenit aceeaşi duşmănie, faţă de domnul Ţării Moldovei, ca şi tatăl său, din cauză că Ştefan cel Mare nu l-a ajutat când intenţiona să ocupe tronul Ungariei şi pentru că nu-l recunoştea de suzeran. Relaţiile încordate cu Polonia se vor menţine şi pentru primii ani de domnie ai fiului lui Cazimir al IV-lea. Mengli Ghirai va ataca de mai multe ori părţile sudice şi estice ale Poloniei, în 1493, iar în acelaşi an Ştefan cel Mare îşi trimite oştile, puse sub comanda fiului său Alexandru, să pustiască aceleaşi părţi sudice ale Poloniei, ajungând până la Liov. Tot acum Ştefan cel Mare ocupă în întregime Pocuţia, fără ca Ioan Albert să reacţioneze mai serios. Din cauza atacurilor moldovenilor, regele polon pregătea o lovitură decisivă, credea el, împotriva Ţării Moldovei şi a lui Ştefan cel Mare.

Cu excepţia Poloniei, Ştefan cel Mare avea, în aceşti ani, legături bune cu Vladislav al II-lea, rege al Ungariei, care îi întăreşte posesiunile ardelene, Ciceul şi Cetatea de Baltă cu cele peste 70 de sate din împrejurul lor. În acest timp, Ştefan cel Mare zideşte la Vad, în Transilvania, o mănăstire, cu rang de episcopie subordonată mitropoliei Ţării Moldovei, care păstorea peste toţi românii ardeleni. Şi cu Maximilian I de Habsburg, ajuns împărat al Austriei la 1493, după

moartea tatălui său, Frederic al III-lea, Ştefan cel Mare păstrează raporturi excelente. Intuind că dinspre puternicii Jagelloni va veni mare pericol, în anii premergători invaziei poloneze, Ştefan cel Mare face demersuri serioase pentru a stabili, cu unii dintre ei, relații amicale. La inițiativa lui Ştefan cel Mare, în 1494, solii lui au negociat şi semnat un tratat de alianță cu marele cneaz al Lituaniei, Alexandru, dar tratatul dovedindu-se, încă de la semnare, formal, lipsit de urmări. Scopurile fiilor lui Cazimir al IV-lea, cu privire la Țara Moldovei, erau cu totul altele, şi, pentru împlinirea lor, ei tocmai se pregăteau să declanşeze o criză ce va pune Țara Moldovei lui Ştefan cel Mare într-un pericol grav.

Ioan Albert, pe când era prinț moştenitor al Coroanei poloneze, a avut ca profesor, şi mentor, pe umanistului italian

Filipo Buonaccorsi Callimachus. Acesta i-a inoculat ideea că, atunci când va ajunge rege, să anexeze Țara Moldovei regatului Poloniei. Prin instalarea unui Jagellon pe tronul de la Suceava, Polonia, după ce i-ar fi alungat pe turci din Chilia şi Cetatea Albă, ar fi exercitat un control deplin asupra tuturor drumurilor de comerț ce legau Marea Baltică de Marea Neagră.

Aceleaşi sfaturi a primit Ioan Albert, după ce ajunge rege, şi de la episcopul Lucas Watzel-Rode, care-i sugera, pe lângă anexarea Țării Moldovei, să mute, de lângă Marea Baltică, cavalerii teutoni, în nordul Țării Moldovei şi Podolia, ca să fie scut de apărare al Poloniei împotriva turcilor şi tătarilor. Ioan Albert urmărea, aşadar, alungarea lui Ştefan cel Mare de pe tronul Țării Moldovei şi aşezarea, la Suceava, a celui mai mic dintre frații Jagelloni, Sigismund, care nu stăpânea peste nici o țară! Se observă politica constant duşmănoasă a Poloniei

față de Ştefan cel Mare. Scutul, zidul care a oprit invazia turcilor în regatul polonez fusese tocmai această Moldovă, de peste două decenii şi pe care doreau ei să o cucerească. Iar drept răsplată pentru lupta cea grea a vecinului, pentru marile sacrificii aduse unei cauze comune, nu numai a Țării Moldovei, polonezii îi pregăteau pieirea. Nu fusese de ajuns părăsirea lui Ştefan cel Mare în lupta cu turcii, forțarea domnului Țării Moldovei pentru a depune jurământul personal către Coroana lor, trădarea, pe față, a acestuia, prin înțelegerea cu turcii, acum doreau să-i anexeze şi țara, iar pe luptătorul cel mare să-l alunge sau să-l ucidă!

Pentru a-şi pune planul în aplicare, cu privire la Țara Moldovei, Ioan Albert a crezut de cuviință că trebuie să-i consulte, să ceară ajutorul fraților săi. În aprilie 1494, la Leutschau, s-a desfăşurat un congres al fraților Jagelloni: pe lângă Ioan Albert au participat Vladislav al II-lea, regele Ungariei şi Boemiei, Sigismund cel fără de țară, Alexandru ducele Lituaniei şi cardinalul Frederic. Cele mai secrete dezbateri s-au purtat doar între frați, dar ştim ceea ce s-a discutat între ci datorită medicului personal al lui Ioan Albert, Miechowski, un om cinstit şi cu frică de Dumnezeu. Oficial se ştia că frații Jagelloni au dezbătut problema luptei cu turcii, dar în secret ei au hotărât atacarea Țării Moldovei, ocuparea sa şi izgonirea de pe tron a lui Ştefan cel Mare. Miechowski afirmă că la Leutschau, pe lângă problema războiului cu turcii, cei patru frați au hotărât desființarea Țării Moldovei ca stat. Iar Wapowski, un alt cronicar contemporan, ştia că dacă Ştefan cel Mare nu va recunoaşte suzeranitatea lui Ioan Albert, cei patru frați aveau „să-l alunge cu puterea şi cu armele din țară şi să aşeze în locul său în Moldova pe Sigismund, care ar apăra cu mai multă atențiune țărmul Dunării în contra

turcilor barbari!!". Ceva rezerve față de planurile fraților săi a manifestat Vladislav, care, cu toate că era şi el un Jagellon, nu putea face abstracție de faptul că era rege al Ungariei. Or, desființarea Țării Moldovei şi anexarea sa la întinsul regat polono-litvan, ar fi fost cu totul împotriva intereselor regatului Ungariei. Marele duce al Lituaniei, Alexandru, față de care Ştefan cel Mare manifestase prietenie şi-i propusese un tratat de alianță, a fost de acord cu Ioan Albert, promițându-i ajutor, ca să-şi împlinească proiectul. Sigismund se şi vedea stăpân peste Țara Moldovei, dar, ceea ce plănuiseră frații Jagelloni, pentru a se bucura de reuşită, trebuia să fie ținut în cel mai mare secret, „ca nu cumva să ajungă la urechile duşmanilor barbari", barbarii fiind, evident, moldovenii şi domnul lor, pe care polonezii îl numeau *vulpe şireată* (Miechowski)!!!

După ce luase hotărârea de a ataca Țara Moldovei, Ioan Albert declară în public şi scrie monarhilor europeni că se pregăteşte să întreprindă o mare expediție împotriva turcilor, pentru a scoate de sub puterea lor Chilia, Cetatea Albă şi Caffa! A trimis şi la Suceava doi soli de rang înalt (1497) pentru a-l anunța pe Ştefan cel Mare de proiectul său şi-l invită să i se alăture cu oştile sale. Ştefan cel Mare cunoştea planul secret al lui Ioan Albert, pentru că împăratul Maximilian I de Habsburg l-a înştiințat prin soli secreți că regele polon urmăreşte să-l alunge din țară. Ştefan cel Mare răspunde soliei lui Ioan Albert că este gata pentru a reîncepe luptele cu turcii, îi va aproviziona armata cu cele necesare din belşug, dar că se va alătura oastei poloneze, după ce aceasta va străbate tot teritoriul din stânga Nistrului (nu prin Țara Moldovei), şi va ajunge la țărmul Mării Negre sau sub zidurile Chiliei şi Cetății Albe.

Avertizat de pericolul ce era gata să se abată asupra țării sale, căci spionii săi îi comunicau totul, Ştefan cel Marc, aşa cum a făcut-o de fiecare dată când asupra țării era pe cale să se abată un mare pericol, ia ample şi severe măsuri de apărare. Cere ajutor muntenilor, turcilor şi tătarilor, al căror han Mengli Ghirai îl considera pe Ştefan cel Mare ca pe un frate. Duplicitatea lui Ioan Albert față de Ştefan cel Mare, faptul că acesta cunoştea intențiile lui reale este confirmată şi de sursele narative contemporane. Astfel, *Letopisețul anonim,* notează: „în anul 1497 s-au ridicat craiul leşesc numit Albert cu toate puterile sale, cu înşelăciune, asupra lui Ştefan voievod, spunând că merge asupra turcilor, să ia cetățile Chilia şi Cetatea Albă". Tot un cronicar contemporan, dalmatinul Tubero, consemnează cu privire la planurile regelui polon, Ioan Albert, față de Țara Moldovei, la 1497 „El spunea că are de gând să atace pe turci, în realitate, însă, voia să supună pe geți (care se numesc moldoveni) şi, după ce îi va supune pe aceştia să poarte război cu turcii. Dar planurile nu se pot ține multă vreme ascunse. Căci s-a descoperit îndată că Albert nutreşte altceva în sufletul său decât ce voia să arate". Ştiindu-şi țara într-un mare pericol, Ştefan cel Mare va cere ajutor şi de la turci. Înțeleagă oricine drama pe care a trăit-o Ştefan cel Mare dacă, pentru a-şi apăra țara, apelează la cei care au fost cei mai periculoşi vrăjmaşi ai libertății ei. Pentru acea dată (1497) turcii, care-l respectau pe Ştefan cel Mare şi țara sa, de pe urma vitejiei cărora suferiseră de atâtea ori pierderi aşa de mari, s-au purtat cu loialitate.

De planul ascuns sub vorbe fățarnice, al lui Ioan Albert, a avut ştiință şi cronicarul otoman Sa'addedin: „Cu toate că Ştefan a încheiat pe față alianță cu Albert, şi cu toate că s-au înțeles să unească oştile cu ale lui

pentru a-i ataca pe aceiaşi inamici (turcii), totuşi îndată ce s-a convins că această alianță, departe de a-i fi de folos, tindea, din contră, să-i aducă pierderea sa proprie, a făcut tot posibilul ca să folosească mânia regelui Poloniei, sau să-l oblige cel puțin să-şi schimbe cursul întreprinderii, arătându-i urmările periculoase, la care se expunea. În acest timp el trimisese vorbă de ce se petrecea guvernatorilor Porții". Că regele polon a premeditat atacul contra Țării Moldovei înscenând diversiunea luptei cu turcii, o ştia bine, şi o va spune, şi fratele său, Vladislav al II-lea, regele Ungariei: „Regele Poloniei a voit să alunge din acea țară pe domnul acela care era tributar sultanului".

Înainte de atacul Poloniei, Ştefan cel Mare suferă o grea pierdere: Alexandru, preaiubitul lui fiu, moare în iulie 1496 (nu se ştie cauza morții). Fiind bine informat că polonezii, din ordinul regelui Ioan Albert, au fost chemați la război, printr-o mobilizare generală, şi că strâng oşti numeroase, Ştefan cel Mare grăbeşte pregătirile de apărare, cercetează țara, adună în centrele stabilite războinici de nădejde, fortifică marea cetate Suceava, dublându-i zidurile de incintă, la 1496 , întăreşte garnizoanele cetăților, spre a fi capabile să reziste unor asedii îndelungate.

În preajma expediției împotriva Țării Moldovei, Ioan Albert trimite încă o solie prin care îl anunță, iarăşi, pe Ştefan cel Mare, că este gata să înceapă o mare campanie împotriva turcilor, şi-l invită pe domn să i se alăture cu oastea sa. Ştefan cel Mare manifestă aceeaşi rezervă, şi-i trimite răspuns că se va alătura oştilor poloneze, când acestea vor ajunge la Dunăre şi Mare. La campania poloneză este chemat să participe şi marele maestru al Ordinului Teutonic, Ioan de Tiffen, acesta neştiind care erau scopurile adevărate ale regelui

polonez. Marele Maestru al respectivului Ordin, crezând în vorbele lui Albert, participă la campania din 1497 cu 500 de cavaleri. Ce vor păți aceşti teutoni în Țara Moldovei se va vedea mai târziu, iar marele maestru al Ordinului Teuton nu mai apucă să vadă Țara Moldovei, căci, îmbolnăvindu-se, moare în drum spre statul românesc est-carpatic.

Simțindu-se grav amenințat de regatul din nord, Ştefan cel Mare, cu toate că era la curent cu implicarea marelui cneaz al Lituaniei, Alexandru, în planurile fratelui său, a încercat să-l despartă de Ioan Albert. Astfel, i-a trimis lui Alexandru mai multe solii prin care îi propunea semnarea unui tratat de alianță împotriva turcilor. Cneazul Lituaniei negociază cu Ştefan cel Mare doar pentru a-i adormi bănuielile, răspunzându-i: „Ne vom gândi la aceasta împreună cu frații noştri ca să nu fie asuprită creştinătatea din partea păgânilor". Printr-o solie din 1494 condusă de vornicul Giurgea şi diaconul Mihail, către acelaşi Alexandru, Ştefan cel Mare îi transmite acestuia: „Noi vrem să ținem pace veşnică, căci am jurat ca duşmanii noştri să ajungă sub picioarele noastre şi sub săbiile noastre". Ascunzându-şi adevăratele gânduri cu privire la Țara Moldovei, marele cneaz al Lituaniei răspunde lui Ştefan cel Mare cu aceleaşi vorbe frumoase, dându-i nădejdi că vor coopera, că va păstra prietenie, ca şi strămoşii lor: „Să facem cu tine prietenie şi pace veşnică după vechiul obicei între noi şi țările noastre cum a fost cu mult înainte de aceasta între strămoşii noştri". Alexandru era implicat în planul fratelui său Ioan Albert, participând, din plin, la planul de dezinformare al acestuia. Când dieta țării sale vrea să afle care este scopul expediției în curs de pregătire, Alexandru dă un răspuns pe măsura gândurilor sale: „Aş arunca şi cămaşa de pe mine în foc

dacă ea mi-ar cunoaşte gândurile". Dar, marele cneaz al Lituaniei, Alexandru, nu va participa la expediția împotriva Țării Moldovei, deoarece Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei (de la 1497), îl opreşte prin amenințări: „cu Ştefan Voievodul avem noi lege şi jurământ, noi pe Ştefan Voievod nu-l vom lăsa singur. Dacă te ridici împotriva lui, şi noi vom porni cu război împotriva ta; dacă vrei pace şi noi vrem". De intențiile reale ale regelui polon au aflat şi unii nobili polonezi, care nu doreau, cu toții, ca țara lor să ducă un război împotriva Țării Moldovei lui Ştefan cel Mare.

În preajma expediției exista un zvon nelămurit că regele Ioan Albert nu porneşte război împotriva turcilor, ci împotriva Țării Moldovei. Vestea a provocat nemulțumirea multora dintre polonezi, inclusiv din partea unei părți a oştirii. Cardinalul Frederic, fratele regelui, trimite pe episcopul Creslau de Wladyslawow să-l atenționeze pe Ioan Albert să nu atace Țara Moldovei şi pe Ştefan cel Mare, care este un principe atât de vestit, şi care i-a învins pe Matei Corvin şi Mahomed al II-lea: „Într-o audiență secretă îl îndeamnă, în numele cardinalului şi al său, să nu întărâte cu război pe palatinul Ştefan cel Mare, strălucitul războinic, ci mai bine să se folosească de el împotriva turcilor prea sălbatici ca prieten şi ca unul ce-i chiar în fața lor. Să nu treacă cu vederea războaiele în care l-a bătut pe Mahomed, împăratul turcilor, şi pe Matia, regele Ungariei, amândoi războinici prea puternici şi bogați. Căci el se teme că, dacă se va grăbi să meargă va băga statul polon într-o mare nenorocire". La rugămințile cardinalului, Frederic, regele Poloniei dă un răspuns asemănător celui dat de fratele său, Alexandru: „Mi-aş arde cămaşa dacă aş şti că-mi cunoaşte planul meu ascuns. Pleacă, deci, şi lasă-mă pe mine să-mi bat

capul; tu ai să îngrijeşti cele sfinte să nu cercetezi ce războaie să port şi ce duşmani să atac".

Nu încape îndoială că Ştefan cel Mare cunoştea planul regelui polonez Ioan Albert, cu privire la sine şi ţara sa; nu mult după întâlnirea de la Leutschau, *începu să bănuiască adânc,* dar s-a prefăcut că nu ştie nimic. Tentativele lui Ştefan cel Mare de a-l îndepărta, pe cneazul Lituaniei, Alexandru, de fratele său, n-au reuşit. Va reuşi, însă, să-l convingă pe Vladislav al II-lea, regele Ungariei, care, cu toate că la început a acceptat să fie atacată Ţara Moldovei, în momentul invaziei, la 1497, era de partea lui Ştefan cel Mare, opunându-se hotărât ca Ioan Albert să ocupe Ţara Moldovei. Dublarea grosimii zidurilor Cetăţii Sucevei, construirea puternicelor bastioane semicirculare ale acesteia (1496), s-au făcut tocmai pentru că domnul Ţării Moldovei era sigur de atacul polonez.

După ce şi-a mobilizat toate forţele regatului său, strângând o oaste impresionantă (120.000 de oameni), în vara anului 1497, Ioan Albert se deplasează, încet, spre graniţa cu Ţara Moldovei, iar la 9 august ajunge aproape de Nistru, unde va sta, cu armata, în tabără, 12 zile. Ştefan cel Mare trimite o delegaţie la rege, condusă de vistiernicul Isac şi logofătul Tăutu, cu daruri, pentru a se informa, direct de la rege, de intenţiile sale. „Craiul primi darurile cu dragă inimă şi trimise cu pace pe soli îndărăt la domnul Ştefan Voievod, spunându-i din nou cu înşelăciune că se duce împotriva turcilor". Cu Isac şi Tăutu, la Suceava, au venit şi solii polonezi, ce au întărit spusele regelui despre războiul cu turcii: „Iar Domnul după ce îi ospătă bine îi trimise îndărăt cu cinste la ale sale". Cât solia poloneză se afla la Suceava, polonezii încep trecerea Nistrului. Pentru a-l obliga pe Ioan Albert să-şi smulgă masca mincinoasă, Ştefan cel Mare trimite,

din nou, la regele polon, pe acelaşi Isac împreună cu logofătul Tăutul, tot cu daruri bogate, ca să-l întrebe dacă intră în Țara Moldovei ca prieten sau ca duşman; dacă vine ca prieten a greşit drumul, căci, pentru a ajunge la Mare, polonezii trebuiau să meargă prin stânga Nistrului, dar, dacă au venit ca duşmani, vor regreta amarnic pasul făcut: „îl întrebară dacă intră ca prieten sau ca duşman în Țara Moldovei. Şi dacă avea de gând să meargă împotriva turcilor, putea să meargă pe o cale mai scurtă, cu nişte oşti atât de mari şi Ştefan era gata să prindă şi el arma împotriva turcilor şi să unească cetele sale moldovene, vestite în urma atâtor biruințe, cu oştile polone. Dar, dacă vine ca duşman în Țara Moldovei, îşi va da Ştefan silința să-l facă să-i pară rău lui şi polonilor, de războiul pornit împotrivă-i". Trecând Nistrul, Ioan Albert a considerat că nu mai este nevoie să se prefacă şi dispune arestarea solilor moldoveni: „Şi iarăşi, după vorbele lor mincinoase, trimise domnul Ştefan soli la craiul pe credincioşii săi boieri Tăutul logofătul şi Isac vistiernicul cu multe şi mari daruri. Şi astfel craiul trecu Nistru pe la Mihalcea cu toate oştile sale şi veniră până la Coțmani, la marginea Moldovei şi acolo prinseră pe solii Domnului Ştefan Voievod şi îi trimiseră la cetatea Lvovului".

După trecerea Nistrului, Ioan Albert ține un consiliu de război, unde s-a hotărât evitarea cetății Hotin, şi îndreptarea întregii armate poloneze spre Suceava, cucerirea cetății şi instalarea lui Sigismund, ca domn, în locul lui Ştefan cel Mare. După ce a luat toate măsurile ca cetatea Sucevei să fie capabilă să reziste unui asediu cât mai mult timp, iar puternice detaşamente de călăreți primiseră misiunea de a supraveghea şi hărțui pe inamic, Ştefan cel Mare părăseşte Suceava, la 27 august 1497, stabilindu-se la Roman , unde era concentrată cea

mai mare parte a oştilor sale (4.0000 de oameni). Intre timp, domnul moldovean a cerut ajutor de la domnul Țării Româneşti, Radu cel Mare, de la turci şi de la voievodul Ardealului, Bartolomeu Dragffi. Cu acesta, Ştefan cel Mare era înrudit, deoarece fiul său Alexandru, din 1489 fusese căsătorit cu fiica voievodului Ardealului. La începutul lunii septembrie 1497, voievodul Transilvaniei se găsea la Braşov cu 12.000 de oşteni, şi îi anunță pe sibieni despre demersul lui Ştefan cel Mare: „Domnul Moldovei ne cheamă cu toate oştile, pe care le avem cu noi în Moldova şi chiar azi omul său, prin care ne cheamă, se află la noi". Pe lângă ardeleni, în ajutorul Moldovei atacate au venit şi 2.000 de turci. Mai mult de o lună i-a trebuit oştii poloneze, ca să străbată distanța dintre Nistru şi Suceava; după cum afirmă unii cronicari polonezi, în drumul ei, oastea polonă era atacată necontenit de moldoveni ce îi interceptau liniile de aprovizionare şi o hărțuiau.

La 24 septembrie 1497, oastea polonă ajunge la Suceava, iar pe 26 septembrie începe asediul cetății. Polonezii au adus şi o numeroasă artilerie (200 de tunuri), din care câteva erau foarte mari şi trebuiau trase de 40 - 50 de cai. Timp de trei săptămâni tunurile poloneze au izbit zidurile cetății Suceava, ai căror apărători s-au luptat cu mare vitejie. Spărturile făcute în ziduri ziua, erau reparate, de moldoveni, noaptea. B. Wapowski descrie asediul cetății Suceava: „Cetatea era întărită cu garnizoană puternică şi se apăra cu vitejie. Zidul, care se dărâma peste zi, era reparat peste noapte de ostaşii din garnizoană. Odată s-a făcut în zid o mare spărtură, pe care moldovenii au reparat-o cu lemne tari de stejar, cu pământ şi cu alte obstacole, căci şi ei aveau tunuri şi alte multe maşini de război". Neputând forța cetatea să se predea prin bombardamente, Ioan Albert

ordonă săparea unui tunel prin care să se poată pătrunde în cetate, dar nu a reuşit, după cum reiese dintr-o însemnare de pe o *Evanghelie* de la mănăstirea Neamț: „A venit şi Albert cu mare putere. Mult a săpat la cetatea Sucevei şi n-a putut lua cetatea".

Asediul prelungit al cetății Sucevei, pierderea legăturilor cu țara sa (căci moldovenii le-au interceptat şi distrus toate liniile de aprovizionare), au adus oastea polonă într-o situație grea. Oastea polonă din jurul Sucevei, pentru a se apăra de atacurile moldovenilor, s-a grupat în 4 mari careuri, înconjurate, după metoda inventată de husiți, de căruțe legate cu lanțuri 3o. Ioan Albert, văzând că bate pasul pe loc, că foamea e mereu prezentă, iar pierderile oştii sale cresc simțitor, că oamenii săi sunt nemulțumiți, cerându-i să plece, se îmbolnăveşte de supărare . Acelaşi B. Wapowski confirmă situația dificilă a oştirii poloneze: „Ştefan în acelaşi timp nu se odihnea, ci acelora care umblau după provizii le făcea adesea toate greutățile şi se lupta cu ei, iar drumul care ducea în Polonia, şi prin care aducea provizii în tabăra regelui, l-a închis cu numeroasă cavalerie şi a pus mâna pe toate celea, încât tabăra regelui polon părea că este blocată şi din cauza aceasta a început să simtă foametea". Pe lângă aceste neajunsuri, polonezii sufereau şi de frică, căci, „după ce au năvălit în Moldova i-a cuprins o frică şi o groază atât de mare, încât adesea mulți poloni erau puşi pe fuga ruşinoasă de puțini moldoveni. Şi ajutați de noroc, sau îi ucideau, sau îi luau prizonieri... Însuşi Ştefan pe cei mai mulți prizonieri îi spinteca la burtă şi le scotea intestinele ca să vadă ce au mâncat... pe alții îi spânzura şi îi tăia bucăți... Din această cauză polonii strigau către regele Albert ca să se întoarcă acasă...". Dacă medicul lui Albert are dreptate, precum că Ştefan cel Mare se

purta cu asemenea cruzime cu polonezii, trebuie să-l credem, dar, se înțelege limpede, din spusele sale, că, aproape de sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare, Țara Moldovei ajunsese un teritoriu unde nici un duşman nu se simțea în siguranță.

Aflat în dificultate reală, cu posibilități de manevră nule, salvarea, pe moment, a lui Ioan Albert şi a oştirii sale, a venit din partea voievodului Transilvaniei, Bartolomeu Dragffi. Acesta venise în Țara Moldovei şi din porunca regelui Ungariei, Vladislav al II-lea, nu doar ca să-l ajute pe Ştefan cel Mare, ci şi să medieze conflictul dintre Țara Moldovei şi Polonia. Voievodul ardelean insistă pe lângă Ştefan cel Mare să accepte un armistițiu, cu care numai cu mare greutate şi după multe rugăminți, a fost de acord: „Şi astfel Voievodul Birtoc întreabă pe Domnul Ştefan Voievod dacă vrea să-l împace cu craiul leşesc, iar Domnul făcu pe voia lui să se împace şi aşa trimise Birtoc pe solii săi la craiul leşesc cu vorba ca să meargă el însuşi la craiu şi astfel se duse la craiul şi îi împăcă pe ei, dar cu făgăduiala ca să se întoarcă pe aceeaşi cale pe unde veniseră”. Discuțiile dintre cele două tabere au durat câteva zile: „s-a discutat în mai multe zile despre pace, dar pentru că n-au putut să cadă de acord, s-a încheiat armistițiul pe câteva luni, pentru ca în acest timp să se trateze pacea”.

Tot despre rolul principal avut de voievodul ardelean, Bartolomeu Dragfi, şi în negocierea unei încetări a ostilităților moldo-polone, la porunca stăpânului său, regele Ungariei, Vladislav al II-lea, ne-a lăsat mărturie şi logofătul Tău tul: „Războiul început pe drept de Domnul meu cu regele Albert, fiindcă răzbuna nedreptatea sa, ar fi fost prelungit mult, dacă n-ar fi fost convins prin rugăminte de regele Ungariei”.

Condiția pusă de Ştefan cel Mare polonezilor, ca ieşirea lor din tară să se petreacă pe acelaşi drum pe care veniseră, nu urmărea altceva decât găsirea unui pretext pentru a rupe armistițiul; căci polonezii nu aveau de ales decât între a-şi ține cuvântul (iar atunci ar fi murit cu toții de foame) sau să încalce condiția expresă pusă de voievodul Țării Moldovei, retrăgându-se prin alt loc, pe unde țara nu era stricată, dând moldovenilor prilej să-i atace. Indiferent ce clauze ar fi conținut armistițiul de la Suceava, Ştefan cel Mare nu i-ar fi lăsat pe polonezi să scape teferi pe polonezi din Țara Moldovei; căci, trebuie reținut: pe toată domnia lui Ştefan cel Marc, nici un agresor ce a călcat pământul Țării Moldovei, indiferent cât de puternic a fost, nu a scăpat de o pedeapsă năprasnică, binemeritată. Punând o condiție ce nu putea fi respectată, Ştefan cel Mare îşi declara intenția, nerăbdarea de a da polonezilor ceea ce aceştia meritau. Intrând în Țara Moldovei, încrezător şi trufaş, Ioan Albert, ce nu se îndoise o clipă de victorie, se vede nevoit să cerşească pace, pentru a putea scăpa din țara pe care o invadase. Dacă cei care l-au scăpat pe Matei Corvin la Baia, de moarte şi prizonierat, au fost doi români, Coroi, din Vănceşti, şi Crasneş, pe Ioan Albert, din capcana în care căzuse la Suceava, de la o soartă şi mai rea, l-a salvat tot un român. Pentru că Bartolomeu Dragffi era român maramureşean, urmaş al lui Dragoş din Giuleşti, iar insistențele lui pe lângă Ştefan cel Mare, cu toate că ştia că atacul polonez a fost nedrept şi perfid, de a-l ierta pe regele polon, au amânat pedeapsa, nu au îndepărtat-o definitiv.

Fericit din cale afară că poate să-şi salveze oastea şi viața, Ioan Albert n-a luat în serios un ultim avertisment trimis de domnul Țării Moldovei, avertisment prin care îi cerea să se țină de cele hotărâte: „înainte de ridicarea

taberei de la Suceava a trimis Ştefan vorbă, ca regele să-şi îndrepte oştile pe acelaşi drum pe care veniseră". La 19 octombrie 1497, polonezii ridică tabăra din jurul cetății Sucevei retrăgându-se, nu aşa cum se convenise, ci pe acolo „unde era țara întreagă". Ştefan cel Mare, cu oştile sale, şi cu cei 2.000 de turci îl urmăreşte pe regele polon îndeaproape, iar atunci când a văzut că ei n-au respectat condițiile stabilite, trimite oamenii săi înainte ca să „săcuiască pădurea" de pe marginea drumului ce o străbătea.

Despre lupta de la Codrul Cosminului *Letopisețul anonim* a notat: „s-au întors craiul leşesc şi nu au pornit pe aceeaşi cale pe care venise, ci pe altă cale pe unde era țara întreagă. Deci s-a mâniat Ştefan voievod şi a alergat pe urmele lui, cu ostaşii săi şi cu 2.000 de turci şi i-a ajuns la marginea făgetului Cosminului şi i-a lovit, joi, luna octombrie 26... şi i-a bătut. Şi apoi i-a gonit prin făgetul Cosminului, omorându-i şi tăindu-i. Şi a fost măcel mare între Ieşi de armele moldoveneşti. Şi au luat toate schiptrele crăieşti şi au căzut acolo mulți boieri şi voievozi Ieşi mari şi a căzut acolo multă oaste şi toate tunurile cele mari cu care bătuseră cetatea Sucevei au fost luate atunci şi altele mici şi mai mici, multe, pe care nu este cu putință a le înşira...". Atacul moldovenilor asupra polonezilor se declanşează după ce aceştia au pătruns adânc în pădurea Cosminului, în ziua de 26 octombrie 1497. Ştefan cel Mare gândise o ambuscadă de proporții, blocând cu un corp de cavalerie ieşirea din pădure, iar el îi loveşte, cu un alt corp de oaste, din spate şi din flancuri. Copacii, „săcuiți" din vreme, au fost doborâți peste oastea poloneză, sutele de care cu bagaje au fost răsturnate, iar învălmăşeala era de nedescris. Aflat într-o trăsură, bolnav de inimă rea şi de friguri, Ioan Albert, apucase să străbată pădurea înainte de

atacul moldovenilor, şi îşi stabileşte tabăra la ieşire din codru, lângă satul Cosmin. Ca să salveze o parte din oaste, regele polon trimite un corp de cavalerie grea, în spatele coloanelor sale, care, după un contraatac viguros, reuşeşte, pe moment, să-i respingă pe moldoveni. După o luptă crâncenă, cavaleria polonă este respinsă şi se salvează prin fugă. Mii de polonezi caută să-şi scape viața, refugiindu-se în pădure, dar sunt vânați de moldoveni şi ucişi. Toate bagajele, toate armele grele ale polonezilor au fost capturate de moldoveni. Dezastrul oastei polone ar fi fost total, dacă, aşa cum notează Grogore Ureche, „ci şi acei puțini ce ieşiseră din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noştri în carele leşeşti şi în carele altor boieri, de le-au datu vreme de au ieşit".

Victoria categorică a lui Ştefan cel Mare, de la Codrul Cosminului, este întărită de *Cronica* aşa-zisă a lui Grigore Ureche, care subliniază, apăsat, înfrângerea, la fel de categorică, pe care au suferit-o polonezii: „Şi a patra zi i-au ajunsu în pădure, joi, octombrie, în 26 de zile, luându ajutoriu pre Dumnezeu şi cu ruga Preacinstii şi a sfântului mare mucenic Dimitrie şi lovindu-i de toate părțile şi doborându copacii cei întinați asupra lor, mută oaste leşească au pieritu, mii de oşteni, alții de țărani, că Ie cuprinsese ca pe o mreajă calea, alțiii de copacii cei întinați. Aşa pierzându puştile, lăsându steagurile care toate le-au adunatu Ştefan Vodă şi ei cine cum au putut, în toate părțile s-au răşchiratei prin pădure de au scăpat puțini afară. Şi însuşi craiul cu puțini rămăsese, strângându-se s-au adunatu într-un ocol la sat la Cosmin. Şi de acolo bulucindu-să au tras spre Cernăuți. Iar oastea lui Ştefan Vodă cu dânşii mergându împreună, nu înceta să-i bată şi tăia...". Au căzut în luptă, numai la Codrul Cosminului, peste

45.000 de polonezi, alte câteva mii au fost luați prizonieri, din care unii au fost uciși, alții vânduți ca sclavi, turcilor şi tătarilor. Deosebit de mare a fost numărul nobililor polonezi uciși în luptă, fapt confirmat de B. Wapowski: „Multi din bărbații iluştri au fost uciși sau luați prizonieri". Bielski menționează, cu ocazia acestei mari lupte, că pe „timpul regelui Albert a pierit şleahta", iar Ioachim Cureus este laconic, dar veridic: „Oastea polonă atacată ici-colea de prin locuri ascunse, îndură mari pierderi. În urmă, într-o luptă dreaptă, floarea cavaleriei polone fu omorâtă, prinsă, alungată". Acelaşi cronicar polonez B. Wapowski nu ascunde marea înfrângere suferită de oştile lui Ioan Albert, la Codrul Cosminului, consemnând că „...atât de mari au fost pierderile polone încât s-au putut salva de-abia unul din zece ostaşi şi doar cu aceştia s-a întors regele".

Şi pentru că atâta răbdare şi loialitate arătate față de polonezi, au fost răsplătite de aceştia cu atâta rea credință şi fățărnicie, Ştefan cel Mare şi oştile sale s-au arătat necruțători cu polonezii prinşi în luptă. Pe unii i-au legat de plete, „prin copaci", bătându-i, pe alții i-au vândut sclavi sau ucis, iar marilor săi boieri ce i-au stat, neclintiți, alături, Ştefan cel Mare le dăruieşte „sălaşuri" de polonezi, ce vor fi puşi să are pământul, în multe locuri din Țara Moldovei, pe urmă răsărind mari păduri de stejari, ce se vor numi, toate, Dumbrava Roşie. Şi corpul de cavaleri teutoni ce l-a însoțit pe Ioan Albert în expediția sa a fost nimicit, scăpând câțiva cu „caii răniți şi cu platoşele sparte".

În ajutorul regelui polon Ioan Albert, fratele său Alexandru, marele cneaz al Lituaniei, trimite un corp de călăreți mazovieni (800 de oameni): „Şi primi vestea Domnului Ştefan Voievod că mai vine o oaste leşească spre ajutorul Craiului leşesc şi astfel Ştefan voievod

cheamă pe Boldur voievodul său şi îi dete oştile şi-l trimise să întâmpine acea oaste şi îi porunci să se bată cu ea. Atunci Boldur luă oastea şi trecu râul Prut şi întâlni acea oaste sâmbătă seara, iar duminică, 29 octombrie, răzbiră şi acea oaste cu mila lui Dumnezeu şi cu norocul Domnului Ştefan voievod şi o bătură. Fost-au şi acolo multă moarte în ziua aceea printre Ieşi din partea armelor moldoveneşti...". Lupta dintre moldovenii conduşi de Boldur şi călăreții mazovieni s-a desfăşurat la Lenţeşti (29 octombrie 1497), iar mazovenii au fost nimiciți, cum bine notează B. Wapowski: „înconjurați în cele din urmă din toate părțile, luptându-se în modul cel mai vitejesc, au fost uciși până la unul".

După o săptămână de lupte continue, suferind pierderi foarte mari, Ioan Albert scapă cu noroc, ieşind în fugă din Țara Moldovei. Înainte de a fugi peste Prut, polonezii mai sunt bătuți odată, la Cernăuți, pe 30 octombrie 1497, după cum menționează *Letopisețul anonim al Moldovei:* „Luni în 30 octombrie Craiul a fost din nou răspins de la Cernăuți şi au trecut râul Prut şi de acolo au fugit cu puținii ostaşi şi de abia au scăpat". Oştile Țării Moldovei, în frunte cu marele lor Domn, au provocat o înfrângere grea trufaşei armate poloneze. După trei decenii de la marea victorie de la Baia, când Ştefan cel Mare umileşte şi bate pe Matei Corvin, regele Ungariei, domnul Țării Moldovei are satisfacția de a îngenunchia o altă mare putere vecină, Polonia, administrându-i o înfrângere totală. Prin săptămâna aceasta de lupte victorioase, de la sfârşitul lunii octombrie 1497, toate umilințele şi amărăciunile îndurate de Ştefan cel Mare de la polonezi până atunci au fost răsplătite printr-o biruință copleşitoare, de o strălucire fără egal. Ajuns la bătrânețe, marele domn al Țării Moldovei îşi trăieşte apoteoza, deoarece lupta de la

Codrul Cosminului este ultima mare victorie a Moldovei lui Ştefan cel Mare.

Nu este inutil să mai redăm mărturiile a încă doi polonezi contemporani, cu privire la expediția polonezilor din 1497, în Țara Moldovei. Aşa, B. Wapowski recunoaşte înfrângerea suferită de Ioan Albert, considerând că războiul cu Țara Moldovei „pornit cu plan necurat şi puțin fericit" a avut „un sfârşit nenorocit"; celălalt, Miechowski, după ce arată că în urma campaniei din 1497 „mare şi nemăsurată jale a fost în Polonia din cauza unei atât de nenorocite întâmplări", se contrazice, şi continuă: „Cu toate acestea, după o mergere de mai multe zile prin păduri şi locuri nestrăbătute, ei avură noroc şi ieşiră teferi şi victorioşi din Moldova". Probabil, în opinia lui Miechowski, faptul că regele Poloniei, Ioan Albert, dacă a reuşit cu o aşa de mare greutate să-şi salveze viața, după ce pierde aproape toată oastea, însemna o mare victorie!!! De altfel, dacă Matei Corvin ar mai fi trăit, presupun, nu s-ar fi dat în lături să se laude prin Europa că el a dobândit victoria de la Codrul Cosminului şi nu oştile lui Ştefan cel Mare! în cursul luptelor dintre 25 octombrie şi 31 octombrie 1497, moldovenii au fost ajutați doar de cei 2.000 de turci menționați; voievodul Transilvaniei, Bartolomeu Dragffi, şi oastea sa, erau plecați din Țara Moldovei încă din zilele ce au urmat armistițiului de la Suceava. Că la Codrul Cosminului n-a luptat nici un ostaş ungur se poate dovedi prin faptul că voievodul ardelean menționat, la 2 noiembrie 1497, se găsea la Prejmer, lângă Braşov, şi nu undeva prin nordul Țării Moldovei. Iar *Analele putnene* notează scurt, dar triumfător:

„Şi i-au bătut fără milă şi i-a fugărit până la graniță, bătându-i şi ucigându-i Şi atât de mare a fost

nenorocirea polonilor, încât abia din zece unul s-a întors cu Craiul, iar acesta s-a îmbolnăvit din această cauză".

După marea victorie de la Codrul Cosminului, Ştefan cel Mare îşi lasă oştile acasă, poruncindu-le tuturor să se adune, pe 6 decembrie 1497, de Sfântul Nicolae, la Hârlău, pentru un ospăț împărătesc: „Iar Domnul Ştefan voievod trimise oştile sale acasă, fiecare la ale sale, şi apoi porunci tuturor vitejilor şi boierilor să se adune de ziua Sfântului Nicolae la locul ce se cheamă Hârlău şi se adunară cu toții în acea zi şi acolo făcu Domnul Ştefan voievod mare ospăț tuturor boierilor săi de la mare până la mic, şi mulți viteji făcu atunci şi cu daruri scumpe îi dărui pe fiecare după vrednicia sa şi îi trimitea apoi pe la casele lor şi îi învăța să laude şi să binecuvânteze pe Dumnezeul cel de sus pentru darul ce li s-a întâmplat lor pentru că toate sunt cu putință numai de la Dumnezeu...".

Mânia, îndelung adunată, în sufletul său mare şi viteaz nu se potolise o dată cu distrugerea oastei poloneze, în luptele din toamna anului 1497. Şi, ca să înțeleagă polonezii, încă o dată, că avertismentul dat lui Ioan Albert, în august 1497, prin cei doi mari boieri, Isac şi Tăutul, că îi vor face să regrete dacă atacă Țara Moldovei, în primăvara lui 1498 Ştefan cel Mare permite unei puternice oşti otomane să treacă prin Țara Moldovei şi să atace Polonia, unde a înfăptuit atrocități numeroase. De-abia acum au înțeles polonezii cât de importantă a fost pentru ei şi alte state, din regiune, marea luptă dusă aşa de singură de Țara Moldovei lui Ştefan cel Mare. Şi pentru ca umilințele trecute să fie răscumpărate cu vârf şi îndesat, în iunie 1498, în fruntea unei oşti numeroase, Ştefan cel Mare pătrunde în sudul Poloniei, ocupând numeroase localități, ajungând până la Liov şi Braclav, prădând întinse părți

din Podolia şi Galiția. Ceea ce rămăsese din oastea poloneză fusese lăsată la vatră de Ioan Albert, aşa că moldovenilor n-a avut cine să le stea împotrivă. Invazia lui Ştefan cel Mare în Polonia, din vara lui 1498, este ilustrată pe o frescă bisericească din Prezemysl; fresca redă centrul oraşului, cu clădirea primăriei, din turnul căreia voievodul moldovean priveşte cum oamenii săi decapitează câțiva călugări catolici! Evenimentul e consemnat şi de *Letopisețul anonim:* „în anul 1498, luna lui iunie 22, merse Ştefan voievod în țara leşască şi o prădă; atunci arseră şi cetatea Tiribol şi multe alte averi luară din cetate şi mulți ostaşi luară de acolo, care mai apoi cu toții fură tăiați; pe alții, şi nu puțini, îi arseră în cetate; şi cetatea Buceaci a suferit mult şi cetatea Podhaieț a fost arsă; iar de acolo prădară până la Liov şi apoi se întoarseră şi trecură Nistrul de această parte lângă Halici şi prădară şi de această parte până sub munți şi arseseră şi pustiiră țara Podoliei şi astfel se întoarseră cu multă dobândă în țara lor”.

Cu o parte a regatului său devastată de moldoveni, nea- vând puterea de a reacționa, Ioan Albert îl roagă pe fratele său, Vladislav al II-lea, regele Ungariei, să-l ajute să ajungă la pace cu Țara Moldovei. Acesta îi răspunde că „în mâinile lui Ştefan cel Mare se află temelia şi toată puterea păcii”, la fel crezând şi Miechowski: „fără de moldoveni, care ațâțau neamurile barbare să invadeze regatul nu putea să fie pace”.

La inițiativa regelui Ungariei, Vladislav al II-lea, la Cracovia, la 13 iulie 1498, cele două regate semnează un tratat de alianță contra turcilor. La cererea regelui ungur, Ioan Albert este nevoit să-şi precizeze poziția față de Ştefan cel Mare. Regele polon renunță la pretenția de a fi suzeran peste Țara Moldovei şi recunoştea lui Ştefan cel Mare şi urmaşilor săi „ca amintitul Domn şi

succesorii lui să poată să stea, să trăiască şi să domnească în Moldova şi în timpurile viitoare cu toată siguranța, aşa cum au fost şi înainte", precum şi să păstreze cu Domnul Țării Moldovei „pace perpetuă". Actul prevedea o acțiune comună, veşnică". Ambii suverani îşi promit unul altuia ajutor reciproc, să aibă aceiaşi duşmani şi aceiaşi prieteni. Ştefan cel Mare promite că-l va ajuta pe regele polon şi urmaşii acestuia „totdeauna cu sfaturi şi cu fapta, cât va sta în putința noastră, împotriva tuturor vrăjmaşilor, cu toată puterea şi cu toate oştile noastre". Iar Ioan Albert, împreună cu frații săi, se angajează *să ne apere întotdeauna, pe noi şi țara noastră, Moldova, de împăratul turcesc şi de oştile lui, şi să fie întotdeauna pe lângă noi şi împreună cu noi să ne dea ajutor împotriva împăratului turcesc şi împotriva oştilor lui.* În eventualitatea unei campanii antiotomane pentru eliberarea celor două cetăți de la Dunăre şi Mare, traseul armatei poloneze a fost stabilit prin stânga Nistrului, iar Ştefan cel Mare şi oastea sa i se va alătura doar după ce aceasta ajunge la Dunăre. Această clauză a fost introdusă de domnul moldovean, care dorea să evite, pe viitor, să-şi vadă țara atacată de polonezi, pe motiv că merg să lupte cu turcii, aşa cum s-a întâmplat la 1497. Ştefan cel Mare promite să-i înştiințeze pe polonezi despre intențiile turcilor „cât vom putea mai iute; şi nu vom da nici un sfat şi nici un ajutor turcilor", iar, „dacă ar veni vreo putere a împăratului turcesc sau a sangiacului sau a supuşilor lui care să ne silească să le dăm ajutor, şi le-om da ajutor fără voia noastră - printr-aceasta însă credința noastră şi credința fiului nostru, Bogdan-Voievod şi credința boierilor noştri şi pacea să nu fie călcate în nici un chip şi noi să nu fim vinovați de nimic; căci turcilor, pe cât vom putea Ie vom fi neprieteni". Neînțelegerile

dintre locuitorii celor două state din apropierea graniței comune vor fi rezolvate de pârcălabii de Hotin şi Cernăuți pentru partea moldoveană, şi de starostele de Camenița pentru partea poloneză. Regele polonez se obligă să ajute şi să apere Țara Moldovei de orice duşman, iar Ştefan cel Mare se obligă să nu facă rău Poloniei, sub nici o formă, „nici cu sfatul, nici pe față, nici într-ascuns".

Acest tratat de pace, semnat cu Polonia, la Hârlău, este unul dintre cele mai importante pe care le-a semnat Țara Moldovei în cursul existenței sale şi a însemnat un real succes diplomatic contribuind, din plin, la ridicarea Țării Moldovei la rangul de putere europeană. Pentru prima dată, în relațiile moldo-polone de peste o sută de ani, domnul Țării Moldovei este tratat, de la egal la egal, cu regele Poloniei. Cel care cu atâta siguranță şi trufie a vrut să-l alunge de pe tronul său, Ioan Albert, îl numeşte pe Ştefan cel Mare *amicul sincer iubit.*

Despre Pocuția, tratatul moldo-polon, de la 12 iulie 1499, nu menționează nimic. Cred că omiterea Pocuției din tratatul de pace de la Hârlău, ca problemă existentă între cele două țări, s-a făcut din voința lui Ştefan cel Mare, deoarece nu domnul Țării Moldovei ceruse pacea, ci regele Poloniei, Ioan Albert. Acest tratat de pace încununează geniul diplomatic al lui Ştefan cel Mare şi prestigiul internațional de care se bucura Țara Moldovei spre sfârşitul domniei sale (*În legătură cu conflictul moldo-polon din 1497 notez, aici, şi opinia ciudată, ca să nu zic cu totul lipsită de profesionalism, a istoricului american Francis Dvornik, care, în ciuda faptului că putea avea acces în primul rând la sursele poloneze contemporane (Wapowski, Bielski, Cromer, etc.) ce l-ar fi lămurit deplin cu privire la cine şi de ce a premeditat atacul asupra Țării Moldovei la 1497, scrie negru pe alb:*

„Ioan Albert făcea pregătiri în legătură cu o expediție pe coastele Mării Negre, pe care a şi realizat-o în 1497. Lituanienii, conduşi de marele lor duce, Alexandru, îşi pregăteau propria lor expediție (sic!.) Din nefericire, întreaga încercare a avut un sfârşit dezastruos. Nu e încă foarte clar ce anume l-a determinat pe Ştefan al Moldovei să manifeste ostilitate față de polonezi imediat ce aceştia au ajuns pe pământul Moldovei. În loc să lupte cu turcii, armata poloneză a asediat fără succes capitala lui Ştefan, Suceava. Când s-a ajuns la un armistițiu datorită intervenției lui Vladislav al Ungariei (neprecizând care rege anume: Vladislav al III-lea? ...al V-lea? - n.m., G.M.), şi armata poloneză s-a retras prin Bucovina, ea a fost atacată de forțele lui Ştefan"(Francis Dvornik, Slavii în istoria şi civilizația europeană, traducere de Diana Stanciu, ALL Educational, Bucureşti, 2001, p. 212). Dvornik dovedeşte că este cu totul străin de subiect, că-l cunoaşte, în ciuda titlului său universitar, după Ureche; mai mult, din fragmentul citat, autorul american dă de înțeles că Bucovina ar fi o altă țară şi nu parte integrantă a Țării Moldovei).

XVI. Ultimii ani de domnie. Problema Pocuţiei

În 1499, prin eforturile Papei Alexandru al VI-lea Borgia (1492-1503), se constituie o coaliție antiotomană formată din numeroase state europene. Şi-au manifestat intenția de a participa la lupta cu Imperiul otoman: Veneția, Ungaria, Polonia, Transilvania şi Franța lui Ludovic al XI 1-lea. Evenimentul a trezit nădejdi mari în sufletul lui Ştefan cel Mare, care aderă, imediat, la coaliție, şi-l îndeamnă şi pe cuscrul său, Ivan al III-lea, cneazul Moscovei, să se alăture acestor *domni creştini.* De acest moment, aparent favorabil, se foloseşte domnul moldovean pentru a înceta plata tributului şi a relua ostilitățile cu turcii.

În martie 1500, sub comanda vornicului Boldur, moldovenii atacă Chilia şi Cetatea Albă, ard şi pradă toate aşezările din jurul cetăților din sud. Aşa după cum se poate constata lesne, atunci când are vreun prilej de a lupta cu turcii, Ştefan cel Mare nu ezită, iar eliberarea celor două mari cetăți, cucerite de turci, îl va preocupa până la moarte. Începând războiul dintre unele state ale coaliției creştine şi turci, la 1499, Ştefan cel Mare nu mai vrea să plătească tribut turcilor, iar solului sultanului Baiazid al II-lea, venit la Suceava să-l încaseze, el porunceşte să i se scoată ochii şi să i se taie nasul. Ştim despre acest fapt dintr-o scrisoare a sultanului Baiazid al II-lea către Ştefan cel Mare: „Până acum, înainte de a se fi împlinit termenul, tu mi-ai trimis zisul tribut şi noi am trimis solul nostru ca să ia în primire tributul, dar voi i-ați tăiat nasul şi i-ați scos chiar ochii. Dar fiindcă ați făcut astfel aşteptați că în curând o să vedeți". Sultanul Baiazid al II-lea nu şi-a mai pus în aplicare amenințarea, dar nici statele din coaliția antiotomană nu s-au implicat, cu adevărat, în

lupta cu turcii. Cu toate că Papa Alexandru al VI-lea Borgia a promis iertarea de păcate şi asigurarea intrării în rai (!!!) pentru cei ce vor lupta cu turcii, nu s-au găsit prea mulți doritori să o facă. Regatul Poloniei nici nu a început bine războiul, că se şi grăbeşte să înceapă tratative, cu sultanul, pentru semnarea păcii. Ungurii se bat cu turcii ca pe vremea lui Matei Corvin, adică dau câteva lupte locale, asediază nişte cetăți în Bosnia şi cu aceasta, lupta lor pentru creştinătate s-a încheiat. Cât despre Veneția, cu excepția unei flote de război redutabile, nu dispunea de potențial militar terestru care să-i permită ofensiva.

Din porunca sultanului Baiazid al II-lea, tătarii şi-au concentrat forțele pe Nistru, pentru a-l opri pe Ştefan cel Mare de la vreo intenție ofensivă. Turcii se temeau de moldoveni, aşa după cum se înțelege din cele spuse de sultanul Baiazid al II-lea hanului tătarilor, Mengli Ghirai: „Dacă tu vei reține Moldova, noi vom avea câmp deschis ca să ieşim în toate părțile lumii". Este o exagerare, evident, dar şi aşa rămâne o recunoaştere a puterii Țării Moldovei sub Ştefan cel Mare. Neexistând voința de a lupta, şi, îndeosebi, în absența unei coordonări a eforturilor, pacea dintre turci şi puterile creştine se va restabili în august 1503. În tratatul de pace, alături de Ungaria, sunt cuprinse şi cele două state româneşti extracarpatice. Faptul l-a nemulțumit pe sultanul Baiazid al II-lea, care, după cum consemnează ambasadorul Veneției la Istanbul, Andrea Gritti, afirma că „nu e onoare pentru el, ca unul, care era dator să plătească tribut să nu-l recunoască în mod direct de superior al său şi iarăşi nu credea că era pentru demnitatea lui ca un tributar al său să fie trecut în tratatul de pace".

Aceasta a fost ultima încercare a lui Ştefan cel Mare de a-şi redobândi neatârnarea completă față de turci şi de a scoate de sub puterea lor Chilia şi Cetatea Albă. S-a văzut obligat, de împrejurări nefavorabile, să renunțe la marea sa luptă cu păgânul asiatic şi să-şi bage în teacă sabia lui cea viteză. Are mulțumirea că a demonstrat sieşi, lumii întregi şi lui Dumnezeu, că poporul său, dintr-o credință tare şi un curaj exemplar, a dat jertfă mare şi curată, pentru demnitate şi libertate. Este obligat, de aceeaşi fatalitate, să reînceapă plata tributului către turci, tribut estimat de venețianul Caroldus, la 4.000 de ducați. Doar la atât se reduceau obligațiile Țării Moldovei către Imperiul otoman, la sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare, la plata unui tribut, ca preț al liniştii şi răscumpărării păcii.

Dar liniştea nu se va coborî decât rar, foarte rar, pe pământul țării sale atât de mult încercate şi iubite. Iar pacea, pacea smulsă după atâta jertfă a sângelui cel mai nobil şi curat vărsat vreodată pentru acest pământ, va deveni, în timp, una a renunțării şi neputinței, o pace strâmbă şi rea. Căci, de ar fi ştiut, sau ar şti, Ştefan cel Mare, ce s-a ales din țara sa mândră şi frumoasă, ar muri în veac, ne-ar părăsi, lăsându-ne, pentru totdeauna, pradă unui destin pe care, după toate semnele, ni-l meritäm apăsat.

În ciuda tratatului de la 1499, relațiile dintre Țara Moldovei şi regatul Poloniei nu erau pe măsura aşteptărilor. Jurămintele mari şi tari de la Cracovia şi Hârlău nu au fost respectate mult timp. Ioan Albert, chiar dacă a jurat că-l iartă pe Ştefan cel Mare pentru „strâmbătățile" făcute țării sale, nu l-a iertat cu adevărat. „Văzând atâta pradă şi stricăciune ce i-au făcut Ştefan vodă în țara lui", Ioan Albert vrea să se răzbune, şi atacă Țara Moldovei, în primăvara anului

1500; polonezii ard şi distrug partea nordică a Țării Moldovei (Elotin, Cernăuți, Dorohoi, Botoşani). Oastea lui Ştefan cel Mare îi bate pe polonezi, undeva lângă Botoşani, iar cu prizonierii luați a arat pământ semănând ghindă: „Şi pe mulți poloni i-a prins în robie cu care a arat o culme de deal la Botoşani şi au semănat ghindă şi au făcut dumbravă mare, de ieste până astăzi copaci mari". Ca răspuns la atacul polonez, Ştefan cel Mare, cu oştile sale, invadează Polonia. Problema cea mai spinoasă a relațiilor moldo-polone spre sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare a fost Pocuția. La 1490, şi în anii următori, Ştefan cel Mare ocupă o parte a acestei provincii, iar la 1498 o anexează în întregime.

Începutul acestui litigiu, dintre Țara Moldovei şi Polonia, pleacă de la împrumutul pe care Petru I Muşat l-a acordat regelui Vladislav Jagello, la 1388 (3.000 mărci de argint); afacerea s-a încheiat cu condiția restituirii sumei, în timp de 3 ani, adică până la 1391, iar în cazul neachitării ei, până la acea dată, regele polon avea să-i dea domnului Țării Moldovei, ca amanet, oraşul Halici şi ținutul înconjurător (Pocuția). Petru I Muşat a murit înainte de expirarea termenului, iar urmaşii săi Roman I şi Ştefan I Muşat n-au avut puterea să ceară regelui Poloniei să-şi respecte cuvântul. Alexandru cel Bun va primi, din partea aceluiaşi rege, la 1411, o parte din sumă, 1.000 de mărci de argint, restul rămânând neachitată. Când, spre sfârşitul domniei sale, relațiile cu Polonia devin duşmănoase (domnul a aflat clauzele secrete ale tratatului ungaro-polon, de la Lublau, 1412), Alexandru cel Bun ocupă Pocuția, pe care o stăpâneşte până la moarte. Ştefan al II-lea (1433-1435; 1436- 1442, împreună cu Iliaş), fiul şi urmaşul lui Alexandru, renunță, la 1433, la Pocuția. În anii următori, Țara Moldovei decăzuse cu totul, domnii ei

fiind prea slabi să emită pretenții asupra dreptului lor privind Pocuția.

Dintr-un simțământ de dreptate autentic, din dragostea față de strămoşii săi, cărora, la toți, le va cinsti memoria, precum şi dintr-o stare surdă de mânie provocată de repetatele, desele trădări ale polonezilor, Ştefan cel Mare ocupă Pocuția, la 1490. Ne-au rămas numeroase luări de poziție ale lui Ştefan cel Mare cu privire la litigiul moldo-polon, luări de poziție care ne arată un Ştefan cel Mare drept, puternic, sincer şi loial. N-ar fi lipsit de interes să redau câteva dintre zisele acestea, pentru a fi înțeles şi simțit, mai bine, omul Ştefan cel Mare. Printr-o scrisoare de la 28 XI 1500, regele Ungariei, Vladislav al II-lea, îi scrie fratelui său, Ioan Albert, referindu-se la Pocuția: „Domnul (Ştefan cel Mare - n.m., G.M.) nu doreşte altceva decât ca acele ținuturi, dacă sunt ale sale, să rămână ale sale".Ioan Albert moare, pe neaşteptate, la 17 iunie 1503, urmându-i la tronul Poloniei Alexandru, fratele său, marele cneaz al Lituaniei.

Ştefan cel Mare a cerut noului rege să înceapă tratative pentru fixarea hotarelor dintre Polonia şi Țara Moldovei, dar acesta nu se grăbeşte cu răspunsul, iar atunci când o face, îi răspunde lui Ştefan cel Mare să renunțe la teritoriile pe care le pretindea. Discuțiile cu privire la teritoriile disputate au continuat, deoarece polonezii nu voiau să le retrocedeze Țării Moldovei, iar Ştefan cel Mare nu voia cu nici un chip să renunțe la Pocuția. În vederea clarificării litigiului şi rezolvării conflictului moldo-polon, Ştefan cel Mare a propus ca acesta să fie arbitrat de o comisie din care să facă parte, în număr egal, delegați moldoveni, polonezi şi maghiari. Fixându-se un termen pentru întrunirea celor trei comisii, delegații polonezi nu s-au prezentat,

prilejuindu-i lui Ştefan cel Mare de a face aspre observaţii, cardinalului Frederic, fratele regelui Alexandru, căruia-i zice cu revoltă şi amărăciune: „Văd că nu vreţi să vă amintiţi că v-a fost bine cu mine şi că am fost pentru voi scut şi apărare din orice parte păgânească. Acum, de când am încetat să o mai ţin pe umerii mei - cum toate acestea au fost - cum vă veţi apăra şi cât veţi mai pierde cred că nu ştii, sau ştii şi nu vrei să ştii ... Să-mi spui mie pricina pentru care ar trebui să las această ţară pe care eu am luat-o cu sabia. Am luat această bucată de pământ, vreau să-mi rămână mie". Tot în problema Pocuţiei Ştefan cel Mare încerca să-i convingă, pe polonezi, şi prin promisiuni de ajutor contra turcilor şi tătarilor, precum şi în baza drepturilor vechi ale Ţării Moldovei: „Ţara aceasta, în care am venit eu, e ţara mea căci se ţine de Moldova din vremuri depărtate şi am asupra ei drept sigur şi meritat din vremuri străvechi. Dacă polonezii vor să fie cu mine buni şi drepţi vecini, atunci să-mi dea pace, în această ţară a mea... iar în schimb vom da ajutor în contra tătarilor şi turcilor". Ne- prezentarea delegaţilor polonezi la o altă întâlnire fixată (29 sept. 1502) l-a determinat pe Ştefan cel Mare să anexeze definitiv Pocuţia. Doi mari boieri, spătarul Clănău şi clucerul Hrincovici au primit ordinul să administreze provincia şi să o organizeze după modelul moldovenesc. Regele Poloniei, Alexandru, se afla în război cu Rusia lui Ivan al III-lea, cerându- i lui Ştefan cel Mare să accepte un nou termen de întâlnire a celor 3 delegaţii. Ştefan cel Mare putea să refuze, din moment ce-o anexase, dar, în linia constantă a vieţii sale, dreptatea, a acceptat un nou termen de întâlnire (2 nov. 1503). Ca să dovedească tuturor imparţialitatea sa, el şi-a retras administraţia din Pocuţia. Încheind războiul cu Rusia, regele Alexandru convoacă o întrunire

la Lublin pentru a decide ce să facă pentru a-l scoate pe Ştefan cel Mare din Pocuția (28 X 1503). Astfel că Ştefan cel Mare şi oştile sale au aşteptat degeaba pe polonezi la întâlnirea fixată. Acum are el răbufnirea mânioasă în care le reproşează polonezilor lipsa de loialitate şi recunoştință. Pocuția este din nou ocupată de moldoveni, Ştefan cel Mare considerând-o legată, definitiv, de Țara Moldovei, transmițându-i regelui Alexandru, prin solul său: „E timpul să se puie odată capăt acestei trebi". Regele Alexandru refuză să accepte situația de fapt, ne- consimțind cedarea Pocuției, de drept, către Țara Moldovei. De altfel, regele Poloniei, Alexandru, convoacă Seimul la Lublin (1503) care decide o expediție împotriva lui Ştefan cel Mare spre a-l alunga din Pocuția. Sursele poloneze afirmă că moldovenii au fost alungați din Pocuția, că polonezii „au pustiit atât de mult, încât Ştefan a fost nevoit să se retragă din Pocuția" (*Bielski, Kronika Polska, în Portret în Cronică, p. 206; vezi şi Wapowski, op. cit., p. 190, care confirmă alungarea moldovenilor din Pocuția în 1504: „Alexandru..., a trimis apoi o armată nu tocmai de disprețuit în Podolia, care armată a tot neliniştit Moldova cu incursiuni peste incursiuni şi a pricinuit atâta pagubă cu fier şi foc acelui neam de oameni, încât Ştefan fii silit să părăsească provincia Pocuția, împreună cu Colomeea, în care odinioară, rugător şi umilit, depuse jurământ de credință şi supunere regelui Cazimir [...]". De asemenea, Martin Cromer, în op. cit., în Portret în Cronică, pp. 193-l94, este sigur: „în acelaşi timp, Moldova a fost călcată şi jefuită de ai noştri, în aşa fel, încât Ştefan se văzu silit să-şi retragă garnizoanele din cetățile Pocuției, mai ales că el însuşi fu lovit de o boală de picioare foarte grea". Se observă lesne că, după Cromer, retragerea moldovenilor din Pocuția s-a datorat, în primul rând, bolii lui Ştefan cel Mare şi apoi*

presiunii militare exercitată de regatul vecin. Cu toate că sunt aşa de categorici, Cromer şi Wapowski nu pot fi crezuți)

Problema Pocuției va mai învenina relațiile moldo-polone, încă câteva decenii bune. De reținut că Bogdan al III-lea, fiul şi urmaşul lui Ştefan cel Mare, va renunța la această provincie românească, pentru a obține cu acest gest consimțământul regelui Poloniei, ca să se căsătorească cu sora acestuia.

Dacă ar fi ştiut Ştefan cel Mare pentru ce anume a renunțat fiul său Bogdan, la dreptul său şi al țării, asupra Pocuției, cred că s-ar fi răsucit în mormânt! Aşa a fost şi va fi, întotdeauna: o moştenire trainică şi dreaptă se va risipi prin slăbiciunea urmaşilor.

XVII. Moartea lui Ştefan cel Mare

La primul atac asupra Chiliei, la 1462, Ştefan cel Mare a fost rănit la piciorul stâng; rana a fost destul de gravă, ținând cont că Domnul Țării Moldovei nu s-a vindecat complet niciodată. În legătură cu acest fapt, *Cronica moldo-polonă* notează: „Anul Domnului 6970 (1462), iunie 22, l-au lovit la picior pe Ştefan ungurii din Chilia".

Întreaga viață a lui Ştefan cel Mare a fost agitată şi aspră, punându-i, deseori, la încercare resursele fizice şi psihice. Dacă trecerea timpului nu i-a ştirbit cu nimic tăria de caracter, voința neînfrântă, mintea strălucită, cu timpul, trupul marelui viteaz începe să cedeze, dând semne de oboseală. Starea sănătății sale se va înrăutăți, în ultimii ani ai vieții, şi din cauza rănii de la picior, precum şi a podagrei, diagnostic stabilit după venirea la Suceava a medicului Venețian Matteo Muriano. Deşi suporta dureri mari, în ultimii ani ai domniei şi vieții, Ştefan cel Mare participă la campaniile împotriva Poloniei, şi se prezintă, în persoană, la locurile de întâlnire ale delegațiilor moldoveană, polonă şi maghiară, ce trebuiau să medieze conflictul dintre Țara Moldovei şi Polonia cu privire la Pocuția. Viața lui zbuciumată, grijile sale mari pentru soarta țării, le va scoate chiar Ştefan cel Mare, în evidență: „Ivan al Moscovei nu se bate niciodată cu duşmanii şi cuprinde mereu ținuturi şi cetăți noi, iar eu o zi nu pot lăsa sabia din mâini şi abia izbutesc să-mi păstrez țara întreagă".

Obosit şi bolnav, Ştefan cel Mare caută, în Europa, medici care să-i vindece rana sau să-i uşureze suferințele. Îi roagă, pe regele Ungariei, Vladislav al II-lea, prieten şi nu suzeran, şi pe Maximilian I de Habsburg, să-i trimită medici, din țările lor, spre a-i

uşura suferința. Ultimul îi trimite un medic, dar care pleacă, repede, din Suceava. Soliile sale au cerut şi Veneției medici buni, iar una a ajuns chiar la Nürnberg, care şi angajează un medic, Johann Klingensporn, dar, în drum spre Țara Moldovei, medicul respectiv dispare fără urmă .

În august 1502, soseşte în Țara Moldovei, venind din Veneția, medicul Matteo Muriano. Au rămas de la acest *doctor în arte şi medicina* câteva mărturisiri semnificative despre ultimul an de viață al lui Ştefan cel Mare. Aşa, într-un raport al său către dogele Veneției, Leonardo Loredan (1501-1521), Matteo Muriano scrie că l-a întâlnit pe Ştefan cel Mare, întâia oară, la Suceava, pe 22 august 1502. Muriano ştia ceea ce cunoştea întreaga Europă, că Ştefan cel Mare era un „domn vestit", ca şi un „domn atât de mare". Ştefan cel Mare îl primeşte pe medicul Venețian „cu dovezi şi cuvinte foarte prieteneşti", zicându-i, chiar de la început că a vrut un medic doar de la venețieni „prietenii mei de care sunt sigur că mă iubesc", că este „înconjurat de duşmani din toate părțile şi am purtat 36 de lupte de când sunt domnul acestei țări, dintre care am fost învingător în 34 şi am pierdut 2". Matteo Muriano informează pe dogele Veneției că Ştefan cel Mare „este un om foarte înțelept, vrednic de multă laudă, iubit mult de suspuşii lui pentru că este îndurător şi drept, veşnic treaz şi darnic, arată bine la trup pentru vârsta sa, dacă această meteahnă nu l-ar fi chinuit (podagra - n.m., G.M.)". Despre moldovenii acelor timpuri medicul venețian afirmă că „sunt toți bărbați vitaji, ageri şi nu făcuți să stea pe perne, ci la război pe câmpul de luptă". Matteo Muriano mai crede că Ştefan cel Mare ca „domn preavestit poate să ridice 60.000 de oameni de ispravă, adică 40.000 de călăreți şi 20.000 de pedestraşi", iar

Țara Moldovei „este mănoasă şi foarte frumoasă...", din ea „s-ar putea ataca flancurile acestui perfid sultan turcesc...". La fel, vorbind cu unii sau cu alții „care vin de la Constantinopol", oameni „de mare încredere", Matteo Muriano îşi informează stăpânul că „turcii au mare frică de acest domn". Într-un alt raport, din 5 ianuarie 1503, Matteo Muriano, îl numeşte pe Ştefan cel Mare îl numeşte „prea strălucit domn". Şi regele Ungariei, Vladislav al II-lea scrie aceluiaşi doge al Veneției, la 9 nov. 1503: „Domnul Moldovei, credinciosul nostru iubit, e chinuit de o boală lungă şi e ajuns la grele bătrâneți, astfel că chiar viața, în viitor, îi e nesuferită. Nu se poate mişca, nici ajuta cu mâinile şi picioarele, dar altcum e sănătos". Grea pedeapsă a trebuit să suporte marele domn: să stea nemişcat în splendida sa Curte Domnească de la Suceava. Dar aşa cum îl ştim din toată viața sa, s-a supus suferinței dată lui ca pedeapsă de Dumnezeul cel atotputernic şi în care a avut până la moarte o credință neclintită. Matteo Muriano nu-şi va mai vedea Veneția natală, deoarece a murit, la Suceava, la sfârşitul anului 1503, intrând în istoria românilor odată cu cea mai strălucită epocă a lor: vremea lui Ştefan cel Mare.

Când Ştefan cel Mare îşi trăia ultimele luni de viață, polonezii, după ce au încheiat o pace rea cu Rusia lui Ivan al III-lea, au decis să-şi ia Pocuția înapoi, jefuind aşezările moldoveneşti de la graniță. Din porunca domnului, imobilizat la Curtea sa de la Suceava, călăreții moldoveni i-au respins pe polonezi: Pocuția rămânea Țării Moldovei . Medicii aflați în jurului Domnului, înțelegând situația gravă, (căci *„avea picioarele acoperite cu răni",* (Ieronim de Cesena şi Leonardo Massari), au hotărât să-i ardă, cu fierul înroşit, rănile infectate. Ştefan cel Mare acceptă şi

suportă cu tărie durerile cumplite provocate de aşa-zisa operaţie şi care îi va grăbi moartea . Mai are puterea, cu două zile înainte de moarte, să impună boierilor, şi înaltului cler, pe fiul său Bogdan, ca domn, poruncind decapitarea celor implicaţi în nesocotirea voinţei sale. Clerul nu-l voia pe Bogdan pe tronul Ţării Moldovei, deoarece era „însemnat", şi, conform tradiţiei, un om însemnat nu avea voie să fie domn. Ştefan cel Mare, cu voinţa sa neîmblânzită, a evitat declanşarea unui război civil chiar la moartea sa. Pentru îndrăzneala arătată, refuzându-i sfinţirea Coroanei, nici un reprezentant al clerului nu va fi acceptat în Sfatul Domnesc pe timpul domniilor lui Bogdan al III-lea (1504-1517) şi Ştefan cel Viteaz (1517-1527). Înaltul cler al Moldovei va reintra în graţia domnului, de abia în prima domnie a lui Petru Rareş (1527-1538).

Boierii revoltaţi, după ce au fost ucişi capii lor, la porunca lui Ştefan cel Mare, au fost convinşi să-l accepte pe Bogdan al III-lea ca domn.

La patru ore după ce a răsărit soarele, pe 2 iulie 1504, Ştefan cel Mare a murit. Se sfârşeşte cu el cel mai important timp pe care l-a cunoscut poporul român în toată istoria sa. I-a murit trupul vlăguit şi chinuit de boală, dar sufletul său a rămas viu, în veci, trăind în conştiinţa poporului român. Ca şi Iisus Hristos, Ştefan cel Mare, murind, a înviat cu moartea pe moarte călcând, şi va fi pururi viu atâta timp cât faptele sale vor fi cunoscute, iar memoria-i va fi cinstită şi slăvită de poporul căruia i-a jertfit el viaţa sa întreagă.

A avut o domnie lungă, cea mai lungă din istoria noastră (dacă facem abstracţie de cea a lui Carol 1), 47 de ani, două luni şi 3 săptămâni. A fost înmormântat la Putna, mănăstire ctitorită de el şi stabilită ca necropolă a familiei sale. Inscripţia de pe piatra sa de mormânt nu

este completă, deoarece a fost cioplită în timpul vieții sale, anul morții lipsind. Ultima sa soție, Maria, cea capturată în toamna lui 1473, fiica lui Radu cel Frumos, împreună cu fiul său Bogdan al III-lea, au pus o inscripție pe acoperământul mormântului: „Io Bogdan voievod, cu mila lui Dumnezeu domnul Țării Moldovei, a înfrumusețat şi învelit, cu acest acoperământ mormântul tatălui său Io Ştefan voievod, care a domnit în Moldova 47 de ani şi 3 luni şi care s-a mutat la lăcaşul cel veşnic în anul 7012 (1504), luna iulie, ziua a doua, marți în ceasul al patrulea din zi".

Moartea lui Ştefan cel Mare a fost consemnată de aproape toți contemporanii ca un eveniment important al timpului. Ungurii erau foarte neliniştiți, după moartea lui Ştefan cel Mare, de posibilitatea ca turcii să ocupe Țara Moldovei, caz în care ci s-ar fi simțit în pericol de moarte. În această direcție Nicolae Istfvanfi nota: „S-a încredințat aducerii aminte că pe vremea aceasta principele Ştefan a plecat dintre cei vii, doborât de îndelungate dureri la încheieturi şi de alte boli şi bătrânețe. Se spune că acest om a fost vestit şi sărbătorit cât a trăit pentru priceperea lui în arta militară şi pentru strălucitele lui războaie ... el s-a arătat mai presus de toți dușmanii... şi pe drept trebuie socotit printre bărbații vrednici de ținut minte de pe vremea sa". Moartea lui Ştefan cel Mare i-a dat ocazia lui Miechowski să aprecieze că: „Natura îl făcuse norocos, isteț şi viteaz. Bărbat triumfal şi victorios, care ai biruit pe toți regii vecini! *Om fericit care te-ai bucurat de toate darurile câte natura omenească numai în parte le dă altora: unii înțelepți şi vicleni, alții viteji şi drepți, alții iarăşi cu noroc împotriva dușmanilor! Tu singur le-ai avut hărăzite toate laolaltă: prevăzător, viteaz, biruitor al dușmanilor. Nu degeaba trebuie socotit printre eroii secolului nostru".*

Aceiaşi recunoaştere a marilor calități ale lui Ştefan cel Mare se întâlneşte consemnată şi la B. Wapowski: „De bună seamă a fost viteaz, viclean şi războinic norocos, căci a învins pe Matia, regele Ungariei, într-o luptă de noapte la Baia, rănindu-l cu trei săgeți. Pe tătari de multe ori i-a alungat. Pe Mahomed, sultanul turcilor, care după luarea Constantinopolului trecuse Dunărea cu 120.000 de ostaşi şi jefuia Moldova, l-a învins, iar oştile cele mari ale duşmanului le-a risipit şi le-a pus pe fugă... la râul Bârlad... l-a înfrânt şi pe regele Albert"; că Ştefan cel Mare a fost „înzestrat cu virtuți de erou şi socotit printre bărbații vestiți în arta războaielor". Peste aproape un secol după moartea lui Ştefan cel Mare, Matei Strykowski, trecând prin Țara Moldovei, notează: „din cauza nemaipomenitei lui bravuri, românii îl socotesc sfânt"pe Ştefan cel Mare. Tot acelaşi cronicar adaugă că „moldovenii şi muntenii cântă despre el în toate ospețiile lor, în sunetele alăutelor: «Ştefan, Ştefan Vodă, Ştefan, Ştefan Vodă, bătea pe turci, bătea pe unguri, pe poloni».

În cursul călătoriei mele în Turcia, am văzut în Bucureşti, capitala şi reşedința domnului muntean care ne-a poftit la prânz, portretul acestui Ştefan cu coroană regală pe cap şi cu sceptrul în mână,... atârnat pe peretele iatacului domnului".

Şi chiar aşa l-au crezut românii, pe viteazul lor Domn, sfânt, imediat după moarte. Aşa fiind, canonizarea lui Ştefan cel Mare, cu mai bine de un deceniu în urmă, de către Biserica Ortodoxă Română, a apărut drept un lucru firesc: să cinstească un erou căruia poporul român i-a purtat totdeauna recunoştință, respect şi iubire.

Dacă românii l-au numit pe Ştefan cel Mare, imediat după moarte, Sfânt, străinii sunt cei ce i-au spus, primii, *cel Mare,* prin regele Poloniei, Sigismund I (1506-

1548), care, într-o scrisoare către Petru Rareş, la 3 februarie 1531, îi scrie acestuia: *„Stephanas iile magnus predecessor tuns" („ACEL MARE ŞTEFAN CEL MARE, predecesorul tău").* Valentin Prepostvări, general ungur şi consilier al împăratului Rudolf al II-lea, scria, la 1593, lui Aron Vodă (1591-1595) îndemnând u-l să se alăture coaliției antiotomane, folosindu-se de exemplul lui Ştefan cel Mare, „a cărei slavă de viteaz mai trăieşte şi numele lui nu se va şterge cât va ființa lumea", dovedind că faima lui Ştefan cel Mare, gloria sa, erau încă vii, în Europa, la un secol după moartea sa. Iar Cronicarul polonez, Martin Cromer, îl socoteşte pe Ştefan cel Mare „bărbat în toate veacurile vrednic de aducere aminte pentru mărimea sufletului său, pentru agerimea sa, pentru priceperea sa în ale războiului şi pentru norocoasele sale războaie împotriva turcilor, ungurilor, polonezilor şi tătarilor".

Grigore Ureche, de cum a scris că Ştefan cel Mare a murit, îl şi defineşte, înainte de toate, ca un om „mânios şi de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospețe omorâea fără județu", ca şi cum dintre nenumăratele mari calități ale lui Ştefan cel Mare, acestea trebuiau subliniate mai întâi. Poziția lui Grigore Ureche defineşte concepția marii boierimi față de un domn autocrat, neîndurător față de trădare şi neascultare de porunci. Grigore Ureche ar fi vrut ca Ştefan cel Mare să fie aidoma lui Petru Şchiopul, care, din „sfatul boierilor nu ieşi ia", fiind „ca o matcă fără ac" şi pentru care găseşte cuvinte de laudă tot atât de mari, cât pentru Ştefan cel Mare!!!

Portretul făcut de Grigore Ureche, concentrat în câteva rânduri, surprinde, totuşi, esențialul unei vieți şi domnii fără pereche în istoria românilor: „... era om întreg la fire, neleneşu, şi, lucrul său îl ştia a-l acoperi,

şi unde nu gândiai, acolo îl aflai. La lucru de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vârîea, ca văzându-l al săi, să nu să îndărăptieaze şi pentru aceia raru războiri de nu biruia. Şi unde biruia alții, nu perdea nădejdea, că ştiindu-se căzut jos, să rădica deasupra biruitori- i lor". Este, acest portret, făcut de Grigore Ureche sau poate de Simion Dascălul, o recunoaştere a marilor calități de conducător şi luptător ale lui Ştefan cel Mare, şi nimic mai mult. Dacă polonezul Jan Dlugosz îl prețuia pe Ştefan cel Mare ca pe unul din cei mai mari şi importanți bărbați ai lumii din vremea sa, vrednic să i se încredințeze conducerea luptei comune împotriva turcilor , pentru Grigore Ureche, aceste cuvinte puține şi sărace i s-au părut de-ajuns.

Doliul şi durerea ce cuprinseră Țara Moldovei, la moartea lui Ştefan cel Mare, au fost peste măsură de mari. Acelaşi Grigore Ureche nu poate să nu amintească scârba căzută peste Țara Moldovei, la moartea Domnului său: „Plângeau toți ca după un părinte al său, că cunoştea toți că au scăpa tu de mult bine şi de multă apărătură".

Şi după moarte strălşnicia numelui, faima marelui domn, au păzit Țara Moldovei încă ceva vreme. Curând, Țara Moldovei va cădea, de pe „singura culme de glorie" cunoscută, iar urmaşi slabi, neajutorați, uită repede trecutul cel mare, risipind, cu resemnare inconştientă şi vinovăție, moştenirea cea mare şi sfântă.

Ştefan cel Mare va rămâne, cât va dura lumea, cea mai importantă personalitate istorică născută din inima poporului român, precum şi inia dintre cele mai de seamă zămislite vreodată de neamul omenesc, pe pământ. Dacă Mihai Eminescu a fost, şi este, omul deplin al culturii româneşti, Ştefan cel Mare reprezintă şi va fi în veac singurul om deplin al istoriei românilor. Doar lui Ştefan cel

Mare posteritatea i-a zis cu îndreptățire viguroasă, şi-i va zice cel Mare, deoarece el singur adună la un loc calități aşa de mari (viteaz fără pereche, credință nestrămutată, geniu diplomatic, mândrie şi demnitate, cunoaştere perfectă a oamenilor, strateg de marcă, viziune politică europeană, simțul dreptății), încât ne este, nouă, românilor, simbolul cel mai de preț. A. D. Xenopol nu s-a ferit deloc să-l compare cu Alexandru Macedon, Carol al XII-lea s-au Napoleon I, ba, mai mult, îl credea pe Ştefan cel Mare „a fi singur de felul său, în desfăşurarea vremilor".

Ştefan cel Mare şi-a aşezat viața întreagă sub semnul unei credințe tari, neîntinate de fățărnicie şi îndoială. Caracterul i-a fost de o curățenie biblică, voința de cremene, iar spiritul de dreptate cu care s-a înnobilat l-a împărtăşit generos poporului său mândru, demn şi viteaz. A avut conştiința tare, sigură a apartenenței la civilizația creştină europeană, civilizație pe care o simțea, cu toată ființa sa, unitară şi pe care ar fi vrut-o solidară cu sine şi poporul său în marele său război cu musulmanii (Despre singurătatea lui Ştefan cel Mare, şi a Țării sale, în lupta cu Imperiul otoman, precum şi despre poziția ostilă a statelor creştine vecine față de Țara Moldovei, pe timpul domniei sale însuşi marele domn n-a ezitat să se pronunțe, răspicat, printr-o solie trimisă la Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei: *«Iar în părțile acestea numai eu am rămas, că din două părți este păgânătatea cea grea, iar din trei părți măcar că se numesc creştini, dar îmi sunt mai răi decât păgânii»*). *Temeiurile profunde ale acestei conştiințe izvorau din responsabilitățile pe care el şi le-a asumat ca şi stăpânilor de țară ortodoxă şi i-au făcut pe Ştefan cel Mare şi poporul său drept cei mai importanți luptători şi apărători români ai Europei creştine.* Aşa cum a şi spus-o, în toată viața sa de luptă

biruitoare şi jertfă neînfricată, Ştefan cel Mare a luat mereu nădejdea în Dumnezeu cu sine, iar Dumnezeu, cunoscându-i inima curată şi cugetul drept, nu l-a părăsit nicicând, împlinindu-i rugăciunea: **„Şi tu Stăpâne acoperă-ne cu mila Ta de acum şi până în veac”** (Ştefan cel Mare, 1497).

Aşezând Ţara Moldovei pe temelii trainice (practic reîntemeind-o), zidind biserici şi mănăstiri mai multe decât toţi domnii români de până la el, fiind biruitor desăvârşit în marile lupte cu turcii şi regatele vecine creştine, ocrotind creştinătatea ortodoxă căzută sub păgân, Ştefan cel Mare se dovedeşte drept *singurul împărat adevărat din istoria românilor.* Contemporanii săi de acelaşi rang, regi sau împăraţi, cu toată fala şi vechimea numelui, n-au fost altceva decât nişte creaturi slabe, mediocre, ce nu i-au stat şi nu-i pot sta alături, cu nici un chip.

Vor trece veacurile, istoria, soarta omului se vor preface fundamental, dar, atâta vreme cât acelaşi om va avea puterea şi înţelepciunea să-şi menţină condiţia sub semnul credinţei şi dreptăţii, Ştefan cel Mare va fi, pururi, semnul tare al unei umanităţi biruitoare.

BIBLIOGRAFIE

Agache, D. - O *localitate regăsită: Overc(hel)ăuți,* în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XXV,!, 1988, pp. 499-506.

Afloroaei, Ştefan - *întâmplare şi destin,* Institutul European, Iaşi, 1993.

Andreescu, Ştefan - *Restitutio Daciae,* Bucureşti, 1980.

Andreescu, Ştefan - *Vlad Țepeş (Dracula) între legendă şi adevăr istoric,* Bucureşti, 1976.

Andronic, Alexandru - *Aspecte occidentale ale civilizației moldoveneşti în epoca lui Ştefan cel Mare,* în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t.XVI, 1979, pp. 151-154.

Antohi, Sorin - *Timp şi narațiune. Tendințe noi în teoria istoriei,* în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XXIX, 1992, pp. 385-394.

Aron, Raymond - *Introducere în filosofia istoriei,* Humanitas, Bucureşti, 1997.

Bazilevici, K. V. - *Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea,* Bucureşti, 1955.

Bătrâna, Lia, Bătrâna, Adrian - *Mărturii heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova,* în *Constituirea statelor feudale româneşti,* Edit. Academiei R. S. R., Bucureşti, 1980, pp. 195- 208.

Bătrâna, Lia, Bătrâna, Adrian - *Unele considerații cu privire la stema dinastică a Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare,* în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* XXIV, 1987, 1, pp. 99-114.

Biskup, Marian - *Jan Dlugosz - istoric al Poloniei şi al țărilor din estul Europei Centrale,* în AHA *«A. D. Xenopol" laşi,* XXV, 1988, I, pp. 213-229.

Bogdan, Ioan - *Documentele lui Ştefan cel Mare,* vol. I - II, Bucureşti, 1913.

Boldur, Alexandru - *Istoria Basarabiei,* Editura Victor Frunză, Bucureşti, 1992.

Brătianu, Gh. I. - *Cuvinte către Români,* ediție, studiu introductiv, note şi indice de Ion Toderaşcu, Iaşi, 1996.

Brătianu, Gh. 1. - *Marea Neagră,* 2 vol., Edit. Meridiane, Bucureşti, 1988.

Carlyle, Thomas - *Cultul eroilor,* Institutul European, Iaşi, 1993.

Chalcocondil, L. - *Expuneri istorice,* edit. V. Grecu, Bucureşti, 1958

Clot, Andre - *Mahomed al II-lea, cuceritorul Bizanțului,* Bucureşti, 1994.

Critobul din Imbros - *Din domnia lui Mahomed al II-lea (1451 -1467),* edit. V. Grecu, Bucureşti, 1963.

Cronț, Gheorghe - *Instituții medievale româneşti,* Bucureşti, 1969.

Cihodaru, C. - *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399 -l ianuarie 1432),* laşi, 1981.

Cihodaru, C. - *Observații cu privire la procesul deformare şi consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI - XIV (I),* în **AHA** *«A. D. Xenopol" iaşi,* t. XVI, 1979, pp. 168-l86.

Ciobanii, Veniamin - *între Ungaria şi Polonia: o politică de echilibru (1396 - 1444),* în **AHA** *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XXVIII, 1991, pp. 179- 186.

Ciobanu, Veniamin - *Din nou despre „lupta" de la Plonini,* în **AHA** «A. *D. Xenopol" Iaşi,* t. XXI, 1984, pp. 137, 146.

Ciobanu, Veniamin - *Idee şi faptă politică la Ştefan cel Mare,* în **AHA** *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t.XXIX, 1992, pp. 35-41.

Ciobanu, Radu Ştefan cel Mare - *Pe urmele lui Vlad Țepeş,* Bucureşti, 1979.

Citirea, D. - *Opera istorică a lui Antonio Bonfini,* în **AHA** «A. *D. Xenopol" laşi,* t. XXI, 1984, pp. 321-328.

Corbea, Andrei - *Cu privire la corespondența lui Vlad Țepeş cu Matei Corvin,* în AHA «A. D. *Xenopol" Iaşi,* XVII, 1980, pp. 669-679.

Costăchescu, Mihai - *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare, Lirice (ispisoace), Surete, Regeşte, traduceri,* laşi, 1993.

Costin, Miron - *Opere,* ediție critică cu un studiu Introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1958.

Cronicele slavo-române din secolele XV-XVI, publicate de ion Bogdan, editate de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959.

Cronici turceşti privind Țările Române, Extrase, vol. I, sec. XV - mijlocul sec. XVII, volum întocmit de M. Guboglu şi M. A. Mehmet, Bucureşti, 1966.

Decei, Aurel - *Istoria imperiului otoman,* Bucureşti, 1978.

Diaconescu, Emil - *Precizări cu privire la lupta lui Ştefan cel Mare pentru ocuparea Domniei,* în AII A «A. D. Xenopol" laşi, t. XIV, 1977, pp. 277-283.

Documenta Romaniae Historica, D., *Relații între Țările Române,* vol. 1 (1222-1456), Bucureşti, 1977.

Dogaru, Mircea - *Dracula. Împăratul Răsăritului,* Edit. Globus, f. a.

Dogaru, Mircea - *Dracula. Mit şi realitate istorică,* Bucureşti, 1994.

Drăgan, Ioan - *Un român ardelean în solie la Ştefan cel Mare la 1475,* publicat în AHA «A *D. Xenopol" Iaşi,* t. XXIV, II, 1987, pp. 357- 362.

Ducas, Mihail - *Istoria turco-bizantină (1341-1462),* ediție critică de Vasile Grecu, Edit. Acad. RPR, Bucureşti, 1958

Dvornik, Francis - *Slavii în istoria şi civilizația europeană,* ALL Istoric, Bucureşti, 2001.

Eskenasy, Victor - *Omagiul lui Ştefan cel Mare de la Colomeea (1485). Note pe marginea unui ceremonial medieval,* în AHA «A D. *Xenopol" Iaşi,* t. XX, 1984, pp. 257- 274.

Furet, Francois - *Atelierul Istoriei,* Corint, Bucureşti, 2002.

Gemil, Tahsin - *Românii şi otomanii în secolele XIV - XVI,* Bucureşti, 1991.

Ghițan, T., Mircioiu, Cr. - *Câteva precizări în jurul Diagnosticului bolii lui Ştefan cel Mare,* în *Ştefan cel Mare şi Sfânt. 1504 -2004. Portret în Istorie,* Sfânta mănăstire Putna, 2003, pp. 130-138.

Giurescu, C. Dinu - *Caracteristici ale feudalismului românesc,* în AHA «A. D. Xenopol" Iaşi, XV, 1978, pp. 395-402.

Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor,* II, ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, ALL, Bucureşti, 2003.

Gonța, Alexandru I. - *Studii de istorie medievală,* texte selectate şi pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Syekely şi Ştefan S. Gorovei, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproşu, Iaşi, 1998.

Gorovei, Ştefan S. - *„Descălecat " sau întemeiere? O veche preocupare a istoriografiei româneşti. Legendă şi adevăr istoric,* în *Constituirea statelor feudale româneşti,* Edit. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1980, pp. 97-l64.

Gorovei, Ştefan - *Moldova în „Casa Păcii". Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane,* în **AHA** *«A. D. Xenopol" Iaşi,* XVII, 1980, pp. 629-667.

Gorovei, Ştefan - *Tradiția „descălecatului": înțelesuri şi confuzii,* în **AHA** *«A. D. Xenopol" laşi,* XX, 1983, pp. 89-l05.

Gorovei, Ştefan - *Spre unificarea istoriografie naţionale: „Cronica paralelă”* (Iaşi, 1733), în **AHA** *«A. D. Xenopol” Iaşi,* XXV, 1988, II, pp. 139-l85.

Gorovei, Ştefan S., Szekely, Magdalena Maria - *Princeps Omni Laude Maior. O istorie a lui Ştefan cel Mare,* Sfânta Mănăstire Putna, 2005.

Gorovei, Ştefan S. - *Muşatinii,* Bucureşti, 1976.

Gorovei, Ştefan - *îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea,* în **AHA** *«A. D. Xenopol” laşi,* t. X, 1973, pp. 99- 121.

Gorovei, Ştefan - *1473: un an-cheie al domniei lui Ştefan cel Mare,* publicat în **AHA** *«A. D. Xenopol” laşi,* t. XVI, 1979, pp. 145-149.

Gorovei, Ştefan - *1473: Ştefan cel Mare, Moldova şi Lumea catolică,* publicat în **AH** *«A. D. Xenopol” laşi,* t. XXIX, 1992, pp. 75-83.

Gorovei, Ştefan - *Dragoş şi Bogdan,* Bucureşti, 1973.

Guboglu, Mihail P. - *De la emiratul lui Osman la Imperiul Otoman* (I), în *„Studii şi articole de Istorie”,* XLVII - XLVIII, Bucureşti, 1983, pp. 35-49.

Grigoraş, N. - *Moldova lui Ştefan cel Mare,* Junimea, Iaşi, 1982.

Grigoraş, N. - *Ştefan cel Tânăr şi Luca Arbore,* în **AHA** *«A. D. Xenopol” Iaşi,* I. IX, 1972, pp. 1-27.

Iorga, N. - *Istoria lui Ştefan cel Mare,* Bucureşti, 1966.

Iorga, N. - *Generalități cu privire la studiile istorice,* Ediția a IV-a, Pol ir om, laşi, 1999.

Lemny, Ştefan - *Despre contribuția solilor la lupta pentru apărarea Țărilor Române,* în **AHA** *«A. D. Xenopol” Iaşi,* XI, 1977, pp. 285-295.

Liiceanu, Gabriel - *Uşa interzisă,* Humanitas, 2002.

Mantran, Robert (coordonator) - *Istoria Imperiului Otoman,* Bic AII, Bucureşti, 2001.

Matei, D. Mircea; Iamandi, I. Emil - *Cetatea de Scaun şi Curtea Domnească din Suceava,* Edit. Sport-Turism, Bucureşti, 1988.

Maxim, Mihai - *Țările Române şi înalta Poartă,* Bucureşti, 1993.

Mehmed, Mustafa Ali - *Istoria turcilor,* Bucureşti, 1976.

Mehmed, Mustafa Ali - *Documente turceşti privind istoria României,* vol. I, Bucureşti, 1976

Mureşan, Camil - Iancu *de Hunedoara,* Bucureşti, 1968.

Neculce, Ion - *Opere,* Edit. G. Strempel, Bucureşti, 1982.

Neagoe, Manole - *Problema centralizării statelor Feudale româneşti Moldovei şi Țara Românească,* Craiova, 1977.

Neagoe, Manole - *Ştefan cel Mare,* Bucureşti, 1970.

Neamțu, Vasile - *Premise economice ale victoriei din 10 ianuarie 1475,* publicat în AHA *«A. D. Xenopol" laşi,* t. XII, 1975, pp. XXI-XXVIII.

Nistor, Ion -*Istoria Basarabiei,* Humanitas, Bucureşti, 1991.

Nistor, I. Ion - *Istoria Românilor,* I, Edit. Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2002

Obolensky, Dimitri - *Un Commonwealth medieval: Bizanțul,* Corint, Bucureşti 2.000.

Panaite, Viorel - *Pace, Război şi Comerț în Islam. Țările Române şi Dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XII),* ALL, Bucureşti, 1997.

Panaitescu, P.P. - *Introducere la istoria culturii româneşti,* Bucureşti, 1969.

Panaitescu, P.P. - *Pe marginea folosirii izvoarelor cu privire la Supunerea Moldovei la tributul turcesc, (Vaslui, 1456),* în *„Studii", V,* (1952), Bucureşti, nr. 3.

Panaitescu, P.P. - *Mircea cel Bătrân,* Ediția a Il-a, Corint, Bucureşti, 2.000.

Panaitescu, P.P. - *Ştefan cel Mare. O încercare de caracterizare,* în **AHA** *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XXIX, 1992, pp.1-l8.

Papacostea, Şerban - *Ştefan cel Mare domn al Moldovei (1457 - 1504),* Corint, Buc., 2003.

Papacostea, Şerban - *Triumful luptei pentru neatârnare: întemeierea Moldovei şi consolidarea statelor feudale româneşti,* în *Constituirea statelor feudale româneşti,* Edit. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1980, pp. 165-l93.

Papacostea, Şerban - *Domnii români şi regi angevini: înfruntarea finală (1370 - 1382),* publicat în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XXIII, II, 1986, pp. 571-582.

Papacostea, Şerban - *Moldova lui Ştefan cel Mare şi genovezii din Marea Neagră,* în **AII** *«A. D. Xenopol» Iaşi,* t. XXIX, 1992, pp. 67-73.

Popescu, Petru Demetru - *Basarabii,* Bucureşti, 1979.

Radu, Homer, Orha, Petru - Ioan, 1989 - *Documente din Istoria Românilor,* Bucureşti, 1996.

Rezachevici, Constantin - *A fost Ştefan cel Mare „ales" domn în aprilie 1457?*, în AH «A. *D. Xenopol" Iaşi,* t. XXIX, 1992, pp. 19-33.

Runciman, S. - *Căderea Constantinopolului. 1453.,* Bucureşti, 1971.

Russu, Adrian Andrei - O *sursă maghiară despre lupta de la Raia (1467),* în AHA *«A. D. Xenopol" laşi,* t. XXIII, II, 1986, pp. 713-716.

Spfrantzes, G. - *Memorii (1401-1477),* Edil. V. Grecu, Bucureşti, 1966.

Stoicescu, Nicolae - *Vlad Ţepeş,* Bucureşti, 1976.

Stoicescu, Nicolae - *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească şi Moldova (sec. XIV-XV1I),* Bucureşti, 1976

Stoide, Constantin A. - *În legătură cu „scrisoarea" datată 11 februarie 1462. Contribuții la cunoaşterea izvoarelor domniei lui Vlad Țepeş,* în AHA *«A. D. Xenopol" laşi,* t. XVIII, 1981, pp. 151-l65. Stoide, Constantin A. - *Luptele lui Vlad Țepeş cu turcii (1461-1462),* în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XV, 1978, pp. 15-38.

Stoide, Constantin A. - *A doua domnie a lui Vlad Țepeş. Luptele pentru ocuparea tronului şi consolidarea în domnie (1456-1458),* în AHA *«A. D. Xenopol" laşi,* t. XXIII, 1986, pp. 111-130.

Stoide, Constantin A. - *Cronica Anonimă şi autorul ei,* în AHA *«A. D. Xenopol" laşi,* XIII, 1976, pp. 267-280.

Şimanschi, Lcon - *Istoriografia româno-slavă din Moldova. 11. Lista domniilor din prima jumătate a secolului XV,* în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* XXII, 1985, II, pp. 567-577.

Stoide, Constantin A. - *Fotocopii după documente moldoveneşti din perioada 1448-1458,* în AHA *«A. D. Xenopol" Iaşi,* XII, 1975, pp. 220- 233.

Şimanschi, Leon, Agache, Dumitru - *înscăunarea lui Ştefan cel Mare: preliminarii şi consecințe (1450-1460),* în *Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1504-2004, Portret în Istorie,* Sfânta mănăstire Putna, 2003, pp. 292-299.

Şimanschi, Leon - *O cumpănă a copilăriei lui Ştefan cel Mare: Reuseni, 15 octombrie 1451,* în *Ştefan cel Mare şi Sfânt, 1504-2004, Portret în Istorie,* Sfânta mănăstire Putna, 2003, pp. 42-66.

Şimanschi, Lcon, Ignat, Georgeta - *Constituirea cancelariei statului feudal moldovenesc* (I), în AHA *«A. D. Xenopol"* Iaşi, IX, 1972, pp. 107-131.

Şimanschi, Leon - *Dimensiunile epocii Ştefaniene,* în **AHA** *«A. D. Xenopol" laşi,* t. XVI, 1979, pp. 139, 144.

Şimanschi, Leon, Ignat, Georgeta - *Constituirea cancelariei statului feudal moldovenesc,* (II), în **AHA** *«A. D. Xenopol" Iaşi,* X, 1973, pp. 123-149.

Şimanschi, Leon - *«închinarea" de la Vaslui (5<iunie> 1456),* în **AHA** *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XVII, 1981, pp. 613-630.

Şimanschi, Leon - *Istoriografia româno-slavă din Moldova. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV,* în **AHA** *«A. D. Xenopol" Iaşi,* t. XXI, 1984, pp. 119-135.

Ştefănescu, Ştefan - *Tradiția daco-romană şi formarea statelor româneşti de sine-stătătoare,* în *Constituirea...,* pp. 9-23.

Tăutu, Aloisie - *Spirit „ecumenic" între Papalitate şi români pe vremea lui Ştefan cel Mare (1476),* în *Ştefan cel Mare şi Sfânt. 1504 - 2004. Portret în Istorie,* Sfânta mănăstire Putna, 2003, pp. 406-418.

Toderaşcu, Ion - *Alianța politico - militară dintre țările române în evul mediu. Idee şi faptă,* Iaşi, 1984.

Tuchman, W. Barbara - O *oglindă îndepărtată. Urgisitul secol XIV,* vol. II, Edit. Politică, Bucureşti, 1988.

Veyne, Paul - *Cum se scrie istoria,* Meridiane, Bucureşti, 1999.

Ureche, Grigore - *Letopisețul Țării Moldovei,* ediție îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1955.

Ursu, I. - *Ştefan cel Mare, domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 la 2 iulie 1564,* Bucureşti, 1925.

Ursu, N.A. - *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă - opera lui Simion Dascălul,* în **AHA** *«A. D. Xenopol" laşi,* t. XXVI, 1989, pp. 363-374.

Ursu, N.A. - *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă - opera lui Simion Dascălul,* în **AH** *«A. D. Xenopol» Iaşi,* t. XXVII, 1990, pp. 73-l01.

Szekely, Magdalena Maria - *„Dixit zoaywoda”,* în **AII** *«A. D. Xenopol” Iaşi,* XXIX, 1992, pp. 43-52.

Xenopol, A.D. - *Istoria Românilor din Dacia Traiană,* Ediția a IV-a, II, Bucureşti, 1986.

Kissinger, Henry - *Diplomația,* ALL, Bucureşti, 2002.

Ştefan cel Mare şi Sfânt 1504 - 2004. Portret în Istorie, Sfânta mănăstire Putna, 2003 (culegere de studii).

Ştefan cel Mare şi Sfânt. 1504 - 2004. Portret în Cronică, Sfânta mănăstire Putna, 2004.

Constituirea statelor feudale româneşti, Bucureşti, 1980 (culegere de studii).

În honorem Ioan Caproşu - volum îngrijit de Lucian Leuştean, Maria Magdalena Szekely,

Mihai - Răzvan Ungureanu, Petronel Zahariuc, Polirom, Iaşi, 2002 (culegere de studii).

Ştefan cel Mare, la cinci secole de la moartea sa, volum editat de Petronel Zahariuc şi Silviu Văcarii, Edit. Alfa, laşi, 2003 (culegere de studii).

CUPRINS

Cuvânt înainte 2
I. Începuturile. Despre originile lui Ştefan cel Mare . 6
II. Petru Aron închină ţara Moldovei turcilor 18
III. Ştefan cel Mare ocupă tronul Ţării Moldovei 31
IV. Primii ani de domnie. Consolidarea domniei lui Ştefan cel Mare 38
V. Câte ceva despre Vlad Ţepeş şi tragedia sa 57
VI. Ştefan cel Mare reocupă Hotinul (1464) şi Chilia (1465) 80
VII. Un conflict previzibil: Războiul cu Ungaria (1467) 86
VIII. Un imperiu în expansiune 116
IX. Ideea imperială la Ştefan cel Mare 131
X. Luptele cu ţara românească (1470-1474). Alungarea lui Radu cel frumos 145
XI. Vaslui (1475) - o victorie de importanţă europeană 163
XII. O victorie în înfrângere: Valea Albă – Războieni (26 iulie 1476) 186
XIII. Continuarea luptelor cu turcii. Pacea din 1480-1481. Eşecul planului antiotoman (1476-1482).... 225
XIV. Turcii cuceresc Chilia şi Cetatea Albă (1484). Jurământul de la Colomeea (1485). Pacea cu Imperiul otoman (1486) 249
XV. Un deceniu de relaţii proaste cu Polonia (1487-1497) şi deznodământul lor: Codrul Cosminului (1497) şi tratatul de la Hârlău (1499) 272
XVI. Ultimii ani de domnie. Problema Pocuţiei 300
XVII. Moartea lui Ştefan cel Mare 308
BIBLIOGRAFIE 318